

de Rechtspraak

Raad voor de
rechtspraak

Research Memoranda

Nummer 2 / 2011

Jaargang 7

De jeugdstrafzitting: een pedagogisch perspectief

De jeugdstrafzitting: een pedagogisch perspectief

De communicatie tussen jeugdrechter en
jeugdige verdachte

S. Rap & I. Weijers

Research Memoranda 2011 - nr 2

ISBN 978-90-12-38678-4

9 789012 386784

Sdu UITGEVERS

Colofon

Raad voor de rechtspraak
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

Deze publicatie verschijnt in het kader van het wetenschappelijk onderzoeksprogramma van de Raad voor de rechtspraak. Uitgave daarvan betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Raad voor de rechtspraak weergeeft.

Begeleidingscommissie

mw. mr. J. (Jolande) Calkoen-Nauta
Rechter vicepresident
Team jeugdrecht Rechtbank Breda

dhr. prof. mr. dr. C. (Christian) Eliaerts
Emeritus hoogleraar criminologie
Vrije Universiteit Brussel

dhr. prof. dr. E.P.J.M. (Ed) Elbers
Hoogleraar communicatie, cognitie en cultuur
Universiteit Utrecht

mw. mr. E.J. (Ester) Davids
Rechter vicepresident
Sector strafrecht Rechtbank Zutphen

mw. mr. M.F.M. (Monique) de Groot
ministerie van Veiligheid en Justitie

mw. mr. I. (Ineke) Otting-Noordhoek
Senior beleidsadviseur

mw. O.A. (Yinka) Tempelman
Manager kwaliteit
Raad voor de rechtspraak

NB. Halverwege heeft mw. mr. M.F.M. de Groot de plaats ingenomen van mr. I. Otting-Noordhoek.

Voor leden van de rechterlijke organisatie zijn gratis exemplaren beschikbaar. Deze kunnen worden besteld bij:
Raad voor de rechtspraak
Secretariaat Directie Strategie & Ontwikkeling
Postbus 90613
2509 LP Den Haag
Tel. (070) 361 97 05
E-mail: researchmemoranda@rechtspraak.nl

De integrale tekst van dit rapport is gratis te downloaden van:
www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak
Rubriek: wetenschappelijk onderzoek

Uitgever

Sdu Uitgevers BV, Den Haag

Vormgeving

Corps, Den Haag

Opmaak binnenwerk

Studio Typeface, Lelystad

Oplage

500 stuks

September 2011

© Staat der Nederlanden (Raad voor de rechtspraak)
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in een voor anderen toegankelijk gegevensbestand worden opgeslagen of worden openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Raad voor de rechtspraak. De toestemming wordt hierbij verleend voor het verveelvoudigen, in een gegevensbestand toegankelijk maken of openbaar maken waarvoor geen geldelijke of andere tegenprestatie wordt gevraagd en ontvangen en waarbij deze uitgave als bron wordt vermeld.

S.E. Rap Msc/Ma
Prof. dr. I. Weijers

De jeugdstrafzitting: een pedagogisch perspectief

De communicatie tussen jeugdrechter en jeugdige verdachte

Jeugd – participatie – recht

Minderjarigen die met het jeugdstrafrecht te maken krijgen en ter terechtzitting worden gehoord over door hen gepleegde feiten, verkeren in een bijzonder kwetsbare positie: er staat voor hen veel op het spel, terwijl de spelregels maar moeilijk te volgen zijn en hun deelname voor hun gevoel soms niet meer dan ‘voor spek en bonen’ is. Niet alleen ter acceptatie van een rechterlijke beslissing, maar ook vanwege het recht van elke jeugdige om als volwaardige partij aan een strafproces deel te nemen, is hun recht op participatie van groot belang. Dit betekent dat zij gehoord moeten worden en dat hun stem serieus genomen moet worden. Het is de vraag hoe Nederlandse jeugdstrafrechters met dit recht om gehoord te worden omgaan.

De vraag is wie het kind nu eigenlijk informeert over wat er allemaal op een zitting gebeurt en waar het over gaat en wie het kind hierin begeleidt. Want daar begint natuurlijk het recht op participatie, oftewel het recht om gehoord te worden.

De in 2010 uitgebrachte documentaire ‘De kinderrechter’ maakt duidelijk dat niet alle jongeren die voor de jeugdstrafrechter verschijnen het gevoel hebben dat er naar ze wordt geluisterd en dat zij daadwerkelijk kunnen participeren tijdens de zitting. Zo geeft Yousef, één van de jongeren die is gevolgd tijdens de zittingen, woedend aan dat hij niet langer aanwezig wil zijn op de zitting omdat er toch niet naar hem wordt geluisterd. De aanleiding is dat hij, nadat hij om zes uur ‘s ochtends in de justitiële jeugdinrichting uit zijn bed is gelicht om naar de rechtbank vervoerd te worden, na uren wachten door de kinderrechter weer terug wordt gestuurd, omdat blijkt dat het persoonlijkheidsonderzoek na maanden vertraging nog steeds niet is afgerond vanwege miscommunicatie en gebrek aan samenwerking tussen de verschillende betrokken instanties en het PO zelfs nog niet bekend was bij de rechters. ‘Ik heb jullie maanden geleden al verteld dat er een onderzoek zou starten, en ik heb er ook juist goed aan meegewerkt, en nu blijkt dat dit onderzoek voor de rechters nieuw is!’ Natuurlijk kunnen dergelijke hinderlijke vertragingen niet altijd worden voorkomen. Wel kan door alle betrokken organisaties worden getracht om de minderjarige zo serieus mogelijk te laten participeren in alle stadia van het strafproces door vooral goed te luisteren naar wat hij zegt, en hier vervolgens zorgvuldig mee om te gaan. Toen ik deze documentaire aan een groep studenten liet zien die niet eerder een jeugdzitting had meegemaakt, werd me gevraagd wie het kind nu eigenlijk informeert over wat er allemaal op een zitting gebeurt en waar het over gaat en wie het kind hierin begeleidt, verrast door het juridische karakter van de zitting. Want daar begint natuurlijk het recht op participatie, oftewel het recht om gehoord te worden: door het informeren van minderjarigen en zodoende begrip te vormen van wat er zoal op de zitting gebeurt, welke betrokkenen aanwezig zijn, waar het inhoudelijk over gaat en wat er op het spel staat. Zonder kennis van de spelregels valt er niet te

spelen. De rol van de (jeugd)advocaat is in dit opzicht cruciaal, maar ook de andere spelers in de rechtszaal hebben hier een belangrijke taak.

In het kinderrechtendiscours heeft het recht op participatie van kinderen als één van de zogenaamde ‘paraplurechten’ van het VN-verdrag inzake de Rechten van het Kind (verder: IVRK) de laatste jaren veel aandacht gekregen. Paraplurechten zijn overkoepelende basisrechten die in combinatie met elk concreet kinderrecht moeten worden toegepast; zo is ook de bepaling ‘dat bij elke maatregel betreffende het kind de belangen van het kind de eerste overweging vormen’ – artikel 3 lid 1 IVRK – een paraplurecht. Het VN-comité voor de Rechten van het Kind heeft in 2009 in een General Comment nader uitgewerkt wat het recht om gehoord te worden – want zo is het recht op participatie van kinderen uit artikel 12 IVRK geformuleerd – zoal omvat. Artikel 12 geeft ons drie componenten van dit recht: het recht om een mening vrij te uiten, het recht dat op passende wijze rekening wordt gehouden met de mening van het kind, waarbij gekeken moet worden naar leeftijd en rijpheid, en het recht om in procedures gehoord te worden. In de uitwerking van dit recht door het comité in het General Comment (nr. 12) wordt benadrukt dat het recht om te participeren in procedures begint met het voldoende geïnformeerd worden. Hoe dit recht op participatie nader invulling moet worden gegeven in een concrete situatie zoals die van de jeugdstrafrechtzitting, daar zeggen deze documenten nauwelijks iets over. En juist de afweging in een concrete situatie van bijvoorbeeld de invloed van leeftijd en rijpheid van het kind, die bepalend zijn voor de vraag in hoeverre de mening van het kind moet meewegen bij het nemen van de beslissing, vergt meer kennis dan dat wat er in de internationale regels over is geformuleerd. Dit maakt discussies over de juiste wijze van interpretatie van in het IVRK algemeen geformuleerde kinderrechten vaak uitermate ingewikkeld en soms lijken kinderrechten ook op zijn minst multi-interpretabel.

De afweging in een concrete situatie van bijvoorbeeld de invloed van leeftijd en rijpheid van het kind die bepalend zijn voor de vraag in hoeverre de mening van het kind moet meewegen bij het nemen van de beslissing, vergt meer kennis dan dat wat er in de internationale regels over is geformuleerd.

Juist daarom is dit rijke onderzoek zo welkom: vanuit een unieke multidisciplinaire én rechtsvergelijkende aanpak wordt vanuit een pedagogische invalshoek een nadere invulling gegeven aan de belangen van het kind dat met het jeugdstrafrecht, en meer in het bijzonder met een jeugdstrafzitting, te maken krijgt. De gedragswetenschappelijke inzichten en kennis op dit

gebied helpen bij een concretisering van deze belangen en maken tegelijk duidelijk welke randvoorwaarden zouden moeten gelden voor een pedagogisch jeugdstrafproces. Tegelijk biedt het rechtsvergelijkende onderzoek belangrijke aanknopingspunten voor de vraag hoe we het in Nederland eigenlijk doen als het gaat om een pedagogische jeugdstrafzitting.

Zowel vanuit het perspectief van de minderjarigen zelf en hun ouders, als vanuit het wetenschappelijke perspectief ten aanzien van pedagogische elementen van een jeugdstrafproces, leert dit rapport ons veel. Zo blijkt dat de jeugdstrafrechters het in Nederland in verhouding tot een aantal andere Europese landen goed doen als het gaat om het horen van kinderen. Jeugdigen geven aan dat zij in belangrijke mate het gevoel hebben dat er naar ze geluisterd wordt op de zitting. Dit element van het recht op participatie weegt bij kinderen heel zwaar. Zo bleek ook uit een recent onderzoek (van Defence for Children in 2010) naar ervaringen van minderjarigen met de jeugdzorg dat hun oordeel voor een belangrijk deel afhangt van de vraag of en in hoeverre er naar ze geluisterd is ('Dat ze je naam kennen...'). Ook ouders blijken in Nederland positief over hun participatie op de jeugdstrafzitting en hebben het gevoel dat er naar ze wordt geluisterd. Wat beter kan in Nederland is bijvoorbeeld het vermijden van jargon, want dat maakt dat jongeren onvoldoende begrijpen waar het over gaat. Verder biedt dit rapport andere belangrijke praktische aanbevelingen, zoals de inrichting van de rechtszaal (hoe kleiner, hoe meer faciliterend voor de participatie van kinderen) en het belang van (betere) scholing in gespreksvoering met adolescenten. Daarbij zou wat mij betreft ook met name meer aandacht moeten worden besteed aan het toetsen van het begrip van de jongere, zowel tijdens de zitting door de jeugdstrafrechter en de (jeugd)officier van justitie, als ook door het bevragen achteraf van jongeren die een jeugdstrafzitting meemaakten via soortgelijk onderzoek als het onderhavige, om zo ook een helder beeld te krijgen van het begrip waarmee een jongere participeert. Enkel het gevoel gehoord te worden betekent namelijk nog geen optimale participatie. Dit onderzoek naar de mate van begrip waar het precies over gaat tijdens de zitting zou overigens ook voor jeugdbeschermingszaken zeer welkom zijn. In die zaken hebben minderjarigen – anders dan in het jeugdstrafrecht – meestal geen advocaat die hen bijstaat en is het in die zin nog moeilijker om te participeren in een procedure waarin de andere betrokkenen (Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg) veel machtiger zijn en doorgaans vakjargon gebruiken dat maar moeilijk te volgen is.

Dit rapport biedt belangrijke praktische aanbevelingen, zoals de inrichting van de rechtszaal (hoe kleiner, hoe meer faciliterend voor de participatie van kinderen) en het belang van (betere) scholing in gespreksvoering met adolescenten. Daarbij zou wat mij betreft ook met name meer aandacht moeten worden besteed aan het toetsen van het begrip van de jongere.

Het rechtsvergelijkende deel van dit onderzoek biedt naast het bovenstaande tevens inzicht in de rol van de jeugdstrafrechter. De Nederlandse jeugdstrafrechter die in een strafstelsel tussen louter inquisitoir en accusatoir fungeert, is in de afgelopen decennia verworpen van een actieve, leidende kinderrechter tot een meer lijdelijke kinderrechter op afstand. Deze ontwikkeling is in belangrijke mate geïnspireerd door de invloed van artikel 6 EVRM, dat een onafhankelijke en onpartijdige rechter voorschrijft. De laatste grondige wijzigingen in het jeugdstrafrecht in 1995 hebben de afstand tussen het civiele (beschermings)recht en het jeugdstrafrecht vergroot door de stafrechtelijke OTS af te schaffen en hebben de kinderrechter meer op afstand geplaatst, waarbij deze nog nauwelijks enige zeggenschap of beslisbevoegdheid heeft over de tenuitvoerlegging van jeugdsancties. Ondertussen gaan er soms geluiden op over een wens tot meer zeggenschap over de tenuitvoerlegging van sancties, bijvoorbeeld bij het naleven van bijzondere voorwaarden bij schorsing van de voorlopige hechtenis of bij het toezicht op de tenuitvoerlegging van de PIJ-maatregel. Het toenemende aantal 'combizittingen' waarmee beschermingsverzoeken en een jeugdstrafproces ten aanzien van één jongere worden gecombineerd, wijst eveneens op een actievare rol van de kinderrechter.

Tegelijk lijkt ook de civiele kinderrechter vanuit lijdelijkheid soms naar een meer leidende rol te zoeken. Uit jurisprudentie blijkt dat bijvoorbeeld kinderrechters bij beslissingen over een uithuisplaatsing van kinderen met het IVRK in de hand tot een concrete (soort) plaats beslissen, terwijl hiervoor in de wet de ruimte ontbreekt. In het wetsvoorstel herziening kinderbeschermingsmaatregelen (32 015), dat in april 2011 door de Tweede Kamer is aangenomen, is per amendement de oorspronkelijk voorgestelde, maar later geschrapte geschillenregeling opnieuw in het wetsvoorstel opgenomen. Hiermee wordt de kinderrechter straks (weer) geschillenbeslechter bij conflicten tussen ouders of minderjarige en een gezinsvoogd van Bureau Jeugdzorg en daarmee minder lijdelijk.

De laatste grondige wijzigingen in het jeugdstrafrecht in 1995 hebben de kinderrechter meer op afstand geplaatst waarbij deze nog nauwelijks enige zeggenschap of beslisbevoegdheid heeft over de tenuitvoerlegging van jeugdsancties. In veel andere landen blijkt dat de rol van de jeugdstrafrechter actiever is dan bij ons.

Uit het onderhavige rapport blijkt dat de rol van de jeugdstrafrechter in veel van de andere onderzochte landen actiever is dan in Nederland. Ook deze andere landen moeten voldoen aan de vereisten die voortvloeien uit artikel 6 EVRM. Derhalve lijkt de richting tot een actievare kinderrechter – mede vanuit pedagogisch perspectief – behalve wenselijk, ook juridisch haalbaar in de zin dat dit geen strijd hoeft op te leveren met de verplichting tot een onafhankelijke en onpartijdige rechter.

Niet alleen jeugdstrafrechters zouden door dit onderzoeksrapport in beweging moeten worden gebracht, maar ook (jeugd)officiëren van justitie en jeugdstrafadvocaten hebben veel van dit rapport te leren. Zo wordt helder beargumenteerd dat 12- tot 14-jarigen onvoldoende in staat zijn om volwaardig te participeren op een jeugdstrafzitting aangezien hun begrip in dit opzicht onvoldoende is. Dit zou direct van invloed moeten zijn op het vervolgingsbeleid (opportuniteitsbeginsel) van het Openbaar Ministerie. De jeugdadvoocaat zou hier speciale aandacht voor moeten hebben. De mogelijkheid voor (jeugd)officiëren van justitie om naar aanleiding van gepleegde strafbare feiten een verzoek tot een ondertoezichtstelling in te dienen bij de civiele kinderrechtter en zo het straftraject te verleggen naar het beschermingstraject, zou in dit opzicht vaker gebruikt mogen worden. En moeten we niet serieus gaan nadenken over de vraag of de strafrechtelijke OTS herinvoering verdient? Tenslotte gaat de aanbeveling tot het zoveel mogelijk vermijden van jargon voor (jeugd)officiëren van justitie net zo zeer op. Jeugdstrafadvocaten hebben de belangrijke taak om hun jeugdige cliënt zo goed mogelijk voor te bereiden en jargongebruik tijdens de zitting aan hun cliënt uit te leggen.

Dit rapport is het in vele opzichten waard om gelezen te worden door elke professional die met het jeugdstrafrecht te maken krijgt en is bij uitstek geschikt voor elke ervaren en minder ervaren kinderrechtter, jeugdofficier van justitie en jeugdstrafadvocaat, en tevens voor de basiscursus jeugdrecht van de SSR voor de magistratuur. Daarbij is dit rijke en veelomvattende onderzoek van harte aan te raden voor elke geïnteresseerde in het jeugd(straf)recht. Het bevat een schat aan informatie over de toepassing van het jeugdstrafrecht in Nederland, de vergelijking van het jeugdstrafrecht met andere landen en biedt tegelijk vele concrete voorstellen om het recht op participatie van kinderen nog zorgvuldiger te implementeren in de rechtspraak.

Elk kind dat met het jeugdstrafrecht in aanraking komt en in de rechtszaal moet verschijnen, heeft niet alleen recht op deze participatie, maar heeft hier vooral ook belang bij. En dit belang is er ook voor de samenleving. Daadwerkelijk kunnen participeren brengt namelijk ook een effectievere strafafdoening met zich mee. Het positieve effect zal zijn dat jongeren zich daadwerkelijk serieus genomen voelen en daarom een jeugdsanctie eerder of beter zullen accepteren en sneller bereid zullen zijn tot meewerken. Met de huidige aandacht voor effectiever sanctioneren zou hier zeker in geïnvesteerd moeten worden.

Mariëlle R. Bruning

Hoogleraar jeugdrecht Universiteit Leiden

Rechter-plaatsvervanger in de rechtbank Amsterdam (jeugdstrafzittingen)

Dankwoord

Heel veel personen hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze publicatie, te veel om hier allemaal te noemen. Toch willen we een aantal mensen graag expliciet bedanken. Dat zijn allereerst Albert Klijn, adviseur wetenschappelijk onderzoek bij de Raad voor de rechtspraak, en Jolande Calkoen, voorzitter van de landelijke werkgroep kinderrechtshouders, die zich beiden hebben ingespannen om deze studie gefinancierd te krijgen vanuit de Raad voor de rechtspraak. In de tweede plaats gaat onze dank uit naar degenen die bereid waren als lid van de begeleidingscommissie onze teksten van commentaar te voorzien: Jolande Calkoen als voorzitter en verder Chris Eliaerts, Ed Elbers, Ester Davids, Monique de Groot, Ineke Otting-Noordhoek en Yinka Tempelman. Ook Isabeth Mijnaars, die een aantal hoofdstukken meelast, en Karin van Blijswijk, die één en ander vanuit de raad coördineerde, hartelijk dank.

Verder gaat onze dank uit naar al die kinderrechtshouders, jeugdofficieren en advocaten die toestemming en medewerking verleenden om de besloten jeugdstrafzittingen bij te wonen. Die medewerking betrof zowel rechtbanken in Nederland als in de verschillende andere door ons bezochte Europese landen. Onze dank gaat ook uit naar degenen die ons in contact brachten met rechtshouders en officieren bij de verschillende rechtbanken, met name Cristina Rechea Alberola (Castilla-La Mancha), Mike Cavadino en James Dignan (Sheffield), Barry Goldson (Liverpool), Hervé Hamon (Parijs), Maurizio Millo (Bologna), David Nelken (Bologna/Macerata), Nicolas Queloz (Fribourg), Mairead Seymour (Dublin), François Sottet (Parijs), Maria Theresa (Rome). Veel dank zijn wij uiteraard ook verschuldigd jegens alle jeugdigen en hun familie, die ermee instemden dat wij 'hun' zittingen konden bijwonen.

Ten slotte willen wij alle rechten- en pedagogiekstudenten bedanken die in de afgelopen jaren in het kader van hun afstudeerscriptie (oude stijl) of hun master- of bachelorthesis (nieuwe stijl) aan dit onderzoek hebben meegewerkt en in Nederland of één van de omliggende landen langdurig onderzoek in de rechtbank hebben gedaan om de gang van zaken aldaar te bestuderen. Onze speciale dank gaat daarbij uit naar Sanne de Vries, die vervolgens namelijk ook nog bereid was om tegen een kleine vergoeding een extra periode in Frankrijk aan dit onderzoek te besteden, waarmee ons plaatje van in totaal elf Europese landen rond kwam. Tot slot richten wij een speciaal woord van dank tot onze drie Griekse collega-onderzoekers – Evdokia Fasoula, Pari Zagoura en Anastasia Papageorgiou – die speciaal in het kader van dit project onderzoek hebben gedaan naar het jeugdstrafproces in Griekenland en ons daarover precies op tijd een uitgebreide rapportage hebben toegezonden.

Stephanie Rap en Ido Weijers
Utrecht, 6 juni 2011

Inhoudsopgave

	Voorwoord: Jeugd – participatie – recht	3
	Dankwoord	8
	Inleiding: De minderjarige in het strafproces	11
1	De pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting	21
1.1	Inleiding	21
1.2	De internationale kinderrechten	22
1.3	Wetenschappelijke inzichten	31
1.4	Participatie en begrip: de pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting	41
1.5	Conclusie	47
2	Nederlands jeugdstrafrecht in Europa: de leeftijdsgrenzen en de relatie met de jeugdbescherming	48
2.1	Inleiding	48
2.2	De leeftijdsgrenzen	48
2.3	De relatie met het civiele jeugdrecht	55
2.4	Conclusie	59
3	De Nederlandse jeugdstrafzitting in Europa	61
3.1	Inleiding	61
3.2	Open of gesloten	61
3.3	Leken of professionals	64
3.4	Inquisiteur of accusatoir	67
3.5	Conclusie	69
4	De actoren op de jeugdstrafzitting in Nederland en Europa	71
4.1	Inleiding	71
4.2	De rechter	71
4.3	De officier van justitie	75
4.4	De raadsman	79
4.5	Hulpverlening en advies	82
4.6	De ouders	87
4.7	De benadeelde partij	92
4.8	Conclusie	93

5	De Nederlandse jeugdstrafzitting	95
5.1	Inleiding	95
5.2	De procedure	96
5.3	Participatie	98
5.4	Begrip	105
5.5	Conclusie	112
6	Nederland in Europa	114
6.1	Inleiding	114
6.2	Participatie	115
6.3	Begrip	124
6.4	Conclusie	134
7	Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	137
7.1	Inleiding	137
7.2	Samenvatting	137
7.3	Conclusies	145
7.4	Aanbevelingen	149
	Bijlagen	154
	Literatuur	167
	Over de auteurs	183

Inleiding

De minderjarige in het strafproces

Dit boek gaat over het jeugdstrafproces. Het concentreert zich op het onderzoek ter terechtzitting en beziet met name de manier waarop kinderrechters communiceren met jeugdige verdachten. Het jeugdstrafproces is enerzijds een gewoon strafproces, anderzijds is het een strafproces voor een speciale groep verdachten: jeugdigen, adolescenten. Het jeugdstrafproces stelt dan ook speciale, pedagogische eisen. Deze studie onderzoekt wat deze pedagogische eisen precies inhouden en hoe het jeugdstrafproces in de praktijk werkt en inhoud geeft aan deze eisen.

Het onderzoek ter terechtzitting wordt wel beschouwd als het centrale deel van het strafproces. Er is een strafbaar feit gepleegd, de verdachte is aangehouden en verhoord, eventueel is hij voorlopig gehecht, en er heeft een gerechtelijk vooronderzoek plaatsgevonden. Ten slotte vindt dan op de terechtzitting het eindonderzoek plaats, waarna de rechter tot een beslissing moet komen. Toch moet het onderzoek ter terechtzitting in het juiste perspectief worden gezien. Ten eerste in kwantitatief opzicht: slechts een minderheid van de jeugdstrafzaken komt namelijk bij de kinderrechtter terecht. Een groot deel wordt door de politie doorgestuurd naar Halt; en van de zwaardere zaken wordt het merendeel zelfstandig afgedaan door het Openbaar Ministerie. Ten tweede in kwalitatief opzicht: juridisch gezien is het voorbereidend onderzoek minstens zo belangrijk, omdat de bewijs-

voering in het Nederlandse strafproces primair op basis van het voorbereidend onderzoek geschiedt. Bewijslevering ten overstaan van de rechter in de vorm van het op zitting horen van getuigen is in het commune strafproces al meer uitzondering dan regel (Corstens, 2005). In het jeugdstrafproces is dat nog uitzonderlijker. Dat wordt mede in de hand gewerkt doordat de meeste (jeugdige) verdachten in Nederland het ten laste gelegde feit bekennen. Deze aanscherping van het beeld en de betekenis van het onderzoek ter terechtzitting doet echter niet af aan het belang van de zitting, zowel in maatschappelijk opzicht als voor de jeugdige verdachte in kwestie. Ten eerste komen bij de kinderrechtter namelijk wel de zwaarste zaken aan de orde. Ten tweede wordt hier de uiteindelijke beslissing genomen en is dit bij uitstek het moment waarop van de kant van de verdachte nog enige invloed op de beslissing kan worden uitgeoefend. Sommige jongeren hebben er weinig zin in om 'voor de zoveelste keer' hun verhaal te moeten vertellen. Desalniettemin is het van essentieel belang dat de jeugdige verdachte de zitting beschouwt en benut als laatste kans om de beslissing in voor hem zo gunstige mogelijke richting te beïnvloeden. Dit besef vormt een basisveronderstelling van ons strafproces.

Echter, dit besef veronderstelt kennis die bij de doorsnee jeugdige verdachte vaak (nog) niet of onvoldoende aanwezig is en vaardigheden die nog (lang) niet ontwikkeld zijn. Wat betreft kennis gaat het behalve om enig

inzicht in de procedure ook om vertrouwen in de interesse en objectiviteit van de rechter. Als die kennis al aanwezig is, vereist het nog aanzienlijke sociale rijpheid en veel intellectuele en sociale vaardigheden om daar op zinvolle wijze gebruik van te kunnen maken. Hoe jonger, hoe minder ontwikkeld, hoe minder intelligent, hoe minder sociaal vaardig, hoe minder sociaal geïntegreerd en hoe minder ervaren met de strafrechtelijke procedure, hoe minder de jongere zelfstandig en zonder professionele hulp in staat zal zijn zaak op voor hemzelf gunstige wijze voor het voetlicht te brengen. Gespecialiseerde rechtsbijstand is daarom uiteraard onmisbaar.

Toch staat de jeugdige verdachte er in het onderzoek ter terechtzitting op cruciale momenten (terecht) alleen voor. Dat zijn de momenten waarop de jongere rechtstreeks door de rechter aan de tand wordt gevoeld en in de gelegenheid wordt gesteld om zijn eigen verhaal te vertellen. Deze studie wil laten zien hoe met deze kenmerkende spanning van het jeugdstrafproces – tussen de notie van de ‘verdachte’ en de evidente beperkingen op dit punt bij jeugdigen – tijdens het onderzoek ter terechtzitting wordt omgegaan. Er zal aandacht worden besteed aan de rollen van alle betrokkenen, maar het onderzoek focust daarbij zoals gezegd met name op de rol van de kinderrechter. De rol van de kinderrechter is een wezenlijk andere dan die van de rechter in het commune strafrecht. Om de jeugdige verdachte tot zijn recht te laten komen, dient de communicatie met

de jeugdige aan speciale pedagogische eisen te voldoen.

Om een goed beeld te krijgen van de Nederlandse praktijk en met name van de communicatie tussen de rechter en de jeugdige verdachte, wordt allereerst bestudeerd hoe het toegaat bij diverse rechtbanken in Nederland om langs die weg inzicht te verkrijgen in *best practices*. Vervolgens wordt ook bestudeerd hoe het toegaat in de ons omringende landen. Langs die omweg is een frisse en rijkere blik op het jeugdstrafproces mogelijk en kan een goed beeld worden verkregen van de sterke en zwakke kanten van het jeugdstrafproces in ons land. Het verruimt het perspectief op *best practices* en kan extra inspiratie bieden richting mogelijke verbeteringen.

Procedurele rechtvaardigheid

Strafrechtspleging heeft betrekking op wederrechtelijke gedragingen. Terwijl in andere rechtsgebieden vooropstaat hoe men zich volgens het recht moet gedragen, regelt het strafrecht juist wat er mag gebeuren als normen zijn overtreden. Strafrecht is eerst en vooral sanctierecht. Het bijzondere van dit sanctierecht is dat het gaat om straf: terechtwijzing door middel van leedtoevoeging. De gerichtheid op herstel, die kenmerkend is voor de meeste sancties in het burgerlijk recht en in het bestuursrecht, staat in het strafrecht niet centraal, alhoewel er de laatste jaren met initiatieven gericht op versterking van de positie van het slachtoffer onmiskenbaar ook een beweging richting herstel waarneembaar

is. 'Met de oplegging van straf wordt de burger terechtgewezen en wordt hem leed toegevoegd en dit laatste wordt ook beoogd' (Corstens, 2005, p. 545). Straf wordt opgelegd om te voorkomen dat de dader of derden zich in de toekomst aan dergelijke normovertreding zullen schuldig maken.

Toch zijn er waarschijnlijk nauwelijks rechters te vinden die de strafrechtspraak opvatten als iets wat alleen gaat om straffen en dreigen met straf. Dat geldt zeker voor de rechters die te maken hebben met minderjarigen die de wet hebben overtreden. Rechters hopen over het algemeen ook dat hun uitspraak, de rechtvaardigheid van hun beslissing en de objectieve en *faire* behandeling van de zaak er voor de betrokkenen toe doen en ten minste zullen bijdragen aan het voorkomen van herhaling van dergelijk gedrag door de dader. Rechters hechten met andere woorden aan een consciëntieus en effectief strafproces, een strafproces dat als rechtvaardig wordt beleefd. Deze ambitie wordt in de literatuur aangeduid met de term 'procedurele rechtvaardigheid'. Met procedurele rechtvaardigheid wordt tegelijkertijd een belangrijke wetenschappelijke onderzoeksstroming aangeduid van waaruit deze ambitie van de rechter is geconceptualiseerd en bestudeerd. Centraal staat daarbij de vraag wat als een rechtvaardige en faire strafrechtelijke procedure moet worden beschouwd. Dit is echter geen juridische of rechtsvergelijkende onderzoekstraditie, maar een stroming binnen de psychologie, die op het terrein van het recht werkt met inzichten

en methodes ontleend aan de gedragswetenschappen. Met name twee aspecten die in dit onderzoek steeds opnieuw naar voren komen zijn voor deze studie van belang: gehoord worden en serieus genomen worden.¹ Het verhaal van de verdachte moet worden gehoord en de verdachte moet actief aan het proces kunnen deelnemen. En de verdachte moet ervan op aan kunnen dat zijn verhaal en perspectief serieus worden genomen en dat de behandeling van zijn zaak op een in zijn ogen *faire* manier plaatsvindt.²

Interdisciplinaire benadering

Deze inzichten betreffende procedurele rechtvaardigheid worden in dit boek uitgewerkt voor het jeugdstrafproces. Dat gebeurt in twee stappen. Eerst worden de internationale bepalingen betreffende de rechtspositie van het kind geanalyseerd. Vervolgens worden deze nader uitgewerkt en geoperationaliseerd met behulp van inzichten uit de gedragswetenschappen. Het is dus duidelijk dat in deze studie meerdere disciplinaire invalshoeken aan bod komen. Allereerst juridisch grondslagenonderzoek op het gebied van de beginselen betreffende de positie van het kind, zoals vastgelegd in internationale verdragen en verklaringen. De bevindingen uit dit onderzoek worden vervolgens gecombineerd met een gedragswetenschappelijke invalshoek. Op dit punt is deze studie in methodologisch opzicht vernieuwend. Deze nieuwe, interdisciplinaire benadering moet worden gezien in het licht van een

- 1 Zie met name het werk van Tyler, 1990, de belangrijkste onderzoeker op dit gebied: *Why people obey the law*, in 2006 herdrukt met een nieuw nawoord van de auteur.
- 2 Vergelijk Barendrecht, 2004. Het ideale gerecht voor de mensen: vragen voor regisseurs van bestraffing en geschiloplossing, *Trema* 10, p. 421-430.

breder trend, die de laatste jaren op het veelomvattend terrein van het strafrecht met betrekking tot jeugdigen is ontwikkeld. Die trend wordt gemarkeerd door belangrijke studies als *Youth on Trial* uit 2000, geredigeerd door klinisch psycholoog Thomas Grisso en strafrechtjurist Robert Schwartz, en *Rethinking Juvenile Justice* uit 2008, van de hand van strafrechtjurist Elizabeth Scott en ontwikkelingspsycholoog Laurence Steinberg.³ Er ligt een basaal inzicht ten grondslag aan de toenadering tussen deze twee traditioneel sterk verschillende en meestal volstrekt niet interacterende disciplines.⁴ Dat is het besef dat adolescentie een aparte ontwikkelingsfase is en dat deskundig reageren op problematisch gedrag van adolescenten niet mogelijk is zonder specifieke kennis en vaardigheden met betrekking tot deze leeftijdsgroep. De toenadering tussen beide disciplines wordt met andere woorden gemotiveerd vanuit het wederzijds besef van wat hierboven is aangeduid als de kenmerkende spanning van het jeugdstrafproces, de spanning tussen de notie van de 'verdachte' en de beperkingen op dit punt bij adolescenten (zie verder hoofdstuk 1, paragraaf 1.3).

Straf en opvoeding

Op de achtergrond van de toenadering tussen deze twee perspectieven op problematisch en delinquent gedrag van adolescenten speelt nog een tweede fundamenteel inzicht, dat echter in het strafproces niet vooropstaat, omdat het primair betrekking heeft op de plaats en betekenis van straf, dus op de materiële kant van het strafrecht. Dat is het besef dat straf en opvoeding niet simpelweg tegenover elkaar staan, maar dat het erom gaat in welke balans ze tot elkaar staan.⁵ (Dreigen met) straf is een noodzakelijke dimensie van opvoeding, en straf kan een pedagogische functie hebben. Vanuit pedagogisch perspectief gaat het bij straf om de overschrijding van regels die de opvoeder beschouwt als onmisbaar op weg naar het verwerven van zelfstandigheid.⁶

De *grondslag* van straf ligt bij adolescenten net als bij volwassenen in de terechtwijzing. Het *doel* van straf ligt bij adolescenten en volwassenen echter op verschillend vlak. In het commune strafrecht wordt het doel gevonden in speciale en generale preventie – voorkomen dat de dader of derden zich in de toekomst aan een dergelijke normovertreding zullen schuldig maken. Bij adolescenten ligt het accent veel zwaarder en vrijwel exclusief op

3 Vergelijk ook Weijers, 2000; Weijers & Duff, 2002; Weijers, 2006 en Liefwaard, Rap & Weijers, 2010. Deze gecombineerde, interdisciplinaire benadering heeft bijvoorbeeld in de Verenigde Staten bijgedragen aan de opheffing van de doodstraf voor minderjarigen, doordat de gedragswetenschappers hard empirisch bewijs konden leveren voor de stelling dat minderjarigen nog niet volledig verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor hun gedrag, ook niet als dat resulteert in zeer ernstige misdrijven zoals levensdelicten. Zie voor een vergelijkbare interdisciplinaire benadering op het hele gebied van kind en recht: Buss & Maclean, 2010.

4 Traditioneel vormt de problematiek van de ontoerekeningsvatbaarheid hier overigens de uitzondering.

5 In de publieke opinie in Nederland lijkt dit inzicht overigens, voor zover het om eigen kinderen gaat, taboe. Zie Rispens, Hermanns & Meeus, 1996.

6 Zie voor verdere uitwerking Weijers, 1998; Weijers, 2000 (hoofdstuk 5) en Weijers, 2008.

speciale preventie, geheel in overeenstemming met de eis van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat bij alle maatregelen betreffende kinderen de belangen van het kind de eerste overweging dienen te vormen (art. 3 IVRK). Generale preventie – afschrikking – (en vergelding) kan (kunnen) bij adolescenten dus nooit als strafdoel vooropstaan. Echter, speciale preventie ofwel voorkomen van recidive, is een strafrechtelijke doelstelling. Bij een pedagogische doelstelling van straf gaat het erom dat sanctioneren, als alle pedagogisch handelen, beoogt de adolescent te (bege)leiden naar zelfstandigheid.

Beide doelstellingen hebben op hun beurt belangrijke consequenties voor het jeugdstrafproces. In beide gevallen kijkt men naar de jeugdstrafzitting vooral als interventie, dat wil zeggen als onderdeel van interventies die moeten bijdragen aan het bewerkstelligen van niet-delinquent, dan wel zelfstandig gedrag. Het gaat in het jeugdstrafrecht steeds om een balans tussen speciale preventie en begeleiding naar zelfstandigheid, tussen voorkomen van recidive en opvoeden. Exclusieve aandacht voor speciale preventie betekent dat er uitsluitend oog is voor het delictgedrag en alles wat daarmee in direct causaal verband lijkt te staan. Exclusieve focus op begeleiding naar zelfstandigheid betekent dat niet het delict maar opvoedingsproblematiek centraal staat.

Normatief kader

Hiermee raken we aan het normatieve kader dat in deze studie wordt gehanteerd. Dat wordt gevormd door het geheel van internationale bepalingen en uitspraken betreffende de rechtspositie van de minderjarige. Allereerst de Beijing Rules, die verlangen dat het strafproces tegen minderjarigen hen een aparte juridische status verleent. Breder, maar minstens zo fundamenteel, is het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), met name het zojuist aangehaalde artikel 3, dat stelt dat bij alle maatregelen betreffende kinderen de belangen van het kind de eerste overweging dienen te vormen. Essentieel is ook het beginsel, neergelegd in artikel 40 lid 1 IVRK, dat in het strafrecht rekening dient te worden gehouden met de leeftijd van het kind. Ook artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) is van grote betekenis sinds het Europese Hof voor de Rechten van de Mens uitdrukkelijk heeft aangegeven wat het recht op een eerlijk proces in het geval van een minderjarige verdachte inhoudt. Ten eerste dient ervoor te worden gezorgd dat de jeugdige het proces begrijpt. Ten tweede dient de jeugdige daarin werkelijk te kunnen participeren. Verder zijn diverse uitspraken die het VN-comité voor de Rechten van het Kind in haar recente General Comments 10 en 12⁷ heeft gedaan van belang. Deze studie beoogt vervolgens een nadere invulling van deze juridische beginselen te presenteren, met name vanuit de ontwikkelingspsychologie. Het is vooral dankzij onderzoek

7 General Comment No. 10, *Children's rights in juvenile justice*, UN Doc. CRC/C/GC/10, 25 april 2007 en General Comment No. 12, *The right of the child to be heard*, UN Doc. CRC/C/GC/12, 20 juli 2009.

verricht vanuit deze discipline dat ons inzicht in de cognitieve, sociaal-emotionele en morele vaardigheden en beperkingen van minderjarigen en vooral van minderjarigen die voor de rechter moeten verschijnen de afgelopen decennia aanzienlijk is aangescherpt. Aansluitend wordt een aantal pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting geformuleerd. Deze pedagogische opgaven maken duidelijk dat de communicatie met jeugdige verdachten wezenlijk anders is dan met volwassenen. Deze opgaven vormen vervolgens het kader van waaruit de praktijk in Nederland en in de andere onderzochte landen concreet wordt bestudeerd en geëvalueerd.

Rechtsvergelijking en rechtbankonderzoek

Dit boek staat voor een belangrijk deel in het teken van rechtsvergelijking. Ook op dit gebied wordt in dit boek een nieuwe invalshoek en methodologie ontwikkeld. Waar in de gebruikelijke rechtsvergelijkende studies op dit terrein sprake is van globale systeemvergelijking, wordt hier gekozen voor een systematische vergelijking met betrekking tot enkele kenmerkende items. Dit levert een aanmerkelijk scherper beeld op van de wijze waarop het systeem van jeugdstrafrecht en met name het jeugdstrafprocesrecht in de verschillende landen in elkaar zit, dan het globale beeld dat uit de tot nu toe gebruikelijke landenstudies naar voren komt.⁸ Dit wordt nog eens aangescherpt door per item een schematische indeling te hanteren, van aan de ene kant

landen die het op dit punt goed doen, en aan de andere kant landen die op dit punt zwak presteren, en in het midden de landen die zich ergens bevinden tussen deze twee posities (zie hoofdstuk 6).

Door onze Utrechtse onderzoeksgroep is jarenlang onderzoek verricht naar de praktijk van het jeugdstrafproces, toegespitst op het onderzoek ter terechtzitting. Dit onderzoek past weer in een geheel andere traditie, namelijk die van de etnografie. Hierbij wordt aan de hand van een vaste lijst met items zeer gedetailleerd de alledaagse cultuur van de jeugdstrafzitting en met name de communicatie op de zitting beschreven en vervolgens geanalyseerd. Dit type onderzoek is geïnspireerd door het pionierswerk op dit terrein van Peter Hoefnagels, *Rituelen ter terechtzitting* uit 1970, en de bescheiden maar markante Nederlandse onderzoekstraditie die sindsdien op het terrein van het rechtbankonderzoek is ontwikkeld, met studies van Komter (1998), Van Rossum (1998) en Schuytplot (1999) en een enkele buitenlandse studie.⁹ Het Utrechtse onderzoek is daarop aansluitend geïnitieerd met de studie van Ytje Minke Hokwerda (2001), die het jeugdstrafproces in Engeland vergeleek met dat in Nederland.¹⁰ Vergelijkbare projecten zijn de afgelopen jaren in het kader van afstudeeronderzoek voor de masterthesis door rechtenstudenten en studenten pedagogiek aan de Universiteit Utrecht ontwikkeld, zowel in Nederland als in diverse andere landen binnen en buiten Europa,

8 Vergelijk Mehlbye & Walgrave, 1998; Doob & Tonry, 2004; Muncie & Goldson, 2006; Junger-Tas & Decker, 2006; Jensen & Jepsen, 2006; Hazel, 2008.

9 Morris & Giller, 1977.

10 Hokwerda, 2001; Weijers & Hokwerda, 2003 en hierop voortbouwend: Weijers, 2004.

en door de auteurs van dit boek geïnitieerd en begeleid.¹¹

In totaal zijn de afgelopen jaren in Nederland bij 15 rechtbanken verspreid over het hele land jeugdstrafzittingen geobserveerd. Bij elkaar gaat het om een kleine 700 zaken, waarvan ruim 500 enkelvoudige kamer, 30 meervoudige kamer en ruim 130 voorgeleidingen. Daarnaast is voor deze studie het materiaal bijeengebracht dat via vergelijkbaar onderzoek in een tiental West-Europese landen is verkregen. Hiervoor zijn per land gedurende enkele maanden de jeugdrechtbanken (of alternatieve zittingen) bezocht. In totaal zijn in deze landen de zittingen betreffende ruim 2000 zaken gevolgd. Ter aanvulling zijn zowel in Nederland als in de bezochte landen interviews gemaakt met kinderrechters, jeugdofficieren, jeugdadvocaten, medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming, en verder met ouders en vooral met jeugdige verdachten. Nog niet eerder werd op zo'n grote schaal rechtbankonderzoek gedaan. Internationaal comparatief onderzoek is op dit terrein überhaupt nog nooit verricht.

Effectiviteit

In deze studie staat de vraag centraal hoe de Nederlandse kinderrechters proberen procedurele rechtvaardigheid te bereiken. Welke middelen en strategieën zetten zij daarbij in? In hoeverre zijn de condities, de middelen en de strategieën die de kinderrechter ter beschikking staan effectief? In hoeverre slagen zij erin

onder de bestaande condities, met de hen ter beschikking staande middelen en strategieën, de jeugdige verdachte effectief te benaderen? In de Agenda van de Rechtspraak 2008-2011 vormt de effectiviteit van rechterlijke interventies één van de beleidsprioriteiten. Voor het jeugdstrafrisproces betekent dit dat de zitting bij de kinderrechter een impuls biedt aan de jeugdige verdachte om terug te keren op het rechte pad. In dezelfde zin wordt bijvoorbeeld in de General Comments 10 en 12 van het VN-comité voor de Rechten van het Kind gesproken over 'effectieve participatie' en het 'effectief horen van kinderen'. Het gaat om het zo volwaardig mogelijk deelnemen aan het strafproces en het zo goed mogelijk bereiken van de jeugdige verdachte, gemotiveerd vanuit de notie van een faire behandeling en de verwachting dat een faire behandeling bijdraagt aan het voorkomen van recidive. De termen 'effectief' en 'effectiviteit' verwijzen in dit verband niet naar effectstudies. Onderzoek naar het effect van het onderzoek ter terechtzitting op recidive is vrijwel onmogelijk, omdat dit moment niet of nauwelijks valt te isoleren en enig causaal verband met recidive of een gunstige levenswending eenvoudigweg niet geloofwaardig en aantoonbaar kan worden gelegd. Deze termen verwijzen dan ook naar wat in de gedragswetenschappen wordt aangeduid als procesevaluaties. Dergelijke evaluaties beogen een antwoord te geven op de vraag naar het 'hoe' ofwel de proceskant van een interventie.¹² Zij geven geen uitsluitel

11 Vergelijk publicaties in o.a. het *Tijdschrift voor Familie en Jeugdrecht* van Kurtovic & Weijers, 2010; De Vries & Weijers, 2010; Van der Waal & Van Zaane, 2010; Rap & Weijers, 2009 en De Vries, 2007.

12 Procesevaluaties worden in de zogeheten 'evaluatieketen' enerzijds onderscheiden van planevaluaties (die antwoord zoeken op de vraag waarom een interventie werkzaam zou kunnen zijn) en anderzijds van effectstudies (die antwoord beogen te geven op de vraag naar de sterkte van het effect van een interventie).

over de kracht van een interventie, maar wel over de kwaliteit van de procedure. De middelen die voor dergelijke evaluaties het meest gebruikelijk zijn, zijn observaties en interviews. Systematisch uitgevoerde observaties aan de hand van een vaste lijst items kunnen een redelijke mate van objectiviteit en betrouwbaarheid bereiken als het getrainde onderzoekers betreft. Deze betrouwbaarheid is des te sterker als dergelijke observaties door meerdere personen tegelijkertijd zijn uitgevoerd en daarna systematisch vergeleken. Daarnaast kunnen interviews met betrokkenen – jongeren en hun ouders – een goed beeld geven van de belevingskant. Deze studie kan worden beschouwd als een procesevaluatie betreffende de effectiviteit van het optreden van de kinderrechter op de jeugdstrafzitting. Er is gewerkt met een vaste lijst met observatie-items door goed voorbereide onderzoekers. Het meeste onderzoek in Nederland is in tweetallen verricht, waarbij de uitkomsten punt voor punt zijn vergeleken ter wille van een zo groot mogelijke interbeoordelaarbetrouwbaarheid. Alle onderzoekers, ook degenen die hun hoofdaandacht hebben gericht op onderzoek in het buitenland, zijn gestart met gezamenlijke observaties bij één of meer Nederlandse rechtbanken, waarna systematische vergelijking en collectieve reflectie op de eerste bevindingen heeft plaatsgevonden. Vervolgens zijn de bevindingen van de onderzoekers besproken tijdens regelmatige intervisiebijeenkomsten. Ook de interviews zijn merendeels door twee interviewers afgenomen.

Opzet van het boek

Deze studie richt zich allereerst tot de kinderrechters. Maar er wordt ook op een breder lezerspubliek gemikt. Vandaar dat op onderdelen, zoals de beschrijving van de procedure, een enkele keer zaken worden uiteengezet die voor de rechters allerminst nieuw zijn, maar die dat wel zijn voor een iets breder publiek met interesse voor dit onderwerp. Het boek begint met een theoretische uiteenzetting. Hier worden allereerst de internationale bepalingen betreffende de rechtspositie van het kind geanalyseerd. Vervolgens worden deze zoals gezegd nader uitgewerkt en geoperationaliseerd met behulp van inzichten uit de gedragswetenschappen. Daarna wordt het hoofdstuk afgesloten met een aantal concrete pedagogische opgaven voor de jeugdstrafzitting.

Om tot een zinvolle vergelijking van de praktijk in Nederland en elders te kunnen komen, moeten we allereerst iets weten over de verschillende jeugdstrafrechtssystemen. Daarom wordt in de volgende drie hoofdstukken informatie gegeven over enkele typerende elementen van comparatief jeugdstraf(proces)recht. Allereerst wordt een vergelijking gepresenteerd van verschillende Europese landen op twee systeemkenmerken van jeugdstrafrecht, te weten de leeftijdsgrenzen en de verhouding tussen jeugdstrafrecht en kindbeschermingsrecht (hoofdstuk 2). Vervolgens worden drie belangrijke kenmerken van het jeugdstrafproces geanalyseerd: openbaarheid of beslotenheid van de zittingen met minderjarige verdachten, lekenrechters of

professionele juristen en een inquisitoire of een adversaire strafprocestraditie (hoofdstuk 3). Tot slot wordt de rol onderzocht van degenen die, behalve de jongere, betrokken zijn bij de jeugdstrafzitting: de rechter, de officier van justitie, de raadsman, de hulpverleners en adviseurs, de ouders en (mogelijk) het slachtoffer (hoofdstuk 4).

Lezers die alleen geïnteresseerd zijn in onze bevindingen met betrekking tot het optreden van de kinderrechter op de zitting, kunnen na lezing van hoofdstuk 1 het beste meteen beginnen met hoofdstuk 5. Daar worden de resultaten gepresenteerd van het onderzoek naar de communicatie op de jeugdstrafzitting in Nederland, die vervolgens kritisch worden bezien in het licht van de inzichten die zijn verworven in het eerste hoofdstuk. Hoofdstuk 6 kent eenzelfde opbouw. Hier worden de resultaten gepresenteerd van het onderzoek naar de communicatie op de jeugdstrafzitting elders in Europa. De uitkomsten daarvan worden opnieuw kritisch bekeken in het licht van de bevindingen van het eerste hoofdstuk en vergeleken met de uitkomsten van hoofdstuk 5. Hoofdstuk 7 presenteert ter afsluiting een samenvatting van de bevindingen, gevolgd door conclusies en ten slotte een aantal aanbevelingen en discussiepunten met het oog op de praktijk van de kinderrechter in Nederland. Lezers die snel kennis willen nemen van de belangrijkste uitkomsten en aanbevelingen kunnen dus direct beginnen met het laatste hoofdstuk.

De pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting

1.1 Inleiding

Er bestaat brede internationale consensus dat als men jeugdige verdachten wil onderwerpen aan strafrechtelijke vervolging, dat op een manier dient te gebeuren die rekening houdt met hun ontwikkeling. Het principe dat kinderen onder een bepaalde leeftijd niet of minder verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor het overtreden van de strafwet is allerm minst een modern idee. Ook in het verleden was het over het algemeen gebruikelijk om kinderen minder zwaar of helemaal niet te bestraffen (Weijers, 2008). Maar aparte *procedures* voor jeugdige verdachten die rekening houden met het gegeven dat ze nog niet volwassen zijn, zoiets was in het verre verleden onbekend. Procedures speciaal voor jeugdige verdachten zijn wereldwijd pas vanaf 1900 op gang gekomen met de introductie van een apart jeugdstraf(proces)recht. Dit jeugdstrafprocesrecht ontstond overigens niet toevallig in dezelfde tijd dat nieuwe wetenschappelijke specialismen en inzichten met betrekking tot jeugdigen ontstonden, achtereenvolgens met name de kindergeneeskunde, de ontwikkelingspsychologie, de kinderpsychiatrie en de pedagogiek.

Dit hoofdstuk biedt een eigentijdse theoretische reflectie op dit rekening houden met de ontwikkeling van minderjarigen die voor de rechter moeten verschijnen. Het biedt een reflectie op de speciale strafrechtelijke procedures voor jeugdigen, vanuit een inventarisatie en analyse van enerzijds de relevante

huidige internationale kinderrechten en anderzijds de huidige gedragswetenschappelijke inzichten. Het is voor het eerst dat een dergelijke kinderrechteninvalshoek wordt gecombineerd en aangevuld met gedragswetenschappelijke kennis. Terwijl de meeste hoofdstukken in dit boek beschrijven hoe het begin 21e eeuw feitelijk toegaat bij het jeugdstrafproces, wordt in dit eerste hoofdstuk uiteengezet hoe het er op grond van onze huidige kennis toe zou moeten gaan. Dit hoofdstuk formuleert met andere woorden de beginselen aan de hand waarvan de praktijk, zoals die wordt besproken in de volgende hoofdstukken, kan worden vergeleken en geëvalueerd.

Voor kinderrechters, jeugdofficieren en jeugdadvocaten in Nederland spreekt het vanzelf dat een zeer relevant kader, waarin de eis om rekening te houden met de ontwikkeling van de jeugdige verdachte, is neergelegd en uitgewerkt in de internationale mensenrechten, met name het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Veel minder bekend in de strafrechtelijke wereld is een heel ander relevant kader, waaruit eveneens een aantal eisen voortvloeit ten aanzien van het rekening houden met de kinderlijke ontwikkeling. Dit is het kader dat voor gedragsdeskundigen min of meer vanzelf spreekt en dat wordt geboden door de huidige wetenschappelijke kennis van de kinderlijke ontwikkeling, in het bijzonder de ontwikkelingspsychologie en de pedagogiek, maar ook de jeugdpsychiatrie en het hersenonderzoek. Dit hoofdstuk beoogt niet alleen beide kaders uit-

een te zetten. Het wil ook laten zien dat de internationale kinderrechten ten aanzien van adolescenten verder kunnen worden ingevuld en geconcretiseerd met behulp van de huidige gedragswetenschappelijke inzichten. Het laat bovendien zien dat deze toenadering tussen internationale kinderrechten en gedragswetenschappelijke kennis en inzichten recent al aanzienlijk op gang is gekomen, zoals naar voren komt in de General Comments 10 en 12 van het VN-comité voor de Rechten van het Kind, dat toeziet op de naleving van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.¹

1.2 De internationale kinderrechten

Er kan niet echt worden gesproken van een internationaal jeugdstrafrecht. Maar er bestaat inmiddels wel een flink aantal verdragen en aanbevelingen, met name opgesteld door de Verenigde Naties, waarin specifieke uitspraken worden gedaan betreffende de rechtspositie van jeugdige verdachten.² In deze paragraaf inventariseren we de belangrijkste en voor ons onderwerp meeste relevante uitspraken.

1.2.1 De Beijing Rules

We beginnen met de Standard Minimum Rules on the Administration of Juvenile Justice, die in het 'Internationale Jaar van het Kind' 1985 door de algemene vergadering van de Ver-

enigde Naties zijn aangenomen en die vervolgens bekend zijn geworden als de 'Beijing Rules'. Daarin werden de belangrijkste algemene minimumregels geschetst waaraan jeugdstraf(proces)recht wereldwijd zou dienen te voldoen (Mijnarends, 1999). Een belangrijk uitgangspunt is dat het jeugdstrafproces als integraal onderdeel van een sociaal rechtvaardige bejegening van jongeren dient te worden opgevat (Rule 1.4). Opvallend is dat dit uitgangspunt in Rule 5.1 wordt verbonden met de eis van proportionaliteit: ook als het welzijn van het kind vooropstaat, dient volgens dit criterium aan de eis van proportionaliteit te worden voldaan, omdat anders de fundamentele rechten van de jeugdige in het gedrang kunnen komen.³

In de Beijing Rules zijn belangrijke principes neergelegd betreffende de zitting bij de rechter. Met name Rule 8, die het recht van jongeren op privacy vastlegt, Rule 15, die het recht op juridische bijstand en ondersteuning door de ouders formuleert, en Rule 16, die onderzoek naar en rapportage over de achtergronden van de jongere verlangt, zijn van eminent belang.

Voor ons onderwerp is echter Rule 14 cruciaal. Daarin wordt namelijk de eis gesteld dat de procedure zich voltrekt 'in een sfeer van begrip, die het voor de jongere mogelijk maakt in de procedure te participeren en zichzelf vrij uit te drukken'. Vooral dat laatste punt is voor dit onderzoek van grote betekenis. We

1 General Comment No. 10, *Children's rights in juvenile justice*, VN Doc. CRC/C/GC/10, 25 april 2007 (hierna: General Comment 10); General Comment No. 12, *The right of the child to be heard*, UN Doc. CRC/C/GC/12, 20 juli 2009 (hierna: General Comment 12).

2 Vergelijk Meuwese, Blaak & Kaandorp (2005) *Handboek internationaal jeugdrecht*.

3 Zie ook par. III, E, guideline 2 van de 'Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice', 17 november 2010 (hierna: *Guidelines on child friendly justice*, 2010).

komen daar verderop nog uitgebreid op terug en we zullen laten zien dat er een krachtige lijn loopt van deze Rule 14 naar artikel 12 IVRK (het recht om te worden gehoord) en vandaar naar de recente aanbevelingen van het VN-comité voor de Rechten van het Kind. De *Guidelines* van de VN worden beschouwd als *soft law*: ze vormen in de eerste plaats een catalogus van goede bedoelingen. Jeugdigen en degenen die hen bijstaan kunnen er moeilijk concrete, in rechte afdwingbare claims aan ontleen en de lidstaten zijn vrij om ermee te doen wat hen goeddunkt.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice
General Assembly resolution 40/33, 29 November 1985

8. Protection of privacy

1. The juvenile's right to privacy shall be respected at all stages in order to avoid harm being caused to her or him by undue publicity or by the process of labelling.
2. In principle, no information that may lead to the identification of a juvenile offender shall be published.

14. Competent authority to adjudicate

1. Where the case of a juvenile offender has not been diverted (under rule 11), she or he shall be dealt with by the competent authority (court, tribunal, board, council, etc.) according to the principles of a fair and just trial.
2. The proceedings shall be conducive to the best interests of the juvenile and shall be conducted in an atmosphere of

understanding, which shall allow the juvenile to participate therein and to express herself or himself freely.

15. Legal counsel, parents and guardians

1. Throughout the proceedings the juvenile shall have the right to be represented by a legal adviser or to apply for free legal aid where there is provision for such aid in the country.
2. The parents or the guardian shall be entitled to participate in the proceedings and may be required by the competent authority to attend them in the interest of the juvenile. They may, however, be denied participation by the competent authority if there are reasons to assume that such exclusion is necessary in the interest of the juvenile.

16. Social inquiry reports

In all cases except those involving minor offences, before the competent authority renders a final disposition prior to sentencing, the background and circumstances in which the juvenile is living or the conditions under which the offence has been committed shall be properly investigated so as to facilitate judicious adjudication of the case by the competent authority.

1.2.2 Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

Het IVRK, tot stand gekomen in 1989, is het belangrijkste document wat betreft de rechtspositie van minderjarigen. Het kent weliswaar geen individuele klachtenprocedure en het wordt dus aan de nationale rechter overgelaten om te bepalen hoe sterk een beroep op

schending van één van de in dit verdrag opgenomen garanties is. Maar er bestaan inmiddels diverse voorbeelden van toekenning door de Nederlandse rechter van directe werking aan verdragsartikelen (Mijnarends, 2001; Ruitenberg, 2003; Van Emmerik, 2005; De Jonge, 2006). Het IVRK versterkte de positie van de jeugdige verdachte door een aantal *due process*-richtlijnen te formuleren. Daarmee werd primair het recht van het kind op een eerlijk proces erkend. Maar deze richtlijnen gingen verder. Ze betekenden ook de erkenning van de noodzaak tot aanpassing van de strafzitting bij jeugdigen aan de behoeften en specifieke rechten van minderjarigen. Van belang zijn hier allereerst artikel 40 IVRK en uiteraard het brede en fundamentele artikel 3 IVRK.

Convention on the Rights of the Child
General Assembly resolution 44/25 20 November 1989

Article 3

1. In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration.

2. States Parties undertake to ensure the child such protection and care as is necessary for his or her well-being, taking into account the rights and duties of his or her parents, legal guardians, or other individuals legally responsible for him or her, and, to this end, shall take all appropriate legislative and administrative measures.

Article 40

1. States Parties recognize the right of every child alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law to be treated in a manner consistent with the promotion of the child's sense of dignity and worth, which reinforces the child's respect for the human rights and fundamental freedoms of others and which takes into account the child's age and the desirability of promoting the child's reintegration and the child's assuming a constructive role in society.

3. States Parties shall seek to promote the establishment of laws, procedures, authorities and institutions specifically applicable to children alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law, and, in particular:

(a) The establishment of a minimum age below which children shall be presumed not to have the capacity to infringe the penal law;

(b) Whenever appropriate and desirable, measures for dealing with such children without resorting to judicial proceedings, providing that human rights and legal safeguards are fully respected.

Op grond van artikel 40 IVRK hebben jeugdige verdachten recht op een specifieke bejegening als onderdeel van een apart jeugdstrafproces. Het eerste lid van deze verdragsbepaling geeft de doelstellingen van het jeugdstrafrecht weer: 'De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind dat wordt verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld terzake van het begaan van een strafbaar feit, op een wijze van behandeling die geen afbreuk doet aan het gevoel van waardigheid en eigenwaarde van het kind, die de eerbied van het

De pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting

kind voor de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van anderen vergroot, en waarbij rekening wordt gehouden met de leeftijd van het kind en met de wenselijkheid van het bevorderen van de herintegratie van het kind en van de aanvaarding door het kind van een opbouwende rol in de samenleving.⁴

Artikel 40 IVRK onderkent het recht van de jeugdige verdachte op een eerlijk proces en bevat beginselen en rechten die ook gelden ten aanzien van volwassenen.⁴ Maar het roept de verdragsstaten ook op om een speciale jeugdstrafrechtelijke bejegening te waarborgen voor jeugdige verdachten. Daartoe moeten de verdragsstaten in de eerste plaats een minimumleeftijdsgrens voor strafrechtelijke aansprakelijkheid vaststellen (lid 3, onder a) en dient waar mogelijk buitengerechtelijk gereageerd te worden (lid 3, onder b).⁵

Respect voor de rechten van de betrokken jeugdigen impliceert dat artikel 40 IVRK moet worden beschouwd in samenhang met de andere rechten in het IVRK. Uiteraard betreft dit artikel 3 lid 1 IVRK dat bepaalt dat bij alle maatregelen die jeugdigen betreffen het belang van het kind de eerste overweging moet vormen. Dit impliceert dat er oog moet zijn voor de verschillen tussen kinderen en volwassenen, gelet op hun fysieke en psychische

ontwikkeling, en dat kinderen bijzondere emotionele behoeften en opvoedingsbehoeften hebben.

De Economische en Sociale Raad van de VN (Ecosoc) heeft in 1997 in een resolutie aangegeven wat de kernpunten zijn die de lidstaten in acht moeten nemen bij de uitwerking van de eisen die onder andere artikel 40 IVRK aan het jeugdstrafprocesrecht stelt.⁶ In artikel 14 lid a wordt gesteld dat de lidstaten een *child-centred* jeugdstrafproces moeten implementeren.⁷ Daarnaast is Ecosoc van mening dat de lidstaten speciale jeugdrechtbanken zouden moeten oprichten, waar kinderen vervolgd en berecht worden volgens procedures die rekening houden met de specifieke behoeften van kinderen. Als mogelijk alternatief geeft men aan dat de gewone strafrechter kindgeoriënteerde procedures moet hanteren in jeugdstrafzaken (art. 14 lid d). Deze resolutie geeft dus in expliciete bewoording aan dat landen een kinderrechter moeten instellen die op het kind georiënteerde procedures toepast binnen de (jeugd)strafrechtspieg.

- 4 Zoals het legaliteitsbeginsel (lid 2, onder a), de onschuldpresumptie (lid 2, onder b (i)), het pressievorbod (lid 2, onder b (iv)), het recht op een proces ten overstaan van een onafhankelijke en onpartijdige rechter (lid 2, onder b (iii)) en het proportionaliteitsbeginsel (lid 4). Zie ook de *Guidelines on child friendly justice*, 2010.
- 5 Verder moet gedurende alle stadia van het strafproces de privacy van de jeugdige worden gerespecteerd (lid 2, onder b (vii)) en moet de bijzondere positie van ouders worden erkend (lid 2, onder b (ii en iii)).
- 6 UN Economic and Social Council, Resolution 1997/30, *Administration of juvenile justice*, 36th plenary meeting 21 July 1997.
- 7 UN Economic and Social Council, Resolution 1997/30, Annex: *Guidelines for action on children in the criminal justice system*. Zie ook art. 11 lid a Resolution 1997/30.

**UN Economic and Social Council, Resolution 1997/30,
Administration of juvenile justice, 21 July 1997**

14. Particular attention should be given to the following points:

- (a) There should be a comprehensive child-centred juvenile justice process;
- (d) States should establish juvenile courts with primary jurisdiction over juveniles who commit criminal acts and special procedures should be designed to take into account the specific needs of children. As an alternative, regular courts should incorporate such procedures, as appropriate. Wherever necessary, national legislative and other measures should be considered to accord all the rights of and protection for the child, where the child is brought before a court other than a juvenile court, in accordance with articles 3, 37 and 40 of the Convention.

1.2.3 Artikel 12 IVRK: participatie en begrip

Behalve artikel 40 en artikel 3 is voor ons onderwerp het recht om gehoord te worden van bijzonder belang, zoals dat is vastgelegd in artikel 12 IVRK. Daarin is vastgelegd dat een jeugdige de gelegenheid moet krijgen om gehoord te worden in juridische procedures die hem of haar aangaan, rechtstreeks of via een vertegenwoordiger. Het recht om gehoord te worden is van bijzonder belang voor de bejegening van jeugdigen in het kader van het jeugdstrafrecht. Het behelst het recht van jeugdigen om hun stem te laten gelden in zaken die hen aangaan.

Article 12

1. States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.
2. For this purpose, the child shall in particular be provided the opportunity to be heard in any judicial and administrative proceedings affecting the child, either directly, or through a representative or an appropriate body, in a manner consistent with the procedural rules of national law.

In het kader van deze studie moet iets langer worden stilgestaan bij de betekenis van artikel 12 IVRK, met name bij de uitleg die het VN-comité voor de Rechten van het Kind daar in haar recente General Comments 10 (2007) en 12 (2009) aan geeft.

Allereerst het General Comment 10. Daarin is vastgelegd dat jeugdigen het recht hebben om vrijelijk hun mening te uiten ten aanzien van alle zaken die hen aangaan. Dit uitgangspunt heeft implicaties voor de behandeling van de jeugdige verdachte gedurende het gehele strafproces (par. 12 en 44). Het recht om gehoord te worden moet enerzijds worden gezien als onderdeel van het recht op een eerlijk proces. Anderzijds is, zoals hierboven reeds is genoemd, het horen van de jeugdige van belang voor de effectiviteit van de strafrechtelijke bejegening en het realiseren van de doelstellingen van het jeugdstrafrecht. Het is immers van belang dat de jeugdigen bereikt

worden. Ten slotte is van belang om enige inschatting te kunnen maken van de mate waarin de jeugdige achter de straf of maatregel staat.

Het comité acht van cruciaal belang, voor het recht op een eerlijk proces en het recht op een effectieve deelname daaraan, dat de jeugdige verdachte begrijpt wat er gebeurt. Zo moet de aanklacht zijn opgesteld in een taal die de jeugdige begrijpt, hetgeen eisen stelt aan de wijze waarop de informatie wordt verstrekt en hoe één en ander staat geformuleerd (par. 48). Als gezegd moet informatie bovendien zoveel mogelijk direct aan de jeugdige worden verstrekt. Informatie aan ouders mag in elk geval niet in de plaats komen van informatie aan de jeugdige (par. 48).

Tijdens de zitting is van belang dat de jeugdige in staat is zijn procespositie te bepalen en zijn verdediging te voeren. In dit verband moet hij goed worden geïnformeerd over de voorliggende bewijsmiddelen, opdat hij weloverwogen beslissingen kan nemen over het afleggen van (aanvullende) verklaringen en het horen van getuigen. Onder verwijzing naar Rule 14 van de Beijing Rules moeten strafrechtelijke procedures worden gevoerd in een 'atmosphere of understanding to allow the child to participate and to express himself/herself freely' (par. 46). In het verlengde hiervan dient rekening te worden gehouden met de leeftijd en rijpheid van de jeugdige, hetgeen wellicht ook aanpassing van procedures in de rechtszaal met zich mee zou moeten brengen.

General Comment No. 10: Children's rights in juvenile justice, 25 April 2007

Par.12. The right of the child to express his/her views freely in all matters affecting the child should be fully respected and implemented throughout every stage of the process of juvenile justice (see paragraphs 43-45 below). The Committee notes that the voices of children involved in the juvenile justice system are increasingly becoming a powerful force for improvements and reform, and for the fulfilment of their rights.

Par. 44. It is obvious that for a child alleged as, accused of, or recognized as having infringed the penal law, the right to be heard is fundamental for a fair trial. It is equally obvious that the child has the right to be heard directly and not only through a representative or an appropriate body if it is in her/his best interests. This right must be fully observed at all stages of the process, starting with pretrial stage when the child has the right to remain silent, as well as the right to be heard by the police, the prosecutor and the investigating judge. But it also applies to the stages of adjudication and of implementation of the imposed measures. In other words, the child must be given the opportunity to express his/her views freely, and those views should be given due weight in accordance with the age and maturity of the child (art. 12 (1)), throughout the juvenile justice process. This means that the child, in order to effectively participate in the proceedings, must be informed not only of the charges (see paragraphs 47-48 below), but also of the juvenile justice process as such and of the possible measures.

Par. 45. The child should be given the opportunity to express his/her views concerning the (alternative) measures that may be imposed, and the specific wishes or preferences he/she may have in this regard should be given due weight. Alleging that the child is criminally responsible implies that he/she should be competent and able to effectively participate in the decisions regarding the most appropriate response to allegations of his/her infringement of the penal law (see paragraph 46 below). It goes without saying that the judges involved are responsible for taking the decisions. But to treat the child as a passive object does not recognize his/her rights nor does it contribute to an effective response to his/her behaviour. This also applies to the implementation of the measure(s) imposed. Research shows that an active engagement of the child in this implementation will, in most cases, contribute to a positive result.

behoren alle juridische procedures die betrekking hebben op minderjarigen 'child-appropriate' te zijn (par. 34). Dit houdt volgens het comité onder andere in dat het kind tijdens de zitting aangemoedigd moet worden zijn visie te geven op de zaak en dat deze visie serieus in overweging moet worden genomen.⁹ Het comité geeft aan dat ervaringen uitwijzen dat het verhoor van een minderjarige het beste kan plaatsvinden door middel van een dialoog, in plaats van een eenzijdig verhoor (par. 42 en 43).¹⁰ Het recht om gehoord te worden moet daarnaast gewaarborgd worden gedurende het gehele proces, vanaf de arrestatie door de politie, door de rechter-commissaris tijdens de voorgeleiding en door de officier van justitie en de rechter tijdens de uiteindelijke terechtzitting (par. 58).¹¹

Het General Comment 10 wordt twee jaar later gevolgd door het General Comment 12, dat een verdere aanscherping biedt van artikel 12 IVRK. De jeugdige moet ook op de hoogte worden gesteld van de inhoud en de gevolgen van de op te leggen straffen of maatregelen, opdat hij goed geïnformeerd zijn mening hieromtrent kan delen met de rechter, de officier van justitie en de andere procesdeelnemers (zie ook eerder).⁸ Volgens het VN-comité

General Comment No. 12: The right of the child to be heard, 20 July 2009

Par. 34. A child cannot be heard effectively where the environment is intimidating, hostile, insensitive or inappropriate for her or his age. Proceedings must be both accessible and child appropriate. Particular attention needs to be paid to the provision and delivery of child friendly information, adequate support for self-advocacy, approp-

8 Ook in par. 25, 60 en 82 GC 12 wordt het belang van informatieverstrekking aan het kind benadrukt.

9 Dit sluit aan bij par. 28 GC 12. '... Article 12 stipulates that simply listening to the child is insufficient; the views of the child have to be seriously considered when the child is capable of forming her or his own views.'

10 Vergelijk par. 23 GC 10: een omgeving die gecreëerd moet worden waarin het kind zich veilig en gerespecteerd voelt. Zie ook par. 60 GC 10.

11 Ten slotte benadrukken de paragrafen 45 en 134 (i) GC 10 het feit dat men aan het kind moet laten weten hoe zijn bijdrage invloed heeft gehad op de beslissing genomen door de autoriteiten. Dit is een ondersteuning voor het idee dat de rechter zijn beslissing expliciet dient te motiveren. Niet alleen om het voor de jongere begrijpelijk te maken, maar ook om te laten blijken dat de visie van het kind serieus in overweging is genomen en mee heeft gewogen in de uiteindelijke beslissing.

riately trained staff, design of court rooms, clothing of judges and lawyers, sight screens, and separate waiting rooms.

Par. 42. The context in which a child exercises her or his right to be heard has to be enabling and encouraging, so that the child can be sure that the adult who is responsible for the hearing is willing to listen and seriously consider what the child has decided to communicate.

Par. 43. Experience indicates that the situation should have the format of a talk rather than a one sided examination. Preferably, a child should not be heard in open court, but under conditions of confidentiality.

Par. 58. Article 12, paragraph 2, of the Convention requires that a child alleged to have, accused of, or recognized as having, infringed the penal law, has the right to be heard. This right has to be fully observed during all stages of the judicial process, from the pre-trial stage when the child has the right to remain silent, to the right to be heard by the police, the prosecutor and the investigating judge. It also applies through the stages of adjudication and disposition, as well as implementation of the imposed measures.

Ook in de zeer recente Guidelines on child friendly justice, van het Comité van Ministers van de Raad van Europa (2010) wordt onderstreept dat het kind het recht heeft om gehoord te worden in elk juridisch proces dat hem aangaat. Informatie aan het kind moet gegeven worden in voor het kind begrijpelijk taalgebruik, ouders en raadsman moeten geïnformeerd worden wanneer een kind

gearresteerd is en de aanklacht moet zo snel mogelijk duidelijk gemaakt worden aan het kind, zijn ouders en de raadsman. Daarnaast wordt er aanbevolen de procedures in de rechtszaal aan te passen aan de leeftijd en de ontwikkeling van het kind, zodat het recht om gehoord te worden op een effectieve manier tot uiting gebracht kan worden.

1.2.4 Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens artikel 6: participatie en begrip

Ten slotte zijn voor deze studie nog belangrijke beginselen vastgelegd in algemene mensenrechtenverdragen, zoals in artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Daarin is onder andere het recht op een eerlijk proces neergelegd, waarop ook in het IVRK en in de recente General Comments wordt gewezen.

Artikel 6 EVRM krijgt pregnante betekenis voor de bijzondere positie van de *jeugdige* verdachte in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Ook het Europese Hof voor de Rechten van de Mens stelt namelijk dat het recht op een eerlijk proces, zoals neergelegd in dit artikel, voor minderjarigen inhoudt dat de nationale autoriteiten ervoor moeten zorgen dat zij het proces waarin zij terechtstaan begrijpen en dat ze daarin kunnen participeren.

In de zaak van twee Engelse elfjarige jongens (de Bulger-case) heeft het Hof geoordeeld dat

'a child charged with an offence (must be) dealt with in a manner which takes full account of his age, level of maturity and intellectual and emotional capacities, and that steps are taken to promote his ability to understand and participate in the proceedings'.¹² Volgens het Hof moeten de procedures worden aangepast aan de intellectuele vermogens en het ontwikkelingsstadium van de jeugdige. Net als het VN-comité in paragraaf 21 van zijn General Comment 12 stelt, heeft het Hof toegelicht dat artikel 6 niet inhoudt dat een jeugdige ieder (juridisch) detail moet kunnen begrijpen tijdens het strafproces. Wel moet de jeugdige verdachte een algemeen begrip hebben van de aard van het proces en van wat er voor hem op het spel staat met betrekking tot de sanctie.¹³

European Convention on Human Rights, Rome 1950

Article 6

1. In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law.

Judgement shall be pronounced publicly but the press and public may be excluded from all or part of the trial in the interest of morals, public order or national security in a democratic society, where the interests of juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice.

2. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.

3. Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights:(a) to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him;(b) to have adequate time and the facilities for the preparation of his defence;(c) to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing or, if he has not sufficient means to pay for legal assistance, to be given it free when the interests of justice so require;(d) to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him;(e) to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court.

1.2.5 Conclusie

Deze inventarisatie van internationaal vastgelegde kinderrechten met betrekking tot het jeugdstrafproces laat zoals gezegd een ontwikkeling zien in het denken over de rechtspositie van kinderen, die loopt van Rule 14 van de Beijing Rules naar artikel 12 van het IVRK en vandaar naar de recente aanbevelingen van het VN-comité dat toezicht houdt op de naleving van dit verdrag. Nadere analyse van deze uitspraken maakt duidelijk dat in die ontwikkeling twee begrippen centraal staan: participatie en begrip. En beide stellen op hun beurt, zoals Rule 14 van de Beijing Rules stelt, als basale voorwaarde een sfeer van begrip.

12 EHRM, 16 december 1999, Appl. No. 24724/94 (T. t. Verenigd Koninkrijk), par. 84.

13 EHRM, 15 juni 2004, Appl. No. 60958/00 (S.C. t. Verenigd Koninkrijk), par. 29.

Het recht op participatie van de jongere wordt zowel in passieve vorm, in de zin van 'gehoord worden' (art. 12 IVRK, en GC 10 par. 48), als in actieve vorm, in de zin van 'zichzelf vrij (kunnen) uitdrukken' (Rule 14 Beijing Rules) en 'zijn stem laten gelden' (art. 12 IVRK) verlangd. Bovendien wordt op het belang gewezen om jeugdigen vooral in de vorm van een dialoog te horen in plaats van in een eenzijdig verhoor (GC 12, par. 42 en 43) en wordt het belang onderstreept van aanmoediging van de jongere om 'zijn visie te geven op de zaak'. Het recht op begrip van de jongere wordt allereerst verlangd en toegespitst op het taalgebruik en op directe informatie verstrekt aan de jeugdige (GC 10, par. 48). Maar er wordt ook verlangd dat men zich inspant, zodat de jeugdige verdachte zo goed mogelijk begrijpt wat er gebeurt (GC 10, par. 48). Daarbij gaat het volgens het Europese Hof niet om de juridische details, maar om 'een algemeen begrip van de aard van het proces en van wat er voor hem op het spel staat met betrekking tot de sanctie'.¹⁴

Het zijn deze twee begrippen – participatie en begrip – die in de volgende paragraaf nader zullen worden onderzocht vanuit de invalshoek van de gedragswetenschappen. Daarbij zal ook aandacht worden besteed aan het uitgangspunt, neergelegd in Rule 14 van de Beijing Rules, dat beide noties een 'atmosphere of understanding' in het jeugdstrafproces als geheel en binnen de rechtbank in het bijzonder vereisen.

1.3 Wetenschappelijke inzichten

De laatste decennia is er een stroom aan relevante wetenschappelijke studies op het terrein van de ontwikkeling van kinderen en adolescenten verschenen. Belangrijker is nog dat er de laatste 10 jaar steeds meer reflectie op het mensenrechten- en het ontwikkelingsperspectief op gang begint te komen. Die trend, waarin dus uitdrukkelijk een verband wordt gelegd tussen beide invalshoeken, zien we enerzijds zoals gezegd terug in de meeste recente General Comments van het VN-comité. Anderzijds wordt die ook gemarkeerd door gezaghebbende publicaties als *Youth on Trial* uit 2000 (Grisso & Schwartz, 2000) en *Rethinking Juvenile Justice* uit 2008 (Scott & Steinberg, 2008).

De betekenis van de actuele kennis en inzichten uit de gedragswetenschappen voor het jeugdstrafproces draait om het besef dat de adolescentie een aparte ontwikkelingsfase is. In de juridische wereld realiseert men zich in toenemende mate dat deskundig reageren op problematisch gedrag van adolescenten slechts mogelijk is op basis van specifieke kennis en vaardigheden met betrekking tot deze leeftijdsgroep. De toenadering tussen beide disciplines wordt dus ingegeven door wederzijds besef van de kenmerkende spanning tussen de notie van de 'verdachte' in het strafproces – en wat dat allemaal veronderstelt aan begrip en vaardigheden bij de verdachte persoon – en de beperkingen die adolescenten qua begrip en vaardigheden vertonen.

14 EHRM, 16 december 1999, Appl. No. 24724/94 (T. t. Verenigd Koninkrijk); EHRM, 15 juni 2004, Appl. No. 60958/00 (S.C. t. Verenigd Koninkrijk).

Zoals in de inleiding uiteengezet moet onze studie in het licht van deze internationale ontwikkeling worden gezien. Dit hoofdstuk beoogt om zo te zeggen met behulp van wetenschappelijke kennis en inzichten op het terrein van de kinderlijke ontwikkeling en opvoeding verder handen en voeten te geven aan de invulling van de rechtspositie van de jeugdige verdachte in het strafproces zoals geformuleerd in de internationale kinderrechtenverdragen.

1.3.1 Adolescentie: de cognitieve en emotionele ontwikkeling

Jongeren kunnen meer en ze willen meer op cognitief gebied dan jonge kinderen (Delfos, 2005). Dat is het eerste opvallende gegeven. Maar tegelijkertijd heeft ontwikkelingspsychologisch onderzoek aangetoond dat adolescenten in cognitief en intellectueel opzicht nog sterk verschillen van volwassenen (Steinberg, 2002; Siegler, 1997; Keating, 1990). Datzelfde onderzoek heeft echter ook laten zien dat de formele intellectuele vaardigheden niet noemenswaardig toenemen na het 16e à 17e levensjaar (zie bijv. Weithorn & Campbell, 1982). Kenmerkend voor de vroege adolescentie is dat er voor het eerst abstract over allerlei problemen kan worden nagedacht. Jongeren verwerven in het algemeen vanaf een jaar of 12, dus aan het begin van de adolescentie, het vermogen om na te denken over zaken die minder concreet, direct aanwijsbaar zijn. Uiteraard is dit zoals met alle ontwikkelingen een

doorgaand proces. Maar zeer herkenbaar bij adolescenten is over het algemeen dat abstracte begrippen als armoede, rechtvaardigheid, eerlijkheid en liefde hen (hevig) beginnen te interesseren. Niet plotseling rond hun 12e, maar ongeveer rond die leeftijd. Ze beginnen stap voor stap na te denken over relaties en over zichzelf als persoon met een verleden, heden en toekomst. Ze beginnen daarbij ook experimenterend te denken en raken vaak gefascineerd door hypothetische overwegingen, door (eindeloos) allerlei mogelijkheden na te lopen. Dit geldt overigens allemaal voor situaties waarin jongeren zich op hun gemak voelen en zich in alle rust over kunnen geven aan hun beschouwingen (Delfos, 2005).

Deze toenemende cognitieve mogelijkheden werken echter niet zonder meer in hun voordeel. Typerend is namelijk ook dat ze gepaard gaan met kenmerken als idealisme, wat zich bijvoorbeeld kan uiten in een groot rechtvaardigheidsgevoel, maar als lastige kant kan hebben dat dit op zijn beurt vaak gepaard gaat met een gebrek aan realisme, met absoluut denken, gebrek aan flexibiliteit en aan relativiseringsvermogen. Minstens zo typerend voor de vroege adolescentie is echter ook dat jongeren onder druk, in spannende situaties waarin ze samen met vrienden op pad zijn, alle mogelijke overwegingen om risico's te nemen achterwege laten en zich gemakkelijk laten verleiden tot dingen waarvan ze eigenlijk wel weten dat die verkeerd zijn. Dit aspect is voor het onderwerp van deze studie uiteraard van

zeker zo groot belang als de toegenomen potentie om abstract te redeneren.

Wel weten maar toch...

Voor de verklaring van deze kenmerkende 'onnadenkendheid' van adolescenten, die juist tegelijkertijd een opvallende groeispurt doormaken op cognitief gebied, zijn verschillende factoren van betekenis (vergelijk Weijers & Grisso, 2008). Ten eerste de extreme gevoeligheid van (jonge) adolescenten voor groepsdruk. Meer dan jonge kinderen en volwassenen ervaren (jonge) adolescenten de druk van hun leeftijdgenoten (Berndt, 1979; Steinberg & Silverberg, 1986). Dat blokkeert verrassend gemakkelijk hun juist verworven vermogen (en belangstelling) voor hypothetische reflectie. Typend voor 'normale' jongeren die over de schreef gaan, en zeker als ze dat in groepsverband doen, is hun gebrek aan reflectie over wat hun optreden bij anderen teweeg zou kunnen brengen (Cauffman & Steinberg, 2000). Ten tweede onderschatten jongeren stevast de risico's dat bepaald gedrag met zich meebrengt, zeker de risico's op de lange termijn. Adolescenten zijn over het algemeen veel meer bereid risico's te nemen vanwege de spanning en de nieuwe ervaringen. Ze denken vrijwel nooit over de mogelijk negatieve uitkomsten na of schatten die rooskleurig in (Benthin, Slovic & Severson, 1993; Furby & Beth-Marom, 1992). Dat hangt samen met hun gebrekkige oriëntatie op de toekomst (Bell & Bell, 1990; Nurmi, 1991). Het is dan ook niet verwonderlijk dat jongeren en jongvolwasse-

nen sterk oververtegenwoordigd zijn onder degenen die betrokken zijn bij verkeersongevallen, hetzij als veroorzaker, hetzij als slachtoffer.

Deze twee factoren hangen op hun beurt nauw samen met twee andere factoren. Jongeren hebben nog weinig levenservaring en daardoor ook een manifest gebrek aan 'wijsheid' (Pasupathi, Staudinger & Baltes, 2001). En ze vertonen een opvallend gebrek aan impulsbeheersing (Steinberg & Cauffman, 1996; Greenberger, 1982). Wat betreft hun gebrekkige impulsbeheersing zijn bevindingen uit het recente hersenonderzoek van belang. Rond het intreden van de puberteit treden er cruciale veranderingen op in de hersenen, met name in de prefrontale cortex, die doorgaan tot in de late adolescentie en zelfs tot (ver) in de jongvolwassenheid (Dahl, 2001; Spear, 2000). Op dit fysiologisch vlak ligt een belangrijke verklaring voor de gebrekkige impulsbeheersing en het weinig planmatig en bezonnen aanpakken van sommige zaken door jongeren en jongvolwassenen (Crone, 2008). Deze bevindingen krijgen des te meer reliëf tegen de achtergrond van de maatschappelijke zorg om de agressie onder jongeren. Er is de laatste jaren nogal wat onderzoek gedaan naar de rol die problemen op cognitief vlak zouden kunnen spelen bij snel aangebrachte en agressieve jongeren. De gedachte was dat een adequate, non-agressieve reactie op een sociale situatie een aantal denkstappen vereist, die antisociale en agressieve jongeren niet adequaat kunnen uitvoeren

(Crick & Dodge, 1994). Onderzoek toonde echter aan dat hierbij een tot op dat moment onbekend grote rol werd gespeeld door de emoties. Jongeren met antisociale gedragsproblemen, die er gauw op los slaan en zichzelf en anderen daarmee voortdurend in problemen brengen, laten zich bij hun omgang met anderen overwegend leiden door hun emotionele toestand, waardoor ze aan de logische denkstappen niet toekomen (Orobio de Castro, 2000).

Agressief gedrag hangt samen met 'verkeerd denken', maar dat verkeerde denken hangt op zijn beurt vaak sterk samen met gevoelens van boosheid (Olthof, 2007). Emoties blijken bij het ontstaan en voortduren van problematisch gedrag van adolescenten een aanmerkelijk belangrijker en vaak een andere rol te spelen dan lange tijd is gedacht. We zullen kort stilstaan bij enkele emoties: schaamte, schuld en empathie. Deze emoties worden gerekend tot de *self-conscious emotions* (Tangney & Fischer, 1995) en zijn dus voor ons onderwerp van eminent belang.

Schuld, schaamte en empathie

Gevoelens van schaamte kunnen bij adolescenten al gauw op de loer liggen. Hoewel in ons dagelijkse spraakgebruik meestal nauwelijks onderscheid wordt gemaakt tussen schaamte en schuldgevoel, blijken beide gevoelens geheel anders te functioneren en sterk verschillende effecten te hebben, bij uitstek bij jongeren. Sinds het verschijnen van *Shame and Guilt in Neurosis* (Block Lewis,

1971) is steeds duidelijker geworden dat het verschil tussen beide emoties draait om de verschillende rol van de eigen identiteit bij deze gevoelens. De ervaring van schaamte heeft altijd te maken met wie we zijn; schuldgevoel draait daarentegen om wat we *gedaan hebben*. Schuldbesef brengt ons veel minder als tekortschietend persoon in het geding, maar stelt ons handelen centraal (Weijers, 2000). Het grote 'voordeel' van (aanspreken op) schuldbesef vergeleken bij (aanspreken op) schaamte in uiteenlopende vormen van interventies en justitiële bemoeienis, is dat het eerste gemakkelijk appelleert aan besef van wat fout is gedaan, wat de gevolgen van het eigen handelen zijn voor anderen, gevoelens van empathie en een zekere gevoeligheid voor gevoelens van spijt en berouw en voor het zoeken naar mogelijkheden om wat fout is gedaan te herstellen. Dat ligt bij schaamte heel anders. Een gevoel van schaamte werkt 'totaliserend' en in tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, werkt (een beroep op) schaamte veelal contraproductief. Doordat schaamte altijd betrekking heeft op wie men is, is het bijzonder lastig het probleem af te bakenen en hanteerbaar te houden. Schaamte kent zulke kenmerkende associaties als 'in de grond willen zinken' en 'er niet willen zijn', en anderen de schuld geven (Reimer, 1996). Met dat laatste herkrijgt de beschaamde persoon een gevoel van controle. De ander heeft iets gedaan, wordt voorwerp van woede, waardoor de beschaamde weer greep krijgt op de situatie. De ervaring van schaamte gaat, zeker

bij jongeren en jongvolwassenen, dan ook zelden gepaard met inkeer, maar eerder met woede en agressie (Tangney, Wagner, Fletcher & Gramzow, 1992).

Een laatste aspect van de emotionele ontwikkeling dat we hier willen aanstippen betreft empathie, of wel het vermogen om je in de gevoelens van anderen te verplaatsen. Een goed ontwikkeld vermogen om zich in de gevoelens van anderen te kunnen verplaatsen hangt niet alleen samen met een reeks pro-sociale gedragingen (Davis, 1994; Eisenberg & Miller, 1987). Normaal ontwikkelde empathie houdt mensen ook af van antisociaal en agressief gedrag. Het vermogen om zich de angst en het verdriet van een ander voor te stellen draagt ertoe bij beschadigend, leedveroorzakend delinquent gedrag te voorkomen (Eisenberg & Strayer, 1987). Omgekeerd blijken jongeren en (jong)volwassenen die (stelselmatig) delicten plegen – met name delicten die aanzienlijk persoonlijk leed en schade veroorzaken – over een gebrekkig ontwikkeld empathisch vermogen te beschikken (Burke, 2001; Farrington, 1998; Miller & Eisenberg, 1988). Volwaardige empathie is het product van zowel emotionele als cognitieve processen (Hoffman, 1984); het vereist een goed besef van het onderscheid tussen 'ik' en de ander en een hele serie andere cognitieve vaardigheden. Die vereisen echter op hun beurt weer diverse vaardigheden op emotioneel gebied om de bijbehorende gevoelens adequaat te kunnen reguleren (Ickes, 1997). De confrontatie met personen die lijden onder wat hen wordt

aangedaan, kan voor adolescenten bij wie de gevoelens onvoldoende zijn gereguleerd, een negatief effect hebben, waardoor ze de neiging hebben hun empathische reactie te onderdrukken en de situatie te ontvluchten of zich van de gevoelens van de ander te distantiëren (Eisenberg, 2000).

Conclusie

Adolescenten maken een groeispurt door op cognitief gebied. In principe zijn ze vanaf hun 12e jaar in snel toenemende mate in staat tot enigerlei abstractie. Toch worden die toenemende cognitieve vermogens vaak beperkt door andere typische kenmerken van de adolescentie, waardoor hun begrip – ook van 16- en 17-jarigen – nog nauwelijks vergelijkbaar is met dat van de gemiddelde volwassene. Zo is kenmerkend voor adolescenten dat ze veel gevoeliger zijn voor druk van hun leeftijdsgenoten dan andere leeftijdsgroepen. Ook onderschatten adolescenten stelselmatig risico's en staan ze meestal nauwelijks stil bij verder liggende gevolgen van hun handelen. Daardoor durven ze veel meer en kunnen ze experimenteren met allerlei vormen van gedrag. Ze zijn vaak niet goed in staat hun emoties te reguleren en hun impulsen adequaat te beheersen. Dit heeft vermoedelijk een fysiologische basis. Bij problematisch adolescentengedrag als agressiviteit ligt het aanknopingspunt eerder op het emotionele vlak dan op het cognitieve vlak, al spelen verkeerde denkbeelden wel degelijk een rol. Wat betreft de emotionele ontwikkeling biedt

schaamte nauwelijks mogelijkheden om jongeren die over de schreef gaan bij te sturen, terwijl schuldbesef, dat immers gaat over niets meer en niets minder dan wat fout is gedaan, in principe gemakkelijker aanknopingspunten lijkt te bieden. Ten slotte moet bij adolescenten niet worden verondersteld dat hun empathische vermogens al volledig zijn ontwikkeld.

1.3.2 Vanaf 14 jaar begrip van strafproces

‘Rekening houden met de leeftijd van het kind’ betekent in het licht van de in de vorige paragraaf samengevatte wetenschappelijke kennis omtrent adolescenten, dat allereerst de betrekkelijke verantwoordelijkheid van jongeren voor hun handelen wordt erkend. Maar het betekent ook dat rekening wordt gehouden met het beperkte besef van jeugdigen van de betekenis van het proces, van wat er voor hen op het spel staat en van wat er van hen wordt verwacht aan proceshouding (Grisso et al., 2003). Dit zijn kortom precies de punten die in paragraaf 1 naar voren kwamen in de internationale verklaringen betreffende de rechten van kinderen die met justitie in aanraking komen.

Kinderen van 12 en 13 jaar bijvoorbeeld begrijpen over het algemeen nog niet wat er precies gebeurt in een strafproces, laat staan dat ze voorzien wat er van hen wordt verwacht. Kinderen kunnen uiteraard al heel jong begrijpen dat ze iets niet *mogen* doen en wat later dat ze sommige dingen niet *behoren* te doen. Ze begrijpen dat ze stout, onaardig of

gemeen zijn, of onbeleefd, onbehoorlijk of verkeerd, als ze iets wat ze niet mogen of behoren te doen toch hebben gedaan. Stout, onaardig en gemeen verwijzen allemaal naar de directe leefwereld van het kind, papa en mama, de broertjes en zusjes, de vriendjes en vriendinnetjes. Onbeleefd, onbehoorlijk en verkeerd verwijzen naar de al iets bredere en minder vertrouwde omgeving van burens, leraren, medepassagiers et cetera. Maar verdacht en wellicht schuldig in strafrechtelijke zin is van een heel andere, abstracte orde: de orde van de staat, strafrecht en burgerschap. Ontwikkelingspsychologisch onderzoek heeft aangetoond dat kinderen van 12 of 13 jaar zichzelf normaal gesproken nog niet zien als burgers die verantwoording moet afleggen voor hun gedrag tegenover de ‘overheid’ (Grisso, 2000). Dat heeft met name te maken met het feit dat zij nog niet of nauwelijks abstract kunnen denken en zichzelf nog als kinderen zien die verantwoording verschuldigd zijn tegenover hun concrete, directe omgeving: hun ouders, grootouders, leraren en eventueel hun directe burens. Hun begrip van noties als wet, overheid en burgerschap moet nog rijpen, ook omdat ze nog nauwelijks ervaring hebben met de wet en met de overheid (Helwig & Jasiobedzka, 2001). Natuurlijk zijn er (grote) onderlinge verschillen in ontwikkeling tussen kinderen. Er zijn altijd kinderen die in bepaalde opzichten – fysiek, cognitief, emotioneel of moreel – voorop- of juist achteroplopen. Maar op grond van onze huidige kennis kan worden gesteld dat kinderen

in het algemeen pas rond hun 14e jaar in staat zijn tot een adequate voorstelling van wat het betekent om voor de rechter te verschijnen (Ruck, Abramovitch & Keating, 1998; Grisso, 2000).

Opvallend is echter dat de meeste jeugdigen, die op hun 14e, 15e of 16e voor de rechter moeten verschijnen, nog nauwelijks capabel zijn zich een goede voorstelling te maken van wat er gebeurt en van wat er precies van hen wordt verwacht (Schuytplot, 1999). Feitelijk zijn veel jeugdigen die voor de strafrechter moeten verschijnen, zeker degenen die daar bij herhaling komen, achter in hun ontwikkeling, al dan niet samengaand met verstandelijke beperkingen en stoornissen (Grisso, 2000; Grisso, 2004; Doreleijers, 2008). Dat betekent een dubbele opgave voor de rechtbank en alle andere betrokkenen bij de jeugdstrafzitting. Willen we deze jongeren werkelijk de kans bieden om enigszins volwaardig deel te kunnen nemen aan het proces, dan moeten we concluderen dat zij daarbij hulp nodig hebben. Zoals we eerder al zagen kan dit op basis van het IVRK worden gezien als een bijzondere verantwoordelijkheid van de overheid. Jeugdigen moeten in staat worden gesteld om hun rechten te verwezenlijken. Dat brengt ons tot de twee volgende conclusies. Allereerst valt op grond van het voorgaande goed te verdedigen dat jeugdigen onder de 14 jaar in principe niet op een strafzitting thuishoren. Aansluitend kan worden gesteld dat jongeren die voor de strafrechter moeten verschijnen, recht hebben op bijzondere hulp.

Ouders

Degenen die in principe als eerste aangewezen zijn om jeugdigen te helpen zoveel mogelijk als volwaardige actor aan de zitting deel te nemen zijn de ouders (zie ook art. 40 lid 2, onder b (iii) IVRK). Minderjarigen staan immers in principe nog steeds onder gezag van hun ouders en ouders zijn de eerst verantwoordelijken voor de opvoeding en ontwikkeling van hun kind (art. 18 IVRK). Het feit dat een kind verdacht wordt van het plegen van een strafbaar feit doet hier niet aan af. De opvoedingsverantwoordelijkheid van ouders vervalt niet op het moment dat kinderen worden verdacht van een delict noch als ze daarvoor worden veroordeeld. De ouders zijn en blijven in principe de eersten die het kind bijstaan, vanuit het perspectief van de opvoeding, ook als het kind voor de rechter moet verschijnen. In dezelfde lijn bepaalt Rule 7 van de Beijing Rules dat de aanwezigheid van de ouders in de verschillende fases van het jeugdstrafprocesrecht wordt beschouwd als een *basic procedural safeguard*.

Vanuit de gedragswetenschappen kan de positie van de ouders van een verdacht kind nader worden bepaald. Dat is wenselijk, niet alleen omdat vanaf 1 januari 2011 de ouders verplicht op zitting moeten verschijnen, maar fundamenteeler omdat op dit terrein nogal wat misverstanden bestaan en tot op heden een gefundeerde reflectie op de rol van de ouders in het jeugdstrafprocesrecht ontbrak. De belangrijkste misverstanden op dit gebied doen zich voor op het punt van de diagnose

van de rol van de ouders bij het voorkomen van jeugdcriminaliteit, op het daarop voortbordurende punt van de benadering van de ouders en ten slotte op de visie op de betekenis van de rol van de ouders.

Om met dat laatste te beginnen: vaak wordt verondersteld dat ouders nauwelijks meer betekenis hebben voor adolescenten en dat de enigen die voor hen van belang zijn leeftijdgenoten zijn. Inderdaad doen de *peers* ertoe als het gaat om de keuze van kleding, muziek, mobieltjes of scooters, en is het oordeel van de ouders daarbij grotendeels irrelevant. Maar als het gaat om de werkelijk belangrijke vragen – hoe te leven, wat voor mens te worden, wat de belangrijkste kwesties in het leven zijn – dan spelen ouders daar bij jongeren (en jongvolwassenen) nog steeds een doorslaggevende rol in. Titels van belangrijke studies als *Family Matters* (Van der Valk, 2004) en *Families Count* (Clarke-Stewart & Dunn, 2006) vatten die rol kernachtig samen. Wat betreft de mogelijke rol van de ouders bij het ontstaan en vooral voortduren van criminaliteit domineert vaak een focus op controle. De gedachte is dan dat de ouders tekortschieten in hun controlerende taak ten opzichte van hun minderjarige kinderen. Deze focus op controle is echter te beperkt en uiteindelijk contraproductief. Ouders zouden beter toezicht moeten houden op hun kind. Het is juist dat bij herhaald delinquent gedrag vaak sprake is van beperkt toezicht. Maar dat is maar één van de vele problemen die er over het algemeen spelen. In ons onderzoek naar

jeugdige veelplegers in het arrondissement Utrecht kwam naar voren dat bij deze jongeren enerzijds sprake is van een opeenstapeling van kindproblemen, variërend van een laag IQ, gedragsproblemen, gebrekkig verantwoordelijkheidsbesef tot verstoorde schoolgang, kortom problemen die zeer hoge eisen stellen aan de opvoeders. Anderzijds bleek er ook sprake van een minstens zo sterke opeenstapeling van gezinsproblemen, variërend van mishandeling, ernstige psychiatrische stoornissen en oorlogstrauma's tot zeer problematische scheidingen vaak in combinatie met geweld, drank-, drugs- en financiële problemen en huisuitzettingen (Weijers, Hepping & Kampijon, 2010). In dat licht is beperkt toezicht in zekere zin maar één van de *minor problems* die samenhangen met het wangedrag van de jongere.

De focus op controle veronderstelt bovendien een tamelijk eenzijdige causaliteit. De richting van de beïnvloeding wordt voorgesteld als eenzijdig van ouder naar kind. Onderzoek heeft daarentegen duidelijk gemaakt dat de richting van de beïnvloeding in opvoedingsrelaties bidirectioneel is: niet alleen van ouder naar kind, maar ook van kind naar ouder (Dekovic & Prinzie, 2008). In het bijzonder moeilijke, zwakbegaafde, extreem drukke en opstandige kinderen stellen zeer hoge opvoedingseisen en hebben in die zin van hun kant grote invloed op de opvoeding en op de opvoedingsmogelijkheden van de ouders (Hartog-Polkerman, 2009; Prinsen & Terpstra, 2009; Compernelle & Doreleijers, 2002).

De ingewikkelde processen waar ouders en kinderen in terecht kunnen komen worden wel aangeduid als *coercive cycles*, waarbij het kind van zijn kant probeert de ouder te dwingen zijn eisen te laten varen, en de ouder van de andere kant probeert het kind te dwingen tot opvolging van eisen en tot discipline (Prinz, 2004; As, 1999; Dekovic, 1999).

Ten slotte heeft een recente studie aangetoond dat een sterke focus op controle door de ouder van een kind dat al ernstig in de criminaliteit is beland eerder contraproductief dan productief uitpakt (Keijsers, 2010). Uiteraard is kennis van de ouders over wat jongeren doen in hun vrije tijd, waar en met wie cruciaal. Maar dergelijke informatie blijken ouders alleen maar op basis van vrijwilligheid van hun kinderen te krijgen, niet door informatie te eisen. Dit onderzoek heeft aangetoond dat controle houden en willen/moeten aanscherpen, de kans op delinquent gedrag eerder vergroot dan verkleint. Voor 15-, 16- en 17-jarigen geldt in het algemeen al dat het nauwelijks mogelijk is om hen in hun dagelijkse doen en laten te volgen.¹⁵ Jongeren die al op het criminele pad terecht zijn gekomen, met verkeerde vrienden omgaan en bij herhaling over de schreef gaan, hebben al een routine ontwikkeld om zich op allerlei manieren te onttrekken aan ouderlijke controle. Willen ouders bij deze kinderen (opnieuw) enigszins op de hoogte raken van hun doen en laten en daar ook nog enige invloed op kun-

nen uitoefenen, dan kan dat alleen op basis van wat hun kinderen hen daar uit vrije wil en in vertrouwen over vertellen. Wat in dergelijke gevallen dan ook eerst en vooral nodig is, is herstel van de vertrouwensband tussen ouder en kind.¹⁶

Uit deze bevindingen volgt voor het strafproces de conclusie dat de ouders voor alles in de gelegenheid moeten worden gesteld en waar mogelijk geholpen om hun rol als opvoeder (beter) op zich te kunnen nemen. Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke benadering haaks staat op een benadering waarin de ouders naar aanleiding van delicten van hun kind vooral ter verantwoording worden geroepen en een straf in het vooruitzicht wordt gesteld dan wel opgelegd.

Raadsman

Naast de ouders is er natuurlijk de raadsman. De ouders zijn in principe gericht (en aanspreekbaar) op het opvoedings- of ontwikkelingsbelang van het kind, al mogen ze ter zitting alles naar voren brengen wat in het (verdedigings)belang van hun kind is (art. 496 lid 2 Sv). De jeugdadvoocaat is in de eerste plaats gericht op een zo sterk mogelijke verdediging van zijn (jeugdige) cliënt. Het verdedigingsbelang in de strafzaak van het kind wordt door zijn cliënt en hemzelf meestal opgevat als 'zo snel mogelijk vrijkomen' en/of 'een zo licht mogelijke sanctie'. De vraag in hoeverre de jeugdadvoocaat ook rekening dient te houden

15 Behalve als ze, zoals bij meisjes in sommige milieus, worden gedwongen om bijvoorbeeld meteen na school naar huis te komen (en/of thuis gehouden worden) en er sprake is van sterke sociale controle door bijvoorbeeld broers of andere familieleden.

16 Daarvoor zijn over het algemeen professionele interventies vereist, waarbij afhankelijk van de problematiek gedacht kan worden aan ofwel Multisystemic Therapy (MST), Functional Family Therapy (FFT), Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC) of Multidimensional Family Therapy (MDFT).

met het opvoedingsbelang van het kind – en daarmee het (veronderstelde) opvoedingsperspectief van de ouders – is een elementair punt van discussie voor deze beroepsgroep (De Jonge, 2008). Met name als het gaat om de strategie en tactiek kunnen spanningen ontstaan tussen advocaat en ouders, omdat de eerste vaak het concrete verdedigingsbelang – al dan niet in samenspraak met zijn cliënt bepaald – voor ogen heeft en ouders (ook) het opvoedingsbelang van de jeugdige voor ogen kunnen hebben.¹⁷

Er bestaat echter geen verschil van mening over de cruciale rol van de raadsman in de voorbereiding en hulp aan de jeugdige op de zitting (Buss, 2000). Een adolescent kan nauwelijks adequaat participeren op een strafzitting als zijn advocaat hem niet van tevoren uitlegt wat er waarschijnlijk gaat gebeuren, hoe de procedure in grote lijnen in elkaar zit, wie wie is en wat hun rol is, waar hij van wordt verdacht en wat er ongeveer van hem wordt verwacht, waar hij moet gaan zitten en hoe, dat hij goed moet opletten, niet altijd (meteen) hoeft te antwoorden en dat hij, als hij het erg moeilijk vindt iets te zeggen of om andere redenen niets wil zeggen, een beroep mag doen op zijn zwijgrecht en wanneer en in hoeverre dat weer tegen hem kan werken. De jeugdadvocaat moet ook veel uitleggen en vakjargon verklaren, zowel voor de jeugdigen als diens ouders. En hij moet alert zijn op belangrijke uitspraken of vragen van de kant van de officier of de rechter die zijn cliënt wellicht niet begrijpt.

Advocaten kunnen na de zitting een belangrijke rol vervullen in het uitleggen van het vonnis.¹⁸ De rol van de advocaat is tijdens de zitting minimaal gericht op communicatie met de jeugdige verdachte, maar zowel voor als na de zitting kan de advocaat een cruciale rol vervullen in het geven van advies (omtrent de proceshouding van de jongere) en uitleg (over de procedures en de straf die de jongere kan verwachten) (Koetsier, 2006). De advocaat kan bij jongeren en ouders de ergste onzekerheid en angst wegnemen, door uit te leggen welke sanctie er opgelegd kan worden voor het strafbare feit waarvan de jongere verdacht wordt (Eggermont, 1993; Oude Breuil, 2005). Ten slotte hebben andere partijen, zoals de Jeugdreclassering en de Raad voor de Kinderbescherming, de jeugdofficier en de kinderrechter ook allemaal een belangrijke rol bij de hulp om de jeugdige zo volwaardig mogelijk te laten deelnemen aan de strafzitting.

Conclusie

Jongeren onder de 14 jaar horen niet op een strafzitting thuis. Uitzonderingen daargelaten begint de gemiddelde, 'normale' jongere pas vanaf 14 jaar te begrijpen waar het om gaat in het strafproces. Echter ook oudere adolescenten kunnen zonder de juiste hulp niet volwaardig deelnemen aan het strafproces. Adolescenten die voor de rechter moeten verschijnen hebben dan ook recht op hulp. Daarbij dient in de eerste plaats te worden gedacht aan de ouders. De ouders moeten in de gelegenheid worden gesteld en waar

17 Ook de bevoegdheden van de raadsman ten aanzien van 12- tot 16-jarigen op grond van art. 503 Sv kunnen tot spanning tussen hem en de ouders van zijn cliënt leiden. Vergelijk De Jonge, 2008.

18 Zie ook par. IV, E, guideline 75 van de 'Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice', 17 november 2010.

mogelijk geholpen om hun rol als opvoeder op zich te nemen. Daarnaast heeft een adolescent de professionele bijstand nodig van een raadsman, om hem de gang van zaken en de termen en rituelen uit te leggen en duidelijk te maken wat de verdenking tegen hem is, wat er van hem wordt verwacht en wat zijn rechten zijn. Maar op de strafzitting hebben jeugdige verdachten eerst en vooral kindgeoriënteerde procedures nodig. Dat stelt met name speciale opgaven aan de kinderrechter.

1.4 Participatie en begrip: de pedagogische opgaven van de jeugdstrafzitting

Op het eerste gezicht is de rechtbank een buitengewoon ongunstige setting om met jeugdigen contact te kunnen maken, met ze te kunnen communiceren en ze actief te laten participeren op de zitting. Het zijn vaak indrukwekkende gebouwen waarbinnen de jeugdstrafzittingen plaatsvinden met vaststaande rituelen waarbij veiligheidspoortjes gepasseerd moeten worden en waar bewakingspersoneel rondloopt, waarbij overal dames en heren in zwarte toga's rond schrijden, en iedereen een vaste plaats krijgt toegewezen met vaak vrij grote afstanden tussen de rechtbank en de (jeugdige) personen die voor de rechtbank moeten verschijnen, al zijn hier tussen de rechtbanken onderling soms aanzienlijke verschillen. De jeugdige bezoeker van de rechtbank zal zijn bezoek niet gauw ervaren als gemakkelijk, helemaal niet wanneer hij wordt

vervoerd door de Dienst Vervoer en Ondersteuning van het ministerie van Justitie en in afwachting van de zitting in het cellencomplex van de rechtbank moet verblijven. Dat is echter niet noodzakelijk slecht. Bij nader inzien is de setting in de rechtbank (in Nederland, maar ook in de ons omringende landen) zeker niet zo ongunstig als die wellicht op het eerste gezicht lijkt. Het indrukwekkende gebouw en de vaste rituelen dragen er ook uitdrukkelijk toe bij de (jeugdige) bezoeker in te prenten dat hij hier niet zomaar komt, maar dat het om een bijzondere gelegenheid gaat. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling dat de jeugdige zijn bezoek aan de rechtbank ervaart als gemakkelijk.

Maar er bestaat wel een aanzienlijke spanning tussen de indrukwekkende setting van de rechtbank en de opgave om de jeugdige te helpen zo goed mogelijk deel te nemen aan het proces (Eggermont, 1993). De afstandelijkheid en strengheid die het gerechtsgebouw doorgaans uitstraalt laat zich niet vanzelfsprekend combineren met directheid en soepel contact met de (jeugdige) verdachte (en diens familie) die meestal zwaar onder de indruk het gebouw en de zaal binnentreden. Daar ligt dan ook precies de pedagogische uitdaging van het professioneel contact maken met en actief laten participeren van de jeugdige (en diens ouders). Streng en betrokken, dat is het kader waarbinnen de officier en de rechter pedagogisch gezien en vanuit het recht van het kind op participatie moeten opereren.

Daar komt nog een punt bij wat betreft de beleving van de zitting en dat heeft te maken met sociale en culturele distantie. Doorgaans is er een extreem verschil in sociale positie (en bovendien vaak in culturele achtergrond) tussen 'de mensen van justitie' en de jeugdige verdachten en hun familie (Van Rossum, 2007). De raadsman moet proberen op zijn manier en vanuit zijn taken die verschillen en afstand in sociaal en cultureel opzicht te overbruggen (De Jonge, 2008). Hij is daarbij in zoverre in het voordeel dat hij in staat is zijn cliënt één of meerdere malen in een informele setting te ontmoeten, en daarbij duidelijk te maken dat hij er is om het belang van zijn cliënt te dienen. De rechter bevindt zich uiteraard in een geheel andere positie, die per definitie afstand met zich meebrengt, en die het dus aanzienlijk moeilijker maakt om de verschillen tussen 'justitie' aan de ene kant en de jeugdige verdachte en zijn familie aan de andere kant te overbruggen. Waarschijnlijk vormt sociale en culturele distantie tussen rechters en verdachten een groter probleem om te proberen de jeugdige zo goed mogelijk te laten deelnemen aan het proces dan de institutionele, strenge setting van het gerechtshuis. Dat betekent echter allerm minst dat dit onoverkomelijk is.

Streng en betrokken, op afstand maar zeker niet afstandelijk, zo zou men de dubbele opgave aan de kinderrechter (en de jeugdofficier) op het punt van contact maken met de jeugdige verdachte kunnen typeren. Dit sluit aan bij de bevindingen van Tyler (2003)

wat betreft het belang van de kwaliteit van de interpersoonlijke relatie tussen verdachte en rechter. Enerzijds verdraagt de situatie in de rechtbank zich uiteraard allerm minst met een losse, ontspannen en vriendschappelijke sfeer. Dat is niet passend en daarmee wordt aan de jongere een verkeerd signaal gegeven. Anderzijds zijn jongeren bijzonder gevoelig voor een algeheel afkeurende houding, omdat ze dat als kritiek opvatten, niet op wat ze hebben gedaan maar op wie ze zijn (Frydenberg, 2008; Eggermont, 1993). Ze neigen er al gauw toe zich af te sluiten wanneer ze zonder meer boos of negatief worden benaderd, waardoor hun procesparticipatie bij voorbaat wordt gefrustreerd.

1.4.1 Participatie

Hoe kan de jeugdige verdachte in staat worden gesteld om zo volwaardig mogelijk deel te nemen aan het strafproces? We hebben gezien dat de internationale normen daarvoor als uitgangspunt nemen dat de jongere de gelegenheid wordt geboden zoveel mogelijk actief in het proces te participeren en dat hij wordt geholpen om te begrijpen wat er gebeurt, wat de bedoeling is en wat hij kan verwachten. De meest elementaire voorwaarde is dat de jeugdige verdachte in staat wordt gesteld zijn verhaal naar voren te brengen. Wil dat verhaal werkelijk tot zijn recht komen, dan is een tweede voorwaarde dat er serieus naar wordt geluisterd en dat er dus ook op ingegaan wordt. Ook is van belang dat er een goede

verhouding bestaat tussen de tijd dat de jongere aan het woord is en de tijd waarin de rechter het woord voert. Ten slotte is hierbij nog een heel andere factor van belang, die kan worden aangeduid als 'indirecte participatie'. Dit betreft de wijze waarop de ouders bij de bespreking worden betrokken.

a. Eigen verhaal. De meest elementaire, globale voorwaarde voor participatie betreft de vraag in hoeverre de jongere de gelegenheid krijgt om zijn kant van het tenlastegelegde naar voren te brengen. Als men de jeugdige in voldoende mate aan het woord wil laten komen, is de uitnodiging aan de jeugdige om zijn verhaal te presenteren daartoe het meest voor de hand liggende en geëigende middel. De ervaring dat men als (jeugdige) verdachte in de gelegenheid wordt gesteld om het eigen verhaal te vertellen, wordt als cruciaal beschouwd voor een mogelijk positieve doorwerking van de confrontatie met de rechtbank (Fagan & Tyler, 2005). Jongeren vinden het erg belangrijk om gehoord te worden en om uit te kunnen leggen wat volgens hen de werkelijke toedracht en achtergronden zijn geweest van de zaak. De veronderstelling is hierbij tevens dat de bereidheid om met de jongere te praten over wat er is gebeurd naar aanleiding van diens eigen verhaal, de reflectie op het eigen gedrag bevordert (Delfos, 2005; Eggermont, 1993).

b. Serieuze reactie. Het is belangrijk dat er serieus en met aandacht naar het verhaal van

de jongere wordt geluisterd, met name door er altijd één of meer vragen over te stellen en er dus concreet op in te gaan (Tyler, 1990). Het is duidelijk dat de rechter, indien deze breed is geïnformeerd over de situatie van de jeugdige, en dus ook bijvoorbeeld op de hoogte is van de voorgeschiedenis op civiel vlak met eventuele problemen thuis, gedragsproblemen en problemen op school, in principe gemakkelijker in staat is wat dieper in te gaan op het verhaal en op belangrijke ervaringen van de jeugdige (Vlaardingebroek, 2008). Participatie van de jongere vereist in feite betrokkenheid van de rechter bij diens verhaal en levensgeschiedenis. Werkelijk actieve participatie van de jongeren veronderstelt dat serieus op het verhaal van de jongere wordt gereageerd (Delfos, 2005).

c. Specifieke gesprekstechniek. Actieve participatie van de jeugdige verdachte vereist een goede gesprekstechniek die de jongere niet remt maar eerder aanzet om zijn verhaal naar voren te brengen. De rechter is geen therapeut, noch een reclasseerder. Hij hoeft dus ook niet te beschikken over technieken die de jeugdige verdachte kunnen motiveren tot persoonlijke verandering (Miller & Rollnick, 2005). Hij heeft daar ook nauwelijks gelegenheid toe. Maar voor zover hij enige bijdrage in die richting wil leveren, ter wille van de effectiviteit van de jeugdstrafrechtspraak, vereist dat ten minste de beheersing van een goede gesprekstechniek specifiek gericht op adolescenten.

Dat impliceert in elk geval een goede balans tussen de tijd dat de jongere aan het woord komt en de tijd die de rechter neemt om zelf het woord te nemen. De goede kinderrechter is spaarzaam met woorden. Contact maken met jeugdigen betekent niet zelf veel praten, maar korte, heldere, stimulerende vragen stellen en vooral de jeugdige verdachte laten praten (Delfos, 2005). Op die manier wordt de jongere in de gelegenheid gesteld tot actieve participatie. De rechter dient allereerst werkelijk interesse te tonen in de jongere en diens situatie. En hij dient ook over een goede manier van vragen stellen te beschikken. Dat vereist dat hij vooral betrekkelijk korte, directe en bij voorkeur halfopen vragen ter toelichting en verheldering gebruikt, en zo min mogelijk gesloten vragen waarop de verdachte wordt geacht slechts met 'ja' of 'nee' te antwoorden, evenmin als open vragen, die de jeugdige weinig houvast bieden (Prinsen & Terpstra, 2009; zie voor voorbeelden van deze drie verschillende soorten vragen en een nadere toelichting bij hun gebruik bij adolescenten bijlage 1). Wat betreft de directheid dient de rechter enerzijds uiteraard zoveel mogelijk rekening te houden met de culturele achtergrond van de jeugdige, wat hem soms dwingt enkele vragen enigszins 'in te kleden' en voorzichtig te brengen (Van Rossum, 2007). Anderzijds dwingt de beperkte tijd hem ertoe snel *to the point* te komen. Hoe dan ook dient de rechter met het oog op de participatie van de jeugdige te vermijden dat hij zelf langdurig het woord voert.

d. Rol ouders. Ten slotte betekent participatie van de jeugdige niet alleen dat hij zelf via praktische initiatieven zoveel mogelijk actief wordt betrokken, maar ook *indirect*, en wel via zijn ouders. Het actief betrekken van ouders bij het strafproces verhoogt de participatie van de jeugdige, omdat daardoor het gevoel wordt versterkt dat zij serieus worden genomen (De Leeuw & Veen, 2010). Bovendien realiseren jongeren zich het morele gewicht van wat ze hebben aangericht vaak pas via de reactie van hun ouders.

Ouders blijken overigens op hun beurt ook meer tevreden te zijn over een zitting, wanneer zij het gevoel hebben dat de kinderrechter naar hen luistert en hen serieus neemt (Schuyt-vlot, 1999).

Belangrijk is dan dat de ouders niet ergens verloren en anoniem in de rechtszaal terechtkomen, maar een duidelijke plek tamelijk vooraan, in elk geval goed in het zicht van de rechter, krijgen. Voor de ouders en hun kind is het van groot belang dat de ouders van meet af aan ervaren dat ze in beeld zijn en dat het woord ook tot hen wordt gericht. In de continentaal Europese traditie is het gebruikelijk dat de kinderrechter zich op enig moment tot de ouders richt, zoals dat in ons Wetboek van Strafvordering ook wordt vereist in artikel 496 lid 2 Sv. De vraag is echter in hoeverre er sprake is van systematiek en plan in de manier waarop de ouders in deze inquisitoire traditie bij het proces worden betrokken.

1.4.2 Begrip

Contact met de jongere is niet alleen onmisbaar om diens procesparticipatie mogelijk te maken, maar ook voor het begrip van de jongere van hetgeen besproken wordt en van wat er voor hem op het spel staat (Frydenberg, 2008; Delfos, 2005). Onderzoek naar het klimaat in de schoolklas biedt op dit punt interessante aanknopingspunten. Daaruit blijkt niet alleen dat leerlingen de voorkeur geven aan een docent die gezag verenigt met vriendelijkheid en begrip. Meer nabijheid van de docent draagt er ook aan bij dat leerlingen actiever participeren in het leerproces (Brekelmans, Slegers & Frase, 2000). Het meest interessante aspect van dit onderzoek voor ons ontwerp is waarschijnlijk de bevinding uit een recente meta-analyse, die laat zien dat in klassen waarin leerlingen bij hun docenten meer invloed en nabijheid ervaren de cognitieve leeropbrengsten hoger zijn (Brekelmans, 2010). Het is dus zeer waarschijnlijk dat actieve participatie van de jongere zelf op zijn beurt ook weer van belang is om diens begrip te stimuleren.

a. Uitleg geven. Alleen al door gebrek aan kennis van de jeugdstrafrechtspleging en de daarbij behorende instanties hebben jongeren vaak het gevoel dat ze geen grip hebben op

het verloop van hun eigen strafzaak (Oude Breuil, 2005). Optimaliseren van het begrip van de jongere betekent allereerst dat er voortdurend op moet worden gelet dat de jeugdige begrijpt wat er wordt besproken.¹⁹ Ook Komter (1990) gaf al veel eerder aan dat de acceptatie van de procedures en de uitspraak door verdachten vergroot kan worden, door de communicatie in de rechtszaal te verbeteren. Door de procedure en het taalgebruik voor de verdachte begrijpelijker te maken, zal deze de manier waarop zijn zaak wordt behandeld eerder als eerlijk en objectief beleven. Uit onderzoek blijkt dat strafrechters onderschrijven dat 'goede en normale communicatie op de terechtzitting en uitleggen wat je doet en waarom je een bepaalde beslissing neemt' belangrijk is (Van de Bunt, De Keijser & Elffers, 2004, p. 14).

b. Jargon vermijden. Het is belangrijk dat de rechter probeert om strafrechtelijk jargon waar mogelijk te vermijden, en indien hij dat toch gebruikt kort toe te lichten wat hij bedoelt. Juridisch jargon vormt een belemmering voor de communicatieve dimensie van de (jeugd-) strafzitting. Voor de professionals gebruikelijke termen als 'ad info-feiten', 'ontvankelijk verklaren', 'persisteren' en 'voorwaardelijke opzet' gaan volstrekt voorbij aan de jeugdige en diens ouders (Schuytlot, 1999; Eggermont,

19 Naast onduidelijkheid tijdens de zitting, bestaat er bij jongeren ook vaak verwarring voorafgaand aan de zitting, over wanneer men moet verschijnen en wat er precies gaat gebeuren. In Rotterdam is men daarom het project 'niemand weg zonder overleg' gestart. Deze werkwijze houdt in dat voordat een jeugdige verdachte wordt heengezonden, hierover eerst overleg plaatsvindt tussen het Openbaar Ministerie en de politie. Er wordt dan, als de jongere is opgepakt, direct overleg gepleegd over de afdoening die gaat plaatsvinden, afhankelijk van de ernst van het incident, de achtergrond van de jeugdige en eventuele andere schade. Zo kan besloten worden tot voorleiding aan de rechter-commissaris, tot een Halt of een OM-afdoening. Wanneer de jongere het politiebureau mag verlaten, weet deze al wat er verder gaat gebeuren (Van der Waal, 2009).

1993). Hoe minder de communicatie op de zitting doorspekt is met dergelijke terminologie, hoe groter de kans dat de jeugdige in staat zal zijn volwaardig en actief deel te nemen aan het proces. Het gaat daarbij overigens niet alleen om strafrechtelijk jargon, maar ook om complexe zinswendingen en moeilijke woorden (Oude Breuil, 2005).

c. Motivering beslissing. Het is van belang dat de rechter er in zijn uitspraak op let dat hij zijn beslissing uitdrukkelijk motiveert en wel op een wijze die voor de jeugdige en zijn ouders begrijpelijk is. Het pedagogisch belang is groot, ook in het licht van de vraag in hoeverre jeugdigen besef hebben van de gevolgen van hun gedragingen en van de rechtvaardiging van een bepaalde strafrechtelijke reactie. Aan het einde van de enkelvoudige strafzitting wordt direct het vonnis door de rechter gegeven. Er blijkt onder jongeren op dat moment vaak verwarring te bestaan over de straf die zij opgelegd hebben gekregen.

Naast het onbegrip over wat een straf precies inhoudt, bestaat er ook vaak onduidelijkheid over hoe een straf berekend is. Dit kan leiden tot gevoelens van onvrede, doordat er onbegrip bestaat over de hoogte van de straf (Eggermont, 1997). Het uitleggen van de redenen voor het opleggen van een bepaalde straf en de inhoud van die straf is het meest effectief wanneer dat gebeurt in voor de jongere begrijpelijke taal. Wanneer de rechter en de officier zich bewust zijn van het onbe-

grip van jongeren, over bijvoorbeeld de eis en het vonnis, dan kunnen zij voor of na het voorlezen van de eis of het vonnis een voor de jongere begrijpelijke uitleg geven. De kans op begrip en acceptatie van de straf of maatregel is groter, naarmate een jongere meer begrijpt van wat er zich op de zitting afspeelt (Schuyt-vlot, 1999; Tyler, 1990). Begrijpelijke uitleg van de redenen voor het opleggen van een bepaalde sanctie leidt tot meer reflectie en daardoor een beter inzicht in het eigen gedrag. Dit kan op zijn beurt leiden tot een betere strafaanvaarding (Eggermont, 1993).

d. Appel op moreel besef. De kinderrechtenverdragen formuleren ook doelstellingen van het jeugdstraf(proces)recht. Dat maakt het noodzakelijk dat de rechter enig appel doet op de morele kant van de zaak. Pedagogisch gezien betekent aandacht voor de morele kant van de zaak dat de jeugdige wordt geholpen verantwoordelijkheid te nemen voor wat is aangericht (Le Sage, 2004; Weijers, 2000). Dat gebeurt het meest adequaat door de jeugdige te confronteren met de gevolgen van het delict (Hoffman, 2000). Die gevolgen zijn er uiteraard niet alleen voor het mogelijke slachtoffer, maar ook voor degenen die om de jeugdige verdachte geven.²⁰ Jeugdigen die delicten plegen zien over het algemeen voorbij aan de gevolgen van hun gedrag, ze denken er niet over na (Grisso, 2000). Er dient zorgvuldig te worden omgegaan met een beroep op schuldbesef. Dat gaat, zoals hiervoor besproken, altijd over concreet

20 En uiteraard ook voor de maatschappij als geheel en uiteindelijk voor de jeugdige zelf, gelet op diens toekomst.

gedrag. Daarbij is de boodschap dat de schuld (althans voor een belangrijk deel) weer hersteld kan worden door een bepaalde opdracht goed uit te voeren of een straf uit te zitten. Het is belangrijk om een beroep op schuldbesef goed te onderscheiden van een beroep op schaamte, dat altijd betrekking heeft op iemands identiteit. Juist bij jeugdigen, waar de ontwikkeling van een eigen identiteit een grote rol speelt, werkt een dergelijk beroep vrijwel altijd negatief uit (Tangney, 1998). Adolescenten, die juist voortdurend bezig zijn met identiteitsvragen, sluiten zich daardoor af van wat er gezegd wordt, wachten af tot het voorbij is, willen er het liefste helemaal niet meer bij zijn, waardoor hun participatie bij het strafproces geblokkeerd raakt. Aanspreken op schuld en schuldbesef is daarentegen een veel veiliger route (Weijers, 2000). Schuld gaat over de daad. Men kan met adolescenten heel goed praten over de betekenis en consequenties van wat concreet is aangericht (Miller & Rollnick, 2005; Delfos, 2005). En ook over wat er gedaan zou kunnen worden om herhaling te voorkomen en om de schuld te vereffenen.

1.5 Conclusie

Wij hebben in dit hoofdstuk de positie van de jeugdige verdachte in het strafproces centraal gesteld. We hebben ons de vraag gesteld hoe deze positie eruit zou moeten zien in het licht van het internationale mensenrechtelijke kader en hoe die vervolgens zoveel mogelijk kan

worden geconcretiseerd aan de hand van inzichten vanuit de ontwikkelingspsychologie en de pedagogiek. Bijzondere aandacht is hierbij uitgegaan naar twee dingen: het recht van de jeugdige om actief deel te nemen aan het strafproces, hetgeen enerzijds van belang is voor een eerlijk proces en anderzijds voor het realiseren van de doelstellingen van het jeugdstrafrecht. En het recht op hulp om zo goed mogelijk te begrijpen wat er gebeurt en wat er op het spel staat. Duidelijk is geworden dat zowel actieve participatie als begrip een aantal opgaven stellen aan de kinderrechter en aan alle andere betrokkenen.

Hiermee is het theoretisch raamwerk van deze studie geschetst. De praktijk op de jeugdstrafzitting in Nederland en in de ons omringende landen zal worden beoordeeld vanuit dit kader. We zullen onze focus echter pas echt richten op het onderzoek ter terechtzitting in de laatste hoofdstukken van dit boek. In de drie eerstvolgende hoofdstukken geven we informatie over kenmerken van het jeugdstrafprocesrecht in de verschillende door ons onderzochte Europese landen. Nadat aldus een goed beeld is verkregen van de situatie in Nederland en in de omringende landen, zal ten slotte worden ingezoomd op de praktijk van de jeugdstrafzitting en op de vraag in hoeverre deze praktijk in Nederland en elders tegemoetkomt aan de hierboven geformuleerde opgaven.

Nederlands jeugdstrafrecht in Europa: de leeftijdsgrenzen en de relatie met de jeugdbescherming

2.1 Inleiding

Voor de ontwikkeling van een pedagogisch perspectief op de jeugdstrafzitting moeten wij ons allereerst buigen over twee elementaire vragen: Om welke leeftijdsgroep(en) gaat het? En hoe ziet de relatie tussen jeugdstrafrecht en jeugdbescherming eruit? Voor de pedagogiek van de strafzitting maakt het uiteraard groot verschil of de rechter te maken krijgt met kinderen van de basisschoolleeftijd aan de ene kant en 16-, 17-jarigen aan de andere kant, of dat hij zich uitsluitend hoeft te richten tot de wat oudere adolescenten. En net zo vanzelfsprekend maakt het vanuit pedagogisch perspectief zeer veel uit of er soepele overgangen en relaties bestaan tussen jeugdstrafrecht en familierecht. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe de situatie in Nederland er op beide punten voor staat vergeleken bij die in de ons omringende landen.

2.2 De leeftijdsgrenzen

Het Nederlandse jeugdstrafrecht heeft betrekking op jongeren van 12 tot en met 17 jaar ten tijde van het plegen van het delict. Hoe staat ons land er op dit punt voor vanuit internationaal perspectief? Wat de bovengrens betreft ligt die (bijna) overal op dezelfde leeftijd. Wat betreft de ondergrens van strafrechtelijke verantwoordelijkheid bestaat er echter een zeer grote variatie. In de volgende paragraaf zal

allereerst worden gekeken naar de minimumleeftijdsgrenzen. Vervolgens zal worden bekeken wat deze grenzen betekenen voor de strafrechtelijke vervolging. Daarna wordt gekeken naar de bovengrens van het jeugdstrafrecht, waarbij aandacht zal worden besteed aan de regels omtrent het berechten van minderjarigen volgens het commune strafrecht, en (omgekeerd) de mogelijkheden voor de berechting van jongvolwassenen volgens het jeugdstrafrecht.

Ondergrens

In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK, 1989) is vastgelegd dat alle staten, die dit verdrag hebben geratificeerd, een minimumleeftijd vastgesteld moeten hebben onder welke kinderen niet in staat worden geacht een strafbaar feit te begaan (art. 40 lid 3, onder a). Omdat het IVRK geen leeftijd specificceert, heeft het VN-comité voor de Rechten van het Kind, dat wereldwijd toezicht houdt op de wijze waarop staten zich houden aan het IVRK, in zijn General Comment nr. 10 on Children's Rights in Juvenile Justice van 9 februari 2007 uitdrukkelijk 12 jaar als minimumleeftijd gesteld. Het comité moedigt staten met een lagere leeftijdsgrens aan de leeftijd voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid van kinderen te verhogen en als ze hogere minimumleeftijdsgrenzen hebben die niet te verlagen. Vastgesteld kan worden dat de huidige trend in Europa in elk geval niet is

om de ondergrens te verlagen maar eerder te verhogen. Zwitserland, Cyprus, Ierland en Spanje hebben de laatste jaren de ondergrens van het jeugdstrafrecht verhoogd (Zwitserland en Cyprus van 7 naar 10 jaar, Ierland van 7 naar 12 jaar en Spanje van 12 naar 14 jaar). De oproep van het VN-comité speelt tegen de achtergrond van internationaal extreme contrasten. Aan de ene kant zijn er landen die helemaal geen ondergrens hanteren, zoals de Verenigde Staten. In een wereldwijd overzicht blijkt dat 27 landen een ondergrens hanteren van 7 jaar en dat meer dan 70 landen of geen ondergrens of een ondergrens van (ruim) onder de 12 jaar hanteren (Weijers & Grisso, 2009). Kortom, in de helft van alle landen ligt

de minimumleeftijd waarop kinderen strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen worden gesteld onder de leeftijd die het VN-comité als absoluut minimum stelt.

Ook in Europa kennen enkele landen nog steeds een lagere, zelfs aanzienlijk lagere, minimumleeftijd. Schotland en Griekenland hanteren met 8 jaar de laagste ondergrens, gevolgd door Cyprus, Engeland en Wales, Frankrijk en Zwitserland met 10 jaar. In de meerderheid van de Europese landen ligt de ondergrens echter ruim boven de 12 jaar: 16 Europese landen hanteren een ondergrens van 14 jaar; in de Scandinavische landen, IJsland, Tsjechië en Slowakije ligt de ondergrens op 15 jaar; in België en Luxemburg ligt die

Tabel 2.1 Minimumleeftijd voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid

8	10	12	13	14	15	18
Schotland	Cyprus	Ierland	Polen	Albanië	Finland	België
Griekenland	Engeland & Wales	Nederland		Bosnië-Herzegovina	Noorwegen	Luxemburg
	Frankrijk	Portugal		Bulgarije	Slowakije	
	Zwitserland			Denemarken	Tsjechië	
				Duitsland	IJsland	
				Estland	Zweden	
				Hongarije		
				Italië		
				Kroatië		
				Letland		
				Litouwen		
				Oostenrijk		
				Roemenië		
				Servië		
				Slovenië		
				Spanje		

zelfs bij 18.¹ Gemiddeld ligt de ondergrens in Europa op 13,5 jaar (tabel 2.1). In Europees perspectief hanteert ons land met 12 jaar dus een relatief lage ondergrens.

Vervolg

Dit beeld van een relatief lage leeftijd waarop jongeren in Nederland strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen worden gehouden krijgt nog meer reliëf als wordt gekeken naar de praktische implicaties daarvan. Een van de meest relevante punten betreft de leeftijd waarop jongeren vervolgd kunnen worden.² In Nederland betekent de ondergrens van strafrechtelijke verantwoordelijkheid dat minderjarigen vanaf die leeftijd ook kunnen worden vervolgd. Die voor ons vanzelfsprekende implicatie geldt echter lang niet overal. In sommige landen luidt de ondergrens slechts een periode in van *mogelijke* strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Daar geldt meestal de klassieke vooronderstelling van *doli incapax*, dat wil zeggen niet in staat tot strafbaar gedrag tenzij het tegenovergestelde aan-nemelijk wordt gemaakt.

Een klassieke versie daarvan kan worden gevonden in Ierland, waar de minimumleeftijd van strafrechtelijke verantwoordelijkheid 7 jaar was en daarmee (samen met Zwitserland en Cyprus) het laagste van Europa. Maar tegelijkertijd gold in Ierland ook het *doli incapax*

criterium en wel tot 14 jaar. Dat betekende dat in Ierland de meeste jonge kinderen die delicten pleegden niet eerder dan in Nederland, maar juist pas twee jaar later, namelijk vanaf 14 jaar, werden vervolgd. Inmiddels is de minimumleeftijd in Ierland verhoogd naar 12 jaar; maar gehandhaafd is dat kinderen die delicten plegen doorgaans pas vanaf 14 jaar worden vervolgd.³

In Schotland zien we een andere, vanuit Nederlands perspectief minstens zo opvallende situatie. Ondanks intensieve discussie in het afgelopen decennium bleef in Schotland met 8 jaar een zeer lage leeftijdsgrens van strafrechtelijke verantwoordelijkheid gehandhaafd (Maher, 2005). Echter, ook in dit land wordt de overgrote meerderheid van de kinderen die wegens een delict in contact komen met justitie, niet strafrechtelijk vervolgd. Kinderen die delicten plegen worden standaard (uitgezonderd zeer ernstige misdrijven) tot hun 16e jaar doorgestuurd naar een *children's hearing*, een 'welzijnstribunaal' geleid door vrijwilligers, dat bepaalt of een kind en diens gezin een vorm van hulpverlening opgelegd krijgen (Rap & Weijers, 2009). In Griekenland, dat eveneens een ondergrens van 8 jaar hanteert, kunnen kinderen onder de 13 jaar wel opvoedkundige maatregelen opgelegd krijgen ingeval van delictgedrag, maar pas vanaf 13 jaar worden gestraft (Spinellis & Tsitsoura,

- 1 Met uitzondering van zeer ernstige misdrijven, waarbij jongeren vanaf 16 jaar in België kunnen worden overgedragen naar het commune strafrecht (Elijaerts, 2010).
- 2 Voor een bespreking van meerdere praktische implicaties zie Weijers (2008) en Weijers & Grisso (2009).
- 3 Echter, kinderen van 10 en 11 jaar die een ernstig strafbaar feit hebben gepleegd, kunnen wel strafrechtelijk vervolgd worden (Hehemann & Willemsen, 2010). Daarnaast kunnen 10- en 11-jarigen bij minder ernstige delicten ook nog 'vrijwillig' deelnemen aan het diversieprogramma van de politie, zoals in Nederland voorheen de STOP-reactie bestond (Hehemann & Willemsen, 2010).

2006).⁴ Zwitserland kent een ondergrens van 10 jaar, maar hier kunnen pas vanaf 15 jaar sancties worden opgelegd (Zermatten, 2006; Weidkuhn, 2009). In al deze gevallen zien we dus opnieuw dat een aanzienlijk *lagere ondergrens* van strafrechtelijke verantwoordelijkheid gepaard gaat met een (aanmerkelijk) *hogere leeftijd van vervolging* dan in Nederland. Belangrijk is ten slotte ook dat landen op verschillende manieren omgaan met het toepassen van sancties vanaf de strafrechtelijke ondergrens. Zo wordt er doorgaans van uitgegaan dat de ondergrens in Frankrijk ligt bij 10 jaar. Maar Frankrijk hanteert een 'getrapt' systeem: kinderen die voor delicten worden opgepakt kunnen vanaf 10 jaar een *sanction éducative* opgelegd krijgen, die tot voor kort beperkt bleef tot een beschermingsmaatregel. Pas vanaf 13 jaar kan de kinderrechter een 'echte' straf opleggen (De Vries, 2009). Italië is een verhaal op zich. Vast staat in elk geval dat de meeste Italiaanse jongeren die met de politie in aanraking komen niet worden vervolgd (Nelken, 2006).

De gemiddelde leeftijd waarop jongeren in Europa strafrechtelijk kunnen worden vervolgd ligt dus hoger dan het gemiddelde van de aanvang van strafrechtelijke verantwoordelijkheid. In ruim driekwart van de Europese landen blijken kinderen pas vanaf hun 14e (of later) strafrechtelijk vervolgd te kunnen worden. In dat perspectief is het opvallend dat in ons land al (ruim) twee jaar eerder tot vervolging kan worden overgegaan.

Bovengrens

De bovengrens van het jeugdstrafrecht ligt in ons land op 18 jaar en dat is in vrijwel alle landen het geval, maar in sommige landen ligt deze grens lager. Het VN-comité voor de Rechten van het Kind is van mening dat het speciale jeugdstrafrecht moet gelden voor alle jongeren tot 18 jaar. Daarnaast mogen kinderen niet samen met volwassenen in een gevangenis of inrichting geplaatst worden (art. 37c IVRK). Het comité heeft de landen die het IVRK geratificeerd hebben ook geadviseerd regels die toestaan minderjarigen als volwassenen te vervolgen en berechten af te schaffen (Doek, 2009). Veel Europese landen leggen dit advies van het VN-comité voor de Rechten van het Kind naast zich neer. In Schotland kunnen jongeren zoals we zagen niet voor hun 16e worden vervolgd, maar vanaf 16 jaar worden ze standaard vervolgd als volwassene! Zij krijgen dan gewone straffen opgelegd, die ten uitvoer worden gelegd in onder andere gewone gevangenissen (Burman et al., 2006).

Eveneens in strijd met de richtlijn van het VN-comité bestaat in veel landen de mogelijkheid om minderjarigen te berechten volgens het commune strafrecht, waarbij dus de sanctiemodaliteiten uit het commune strafrecht kunnen worden toegepast. In Nederland biedt artikel 77b Sr deze mogelijkheid (Weijers, 2006). In Engeland en Wales kunnen alle kinderen, op basis van de zwaarte van het gepleegde delict, berecht worden *on indictment* in het *Crown Court*. Het gaat hier

4 Ook voorlopige hechtenis mag pas vanaf 13 jaar worden toegepast en alleen wanneer een detentiestraf van meer dan 10 jaar opgelegd kan worden voor het delict waarvan de jongere verdacht wordt (Spinellis, 2007).

bijvoorbeeld om moord, delicten waarvoor een volwassene een vrijheidsstraf van minimaal 14 jaar kan krijgen en delicten gepleegd met meerderjarige mededaders. Terwijl bij toepassing van artikel 77b Sr de behandeling van de zaak in handen blijft van de kinder-rechter (MK), betekent verschijnen in het *Crown Court* ook dat deze jongeren worden blootgesteld aan dezelfde procedures – inclusief een openbare jury-rechtszitting – en aan dezelfde formaliteiten als volwassenen (Bottoms & Dignan, 2004).

In Schotland is het ook mogelijk om kinderen jonger dan 16 jaar als volwassene te berechten. Dit gebeurt met hetzelfde motief, dat wil zeggen met name wanneer het gaat om zeer ernstige delicten en om volwassen mededaders (Burman et al., 2006). In tegenstelling tot Engeland is voor Schotland echter kenmerkend dat vervolgens de meerderheid van deze zaken, wanneer de jeugdige schuldig is bevonden, wordt teruggestuurd naar het *children's panel*, waar besloten wordt welke maatregelen er nodig zijn (McAra, 2006).⁵ België kent geen jeugdstrafrecht, alleen een jeugdbeschermingsrecht tot 18 jaar. Maar bij zeer ernstige delicten kunnen jongeren vanaf 16 jaar worden berecht volgens het commune strafrecht, via een zogenaamde *uithandengeving*. De zaak wordt dan behandeld in een bijzondere kamer van de jeugdrechtbank, bestaande uit één strafrechter en twee kinder-

rechters, die vergeleken kan worden met de Nederlandse meervoudige kamer.⁶ De eerste algemene vereiste voor een *uithandengeving* is het feit dat een opvoedkundige maatregel niet meer geschikt is voor de jeugdige. Daarnaast moet ofwel eerder een opvoedkundige maatregel opgelegd zijn of een herstelrechtelijk aanbod gedaan zijn, ofwel moet het gaan om een ernstig misdrijf, zoals moord, verkrachting en bepaalde geweldsmisdrijven. De beslissing tot *uithandengeving* aan het commune strafrecht mag pas plaatsvinden nadat er sociale en medisch-psychologische onderzoeken zijn uitgevoerd. De bijzondere kamer van de jeugdrechtbank volgt zowel de procedures als de straffen uit het commune strafrecht en kan in principe een maximale gevangenisstraf van 30 jaar opleggen (Nuytiens e.a., 2005; Eliaerts, 2010). Ook in Frankrijk kunnen jongeren naar aanleiding van zeer ernstige delicten vanaf 16 jaar volgens het commune strafrecht worden berecht (De Vries, 2009). Zowel het *Tribunal pour enfants* als het *Court d'assises des mineurs* kunnen de minderjarige een zware straf opleggen tot een maximum van 20 jaar.

In landen als Zwitserland en Duitsland is het daarentegen niet mogelijk om minderjarigen als een volwassene te berechten (De Vries, 2007; Weijers, 2008). Maar in deze landen bestaan er wel hoge maximumstraffen voor zeer ernstige delicten gepleegd door minder-

5 Door maatregelen uit het beschermingsrecht op te leggen voldoet Schotland aan de voorwaarde neergelegd in art. 37c IVRK dat kinderen niet samen met volwassenen gedetineerd mogen worden. In Nederland kunnen minderjarigen van 16 en 17 jaar wel een gevangenisstraf opgelegd krijgen.

6 De *uithandengeving* wordt in België, net als in Nederland het geval is, zeer terughoudend toegepast (Weijers, Nuytiens & Christiaens, 2009). Jongeren van 16 tot 18 jaar worden nog maar in uitzonderlijke gevallen vervolgd in het *Cour d'assises* (Hof van Assisen, inclusief een jury) en in de bijzondere kamer van de jeugdrechtbank in het geval van een *uithandengeving*.

jarigen. In Europa kunnen twee verschillende strategieën worden onderscheiden in antwoord op het probleem van de zeer ernstige misdrijven gepleegd door minderjarigen. We kennen in Europa enerzijds een *flexibel* model waarbij een 'beweeglijke' bovengrens wordt gekoppeld aan relatief lage maxima binnen het jeugdstrafrecht. Dit is het geval in landen als Nederland, België, Frankrijk, Schotland en Engeland. In het flexibele model is de meerderheid van de minderjarigen die voor de rechter moeten verschijnen verzekerd van een relatief laag strafmaximum. Er worden in dit model echter uitzonderingen gemaakt voor de zeer ernstige gevallen. Daarin kunnen in principe, als de rechter dat nodig en billijk lijkt, straffen uit het gewone strafrecht worden opgelegd.⁷

Anderzijds functioneert in Europa ook een *strikt* model waarbij een vaste bovengrens wordt gekoppeld aan relatief hoge maxima binnen het jeugdstrafrecht. Dit is het geval in landen als Duitsland en Zwitserland. Berekening volgens het gewone strafrecht wordt in deze landen dus uitgesloten; het probleem van de strafrechtelijke reactie op zeer ernstige misdrijven door minderjarigen wordt binnen het jeugdstrafrecht zelf opgelost, door hoge maxima voor bepaalde delicten. Materieel, processueel en penitentiair blijft echter alles

binnen het jeugdstrafrecht. Een markante representant van dit model is Duitsland. Het Duitse *Jugendgerichtsgesetz* (JGG), dat geldt vanaf 14 jaar, onderscheidt opvoedingsmaatregelen, disciplinaire maatregelen en straffen. De straffen bedragen maximaal 5 jaar jeugdetentie, tenzij het gaat om een misdrijf waarop in het gewone strafrecht een gevangenisstraf van meer dan 10 jaar staat. In dat geval bedraagt het maximum van de jeugdetentie 10 jaar (Albrecht, 2004).

Zwitserland past eveneens binnen dit model, al ziet de invulling er weer heel anders uit dan in Duitsland. In Zwitserland bedraagt de maximale vrijheidsstraf voor minderjarigen 1 jaar. Voor jongeren vanaf 16 jaar die zeer ernstige misdrijven hebben gepleegd geldt echter een maximum van 4 jaar (Rehberg, 2001). In principe verschillen de mogelijkheden voor stevig sanctioneren via het commune strafrecht niet veel in landen als Duitsland en Nederland. Wel is duidelijk dat vergeleken bij Zwitserland de sanctiemogelijkheden via het commune strafrecht in Nederland meer ruimte bieden.⁸ Ten slotte kent een aantal Europese landen ook de mogelijkheid om jongvolwassenen te berechten volgens het jeugdstrafrecht. In Duitsland gebeurt dat de laatste jaren in twee derde van de zaken waarbij het gaat om een jeugdige tussen de 18 en 21 jaar. Bij zware

- 7 In het algemeen kan worden geconstateerd dat in Europa aanmerkelijk terughoudender met deze zogeheten *transfer of waiver* van jeugdige delinquenten naar het commune strafrecht wordt omgegaan dan in de Verenigde Staten (Fagan & Zimring, 2000; Tanenhaus, 2004). En binnen Europa past Nederland dit model relatief bescheiden toe. Daarbij komt dat ook de feitelijk opgelegde strafmaat relatief bescheiden is, meestal het maximum van het jeugdstrafrecht (2 jaar jeugdetentie) niet overschrijdt en zelden of nooit hoger uitpakt dan 8 jaar (Weijers, 2006).
- 8 In ons land is bij buitengewoon ernstige delicten gepleegd door 16- of 17-jarigen (met name vanwege het risico van recidive op grond van ernstige stoornissen) 8 jaar detentie (plus tbs) niet ongebruikelijk (Weijers, 2006).

delicten is dit percentage zelfs 90%.⁹ Procedureel worden zaken tegen jongvolwassenen in Duitsland altijd behandeld door de kinderrechter, ook als het commune strafrecht wordt toegepast. Daarnaast wordt een detentiestraf bij jongvolwassenen tot 24 jaar ten uitvoer gelegd in een jeugdgevangenis (Dünkel, 2006; Kurtovic, 2008; Verwers & Bogaerts, 2005). In 2000 werd in Spanje een soortgelijke bepaling voor 18- tot 21-jarigen in de wet opgenomen. Dit wetsartikel is echter in 2006 komen te vervallen, waarmee vooralsnog een einde is gekomen aan de berechting van jongvolwassenen middels het jeugdstrafrecht (Dames, 2008). In Griekenland is het daarentegen voor rechters wel weer mogelijk om jongvolwassenen tussen de 18 en 21 jaar een mildere straf op te leggen dan de straf die een volwassene in hetzelfde geval opgelegd kan krijgen (Spinellis, 2007). Een gevangenisstraf wordt in Griekenland en in Italië in dat geval ten uitvoer gelegd in een speciale jeugdinstelling en niet samen met volwassenen (Spinellis & Tsitsoura, 2006; Giagkou, 2008; Juvenile Justice Department Italy, n.d.). Zwitserland kent iets vergelijkbaars. Jongvolwassenen worden in Zwitserland volgens het commune strafrecht vervolgd. Tot 25 jaar krijgen zij

echter wel standaard een minder zware straf (Weidkuhn, 2010).¹⁰ In ons land kennen we een dergelijke mogelijkheid met artikel 77c Sr.¹¹ Sinds kort is er bij het arrondissementsparket Almelo een project gestart waarbij de zaken van bepaalde jongeren tussen de 18 en 21 jaar onder de verantwoordelijkheid van de jeugdofficier vallen. De rechtbank Almelo werkt mee aan dit project door een rechter-commissaris beschikbaar te stellen die zich met deze categorie zaken bezighoudt. Daarnaast worden er aparte politierechter- en kinderrechterzittingen gepland, waar de enkelvoudige zaken worden aangebracht. De jeugdofficier vordert telkens toepassing van artikel 77c Sr, wanneer een gedragsdeskundige dit adviseert, ook in meervoudige zaken (Dronkers & Ten Voorde, 2010).

Conclusie

De eerste twee conclusies wat betreft de leeftijdsgrenzen wijzen in dezelfde richting. (1) In Europees perspectief hanteert Nederland met 12 jaar een relatief lage ondergrens voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid. (2) Die lage ondergrens is des te opvallender omdat in ons land vanaf deze leeftijd ook daadwerkelijk tot vervolging kan worden overgegaan. Dat is in

- 9 Dit hoge percentage heeft er mee te maken dat voor volwassenen zeer strenge minimumstraffen bestaan voor ernstige delicten (zoals een levenslange gevangenisstraf voor moord). Binnen het jeugdstrafrecht hoeft de rechter zich niet te houden aan deze strenge straffen voor een jongvolwassene (Verwers & Bogaerts, 2005).
- 10 Tot 30 jaar kan een jongvolwassene daarnaast een speciale gesloten maatregel krijgen, waarbinnen behandeling wordt geboden. Deze sanctie wordt echter maar zeer weinig toegepast (Weidkuhn, 2010).
- 11 Daarvan wordt echter sporadisch gebruikgemaakt – nog geen 50 gevallen per jaar, vanwege verstandelijke beperkingen (Weijers, 2006). De Commissie-Wiarda kwam in 1971 met een voorstel voor een apart strafrecht voor 18- tot 23-jarigen (Wiarda, 1971). Elf jaar later bracht de Commissie-Anneveldt ditzelfde voorstel nogmaals naar voren (Anneveldt, 1982). Mede om die reden wordt tegenwoordig door sommigen opnieuw gepleit voor een apart strafrecht, of in elk geval aparte sanctiemogelijkheden voor jongvolwassenen (Doreleijers, 2009; Weijers, 2010).

de overgrote meerderheid van de Europese landen pas mogelijk vanaf 14 jaar. (3) Daarnaast kan worden geconcludeerd dat Nederland in afnemende mate gebruikmaakt van toepassing van het commune strafrecht bij minderjarigen.¹²

2.3 De relatie met het civiele jeugdrecht

In artikel 3 van het IVRK is vastgelegd dat het belang van het kind het primaire doel moet zijn van alle acties in het jeugd(straf)recht die ondernomen worden omtrent minderjarigen. Traditionele strafrechtelijke doelen zoals repressie en vergelding moeten daarom plaatsmaken voor rehabilitatie en doelen die te maken hebben met herstel. Het uitgangspunt van het belang van het kind kan betekenen dat het kind behandeling nodig heeft ter preventie van recidive. Dat impliceert dat strafbare feiten niet alleen strafrechtelijk, maar afhankelijk van de situatie van het kind ook civielrechtelijk afgedaan kunnen worden. Dit sluit aan bij de bepaling in artikel 37b IVRK dat het arresteren en vasthouden van kinderen alleen in laatste instantie mag plaatsvinden en voor de kortst mogelijke duur. In dit verband is ook artikel 2 IVRK van belang. Daarin is het recht van non-discriminatie opgenomen. Volgens het VN-comité voor de Rechten van het Kind moet daar ook onder verstaan worden dat criminalisering van probleemgedrag van kinderen tegengegaan moet worden. Zo zou bijvoorbeeld spijbelen, weglopen, zwerven en bedelen middels beschermingsmaatregelen

aangepakt moeten worden, waarbij de oorzaak van het gedrag centraal staat, en niet middels een strafrechtelijke reactie (zie ook par. 56 Riyadh Guidelines; Doek, 2009).

In dit licht moet worden geconstateerd dat de situatie in Nederland op dit punt niet geheel overeenstemt met de uitgangspunten zoals vastgelegd in de internationale verdragen. In ons land bestaat een scheiding tussen het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht. Afhankelijk van de organisatorische indeling van de rechtbank kunnen kinderrechtshouders binnen sommige rechtbanken wel beide soorten zaken voorzitten, maar kenmerkend is dat beide zaken in principe apart worden behandeld. Deze scheiding van civiele en strafrechtzaken betreffende jeugdigen is een gevolg van de wettelijke vernieuwingen van 1995. Toen is het *Bureau Kinderrechter* afgeschaft. Daarmee is de organisatorische samenhang tussen civiele jeugdzaken en jeugdstrafzaken verloren gegaan. De kinderrechtshouder heeft zijn regiefunctie moeten inleveren ten behoeve van de Raad voor de Kinderbescherming, en de kinderrechtshouder heeft minder mogelijkheden om de gezinsvoogd en de jeugdreclasserder aan te sturen (Vlaardingebroek, 2008).

Uit onderzoek van Verberk en Fuhler (2007) blijkt dat kinderrechtshouders niet altijd op de hoogte zijn van een civielrechtelijk traject, wanneer een jongere voor een strafbaar feit bij de rechter moet komen. Dit hangt grotendeels af van de informatie die door de raadsonderzoeker of de jeugdreclasseringswerker

12 Dat waren er in 2008 slechts 114 (Leertouwer & Kalidien, 2009, p. 514). Hierbij past echter de kanttekening dat Zwitserland met zijn strikte maximum detentiestraf van 4 jaar, ook naar aanleiding van zeer ernstige misdrijven en toepassing van het commune strafrecht, laat zien dat het wel degelijk mogelijk is om op dit punt nog meer recht te doen aan de eigen plaats van de minderjarige in het strafrecht.

wordt verstrekt. De jeugdofficier kan in principe ter zitting een ondertoezichtstelling vorderen, maar dit gebeurt in de praktijk zelden. Van de kant van de kinderrechtters is gepleit voor samenwerking tussen instanties die vanuit strafrechtelijke en civielrechtelijke hoek werken (vergelijk Vlaardingerbroek, 2008).

De samenwerking tussen verschillende ketenpartners wordt sinds 2003 in Nederland bewerkstelligd door het organiseren van een justitieel casus overleg (JCO) per arrondissement of politieregio.¹³ In dit overleg tussen politie, OM en de Raad voor de Kinderbescherming wordt beoogt zo snel mogelijk een afdoeningsbeslissing te nemen in strafrechtelijke jeugdzaken. De politie brengt informatie in over het strafbare feit en de bij haar bekende voorgeschiedenis van de jeugdige en de Raad brengt informatie in over de achtergrond van de jeugdige en eventueel aanwezige problematiek. Naast de drie vaste deelnemers van het casusoverleg schuiven in een aantal arrondissementen vertegenwoordigers van onder andere Bureau Halt, Bureau Jeugdzorg (jeugdreclassering), Advies- en Meldpunt Kindermishandeling, Bureau Slachtofferhulp, maatschappelijk werk en de leerplichtambtenaar aan. Het OM neemt op basis van de bijeengebrachte informatie een afdoeningsbeslissing (Van Poppel, Pranger, Veenma, Bruinsma & Boekhoorn, 2005).¹⁴ Van Poppel en collega's (2005) hebben ook

gekeken naar de keuze voor een niet-justitiële afdoening tijdens het JCO. In 35 van de 50 onderzochte JCO's worden niet-justitiële of een combinatie van justitiële en niet-justitiële afdoeningen gekozen. Niet-justitiële afdoeningen worden in meerderheid gekozen wanneer er sprake is van zorg en problematiek of wanneer de strafrechtelijke mogelijkheden beperkt zijn en naar verwachting weinig effect zullen hebben. Echter blijkt uit dit onderzoek dat er maar in 6% van de afdoeningsbeslissingen gekozen wordt voor een niet-justitiële interventie en in nog eens 6% voor een combinatie van een justitiële en een niet-justitiële interventie. Kennis van het civiele recht is erg belangrijk voor de jeugdofficier, omdat civielrechtelijk ingrijpen soms meer gewenst is dan een strafrechtelijke reactie (Dronkers & Ten Voorde, 2010). Maar uit bovenstaande cijfers blijkt dat er weinig gekozen wordt voor civiele interventies, naar aanleiding van het overleg tussen de instanties die deelnemen aan het JCO.

De afstemming tussen het strafrecht en het civiele jeugdrecht wordt door middel van het JCO voorzichtig verbeterd. Daarnaast wordt deze afstemming ook op het niveau van de kinderrechter opnieuw gezocht. Momenteel wordt in de helft van de arrondissementen gewerkt met gecombineerde rechtszittingen, waarbij zowel civiele zaken als strafzaken omtrent een jongere in één zitting behandeld worden. De eerste reacties op deze manier

13 Zie ook: Aanwijzing effectieve afdoening strafzaken jeugdigen van 6 april 2009, *Stcrt*, 2009, 80).

14 Overigens is het in een aantal arrondissementen het geval dat de officier al voorafgaand aan het JCO de afdoeningsbeslissing neemt. Het JCO heeft dan als doel na te gaan of de afdoeningsbeslissing wordt uitgevoerd en hoe deze verloopt. In andere gevallen worden alleen de jongeren in het JCO besproken die op een bepaalde lijst staan, neemt de officier alleen in samenspraak met de politie de beslissing of neemt de officier geheel zelfstandig de beslissing, buiten het JCO (Van Poppel et al., 2005).

van werken zijn voorzichtig positief. De combi-zittingsrechter heeft een totaaloverzicht van de zaken van één jeugdige. Daarnaast hoeft de jeugdige maar eenmaal op een als stressvol te ervaren zitting te verschijnen, wat door ouders en jeugdigen eveneens als logischer wordt ervaren (Laemers & Baas, 2010).¹⁵ Hoe ziet de situatie er op dit punt elders in Europa uit? Aan de ene kant zien we diverse landen waar de scheiding tussen deze twee rechtsgebieden zich veel minder sterk of zelfs helemaal niet voordoet. Aan de andere kant zijn er landen waar dit probleem altijd al speelde of meer recent is gaan spelen en op vergelijkbare wijze als in Nederland of nog aanmerkelijk sterker wordt ervaren. Dit heeft primair te maken met de strafrechtelijke traditie – *inquisitoir* of *adversair* (zie hierover meer in hoofdstuk 3). Terwijl er in de inquisitoire traditie van wordt uitgegaan dat de rechter alle beschikbare informatie dient te hebben om tot een afgewogen oordeel te komen, is een uitgangspunt van de adversaire traditie nu juist dat de rechter in principe blanco luistert naar hetgeen door beide partijen ter zitting naar voren wordt gebracht.

In deze benadering acht men kennis over de achtergronden van het kind bij de rechter voorafgaand aan de zitting ongepast. Zo staat in Engeland en Wales de rechtbank die kinderbeschermingszaken behandelt – het *family proceedings court* – sinds de invoering van de Children Act in 1989 geheel los van het *youth court* dat zich uitsluitend richt op strafrechtelijke zaken (Kool, 2010).¹⁶ Ook in Spanje bestaat er sinds de modernisering van het strafrecht in het post-Franco-tijdperk (en de daarmee gepaard gaande overgang van een inquisitoire naar een adversaire benadering) een strikte scheiding tussen het jeugdstrafrecht en het jeugdbeschermingsrecht. Tot eind jaren 1980 behandelde de jeugdrechtbank zowel civiele als strafrechtelijke zaken, maar in 1987 trad er een nieuwe wet in werking die de oprichting van een aparte familierechtbank regelde (Alberola & Molina, 2003; 2006). Naast deze twee landen, waar een scherpe scheidslijn loopt tussen strafrecht en jeugdbescherming met betrekking tot delictgedrag van minderjarigen, zijn er in West-Europa echter aanzienlijk meer landen waar (in principe) soepele overgangen of zelfs helemaal geen

15 Nadelen van deze manier van werken kunnen onder andere zijn dat er een vermenging van rechtsgebieden optreedt, de kans op een strafblad groter is vanwege het opeenstapelen van zaken (waarmee een strafzitting eerder gerechtvaardigd is) en mogelijke vertraging in berechting door 'logistieke problemen' bij de rechtbank (Laemers & Baas, 2010).

16 Ook de interventies binnen beide systemen worden door verschillende instanties uitgevoerd: de civielrechtelijke interventies vallen onder het sociale jeugdwerk en de strafrechtelijke onder de *Youth Offending Teams* (YOT) (Field & Nelken, 2007). In Engeland en Wales, in Ierland en in mindere mate in Schotland kunnen minderjarigen echter wel onderworpen worden aan *anti-social behaviour orders* (ASBO). In Ierland wordt deze civiele maatregel opgelegd door de civiele sector van de jeugdrechtbank. In Engeland en Wales wordt de maatregel opgelegd door de reguliere rechtbank. Wanneer jongeren zich niet houden aan de voorwaarden die gesteld zijn door de rechtbank, kunnen zij daarvoor strafrechtelijk vervolgd worden. In Engeland kan een ASBO vanaf 10 jaar opgelegd worden en kan een detentiestraf opgelegd worden, zelfs wanneer de jongere binnen het jeugdstrafrecht nog te jong is voor het opleggen van een reguliere detentiestraf (Dignan, 2010; Walsh, 2010).

scheidslijnen bestaan tussen beide systemen. Zo wijkt Ierland bijvoorbeeld duidelijk af van de Angelsaksische traditie. Hier kent men juist wel de mogelijkheid voor de jeugdrechtbank om een kind door te verwijzen naar een zogenoemd *health board* (Walsh, 2010).¹⁷ Ook het Schotse jeugdrechtssysteem biedt een opvallend (en complex) alternatief voor de aanpak in Engeland. In Schotland wordt voor jongeren onder de 16 jaar in principe zelfs helemaal geen scheiding gemaakt tussen het strafrecht en het civiele jeugdrecht. Kinderen vanaf 8 jaar, die een strafbaar feit hebben gepleegd, moeten verschijnen bij een *children's panel*, net als kinderen die in hun ontwikkeling worden bedreigd. Voor al deze kinderen heeft het panel dezelfde afdoeningsmogelijkheden, zoals een ondertoezichtstelling of uithuisplaatsing. Een strafbaar feit wordt binnen dit systeem gezien als een symptoom voor onderliggende problematiek (Burman et al., 2006).¹⁸ De situatie in België is enigszins vergelijkbaar

met die in Schotland. Hier kent men namelijk geen apart jeugdstrafrecht, maar alleen een jeugdbeschermingsrecht.¹⁹ Jeugdrechters behandelen zowel zaken waarin het gaat om een als *misdrif omschreven feit* (MOF-zaken) als zaken waarin kinderen zich in een *problematiese opvoedingssituatie* (POS-zaken) bevinden. Jongeren tot 18 jaar kunnen niet vervolgd worden voor het plegen van een strafbaar feit (alleen in het geval van een *uit-handengeving*). In de jeugdrechtbank worden dan ook alleen in het belang van het kind beschermingsmaatregelen opgelegd en geen strafrechtelijke sancties.²⁰

Een andere interessante variatie is te zien in Italië. Daar hebben zowel de kinderrechtster als de officier van justitie strafrechtelijke en civielrechtelijke bevoegdheden. De officier kan een daad als niet-strafbaar aanmerken of de jeugdige niet verantwoordelijk achten voor de daad. Dit is gebruikelijk bij kinderen onder de 14 jaar, maar eveneens mogelijk bij jongeren

- 17 Dit panel organiseert vervolgens een *family welfare conference*, waarin de omstandigheden van de jongere worden onderzocht en wordt besloten of de jongere ondertoezicht gesteld moet worden. De rechtbank kan vervolgens de zaak tegen de jongere seponeren, wanneer het van mening is dat de genomen maatregelen afdoende zijn.
- 18 In contrast hiermee staat echter dat, wanneer een jongere onder de 16 jaar een zeer zwaar delict heeft gepleegd, hij in principe wordt vervolgd in de gewone rechtbank (voor volwassenen). Overigens worden de meeste jongeren vervolgens voor de bepaling van hun straf alsnog doorgestuurd naar een *children's hearing*.
- 19 Jongeren kunnen in België niet schuldig bevonden worden aan een strafbaar feit, maar zij kunnen wel naar de rechter worden gestuurd wegens een als *misdrif omschreven feit* (Put & Walgrave, 2006). Deze zogenoemde *MOF-jongeren* worden in de jeugdrechtbank niet anders benaderd of behandeld dan de jongeren die zich in een problematische opvoedingssituatie bevinden (*POS-jongeren*), al zijn de maatregelen die opgelegd kunnen worden voor beide categorieën minderjarigen niet geheel hetzelfde (Elijaerts, 2010).
- 20 Sinds 2006 vraagt de wet overigens een uitvoeriger motivatie van de kinderrechtster bij het opleggen van een beschermingsmaatregel. Er moet niet alleen rekening gehouden worden met de persoonlijkheid en het leefmilieu van de jongere, maar ook met zaken zoals de ernst van de feiten, het waarborgen van de openbare veiligheid, de gevolgen voor het slachtoffer en de kans op recidive. In de praktijk blijkt evenwel dat de kinderrechtster nog altijd een grote mate van keuzevrijheid heeft (Elijaerts, 2010).

boven de 14. De officier van justitie vraagt de rechter in dat geval de jongere onder toezicht te plaatsen van de lokale welzijnsorganisatie (Field & Nelken, 2007; Gatti & Verde, 2002).²¹ Ook in Frankrijk houden de kinderrechters zich zowel met civiele als met strafrechtelijke zaken van minderjarigen bezig (Blatier, 1998; De Vries, 2009). Karakteristiek aan het Franse jeugdstrafrechtstelsel is het feit dat de kinderrechter altijd zijn eigen zaken behoudt en blijft controleren. In het geval van een civielrechtelijke maatregel, houdt de rechter gedurende de termijn van de maatregel toezicht. Indien nodig wordt de maatregel tussentijds aangepast (Blatier, 1998; De Vries, 2009). Ook tijdens het vooronderzoek naar een strafbaar feit kan de kinderrechter civielrechtelijke maatregelen opleggen. De jongere wordt dan tot aan de zitting onder toezicht geplaatst van de kinderbescherming.²² In Griekenland is het eveneens het geval dat strafrechtelijke en civielrechtelijke zaken door dezelfde aansprekende rechter in de jeugdrechtbank worden behandeld (Spinellis, 2007). In Zwitserland en Duitsland bestaat een enigszins vergelijkbare situatie. In beide landen zijn kinderrechters weliswaar uitsluitend werkzaam binnen één rechtsgebied, het strafrecht of het civiele recht. Maar de strafrechter kan de zaak eenvoudigweg overdragen aan de familierechter, en wanneer de strafrechter en de familie-

rechter zaken krijgen voorgelegd betreffende hetzelfde kind, bepalen zij in gezamenlijk overleg wie de zaak gaat behandelen. Kenmerkend is in beide landen dat binnen beide rechtsgebieden dezelfde kinderbeschermingsmaatregelen kunnen worden genomen (Weidkuhn, 2009; Hebeisen, 2010; Vlaardingerbroek, 2008).

Deze inventarisatie resulteert in het volgende overzicht, waarbij Nederland in Europees perspectief een duidelijke middenpositie inneemt (tabel 2.2).

Tabel 2.2 Relatie strafrecht en civiel recht

Geen	Weinig	Veel/Soepel
Engeland & Wales	Nederland	België
Spanje		Duitsland
		Frankrijk
		Griekenland
		Ierland
		Italië
		Schotland
		Zwitserland

2.4 Conclusie

Wat betreft ons eerste onderwerp, de leeftijdsgrenzen, is de belangrijkste conclusie dat

21 Aangezien civielrechtelijke interventies vaak sneller kunnen worden ingezet dan strafrechtelijke interventies, wordt veel gebruikgemaakt van deze mogelijkheid.

22 In Frankrijk woedt momenteel de discussie of de fase van vooronderzoek afgeschaft moet worden, zoals al jaren bepleit door president Sarkozy. Voor een deel van de zaken (snelrecht) is het vooronderzoek al afgeschaft. Als dit gebeurt, kan de rechter minder invloed uitoefenen. De officier zal in dat geval een civiel traject op moet starten, maar deze is doorgaans minder betrokken bij het gezin dan de rechter en heeft minder tijd om dit te doen (De Vries, 2009).

Nederland in Europees perspectief met 12 jaar een relatief lage ondergrens voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid blijkt te hanteren. Die conclusie dringt zich des te sterker op nu we hebben gezien dat in ons land vanaf 12 jaar ook daadwerkelijk tot vervolging kan worden overgegaan, terwijl dat in de overgrote meerderheid van de Europese landen pas vanaf 14 jaar mogelijk is. Voor een pedagogische benadering van de jeugdstrafzitting is dat uiteraard een cruciaal verschil.

Wat betreft ons tweede onderwerp, de relatie tussen jeugdstrafrecht en jeugdbescherming, moeten we concluderen dat Nederland een tussenpositie inneemt. Terwijl in Groot-Brittannië en Spanje geen of nauwelijks relaties bestaan tussen de strafrechtelijke en de beschermingsaanpak, blijkt er in de meeste Europese landen, in overeenstemming met het IVRK, daarentegen een soepeler relatie dan bij ons te bestaan tussen het strafrecht en het civiele jeugdrecht. In de meeste Europese landen is het gebruikelijk om te bezien of jongeren die een strafbaar feit hebben gepleegd wellicht een civielrechtelijke maatregel moet worden opgelegd. De kinderrechter voert hierover doorgaans de regie, geholpen door jeugdwerkers die nauwe contacten onderhouden met de rechter. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat beide groepen jongeren, jongeren die in aanraking zijn gekomen met de politie en jongeren die via civielrechtelijke weg voor de kinderrechter moeten komen, veelal vergelijkbare onderliggende problematiek kennen. Zij worden dan ook in veel gevallen aan hetzelfde jeugdbeschermingsrecht onderworpen.

De Nederlandse jeugdstrafzitting in Europa

3.1 Inleiding

Nu we op twee kenmerkende punten een beeld hebben van de positie van het Nederlandse jeugdstrafrecht in Europa, kunnen we een volgende stap zetten richting ons eigenlijke onderzoeksonderwerp. In dit hoofdstuk zullen wij ons buigen over de strafrechtelijke procedure en met name over de zitting bij de kinderrechter. Artikel 40 van het IVRK schrijft bij verdachte, vervolgte en veroordeelde kinderen een speciale strafrechtelijke procedure voor. In Nederland kennen we een apart jeugdstrafprocesrecht. Hoe verhoudt zich dat tot het proces in de omringende landen? Waar bevindt Nederland zich op dit vlak? Voor een globaal inzicht in de strafrechtelijke procedure bij minderjarigen, en zeker met het oog op hetgeen in de volgende hoofdstukken aan de orde komt, zijn in elk geval drie structurele aspecten van belang. Ten eerste is het belangrijk om te weten of jeugdstrafzittingen openbaar zijn of besloten, ten tweede of de rechtbank wordt gevormd door leken of door professionals en ten derde of er sprake is van een inquisitoire of adversaire procedure.

3.2 Open of gesloten

Al vanaf de eerste initiatieven om in Nederland en elders over te gaan tot een apart jeugdstrafrecht werd gezien dat de pedagogische potentie van de jeugdstrafzitting voor een zeer belangrijk deel wordt bepaald door de mate van openbaarheid of geslotenheid

ervan. Dat inzicht komt ook duidelijk naar voren in de internationale mensenrechtenverdragen en verklaringen. Zo verlangt het IVRK, in navolging van de Beijing Rules (Rule 8), in artikel 16 en in artikel 40 lid 2b (vii) dat het privéleven van kinderen in alle stadia van het proces volledig wordt geëerbiedigd.¹ Een concrete uitwerking van deze bepaling betreft de eis dat een rechtszitting gesloten is voor publiek en media. In Nederland is dit uitgangspunt neergelegd in artikel 495b lid 1 Sv. (terwijl de uitspraak door de rechter overigens wel openbaar is). Echter, hetzelfde artikel, lid 2, biedt de rechter de gelegenheid tot openbare behandeling van de zaak 'indien naar zijn oordeel het belang van de openbaarheid van de zitting zwaarder moet wegen dan het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de verdachte, diens medeverdachte, ouders of voogd' (art. 495b lid 2 Sv).² Dit komt in de praktijk vrijwel alleen voor bij toepassing van artikel 77b Sr, dat wil zeggen in principe in een zeer beperkt aantal zeer ernstige zaken. Hoe is dit elders geregeld? In een aantal Europese landen heeft de zitting bij de kinderrechter als vanzelfsprekend een besloten karakter. Schotland gaat hierin het verst. De *children's hearings* hebben een strikt besloten karakter. Bij deze gesprekken mogen zelfs politie, slachtoffers en andere belangstellenden niet aanwezig zijn, laat staan vertegenwoordigers van de media. Ten slotte is bovenal opvallend dat ook de uiteindelijke beslissing niet openbaar wordt meegeedeeld (Rap, 2008).

1 Vergelijk de Beijing Rules 8.1 en 8.2 en No. 8 van Recommendation No. R(87) 20, No. 16 van Recommendation (2008) 11 en par. IV, A, guideline 9, Guidelines on child friendly justice, 2010.

2 Daarnaast kan de rechter bijzondere toegang verlenen tot de niet-openbare terechtzitting op basis van art. 269 lid 4 Sv.

Ook in Zwitserland, Duitsland, Griekenland, Spanje, Italië en Frankrijk is de jeugdzitting in principe gesloten voor publiek. Toch bestaan in al deze landen, net als in Nederland, ook uitzonderingen op dit principe. Ten eerste vindt in de meeste landen de uitspraak in het openbaar plaats; echter vaak op heel andere wijze dan in Nederland. Dit wordt in Frankrijk bijvoorbeeld zo gearrangeerd dat rechters aan het einde van de dag uitspraak doen in *alle* zaken die op die dag behandeld zijn. Alle jongeren en hun familie en advocaten wachten dan gezamenlijk in de rechtszaal op het vonnis (De Vries, 2009; Gazeau & Peyre, 1998). Ten tweede bestaan er meestal rechtvaardigingen voor openbare behandeling in uitzonderlijke zaken, zij het dat die rechtvaardigingen vaak restrictiever zijn dan in Nederland. Zo kan in Duitsland, uitsluitend wanneer het gaat om een jongvolwassene of om een jeugdige die samen met meerderjarige verdachten wordt berecht, de zitting in het openbaar plaatsvinden. Maar ook in dat geval kan de rechter er overigens nog altijd voor kiezen om de deuren te sluiten (Kurtovic, 2008).³ In België wordt precies de omgekeerde redenering van die in Nederland en de bovengenoemde landen gevolgd. Hier zijn de terechtzittingen in principe openbaar, maar de

jeugdrechter kan te allen tijde besluiten de terechtzitting achter gesloten deuren te laten plaatsvinden. In de praktijk zijn overigens meestal alleen de direct betrokkenen bij de zaak aanwezig en is er geen publiek (Eliaerts, 2010; De Kock, 2008).⁴

Daartegenover staat een heel andere benadering. Zo zijn in Engeland en Wales en in Ierland jeugdzittingen in principe gesloten voor het publiek, maar zijn zaken betreffende minderjarige verdachten die in *Crown Court* worden behandeld volledig openbaar, ongeacht de leeftijd van het kind. Daarbij moet bedacht worden dat jeugdstrafzaken in Engeland en Wales met veel grotere regelmaat worden behandeld in *Crown Court* dan in Nederland en België overdracht van minderjarige verdachten naar het commune strafrecht plaatsvindt. Bovendien laat de rechter in *Crown Court* standaard 'bonafide' vertegenwoordigers van de media toe tot de zitting. De voortgang van de zaak mag hier worden weergegeven in de media, met als enige restrictie dat de anonimiteit van de jeugdige gewaarborgd moet worden (Bottoms & Dignan, 2004; Seymour, 2006).⁵ Opgemerkt dient te worden dat de jeugdstrafzittingen in de Ierse *children court* in de praktijk geen strikt gesloten karakter hebben. Rechters staan het

- 3 In Italië kunnen jongeren vanaf 16 jaar daarentegen zelf om een openbare behandeling van hun zaak vragen. De rechter zal het belang van het kind in overweging nemen bij deze beslissing. Daarnaast kan de zaak niet openbaar behandeld worden wanneer de medeverdachte(n) jonger dan 16 jaar is of zijn toestemming niet geeft voor een openbare behandeling (Juvenile Justice Department Italy, n.d.).
- 4 Wel is uitdrukkelijk vastgelegd dat de media alleen de uitspraak en de motivering daarvan mogen publiceren, met waarborging van de anonimiteit van de jeugdige en overige betrokkenen. Net als in geval van toepassing van art. 77b Sr wordt in het geval van een 'uithandengeving' naar het commune strafrecht de zaak eveneens openbaar behandeld.
- 5 Opvallend is het feit dat in de Ierse *children court* in Dublin dagelijks een journalist toegang krijgt tot de jeugdstrafzittingen (Hehemann & Willemsen, 2010).

toe dat advocaten en officieren vrij in- en uitlopen, wanneer zaken behandeld worden. Dit brengt veel onrust en rumoer met zich mee (Hehemann & Willemsen, 2010). In Schotland, waar de *children's hearings* strikt gesloten zijn, zijn daarentegen alle zaken betreffende 16- en 17-jarigen die in het *youth court* moeten verschijnen openbaar. Nog ernstiger is dat hetzelfde geldt voor alle minderjarige verdachten vanaf 8 jaar die ontkennen en om die reden in het *Sheriff Court* moeten verschijnen.

Conclusie

Het valt te verwachten dat de communicatie met de jeugdige verdachte op een openbare zitting, waarbij vertegenwoordigers van de media aanwezig (kunnen) zijn – schrijvend, fotograferend dan wel filmend – een heel ander karakter zal hebben dan een besloten zitting, op de kamer van de rechter (Zwitserland, Frankrijk) en/of in een apart gebouw (Italië, Zwitserland) en/of in een tamelijk intieme zaal waar behalve de rechter(s), de officier en de advocaat hooguit de ouders, enkele directe familieleden en raadsonderzoekers bij de behandeling van de zaak aanwezig zijn.

Het voorgaande samenvattend ontstaat het volgende beeld (tabel 3.1):

Tabel 3.1 Gesloten of open zittingen

Volledig gesloten	Gesloten, maar...	Open
Schotland (C.H.)	Duitsland	België
Zwitserland	Engeland &	Engeland &
Griekenland	Wales (Y.C.)	Wales (C.C.)
	Frankrijk	Schotland (Y.C.)
	Ierland	
	Italië	
	Nederland	
	Spanje	

C.H. = Children's Hearing

Y.C. = Youth Court

C.C. = Crown Court

Op dit punt bestaan er in Europa dus sterke contrasten, met aan de ene kant in een beperkt aantal landen een aanpak die op dit punt volledig haaks staat op het uitgangspunt van het IVRK, en aan de andere kant een dominante traditie die daar (in principe) helemaal aan voldoet. De laatste traditie kent evenwel behalve in Nederland ook in veel andere Europese landen uitzonderingen, met name als het ernstige of zeer ernstige delicten betreft en als die voor veel maatschappelijke commotie hebben gezorgd. Deze uitzonderingen staan uiteraard op gespannen voet met het IVRK en worden dan ook keer op keer door het VN-comité bekritiseerd.

Overal geldt de regel dat publiciteit over de strafzaken tegen minderjarigen aan beperkingen

onderhevig is. Overall wordt anonimiteit verlangd, maar hiermee wordt wel degelijk verschillend omgegaan. In het verlengde van de selectieve toegankelijkheid van de jeugdstrafzittingen voor vertegenwoordigers van de pers in Engeland en Wales en de volledige toegankelijkheid van de zittingen in Crown Court, ook als het minderjarigen betreft, is het aldaar ook veel meer gebruikelijk de anonimiteit van jeugdige verdachten ter discussie te stellen en bestaat er zelfs een tendens tot 'naming and shaming' (Graham & Moore, 2006).

3.3 Leken of professionals

Naast de kwestie van de openbaarheid kan ook de al dan niet strikt professioneel, juridische behandeling een belangrijk element vormen voor de communicatie met de jeugdige verdachte. De internationale verdragen geven op dit punt geen indicatie, maar het is goed denkbaar dat de inbreng van niet (uitsluitend) juridisch maar ook anderszins geschoolden de communicatie met de jeugdige verdachte kan bevorderen. In Nederland bestaat de jeugdrechtbank uitsluitend uit professionele rechters.⁶ Wat echter meteen opvalt in Europees perspectief is dat in een groot aantal Europese landen ook leken in de rechtspraak participeren.⁷ Dat betreft echter niet alleen jeugdzaken, maar ook het commune strafrecht. De sterkste variant op dit punt bestaat in

Schotland. Hier moeten jongeren onder de 16 jaar als ze door de politie zijn opgepakt wegens een strafbaar feit, zoals gezegd, verschijnen voor een *children's hearing*. Dit is een panel van uitsluitend leken. Het systeem van de *children's hearings* bestaat uit zogenoemde welzijnstribunalen, of *children's panels*, die worden geleid door zorgvuldig geselecteerde en getrainde vrijwilligers uit de lokale gemeente. Wel wordt het panel van drie leken bestaande uit minimaal één vrouw en één man tijdens de zittingen geassisteerd door een professioneel geschoolde jurist, de *reporter* (Burman e.a., 2006; Bottoms & Dignan, 2004). In het *Sheriff Court* en het *High Court*, waar jongeren vanaf 16 worden berecht, kan een jurytrial plaatsvinden, waaraan een jury van vijftien personen deelneemt (De Roos, 2006). Daarnaast bestaan er sinds de invoering van een wetswijziging in 2007 *Justice of the peace courts*, waar eenvoudige zaken door lekenrechters, bijgestaan door een juridisch geschoolde *clerk*, worden behandeld (Scottish Courts, n.d.).

In Engeland en Wales komen jongeren die vanwege een strafbaar feit voor de rechter moeten verschijnen altijd (in eerste instantie) terecht bij het *youth court*. Dit is een aparte afdeling van het *Magistrates' Court*. Er zijn echter twee verschillende soorten *magistrates*: *lay magistrates* of *Justices of the peace* en *District judges*. De *lay magistrates* hebben

6 Onderzoek van Van de Bunt en collega's (2004) laat zien dat Nederlandse strafrechters in de participatie van leken aan de strafrechtspraak geen toegevoegde waarde zien. Rechters vinden het ondenkbaar dat niet-juristen zouden kunnen participeren in het strafproces.

7 Nederland is samen met Luxemburg één van de zeer weinige landen die geen vorm van lekenrechtspraak kent (De Roos, 2006).

geen juridische opleiding genoten.⁸ Dit zijn gewone burgers die vrijwillig rechtspreken, net als het lekenpanel in de Schotse *children's hearing* bijgestaan door een professioneel geschoolde jurist, hier *court clerk* of ook wel *legal adviser* genoemd. De *clerk* is enigszins vergelijkbaar met de griffier in Nederland, maar zijn rol gaat uiteraard veel verder, al mag hij de magistraten officieel niet sturen in hun beslissing en alleen op verzoek advies geven (Hokwerda, 2001; Kool, 2010). De *bench* wordt gevormd door ten minste twee, meestal drie magistraten, van wie net als in Schotland bij de *children's hearing* in elk geval één vrouw en één man. Voor de meer ingewikkelde en langduriger zaken in zowel het *youth court* als het *Crown Court* kent de rechtbank echter professionele, betaalde magistraten, de *district judges*, die de zaak vervolgens zonder lekeninbreng afhandelen. In het *crown court* is daarnaast een jury van twaalf personen aanwezig bij de volledige behandeling van een zaak. De jury beslist alleen over de schuld-vraag. De professionele rechter beslist over de straftoemeting (De Roos, 2006).⁹

De meest voorkomende variant is echter een combinatie van professionele rechters en leken. Zo heeft de rechter in Frankrijk bij de zitting in het *Tribunal pour enfants* de beschikking over twee tot vier vaste *assesseurs*. Tijdens deze zittingen worden zaken van jeugdigen jonger dan 16 jaar behandeld, die

(ernstige) misdrijven hebben gepleegd (Wyvens, 2006). De lekenrechters zijn betaalde medewerkers, die de dossiers lezen, en tijdens de zitting vragen kunnen stellen en na afloop in principe gelijkwaardig mee kunnen discussiëren over de schuldvraag en mogelijke sancties. In de praktijk blijkt overigens dat de stem van de professionele rechter overheerst, alleen al doordat de juridische kennis van de leken beperkt is (De Vries, 2009; Blatier, 1998). Jury-rechtspraak kan als een variatie op lekenparticipatie worden gezien. Tijdens zittingen van de Franse meervoudige kamer – *Cour d'assises des mineurs* – is een jury van negen personen aanwezig. Jeugdigen tussen de 16 en 18 jaar, die verdacht worden van een ernstig strafbaar feit, verschijnen in deze rechtbank. De juryleden zijn burgers die middels een loting zijn opgeroepen deel te nemen aan de zitting. Zij zijn daartoe verplicht. Na afloop van de zitting stemmen de negen juryleden en de drie rechters (van wie twee kinderrechters) gezamenlijk over de schuldvraag. Daarnaast beslissen de juryleden, onder leiding van de rechters, over de eventuele sanctie. Het is echter duidelijk dat de president van de *Cour d'assises* een belangrijke rol speelt, hij heeft de regie over het hele proces (De Roos, 2006). In België bestaat er een vergelijkbaar *Hof van Assisen*, bestaande uit drie rechters en een jury bestaande uit twaalf personen. 16- tot 18-jarigen die een ernstig strafbaar feit hebben

- 8 De *magistrates* die in het *youth court* zitting hebben, moeten al wel enkele jaren ervaring opgedaan hebben als lekenrechter in het *Magistrates' Court*. Alle magistraten doorlopen tegenwoordig een opleiding en bij aanvang van hun werk worden zij begeleid door een mentor. Voordat een lekenrechter in de *youth court* gaat werken, moet hij een cursus hebben gevolgd met betrekking tot het omgaan met jeugdige verdachten en de voorzitter is daarnaast aanvullend getraind in het voorzitten van jeugdzaken (De Roos, 2006; Kool, 2010).
- 9 Overigens wordt de overgrote meerderheid van alle zaken (tegen minderjarigen en volwassenen) afgedaan in de *Magistrates' Court* en wordt slechts tussen de 1 en 2% van de strafzaken door een jury afgedaan (De Roos, 2006).

gepleegd, worden *uithanden gegeven* aan deze rechtbank. De schuldvraag wordt in België beoordeeld door de jury en de strafmaat wordt samen met de rechter bepaald (De Roos, 2006).

In het Duitse jeugdstrafrecht wordt ook gebruikgemaakt van lekenrechters, naast professionele rechters. In Duitsland zijn drie rechtsprekende lichamen te onderscheiden: de jeugdrechter (EK), de lekenjeugdrechtbank (MK) en de jeugdkamer. De alleenzittende jeugdrechter doet altijd zelfstandig uitspraak. De lekenrechtbank (het *Schöffengericht*) wordt door de kinderrechter voorgezeten en bestaat daarnaast uit twee leken (een man en een vrouw). De jeugdkamer ten slotte bestaat uit twee of drie professionele rechters (resp. de kleine en de grote jeugdkamer), van wie één de zitting voorziet, plus twee lekenrechters. De lekenrechters in Duitsland krijgen voorafgaand aan de terechtzitting geen inzage in het dossier, zodat zij onbevooroordeeld aan het proces beginnen. Dit weerhoudt hen er echter, volgens De Roos (2006), vaak van om vragen te stellen aan de verdachte, getuigen en deskundigen. De lekenrechters beslissen mee over zowel de schuldvraag als de strafmaat (Kurtovic, 2009; Weitekamp, Kerner & Herberger, 1998). Ook in Zwitserland nemen lekenrechters deel aan de jeugdrechtbank. Twee lekenrechters (*assesseurs*) hebben zitting naast de kinderrechter en zij vormen samen een meervoudige kamer. Per kanton verschilt het gebruik van lekenrechters echter. In sommige kantons hebben lekenrechters geen juridische opleiding, maar wel ervaring in het werk met

adolescenten. In kleinere gemeenschappen zijn de lekenrechters gewone leden uit de lokale gemeente en zij kunnen bijvoorbeeld een leerkracht of een lokale ondernemer zijn (Weidkuhn, 2010).

In Italië is het eveneens gebruikelijk dat een professionele kinderrechter de zitting voorziet, bijgestaan door een collega-kinderrechter en twee door de rechtbank aangewezen deskundigen op het terrein van de criminologie, psychologie of pedagogiek. De lekenrechters stellen zelden een vraag, maar participeren wel actief in de beraadslaging. Zij moeten een maatschappelijk verantwoordelijke functie bekleden of bekleed hebben en minimaal 30 jaar oud zijn. In Italië nemen lekenrechters niet alleen deel aan de terechtzittingen, maar ook aan de voorgeleidingen die daaraan voorafgaan (Gatti & Verde, 2002; Lemert, 1986; Padovani et al., 2010).

Conclusie

Er kan dus worden geconcludeerd dat het in de omringende landen in tegenstelling tot ons land gebruikelijk is dat lekenrechters met verschillende achtergronden en vanuit verschillende motieven (politieke vertegenwoordiging of professionele inbreng) in het jeugdstrafrecht participeren. In feite is ons land binnen West-Europa op het punt van lekenparticipatie uniek, omdat die bij ons volstrekt ongebruikelijk is, maar overal elders binnen het jeugdstrafproces bestaat, variërend van welzijns-tribunalen tot lekenrechters en jury's.

3.4 Inquisitoir of accusatoir

Het Nederlandse jeugdstrafproces staat van oudsher in een uitgesproken inquisitoire traditie. Dat betekent dat het proces de vorm heeft van een officieel onderzoek van staatswege geleid en gericht op waarheidsbevinding. Het jeugdstrafproces wordt in Nederland beheerst door de interactie tussen rechter en verdachte. Voorafgaand aan de rechtszitting is een onderzoek uitgevoerd, waarvan de resultaten zijn opgenomen in een dossier. De rechter, de officier en de advocaat van de verdachte hebben allen de beschikking over het dossier. De rechter stelt zich tijdens de zitting actief op. De (jeugd)officier treedt op als aanklager, maar hij neemt daarbij een overwegend onpartijdige positie in en hij is net als de rechter belast met waarheidsvinding. De inquisitoire traditie in het strafrecht is allern minst typisch Nederlands, maar domineert in continentaal Europa.

Daartegenover staat de zogeheten accusatoire of adversaire traditie. Die is vooral kenmerkend voor de Angelsaksische wereld (Koppen & Penrod, 2003). In de adversaire strafrechttraditie wordt het strafproces opgevat als een strijd tussen twee gelijke partijen ten overstaan van een onpartijdige rechter die slechts de procedures bewaakt en verder geen actieve rol heeft (Ter Stege, 2009). De rechter beschikt hier ook niet over het dossier (Joerg, Field & Brants, 1995). Het strafproces wordt beheerst door de interactie tussen de aanklager en de verdediging van de verdachte. De aanklager

en de verdediging voeren ter terechtzitting bewijs aan en ondervragen getuigen. De beslissing over schuld of onschuld ligt ofwel bij een rechter of bij een jury, terwijl de rechter toezicht houdt over het hele proces en oordeelt over de toelaatbaarheid van het bewijs. De adversaire procestraditie is in Europa terug te zien in het jeugdstrafprocesrecht in Engeland en Wales, in Ierland en in het Schotse *youth court*. Aanklager en verdediging zijn hier de actieve partijen, de minderjarige verdachte komt slechts als getuige aan het woord (meestal alleen om 'ja' of 'nee' te antwoorden) op die enkele momenten dat hem door de aanklager of de verdediging een vraag wordt gesteld. De rechter ziet toe, stelt zelf geen vragen en richt zich hoogstens aan het slot nog even kort tot de jongere.

In Spanje is met de vernieuwing van het strafrecht in het post-Franco-tijdperk, als expliciete uitdrukking van een breuk met het verleden, ingezet op een adversair systeem (De la Cuesta, 2006). Dit is gepaard gegaan met een versterking van de rol van de officier ten koste van de centrale rol van de rechter. Deze verschuiving komt onder andere markant naar voren in de introductie van *plea bargaining*, iets wat voorheen niet alleen in Spanje maar in heel continentaal Europa volstrekt ongebruikelijk was. *Plea bargaining* betekent onderhandelingen tussen de officier van justitie en de advocaat van de verdachte over een sanctie, buiten de rechter om en veelal grotendeels ook buiten de jeugdige verdachte om. Als er een overeenkomst (*conformidad*) bereikt is,

wordt er verder geen onderzoek meer gedaan naar de feiten en doet de rechter direct uitspraak (Dames, 2008).¹⁰ Dit is logisch in het adversaire model, dat primair draait om strafoplegging, terwijl het in het inquisitoire model primair draait om waarheidsvinding. Toch is dit zeker niet het dominante beeld in Europa. In de meeste landen werkt men in de inquisitoire traditie. Ook op dit punt is de sterkste variant te vinden in Schotland. In het *Children's Hearing System* wordt voor jongeren onder de 16 jaar die een strafbaar feit begaan bepaald of er een beschermingsmaatregel nodig is om de bedreiging af te wenden. Daarbij is noch een rechter, noch een officier, noch een advocaat aanwezig. Aansluitend is het begrijpelijk, maar niet minder opvallend, dat in Schotland in vergelijking met de aanpak in Nederland veel minder aandacht wordt besteed aan waarheidsvinding en dat men vooral ingaat op de vraag hoe de bedreiging van de ontwikkeling van het kind afgewend kan worden en of daar een maatregel voor nodig is (Rap & Weijers, 2009). Een andere sterke variant van de inquisitoire traditie bestaat in Zwitserland. Typisch is dat het in Zwitserland gebruikelijk is dat op de jeugdstrafzitting noch een officier aanwezig is, noch een advocaat (De Vries, 2007). Hier draait de

hele zitting om het gesprek tussen rechter en jongere, en verder diens ouders en de aanwezige deskundigen. Vanzelfsprekend is ook in België, met zijn zeer sterke nadruk op het welzijn en de bescherming van de jongere, sprake van een strikt inquisitoire traditie. Maar ook in België, Duitsland, Italië en Frankrijk domineert het inquisitoire model, zij het niet zo radicaal als in de drie hiervoor genoemde landen. Maar de zitting *en chambre* bij de Franse kinderrechter komt bijvoorbeeld wel dicht bij die van de kinderrechter in Zwitserland. Ook hier is in elk geval weinig sprake van formaliteit en vaak is er geen officier aanwezig. Wel moet gezegd dat de rol van de officier de laatste jaren sterker wordt ten koste van de centrale rol van de rechter (De Vries, 2009). Die toegenomen rol van de officier komt onder andere tot uitdrukking in de recente invoering van *plea bargaining (comparution sur reconnaissance préalable de culpabilité)* (CRPC) in dit land (2004), als een van de kenmerkende stappen richting een meer Angelsaksische aanpak.¹¹ Zie hierover verder het volgende hoofdstuk. In schema gebracht ontstaat het volgende beeld (tabel 3.2):

- 10 Een tweede accusatoir kenmerk in het Spaanse jeugdstrafrecht betreft het feit dat de jeugdrechter uiteindelijk geen hogere straf mag opleggen dan de straf die de officier van justitie geëist heeft.
- 11 CRPC past binnen het streven van Nicolas Sarkozy naar meer centrale sturing van het strafrechtelijk systeem en een hardere, van bovenaf gedicteerde aanpak van de (jeugd)criminaliteit. In die politieke koerswijziging draait het voor een belangrijk deel om een verschuiving over de hele linie van de invloed van de onafhankelijke rechter naar het Openbaar Ministerie. Typisch zijn hiervoor de invoering van minimumstraffen en het feit dat voorheen veel strafrechtelijke zaken civielrechtelijk werden afgehandeld, waar nu met strafrechtelijke sancties wordt gereageerd. Dit is gepaard gegaan met een uitbreiding van de bevoegdheden van de officier, die sinds kort over diverse transactiemogelijkheden beschikt.

Tabel 3.2 Inquisitoir of accusatoir proces

Inquisitoir	Gematigd inquisitoir	Gematigd accusatoir	Accusatoir
België	Duitsland	Frankrijk	Engeland & Wales
Schotland (C.H.)	Griekenland	Spanje	Ierland
Zwitserland	Italië		Schotland (Y.C.)
	Nederland		

3.5 Conclusie

Wat betreft de internationale richtlijn van besloten strafzittingen voor minderjarigen ter bescherming van hun privéleven, hoort Nederland tot de middengroep van Europese landen die de richtlijn in het algemeen volgen, maar de rechtbank de mogelijkheid bieden om bij zeer ernstige misdrijven die gepaard gaan met grote maatschappelijke geschoktheid en belangstelling vertegenwoordigers van de media (selectief en onder garantie van anonimiteit in de berichtgeving) de zitting te laten bijwonen.

Wat betreft de vraag van de lekenparticipatie, kan worden geconcludeerd dat in tegenstelling tot de Nederlandse traditie in de omringende landen de figuur van lekenrechter in verschillende variaties gebruikelijk is. In de meeste Europese landen bestaan binnen het jeugdstrafrecht combinaties van professionele rechters en lekenrechters. Deze lekenrechters hebben zitting naast de professionele kinderrechter en beslissen mee over de schuld of onschuld van de verdachte en de eventueel

op te leggen sanctie. In Frankrijk en Italië moeten de leken deskundig zijn op het gebied van minderjarigen en hun opvoeding. Deze eis geldt niet voor alle landen waar leken participeren in het strafproces. Welzijnstribunalen zoals in Schotland bestaan uit (getrainde) burgers. Daarnaast wordt behalve in Engeland en Wales, Ierland en Schotland, ook in Frankrijk gebruikgemaakt van *jury trial* bij de berechting van zeer ernstige misdrijven gepleegd door jongeren. De jury kan worden beschouwd als een typisch accusatoir element binnen het strafrecht, waarbij burgers beslissen over de schuldvraag en eventueel over de sanctie. In Schotland, waar jongeren vanaf 16 jaar volgens het accusatoire volwassen strafrecht worden berecht, bestaat voor minderjarigen onder de 16 jaar een welzijnsmodel. Men gaat in dit systeem uit van de bescherming van de minderjarige door middel van opvoedkundige maatregelen en begeleiding. Ook in België gaat men uit van dit principe en werden tot voor kort geen sancties opgelegd aan minderjarigen. Men gaat daar, net als in Schotland, uit van het idee dat delinquent gedrag een

symptoom is van de onderliggende problematiek in de persoonlijke situatie van de jeugdige. Sinds 2006 kent men in België wel de regel dat maatregelen omvangrijker gemotiveerd moeten worden door jeugdrechters, zodat het principe van proportionaliteit meer in ogenschouw genomen wordt bij het bepalen van een maatregel. In de praktijk van de welzijnstribunalen in België, Schotland en Scandinavië kan ruimschoots rekening worden gehouden met de ontwikkeling van het kind. Het is duidelijk dat West-Europa een overwegend inquisitoire traditie kent op het terrein van het jeugdstrafprocesrecht. Alleen in Engeland en Wales en Ierland staat het jeugdstrafproces in het teken van de accusatoire traditie, terwijl dat in Schotland bij jongeren vanaf 16 jaar het geval is. Wel vertonen sommige landen ondanks hun overwegend inquisitoire aanpak elementen uit de accusatoire traditie. Op voorhand kan worden gesteld dat in de accusatoire traditie nauwelijks of geen ruimte en aandacht is voor de communicatie tussen rechter en jeugdige verdachte, omdat de communicatie op dit type zittingen volledig wordt beheerst door het duel tussen aanklager en verdediging. In de volgende hoofdstukken zal de aandacht dan ook primair liggen bij de zittingen die passen in de inquisitoire traditie en zal de praktijk in de landen die een accusatoire procesgang kennen alleen zijdelings aan de orde komen.

De actoren op de jeugdstrafzitting in Nederland en Europa

4.1 Inleiding

Nadat in het vorige hoofdstuk een beeld is gevormd van enkele belangrijke, structurele kenmerken van de jeugdstrafzitting in Nederland, wordt elders in dit hoofdstuk verder ingezoomd op het strafproces voor minderjarigen door de rol van verschillende belangrijke actoren op de zitting te vergelijken. Artikel 40 lid 3 IVRK roept de staten die partij zijn op te zorgen voor wetgeving, procedures, autoriteiten en instellingen die specifiek zijn bedoeld voor kinderen die naar aanleiding van een delict met justitie in aanraking komen. Wat de belangrijkste actoren in het jeugdstrafrecht betreft, wordt dus een vorm van specialisatie verlangd. In dit hoofdstuk zullen eerst de rollen van de professionals – de rechter, de officier van justitie, de raadsman en de hulpverleners en adviseurs – worden besproken. Vervolgens wordt gekeken naar de rol van de ouders en tot slot wordt iets gezegd over de rol van het slachtoffer.

4.2 De rechter

In een inquisitoir strafrechtstelsel is de rechter actief op zoek naar de materiële waarheid, nadat de overheid ambtshalve de zaak bij de rechter heeft aangebracht. In een accusatoir processtype heeft de rechter juist een lijdelijke rol. Hij gaat niet zelf actief op zoek naar de materiële waarheid, maar zijn beslissing omtrent schuld en onschuld en de op te leggen sanctie wordt gebaseerd op het bewijs-

materiaal dat door de twee partijen (de aanklager en de verdediging) wordt gepresenteerd. Het staat beide partijen vrij om bepaalde bewijsmiddelen wel of niet te gebruiken. Beide partijen staan in principe gelijkwaardig tegenover elkaar (Jörg & Kelk, 1998). De rol van de rechter tijdens het jeugdstrafproces wordt beïnvloed door het processtype dat gevoerd wordt. In het hiernavolgende zal eerst de rol van de rechter in het inquisitoire stelsel belicht worden, waarna op het accusatoire processtype wordt ingegaan. De Nederlandse jeugdrechter heeft binnen de rechtbank verschillende taken. Hij kan optreden als rechter-commissaris om de voorlopige hechtenis te toetsen of te schorsen onder voorwaarden, hij neemt deel aan de raadkamer bij de beslissing omtrent gevangenhouding, hij is enkelvoudige zittingsrechter en neemt deel aan de meervoudige kamer. Pragmatisch wordt dit door rechtbanken opgelost door iedere strafrechter tevens te benoemen tot kinderrechter-plaatsvervanger. Voor de wetswijzigingen van 1995 had de Nederlandse kinderrechter een spilfunctie binnen de strafrechtelijke procedure. Deze rol is echter voor een groot deel overgenomen door de officier van justitie (Vlaardingerbroek, 2008; Verberk & Fuhler, 2006). De Nederlandse kinderrechter heeft daarnaast slechts een marginale rol bij de tenuitvoerlegging van sancties.¹ Hoe zit het met de kinderrechter elders in Europa? Aan de ene kant zijn er landen waar de kinderrechter een aanzienlijk sterkere positie inneemt, zoals dat in Nederland voor 1995 het

1 In artikel 77j lid 4 Sr is vastgelegd dat de rechter die de straf heeft opgelegd te allen tijde de jeugdige aan wie een jeugd detentie is opgelegd, voorwaardelijk in vrijheid kan stellen. Van deze mogelijkheid wordt in de praktijk echter maar zeer weinig gebruikgemaakt. Daarnaast kan de rechter de proeftijd bij een voorwaardelijke straf, een gedragsbeïnvloedende maatregel en de PIJ-maatregel verlengen, maar alleen op verzoek van de officier.

geval was, of nog sterker. Dat laatste is het geval als de kinderrechter behalve op de zitting ook een actieve rol speelt in het vooronderzoek en in de fase van de tenuitvoerlegging, en helemaal als de kinderrechter behalve strafrechtelijke ook civiele zaken behandelt.

Zo doet de Franse kinderrechter bijvoorbeeld zowel strafrechtelijke als civiele zaken (Baranger & Nicolau, 2008). In het vorige hoofdstuk werd kort aangegeven dat de autonomie van de Franse kinderrechter de laatste jaren sterk is aangetast, doordat hij bijvoorbeeld gedwongen is bij recidivisten minimumstraffen op te leggen. Toch heeft hij nog echt de rol van spin in het web, al staat die in meerdere opzichten onder druk (De Vries & Weijers, 2010). Hij controleert het gerechtelijk vooronderzoek wanneer het gaat om lichte delicten; bij ernstiger delicten wordt het vooronderzoek geleid door een reguliere strafrechter.² Hij kan in de voorfase in overleg met jeugdwerkers pedagogische maatregelen in gang zetten, zoals een kinderbeschermingsmaatregel of herstellen van schade door de jeugdige (Andro-Cohen et al., 2007). Daarnaast is de kinderrechter nog steeds volstrekt dominant op de zitting, ondanks het feit dat hij wordt bijgestaan door twee lekenrechters (*assesseurs*) en ondanks de toegenomen jurisdisering van de zitting. En tot slot is de kinderrechter in Frankrijk ook direct betrokken bij de tenuitvoerlegging van de sancties. Hij brengt

onder andere wekelijks een bezoek aan het huis van bewaring om in overleg met jeugdwerkers te beoordelen of een minderjarige vervroegd kan worden vrijgelaten, met verlof mag of dat de straf moet worden aangepast (Castaing & Pignoux, 2010). Belangrijk is ook dat jeugdigen in Frankrijk dezelfde kinderrechter houden, waardoor deze over het algemeen beter dan in ons land op de hoogte is van de persoonlijke situatie van de jongere (Bastard & Mouhanna, 2008).

Ook in het Zwitserse jeugdstrafrecht heeft de rechter een zeer prominente rol. In veel kantons zijn er geen officieren van justitie en vervult de rechter ook deze rol. In relatief lichte zaken geeft de kinderrechter leiding aan het vooronderzoek door de politie, tijdens de zitting hoort de kinderrechter de jeugdige verdachte, zijn ouders en eventuele deskundigen en dezelfde kinderrechter bepaalt het vonnis en de straf. Op de strafzitting speelt de kinderrechter een zo mogelijk nog dominantere rol dan in Frankrijk, aangezien de officier van justitie en de advocaat van de verdachte hier doorgaans niet bij aanwezig zijn. Daarnaast is de Zwitserse kinderrechter ook zeer nauw betrokken bij de tenuitvoerlegging van de straf, bezoekt hij jeugdinrichtingen en wordt hij op de hoogte gehouden van de vorderingen van de jongeren (De Vries, 2007; Hebeisen, 2010). Ten slotte is het typerend dat de beslissing over de straf alleen door een andere rechter wordt genomen als het een zwaar delict betreft.³

2 Er ligt echter een plan waarin de officier het vooronderzoek volledig leidt.

3 In ongeveer 90% van de zaken in de meerderheid van de kantons, is de onderzoeksrechter tevens de rechter die het vonnis en de straf bepaalt. In de nieuwe jeugdstrafproceswet die in 2011 in werking treedt, is vastgelegd dat een andere kinderrechter over de straf moet beslissen in het geval de straf waarschijnlijk een vrijheidsbenemend karakter zal hebben of wanneer het een hoge boete zal betreffen. Opvallend is echter dat de onderzoeksrechter zelf beslist of een andere rechter de sanctie moet bepalen (Weidkuhn, 2010).

De rol van de kinderrechter in Spanje komt grotendeels overeen met die in Frankrijk en Zwitserland, zij het dat die minder sterk is. Zo zijn zittingen zonder dat daarbij een officier aanwezig is in Spanje uitgesloten. De officier neemt weliswaar een sterke positie in tijdens het vooronderzoek, maar de rechter houdt controle op de rechten van de jeugdige verdachte. De rechter leidt de zitting, en, net als in beide eerdergenoemde landen, houdt de Spaanse kinderrechter ook toezicht op de uitvoering van de opgelegde sancties. Dat betekent ook dat de officier en de raadsman van de jongere de rechter op elk moment om aanpassing van de maatregel of straf kunnen vragen (De la Cuesta, Giménez-Salinas, Castany & Blanco, 2010). Ook hier bezoekt dezelfde rechter de jeugdinrichtingen waar de jongeren verblijven en gaat hij persoonlijk in gesprek met de jongeren (Dames, 2008).

België kent weliswaar geen apart jeugdstrafrecht, maar het beeld van de positie van de kinderrechter komt in grote lijnen overeen met dat in Frankrijk, Zwitserland en Spanje. In België heeft de kinderrechter de leiding over het hele onderzoek en tijdens de kabinetsbespreking (voorgeleiding), die plaatsheeft in het kantoor van de rechter, heeft de Belgische kinderrechter de leiding over de zitting (De Kock, 2008). In het geval van een ernstige zaak wordt het vooronderzoek geleid door een onderzoeksrechter, in plaats van de officier. De kinderrechter kan in deze periode een rapportage over de persoonlijkheid en de achtergrond van de jeugdige aanvragen.

Daarnaast kan de rechter voorlopige maatregelen opleggen.⁴ De Belgische kinderrechter houdt het overzicht over en controleert de tenuitvoerlegging van de opgelegde maatregelen. In de wet is vastgelegd dat de kinderrechter iedere jongere die in een inrichting geplaatst is tweemaal per jaar moet bezoeken. Net als in Spanje, Frankrijk en Zwitserland kan de Belgische kinderrechter een voorlopige of een definitief opgelegde maatregel tussentijds aanpassen (Put & Walgrave, 2006; Eliaerts, 2010).

Ook in Italië vindt het vooronderzoek plaats onder leiding van de officier van justitie, maar eventuele maatregelen moeten binnen 48 uur door een onderzoeksrechter, gespecialiseerd in jeugdzaken, worden bevestigd. De kinderrechter heeft in Italië de controle over het (vaak langdurige) voortraject (Field & Nelken, 2007; Nelken, 2005; Gatti & Verde, 2002). De rechter kan vóór de terechtzitting preventieve maatregelen opleggen, zoals jeugdreclassering, huisarrest of plaatsing in een jeugdinstelling (Cavadino & Dignan, 2006). Op de zitting wordt de rechter weliswaar behalve door een collega-kinderrechter ook bijgestaan door twee lekenrechters, maar het is hier net als in Frankrijk volstrekt duidelijk dat de kinderrechter de zitting leidt, zowel in de zaal bij het horen van de jongere, diens ouders en deskundigen, als bij de beraadslaging binnenskamers. In Italië beslist echter een speciale rechter, die toezicht houdt op de tenuitvoerlegging van sancties, over de eventuele vervroegde invrijheidsstelling, huisarrest of

4 Bij een plaatsing in een inrichting (dit is geen voorlopige hechtenis, maar observatie van de jongere), dient deze van zo kort mogelijke duur te zijn. Na één maand kan om een herziening van de plaatsing gevraagd worden.

nachtdetentie van jeugdigen tot 25 jaar (Dünkel & Stando-Kawecka, 2010; Juvenile Justice Department Italy, n.d.).

In Griekenland heeft iedere provinciale rechtbank een aparte jeugdsector. Bijna alle zaken van jongeren tussen de 8 en 18 jaar worden door de alleensprekende kinderrechter behandeld. De kinderrechter heeft geen bevoegdheid met betrekking tot de tenuitvoerlegging van straffen. De officier van justitie houdt hierop toezicht. De rechter kan daarentegen ook opvoedkundige maatregelen opleggen en die kan hij wel op ieder moment aanpassen of opheffen (Pitsela, 2010). Ook de voorgeleiding wordt in Griekenland gedaan door een kinderrechter. Zaken van verdachten vanaf 13 jaar kunnen in de meervoudige kamer behandeld worden. Dit is het geval wanneer het gaat om een ernstig delict, waarop een detentiestraf van minimaal vijf jaar staat. In de meervoudige kamer zit in principe een kinderrechter de zaak voor (Spinellis, 2007).

In Duitsland wordt veel gebruikgemaakt van buitengerechtelijke afdoeningsmogelijkheden. Zelfs de kinderrechter kan besluiten dat een zaak waarbij een jongere door de officier is gedagvaard, toch door de officier zelf afgedaan moet worden. In Duitsland is het gebruikelijk dat de rechter tijdens een ver-

eenvoudigde behandeling van een jeugdzaak geen acht hoeft te slaan op processuele formaliteiten en dus geen toga draagt. Dergelijke zittingen worden net als in Zwitserland en Frankrijk gehouden in het kantoor van de rechter zonder de aanwezigheid van een officier. In Duitsland houdt de kinderrechter ten slotte eveneens toezicht op de tenuitvoerlegging van de opgelegde sancties (Kurtovic, 2008).

In de accusatoire traditie in de Angelsaksische wereld ziet de rol van de rechter er volstrekt anders uit. De magistraten in het Engelse, Schotse en Ierse *youth court* beschikken voorafgaand aan de zitting niet over een dossier van de jeugdige. Zij weten niets over het verleden van de jongere, zijn huidige leefomstandigheden en over de aard en context van het delict. Tijdens de zitting is ook geen duidelijk leidende rol weggelegd voor de rechters. De magistraten hebben slechts een controlerende en toehorende functie. Hun inbreng is veelal beperkt en hangt voornamelijk af van de persoonlijke stijl van de voorzitter. Een heel enkele keer zoekt de voorzitter even persoonlijk contact met de verdachte (Hokwerda, 2001; Rap & Weijers, 2009; Kilkelly, 2005; 2008). De informatie in deze paragraaf samenvattend ontstaat het volgende beeld (tabel 4.1):

Tabel 4.1 Rol van de rechter

Actief in alle fasen van het proces	Alleen actief tijdens de voorfase en terechtzitting	Marginale rol tijdens alle fasen
België	Nederland	Engeland & Wales
Duitsland	Griekenland	Ierland
Frankrijk	Spanje (+ tul.)	Schotland
Italië		
Zwitserland		

Tabel 4.1 laat allereerst twee scherp contrasterende modellen zien wat betreft de actieve betrokkenheid van de kinderrechter in het hele strafproces. Aan de ene kant staan België, Duitsland, Frankrijk, Italië en Zwitserland, waar de rechter zowel in de voorfase een belangrijke rol speelt als een actieve, onderzoekende rol tijdens de zitting vervult, en bovendien de tenuitvoerlegging controleert en daarop de sanctie kan aanpassen. In de meeste van deze landen speelt de rechter behalve in het jeugdstrafproces ook een rol in het civiele jeugdrecht. Aan de andere kant staan Engeland en Wales, Ierland en Schotland waar de kinderrechter in de hele procedure slechts een marginale rol speelt, waar de rol van de rechter tijdens de zitting zich vrijwel geheel beperkt tot toezicht op de procedure en waar de rechter zich beperkt tot strafzaken. Bovendien wordt duidelijk dat Nederland samen met Spanje een middenpositie inneemt tussen beide uitersten.

4.3 De officier van justitie

De rol van de officier van justitie kan worden beoordeeld aan de hand van verschillende dimensies. In Nederland gaat de aandacht gebruikelijk naar de vraag of de officier zelfstandige transactiebevoegdheid heeft. Sinds 1983 bestaat de mogelijkheid dat de officier de jeugdige een transactie aanbiedt. Daarmee is naast het 'rechtersmodel' het 'officiersmodel' ontwikkeld dat in 1995 een wettelijke basis kreeg in artikel 77f Sr. Op dit punt is de

rol van de jeugdofficier in Nederland de laatste decennia dus duidelijk belangrijker geworden en wordt door meerdere auteurs geconstateerd dat het OM een meer centrale rol krijgt ten opzichte van de spilfunctie van de kinderrechter (Uit Beijerse, 2008; Vlaardingebroek, 2008; Verberk & Fuhler, 2006).⁵ In Nederland heeft het Openbaar Ministerie jeugdzaken als apart specialisme aangewezen. Dit betekent dat er binnen alle arrondissementen officieren en parketsecretarissen zijn aangesteld die zijn belast met jeugdzaken (Dronkers & Ten Voorde, 2010).

Om een goed beeld te krijgen van de actuele positie van de jeugdofficier, is het echter noodzakelijk naar meerdere dimensies te kijken. Zo bleek in het vorige hoofdstuk dat er niet onbelangrijke verschillen tussen diverse Europese landen bestaan wat betreft de discretionaire bevoegdheden van de politie ten opzichte van het OM. De mate van zelfstandigheid die het OM heeft in het vooronderzoek ten opzichte van de rechter is een andere dimensie. En daarnaast speelt het OM in de Angelsaksische wereld, en recent ook in Spanje en in Frankrijk, een cruciale rol op het gebied van *plea bargaining*.

In de Angelsaksische wereld heeft de politie van oudsher een zelfstandige afdoeningsbevoegdheid. In sommige landen, zoals Australië en Nieuw-Zeeland, is zelfs verregaande discretionaire bevoegdheid van de politie met ingrijpende sancties gebruikelijk. In Europa gaat waarschijnlijk Ierland het verst wat betreft zelfstandige beslissingsbevoegdheid van de

5 Zie ook paragraaf 2.3. over de rol van het OM in het justitieel casuoverleg.

politie, de *Garda Síochána*. De *Gardaí* (politie-agenten) onderzoeken het strafbare gedrag van jongeren en kunnen hen zelf vervolgen (onder verantwoordelijkheid van de *director of public prosecutions*). In de jeugdrechtbank hebben de *Gardaí* de rol van officier van justitie.⁶ Maar zij krijgen in elke zaak aanwijzingen van de officier van justitie en de officier heeft het recht de politieagent in de zaak te instrueren wat te doen. Wanneer een verdachte jonger dan 14 jaar is moet de officier zijn expliciete toestemming geven om tot vervolging over te kunnen gaan. Daarnaast kan de politie ook zelfstandig zaken afdoen via het eigen *Garda Diversion Programme* (Hehemann & Willemsen, 2010). Hoewel minder vergaand dan in Ierland beschikt de politie in Engeland en Wales eveneens over grote discretionaire bevoegdheid. Zij neemt zelfstandig de eerste beslissing aangaande vervolging of het ingaan van een diversie traject. Wanneer de politie een jongere heeft aangehouden heeft zij een aantal mogelijkheden om vervolging door de officier van justitie te voorkomen.⁷ Wordt het proces verbaal doorgestuurd naar de officier dan beslist deze of de zaak voor de rechter

gebracht gaat worden, geseponeerd wordt of alsnog teruggestuurd wordt naar de politie voor afdoening (Kool, 2010). In opvallend contrast met de discretionaire bevoegdheid van de politie heeft de officier van justitie in Engeland en Wales niet de mogelijkheid om een zaak zelfstandig af te doen. Echter, wanneer een jeugdige voor moet komen is het gebruikelijk dat de raadsman van de jeugdige gaat onderhandelen met de officier van justitie (*plea bargaining/ negotiating*). Wanneer tussen beide partijen een overeenkomst wordt bereikt over een sanctie, kan de verdachte een *guilty plea* uitspreken tegenover de rechter, waarop de officier van justitie zijn (aangepaste) eis – dat wil zeggen de uitkomst van de *plea bargaining* – kenbaar maakt aan de rechter (Bottoms & Dignan, 2004). In Schotland heeft de politie daarentegen juist geen afdoeningsbevoegdheid. Hier beslist de *Procurator Fiscal* (de Schotse officier van justitie) over mogelijke vervolging. Hij heeft daarentrent contact met de *reporter* (de juridisch deskundige voor de *children's hearings*), de politie en het *social work department* (Burman et al., 2006; Barnsdale et al., 2006). Wel zijn er tijdens het strafproces tegen de jeugdige

- 6 Wanneer een minderjarige een ernstig strafbaar feit heeft gepleegd en daarom vervolgd wordt in de commune rechtbank, wordt zijn zaak wel door een officier van justitie vervolgd. Het vervolgen van jongeren door politie-agenten heeft daarnaast een aantal consequenties: zij zijn niet altijd even ervaren in het presenteren van de zaak aan de rechter en verschillende aanklachten (tegen dezelfde jonger) worden door verschillende agenten naar voren gebracht, waardoor het erg druk wordt in de rechtszaal. In sommige *children courts* zijn er daarom *court presenters* die de zaken voor de politie vertegenwoordigen. De agenten verschijnen dan alleen nog als getuige in de rechtbank (Hehemann & Willemsen, 2010).
- 7 De autonomie van de politie 'naar beneden' is echter ingeperkt door een *two-strikes-only* benadering, waarbij een jeugdige verdachte maar twee keer in aanmerking kan komen voor een politieafdoening. Deze afdoening bestaat uit een mondelinge waarschuwing uitgevoerd door de politie of een *final warning*. Deze laatste waarschuwing bestaat ook uit een mondelinge berisping op het bureau, maar de politie is daarnaast verplicht de jongere door te sturen naar het *youth offending team* voor een interventie (Kool, 2010).

diverse momenten waarop de jeugdige de zaak kan 'oplossen' via een *guilty plea*. Hierover worden, net als in de Engelse *youth court* vooraf afspraken gemaakt met de officier van justitie.

Op het Europese continent kent daarentegen alleen ons land een zelfstandige beslissingsbevoegdheid van de politie. Elders kent men die mogelijkheid niet. In Spanje speelt de officier van justitie sinds begin jaren '90 zoals eerder gezegd een cruciale rol in het jeugdstrafproces (Molina & Alberola, 2005; Alberola & Molina, 2006). In elk parket zijn er gespecialiseerde jeugdofficieren aangesteld. Het Openbaar Ministerie leidt het vooronderzoek en de officier van justitie kan na het vooronderzoek zelfstandig beslissen de jeugdige al dan niet te vervolgen, de zaak op te schorten of te seponeren. Tijdens het vooronderzoek kan de officier van justitie voorlopige maatregelen verzoeken bij de rechter. Daarnaast bestaat hier sinds kort zoals in het vorige hoofdstuk vermeld de typisch accusatoire mogelijkheid om een schikking met de officier van justitie te treffen (Dames, 2008). De officier heeft de discretionaire bevoegdheid om een jongere niet te vervolgen. Ook het *technische team* kan een onvoorwaardelijk sepot adviseren.⁸ In 2003 werd 40% van de zaken door de officier geseponneerd (Molina & Alberola, 2005). In Frankrijk speelde de officier van justitie decennialang een marginale rol in het jeugdstrafproces. Veel zaken waarin een jeugdige een strafbaar feit had begaan werden civielrechtelijk afgedaan door de rechter. Officieren

van justitie tekenden hier zelden bezwaar tegen aan en hun aanwezigheid – evenals de aanwezigheid van een raadsman – tijdens de zitting was meestal niet meer dan een formaliteit. De politiek heeft hier de afgelopen jaren verandering in gebracht (Wyvekens, 2006; Gendrot, 2006) en de rol van de Franse (jeugd)officier lijkt inmiddels sterk op die in Nederland, of is zelfs prominenter, zoals met de (voorgeschreven) eis van minimumstraffen bij recidive.⁹ De officier heeft de bevoegdheid te bepalen of een jeugdige vervolgd wordt, of niet (De Vries, 2009). Typerend voor Italië is dat de officier van justitie verplicht is een zaak voor de rechter te brengen en dat hij geen zelfstandige beslissingsbevoegdheid heeft omtrent het seponeren van een zaak (Field & Nelken, 2007; Lemert, 1986).

Typerend voor de Duitse aanpak is dat de officier van justitie veelvuldig gebruikmaakt van de mogelijkheid minderjarigen niet te vervolgen. Dit vloeit voort uit de gedachte dat de gemiddelde jeugdige delinquent over het criminele gedrag heen groeit en dus geen verdere aandacht van de rechtbank nodig heeft (Albrecht, 2004). Verder is de positie van de officier in Duitsland vergelijkbaar met die in België en Griekenland.

Ook in België wordt een zeer groot aantal zaken door de officier geseponneerd (ongeveer 70%). Dit kan eventueel met het versturen van een waarschuwingsbrief of na het oproepen van de ouders en de jongere. Als afdoeningsmogelijkheid kan de officier alleen nog herstellbemiddeling voorstellen. Indien de officier

8 Als het gaat om een first offender bij wie het recidivegevaar laag is en het een licht delict zonder geweld betreft. In het geval van recidive is de officier echter verplicht om de jeugdige de vervolgen (Alberola & Molina, 2003).

9 Er is momenteel heftige discussie over de afschaffing van de onderzoeksrechter waarbij het vooronderzoek onder verantwoordelijkheid van het OM zou gaan vallen.

de zaak aanhangig wil maken bij de rechtbank moet hij motiveren waarom een herstelgericht aanbod niet gedaan of geaccepteerd is.¹⁰ Na het afsluiten van het onderzoek in de voorfase, geleid door de rechter, beslist de officier of hij de zaak aanhangig wil maken bij de rechtbank (Eliaerts, 2010).

In Griekenland kan de officier non-residentiële opvoedkundige maatregelen en boetes (tot 1000 euro) aanbieden als transactie. Dit kan vanaf 8 jaar, maar de officier heeft zelf de bevoegdheid hier vanaf te zien afhankelijk van de omstandigheden waaronder het delict is gepleegd en de persoonlijkheid van de verdachte en het daarmee samenhangende recidivegevaar. Daarnaast geeft de officier voor de terechtzitting opdracht aan de jeugdreclassering om een onderzoek te doen naar de persoonlijkheid en omstandigheden van de jongere. Tot slot is de officier in Griekenland verantwoordelijk voor de tenuitvoerlegging van maatregelen en sancties, terwijl de jeugdwerkers van de rechtbank de tenuitvoerlegging coördineren (Spinellis, 2007).

Ten slotte is kenmerkend voor Zwitserland dat alles er per kanton wordt geregeld. Dit betekent dat maar enkele regio's een apart jeugd-OM hebben en dat de officier van justitie in veel kantons ofwel een zeer bescheiden rol speelt of zelfs helemaal niet bestaat (Hebeisen, 2010).¹¹

Deze inventarisatie levert wat betreft de verdeling van de discretionaire bevoegdheid van de verschillende instanties het volgende beeld op (tabel 4.2):

Tabel 4.2 Discretionaire bevoegdheid

Politie	Openbaar Ministerie	Alleen Rechtbank
Engeland & Wales + PB	België Duitsland	Italië Zwitserland
Ierland + PB	Frankrijk + PB	
Nederland	Griekenland Nederland Schotland + PB Spanje + PB	

PB = plea bargaining

De eerste conclusie luidt dat het wat betreft de zelfstandige beslissings- en afhandelingsbevoegdheid van de politie opvallend is dat de situatie in Nederland alleen aansluiting vindt in de Angelsaksische wereld. Dit is ongebruikelijk in continentaal Europa. Ten tweede kan worden geconcludeerd dat de officier van justitie tegenwoordig in verschillende Europese landen net als in Nederland een belangrijke rol in het vooronderzoek combineert met een cruciale filterfunctie met betrekking tot de zaken die voor de rechter komen, en met een zelfstandige afdoeningsbevoegdheid. Daarmee is zijn rol onmiskenbaar versterkt ten opzichte van die van de rechter. Ten slotte is het opvallend dat Nederland het enige van deze 14 Europese landen is waar *zowel* politie *als* Openbaar Ministerie *als* rechter discretionaire bevoegdheid heeft.

10 De jongere is overigens niet verplicht de feiten te bekennen en er hoeven geen 'voldoende ernstige aanwijzingen van schuld' te zijn (Eliaerts, 2010).

11 De Zwitserse politie kan zelfs geen verkeersovertreding van een minderjarige zelfstandig afdoen.

4.4 Raadsman

Ook op het punt van rechtsbijstand bestaan er diverse internationale regels. Artikel 37d, artikel 40 lid 2, onder b (ii en iii) IVRK, Rule 7 en 15 lid 1 Beijing Rules, no. 8 Recommendation bo R (87) 20 en par. iv, onder d, guidelines 37-39 van de Guidelines on child friendly justice (2010) verlangen elk onverwijld beschikking over juridische bijstand. Overal in Europa kunnen minderjarige verdachten een beroep doen op juridische bijstand, ook al betekent dat allerm minst vanzelfsprekend dat deze juridische bijstand door een gespecialiseerde jeugdadvocaat wordt verzorgd. Het meest opvallende verschil betrof tot nu toe het moment waarop in deze bijstand werd voorzien. In 2008 en 2009 heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) echter twee belangrijke uitspraken gedaan omtrent het toevoegen van rechtsbijstand bij (jeugdige) verdachten.¹² Op basis van het arrest Salduz en het arrest Panovits hebben alle verdachten (minstens) recht op overleg met een advocaat voorafgaand aan het eerste politieverhoor, daarnaast moet de verdachte

ook de kans krijgen om het verhoor te onderbreken om te kunnen overleggen met zijn advocaat (Van Puyenbroeck & Vermeulen, 2009). Nederland was tot voor kort één van de weinige Europese landen waar verdachten niet direct na arrestatie een raadsman konden consulteren (Spronken, Vermeulen, De Vocht & Van Puyenbroeck, 2009).¹³ Minderjarigen verdachten hebben op basis van de arresten van het Hof en het daaropvolgende arrest van de Hoge Raad van 30 juni 2009,¹⁴ het recht om ook tijdens het verhoor te worden bijgestaan door een advocaat of een vertrouwenspersoon. Alleen minderjarigen hebben het recht op deze verhoorbijstand.¹⁵ Het recht op verhoorbijstand heeft niet alleen betrekking op het eerste verhoor, maar ook op alle volgende verhoren van de minderjarige verdachte.¹⁶

De vraag blijft echter of de vertrouwenspersoon per se een advocaat moet zijn of dat een familielid of sociaal werker ook volstaat. Het OM geeft in de *Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor* aan dat het de voorkeur verdient dat de verhoorbijstand wordt verleend door een raadsman.¹⁷ Een minderjarige verdachte

12 EHRM 27 november 2008, appl.nr. 36391/02, NJ 2009, 214 (Salduz t. Turkije). EHRM 11 december 2008, appl.nr. 4268/04, NJ 2009, 215 (Panovits t. Cyprus).

13 In Ierland, Duitsland en België werd de raadsman in een bepaald stadium van het onderzoek toegevoegd. In België betekende dat na de vooropleiding, die binnen 24 uur na arrestatie moet plaatsvinden (Spronken et al., 2009).

14 HR 30 juni 2009, NJ 2009, 349.

15 Een inmiddels meerderjarige verdachte die wordt verhoord over een feit gepleegd toen hij minderjarig was, heeft slechts recht op consultatiebijstand van een raadsman (Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor van 1 april 2010, *Stcrt*, 2010, 4003).

16 Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor van 1 april 2010, *Stcrt*, 2010, 4003.

17 Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor van 1 april 2010, *Stcrt*, 2010, 4003.

mag echter zelf kiezen om bijstand te krijgen van een vertrouwenspersoon.¹⁸ Een probleem vormt het uitgangspunt dat een ouder of andere vertrouwenspersoon en een advocaat niet beiden aanwezig mogen zijn bij het politieverhoor.¹⁹ Jongeren tussen de twaalf en zestien jaar die worden verdacht van een misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis toegelaten is, kunnen geen afstand doen van het recht op consultatiebijstand. Dat geldt ook voor 16- en 17-jarigen, in het geval een ernstig misdrijf is gepleegd. 16- en 17-jarigen kunnen bij minder ernstige zaken waarbij voorlopige hechtenis wel mogelijk is, wel afstand doen van zowel het recht op consultatiebijstand als van het recht op de verhoorbijstand door een raadsman. Dat geldt ook voor alle minderjarigen die een licht strafbaar feit hebben gepleegd. In dat geval kan de jongere ook telefonisch contact opnemen met een raadsman.²⁰ Wanneer een jongere afstand doet van het recht op consultatiebijstand, dan doet hij ook automatisch afstand van het recht op bijstand van een raadsman tijdens het verhoor. Dit dient echter door de politieambtenaar expli-

ciet te worden meegedeeld. Als de minderjarige afstand doet van consultatiebijstand en/of verhoorbijstand van een raadsman, blijft bijstand door een vertrouwenspersoon bij het verhoor mogelijk. Maar de minderjarige kan ook daarvan afstand doen.²¹

In Frankrijk, Griekenland, Italië, Spanje en Engeland heeft de verdachte direct na arrestatie door de politie recht op (kosteloze) juridische bijstand. De politie moet daarnaast de verdachte van dit recht op de hoogte brengen. In België, Duitsland en Ierland wordt de verdachte van dit recht op de hoogte gebracht vanaf het moment dat de rechtsbijstand toegevoegd kan worden.²² De consultatiebijstand voorafgaand aan het verhoor, zoals deze tegenwoordig in Nederland bestaat, vond men al in Frankrijk, Duitsland, Engeland, Ierland, Italië en Spanje. Deze bijstand kan telefonisch of in persoon worden gegeven. In België en Griekenland bestond de consultatiebijstand niet. In de landen waar al wel het recht op consultatiebijstand bestond, zijn er wel grenzen gesteld aan de bijstand door een raadsman. In Frankrijk mag deze bijvoorbeeld

18 Het OM verstaat onder een vertrouwenspersoon: een ouder, wettelijk vertegenwoordiger of andere vertrouwenspersoon van de jeugdige verdachte (Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor van 1 april 2010, *Stcrt*, 2010, 4003).

19 Naast de vraag wie er tijdens het verhoor aanwezig mag zijn vraagt ook de organisatorische kant van de consultatiebijstand om nadere invulling. In de interne werkinstructie van het College van Procureurs-Generaal met betrekking tot de verhoorbijstand is vastgelegd dat de raadsman twee uur de gelegenheid krijgt zich naar het politiebureau te begeven om bijstand te kunnen verlenen aan de verdachte, waarna hij gedurende maximaal 30 minuten met de aangehouden verdachte kan spreken (Bruning, 2010)

20 Wanneer deze raadsman ook de verhoorbijstand gaat geven, heeft deze twee uur de tijd om op het politiebureau te verschijnen (Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor van 1 april 2010, *Stcrt*, 2010, 4003).

21 Aanwijzing rechtsbijstand bij politieverhoor van 1 april 2010, *Stcrt*, 2010, 4003.

22 In België bestaat daarnaast geen wettelijke cautieplicht voor de ondervragende instantie (Van Puyenbroeck, 2009).

niet langer dan 30 minuten duren. In België,²³ Frankrijk, Ierland, Schotland en tot voor kort Nederland had de raadsman niet het recht op aanwezigheid tijdens het verhoor door de politie. In Italië en Spanje is het echter zo dat verklaringen die worden afgelegd door verdachten, buiten de aanwezigheid van een advocaat, niet gelden als wettig verkregen bewijs in het strafproces. Een advocaat moet hier dus in principe aanwezig zijn tijdens de verhoren (Spronken et al., 2009). Concluderend kunnen we stellen dat België en Nederland tot voor kort de enige landen waren waar zowel de consultatie- als de verhoorbijstand niet bestond.

Tijdens de behandeling van een jeugdzaak in de rechtbank in België is bijstand van een advocaat bij jeugdigen wel verplicht. Dit geldt zowel voor de kabinetszitting als de terechtzitting. Een advocaat wordt toegevoegd, wanneer de jongere (of zijn ouders) zelf geen advocaat hebben aangesteld en de kosten worden vergoed. De piketadvocaten in Vlaanderen moeten tegenwoordig gespecialiseerd zijn in jeugdzaken, dit betekent dat zij een cursus Jeugdrecht gevolgd hebben bij een Vlaamse universiteit (Van Puyenbroeck, 2010). Ook in Frankrijk is voor minderjarigen de bijstand van een advocaat verplicht. Wanneer een minderjarige gearresteerd is moeten de officier, de ouders, een arts en een raadsman direct geïnformeerd worden. In het Franse Wetboek van Strafvordering staat vermeld dat minderjarigen altijd bijgestaan moeten worden

door een advocaat, alleen wanneer dat onmogelijk is mag daar vanaf geweken worden (Décarpes, 2010). In Duitsland bestaat er ook een aantal gevallen waarin bijstand van een advocaat tijdens de zitting verplicht is. Dit is wanneer rechtsbijstand ook verplicht is in het geval de verdachte meerderjarig zou zijn geweest, wanneer de wettelijke vertegenwoordiger of ouder uitgesloten is van het proces (omdat deze bijvoorbeeld zelf verdachte is in dezelfde zaak) of wanneer de jeugdige in voorlopige hechtenis is genomen (Brodowski, Burchard, Kotzurek, Rauber & Vogel, 2010). In Engeland en Wales is het recht op bijstand van een raadsman vastgelegd in de *Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE)*. In het geval van minderjarigen moeten de ouders (of wettelijk vertegenwoordiger) op de hoogte gebracht worden van de arrestatie en zij worden gevraagd naar het politiebureau te komen (art. 3.15). De ouder mag beslissen of juridische bijstand noodzakelijk is. Zelfs wanneer de jeugdige verdachte juridische bijstand niet nodig acht, mag de ouder de aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor vragen, wanneer dat in het belang van het kind is (art. 6.5A). De consultatiebijstand moet achter gesloten deuren kunnen plaatsvinden en is kosteloos. Tot slot moet in het geval van een minderjarige een ouder aanwezig zijn tijdens het verhoor, al kan daar in bepaalde omstandigheden van afgeweken worden (art. 11.15) (Cape, 2010).

In een aantal Europese landen is de aanwezig-

23 Op 15 februari 2010 bepaalde de jeugdrechtbank in Antwerpen echter dat een belastende verklaring die een minderjarige aflegde zonder bijstand van een advocaat onrechtmatig verkregen bewijs is. De minderjarige verdachte had toegang moeten krijgen tot een vertrouwenspersoon of advocaat bij het eerste politieverhoor. De rechtbank heeft geoordeeld dat het recht op een eerlijk proces in dit geval niet gewaarborgd is (Jeugdrechtbank Antwerpen (België) 15 februari 2010).

heid van een advocaat tijdens de terechtzitting niet in alle zaken vanzelfsprekend. In Griekenland wordt bij de alleensprekende kinderrechter maar zeer weinig gebruikgemaakt van een advocaat, omdat dit niet verplicht is in jeugdzaken (Pitsela, 2010). De jongere behoudt wel het recht op een advocaat, maar alleen in het geval het een misdrijf betreft is het toevoegen van een advocaat verplicht (Fasoula, Papa-georgiou & Zagoura, 2011). In Zwitserland is het toevoegen van een advocaat, ook bij de terechtzitting, evenmin in alle gevallen verplicht. De rechter beslist daar zelfstandig over. In deze landen worden de meeste jongeren op de zitting niet bijgestaan door een advocaat en gebeurt dat uitsluitend wanneer de jongere in voorlopige hechtenis is genomen of wanneer wordt verwacht dat de sanctie vrijheidsbeneming zal inhouden (Weidkuhn, 2010). In Italië is voor iedere verdachte in principe rechtsbijstand verplicht. De politie moet binnen 24 uur de raadsman van een gearresteerde verdachte op de hoogte brengen. Echt contact tussen de raadsman en de verdachte kan door zowel de officier als de rechter uitgesteld worden tot na de voorpleiding (Caianiello, 2010).²⁴ De grote uitzondering op dit punt is Spanje. Alleen hier kent men de traditie dat vanaf het allereerste politiecontact standaard een advocaat wordt toegevoegd. De verwachting lijkt gerechtvaardigd dat de uitspraak van het Europese hof in de zaak Salduz tegen Turkije tot aanzienlijke bijstelling en tot meer uniformiteit op dit gebied zal leiden, omdat daarin

aanwezigheid van een vertrouwenspersoon of een raadsman vanaf het eerste verhoor bij de politie wordt vereist.

Als we deze verschillen tussen Europese landen in kaart brengen ontstaat het volgende beeld (tabel 4.3)

Tabel 4.3 Moment van toevoegen advocaat

Eerste politiecontact	Inverzekeringstelling
Engeland & Wales	België
Griekenland	Duitsland
Italië	Frankrijk
Nederland	Ierland
Spanje	Schotland
	Zwitserland

NB. Aanwezigheid advocaat bij verhoor

4.5 Hulpverlening en advies

In het kader van het jeugdstrafrecht is er in veel landen een rol weggelegd voor jeugdwerkers of medewerkers van wat wij in Nederland de Raad voor de Kinderbescherming noemen, die echter vaak ook taken verrichten die in Nederland tot de jeugdreclassering worden gerekend. Artikel 3, lid 1 IVRK, Rule 1.6 en 16.1 Beijing Rules en Recommendation Rec (2003) 20 verlangen informatieverzameling over de levensomstandigheden van de jongere. Overal in Europa bestaat een dergelijke instantie, maar er bestaan grote verschillen in

24 De officier kan beslissen dat de verdachte voor maximaal 48 uur geen contact heeft met zijn advocaat. En de rechter kan op zijn beurt beslissen dat de verdachte tijdens de inverzekeringstelling van vijf dagen geen contact mag hebben met zijn advocaat. De advocaat mag wel tijdens het verhoor van de officier of de rechter aanwezig zijn, maar hij mag de verdachte dan van te voren niet spreken (Caianiello, 2010).

taken en omvang en in de rol die deze actor speelt en de wijze waarop deze wordt ingeschakeld.

Had in Nederland tot 1995 de kinderrechter de regie over alle jeugdzaken, sindsdien is die rol neergelegd bij de Raad voor de Kinderbescherming (Raad/RvdK). In strafzaken werkt de Raad nauw samen met de politie en het OM. Zij nemen samen de beslissing over de verdere vervolging en afdoening van de zaak in het justitieel casusoverleg. Na aanhouding en inverzekeringstelling wordt de Raad op de hoogte gesteld. Ook wanneer de jongere weer heen wordt gezonden, wordt de Raad daarvan op de hoogte gesteld door de ketenpartners. Wanneer de jongere vastgehouden wordt zoekt een raadsonderzoeker de jongere op in het kader van de *vroeghulp*. Wanneer de jongere weer naar huis mag, worden hij en zijn ouders uitgenodigd op het kantoor van de Raad. In beide gevallen wordt bij de jongere en zijn ouders het *Basis Raadsonderzoek* (BARO) afgenomen en wordt naar aanleiding van dit gesprek een rapport geschreven. De raadsonderzoeker zoekt tevens contact met andere betrokkenen, zoals de school van de jongere, de wijkagent of andere hulpverlenende instanties. In het rapport wordt verslag gedaan van het functioneren van de jongere op verschillende leefgebieden en dit resulteert in een advies omtrent de voorlopige hechtenis of een eventueel op te leggen sanctie. Tevens kan een advies gegeven worden omtrent de wenselijkheid van een persoonlijkheidsonderzoek. De officier is bij vervolging voor de

rechtbank in alle gevallen verplicht om een rapport over de jongere aan te vragen (art. 494 lid 1 Sv). De aanwezigheid van een raadsmedewerker is tijdens de zitting onontbeerlijk, omdat de Raad de casusregisseur is en voorlichting kan geven omtrent de beschikbare werk- en leerstraffen. De aanwezigheid van een zittingsvertegenwoordiger van de Raad is echter niet in alle arrondissementen standaard. Bij de voorgeleiding is er meestal wel een raadsmedewerker aanwezig om het rapport toe te lichten.

Naast de Raad voor de Kinderbescherming verzorgt de Jeugdreclassering (onderdeel van Bureau Jeugdzorg) de reclasseringsbegeleiding aan minderjarigen. De jeugdreclassering werkt in alle fasen van het strafproces: na de inverzekeringstelling tot aan de zitting (schorsing voorlopige hechtenis), als voorwaarde bij voorwaardelijke veroordeling, als onderdeel van een taakstraf (het uitvoeren van een leerstraf) of als begeleiding tijdens of na detentie. Wanneer een jongere reeds onder begeleiding van de jeugdreclassering staat is de jeugdreclasserder doorgaans aanwezig op de terechtzitting om de begeleiding toe te lichten. Organisatorisch functioneren de Raad voor de Kinderbescherming en de jeugdreclassering in Nederland onafhankelijk van de rechtbank. Dat is in verschillende andere Europese landen ook het geval, zoals in Duitsland en de Angelsaksische landen. Daarnaast bestaat in veel landen echter een aanzienlijk directere band tussen rechtbank en hulp- en adviesinstantie. In België, Frankrijk, Griekenland, Italië, Spanje

en Zwitserland maakt deze organisatie deel uit van de rechtbank en houdt zij daar ook kantoor.²⁵ De medewerkers van deze organisatie functioneren rechtstreeks onder supervisie van de kinderrechter en hebben meestal vrijwel dagelijks contact over lopende zaken.

Zo vormt in Frankrijk de SEAT (*service éducatif auprès du tribunal pour enfants*) onderdeel van de rechtbank. De jeugdwerkers van SEAT voorzien de rechter voortdurend van informatie met betrekking tot de persoonlijke situatie van de jeugdige en de voortgang van eventuele begeleiding van de jongere. Er is standaard overleg voor de voorgeleiding. De jeugdwerker adviseert de rechter over een maatregel ter vervanging van detentie; hij geeft echter geen strafadvies zoals we dat in Nederland en veel andere landen kennen. Kenmerkend is verder dat de jeugdwerker ook geregeld contact heeft met de jeugdofficier en de advocaat, zodat standpunten onderling uitgewisseld kunnen worden. Opvallend aan de SEAT is verder dat deze organisatie naast adviseren aan de kinderrechter, informeren van de officier en de advocaat, en voorlichting aan de jongere en diens ouders, ook andere taken heeft. Parallel en ondersteunend aan 'de spin in het web'-rol van de kinderrechter is SEAT ook verantwoordelijk voor reclasseringstoezicht, taakstraffen en herstelactiviteiten, en nazorg na detentie (Wyvekens, 2006; Gazeau & Peyre, 1998).

Een dergelijke, cruciale rol als rechterhand op vrijwel elk gebied van de kinderrechter, is zeker niet uniek voor Frankrijk. Ook bijvoor-

beeld de Zwitserse kinderrechter werkt zeer nauw en dagelijks samen met jeugdwerkers. Net als in Frankrijk werken deze jeugdwerkers in de rechtbank en hebben zij hun kantoor praktisch naast het kantoor van de kinderrechter (waar de minder ernstige zaken meteen worden afgehandeld). De kinderrechter kan de jeugdwerkers de opdracht geven in een bepaalde zaak onderzoek te doen naar de persoonlijkheid en de omstandigheden van de jongere. Daarnaast kan de rechter externe deskundigen vragen een psychologisch onderzoek te doen bij een jongere. De jeugdwerkers in de rechtbank zijn eveneens verantwoordelijk voor de organisatie en plaatsing van jongeren die een taakstraf opgelegd hebben gekregen. Maar de kinderrechter blijft de eindverantwoordelijke voor de tenuitvoerlegging van de taakstraf (Weidkuhn, 2010).²⁶ Deze situatie is vrijwel identiek in België, Italië en Spanje (Put & Walgrave, 2006; Padovani et al., 2010). In Spanje geeft de officier van justitie het (interdisciplinaire) *equipo técnico* opdracht onderzoek te doen naar de achtergrond van de jeugdige verdachte en te adviseren omtrent de best passende maatregel of straf (Dames, 2008). Verder functioneert dit team vergelijkbaar als in bovengenoemde landen (Alberola & Molina, 2003; De la Cuesta et al., 2010). Tot slot bekleedt in Griekenland de gespecialiseerde jeugdwerker een belangrijke rol in het jeugdstrafproces. De jeugdwerker die de rapportage voor de rechtbank moet maken heeft voorafgaand aan de terechtzitting minimaal drie keer contact met de jongere en zijn

25 In België kunnen, net als in Nederland, ook andere instanties naast de sociale dienst, de rechtbank adviseren. Dit vindt voornamelijk plaats wanneer een (voorlopige) maatregel uitgevoerd wordt door een private dienst (gesubsidieerd door de overheid) (Eliarts, 2010).

26 Dit kan ook gedaan worden door de jongere in een instelling te plaatsen voor drie maanden.

ouders, in de rechtbank of bij het gezin thuis. Het rapport bevat informatie over de achtergrond en het functioneren van de jongere en over de beste manier om de zaak op te lossen en toekomstig delictgedrag te voorkomen. De ouders worden door de jeugdwerker nadrukkelijk betrokken bij de beoordeling van het functioneren van de jongere en het bedenken van oplossingen voor problemen die er spelen. Tijdens het strafproces speelt de jeugdwerker eveneens een belangrijke rol. Voorafgaand aan en nadat de zitting heeft plaatsgevonden geeft de jeugdwerker uitleg aan de jongere over de procedures, juridische termen en het vonnis. De jeugdwerker heeft de taak de jongere voor te breiden op het proces en te begeleiden tijdens het gehele proces. Tijdens de zitting is de jeugdwerker eveneens aanwezig om vragen van de rechter te beantwoorden en de jongere en zijn ouders emotioneel bij te staan. (Fasoula et al., 2010; Galanou, 2010).

In Duitsland, Engeland en Wales, Ierland en Schotland kent men allemaal instanties, die in Nederlandse ogen het werk van de Raad voor de Kinderbescherming en dat van de Jeugd-reclassering combineren, en dus zowel de rechter van informatie voorzien als de jongere bijstaan. In tegenstelling tot de hiervoor genoemde landen functioneren de instanties in deze landen echter allemaal net als in Nederland onafhankelijk van de rechtbank. Toch bestaat er op dit punt een groot verschil onder de laatstgenoemde landen, omdat in Engeland en Wales, Schotland en Ierland de

jeugdwerker een aanmerkelijk kleinere rol speelt in het jeugdstrafproces. Dit heeft te maken met het feit dat de rechter in het accusatoire systeem als onbevooroordeelde partij wordt gezien. Dit impliceert dat, waar de rechter of de officier in continentaal Europa de opdracht tot onderzoek en advies geeft, de rechter dat in de Angelsaksische landen niet doet. Hier wordt de rechter immers verondersteld vooraf geen informatie over de zaak tot zich te nemen.

In Engeland en Wales is bij jeugdstrafzittingen altijd een vertegenwoordiger van het *Youth Offending Team (YOT)* aanwezig. Sinds 2000 vormen reclassering, maatschappelijk werk, onderwijs, politie en gezondheidszorg in elke gemeente multidisciplinaire *Youth Offending Teams* (Kool, 2010). Een YOT, globaal vergelijkbaar met het Justitieel Casusoverleg, is onder andere verantwoordelijk voor de coördinatie en organisatie van de verstrekking van rapporten over jongeren aan de rechtbanken. Een *pre-sentence report* ter advisering van een straf wordt echter pas aangevraagd nadat de jongere schuld heeft bekend of wanneer de schuld bewezen is middels een *trial*. Zo nodig wordt de zaak aangehouden zodat er tijd is om dit rapport te maken (Hokwerda, 2001).²⁷ Naast het vervaardigen van de rapportage voor de rechtbank is de medewerker van het lokale YOT ook verantwoordelijk voor het leggen van contact met de jeugdige verdachte en zijn ouders voorafgaand aan de zitting, om uitleg te geven over het strafproces, het delen van persoonlijke informatie over de

27 In Ierland bestaat dezelfde traditie, met dit verschil dat er eigenlijk nauwelijks sprake is van een traditie noch van een gevestigde institutie. De meerderheid van deze rapporten wordt vervaardigd door de jeugd-reclassering, maar daarnaast leveren ook andere instanties rapporten aan de jeugdrechtbank, zoals de *Health Service Executive* en welzijnsorganisaties (Carroll & Meehan, 2007; Walsh, 2010).

jongere met de raadsman en de officier, het toelichten van de rapportage tijdens de vonniszitting en het stimuleren van de communicatie tussen de rechter en de jeugdige verdachte en zijn ouders tijdens de zitting (Kool, 2010). De jeugdreclassering in Ierland vervaardigt de rapporten voor de rechtbank, maar is daarnaast voornamelijk betrokken bij de tenuitvoerlegging van sancties, zoals taakstraffen en reclasseringstoezicht. Een *probation officer's report* wordt alleen aangevraagd in het geval de rechter denkt aan een taakstraf, detentie of detentie met begeleiding (Hehe-
mann & Willemsen, 2010).

In Schotland kent men, zoals eerder gezegd, twee verschillende systemen: *youth court* en *children's hearing*. In het *youth court* werkt men op vergelijkbare wijze als in Engeland. De rechter kan, nadat de jeugdige verdachte de zaak bekend heeft of wanneer zijn schuld is vastgesteld middels een *trial*, ook een rapportage aanvragen. Dit *social enquiry report* wordt vervaardigd door het lokale *social work department*.²⁸ Hoewel de jeugdwerkers in Schotland dus pas op zitting worden aangesproken door de rechter, komt het hier ook voor dat zij permanent in de rechtbank werken (Rap, 2008). Kinderen die te maken krijgen met het *children's panel* worden daarentegen meteen onderzocht door het lokale *social work department*, nadat de *reporter* (de juridisch deskundige) heeft besloten dat maatregelen nodig zijn om het gevaar in het leven van het kind te kunnen afwenden. Het rapport dat de jeugdhulpverlening opstelt, bevat aan-

bevelingen aan het panel met betrekking tot de maatregelen die nodig zijn in het belang van het kind (Bottoms & Dignan, 2004; Griffiths & Kandel, n.d.). Deze informatie levert het volgende overzicht op (tabel 4.4):

Tabel 4.4 Hulp en advies

Beschermings- model	Gemengd model	Juridisch model
België	Duitsland	Engeland & Wales
Frankrijk	Nederland	Ierland
Griekenland		Schotland (Y.C.)
Italië		
Schotland (C.H.)		
Spanje		
Zwitserland		

NB. In het *beschermingsmodel* is de hulp- en advies instantie verbonden aan de rechtbank, men geeft vroeghulp en adviseert over een sanctie. In het *gemengde model* is de instantie niet verbonden aan de rechtbank, vindt er wel vroeghulp plaats en adviseert men over een sanctie.

In het *juridisch model* is de instantie eveneens niet verbonden aan de rechtbank, vindt er daarnaast geen vroeghulp plaats, maar adviseert men wel over een sanctie.

Vanuit de positie van de rechter beschouwd, bieden België, Italië, Spanje en Zwitserland op dit punt de meest aantrekkelijke situatie, omdat de jeugdwerkers in deze vier landen aan de rechtbank verbonden zijn en dus echt

28 Overigens zijn in het *youth court* altijd maatschappelijk werkers aanwezig. Zij moeten verdachten en hun familieleden informeren over de gang van zaken tijdens de zitting, over de voorlopige hechtenis en mogelijke straffen, en zij moeten vragen van de rechter beantwoorden over de persoonlijke omstandigheden van de jongere en zijn voortgang tijdens een bepaalde afdoening, en ze worden ook geacht te adviseren over de straf.

als rechterhand van de rechter kunnen opereren. Frankrijk hoort daar deels ook bij, maar wijkt wel af op een onderdeel, omdat de jeugdwerkers hier immers officieel geen strafadvies mogen geven aan de rechter. Deze situatie laat zich typeren als een klassieke jeugdbeschermingstraditie.

Vanuit dezelfde invalshoek laat zich tegenover de traditie in deze vijf landen een andere, typisch Angelsaksische traditie onderscheiden in Engeland en Wales, Ierland en Schotland. Hier maken de jeugdwerkers principieel en praktisch geen onderdeel uit van de rechtbank, maar in feite nog kenmerkender is dat de jeugdwerkers hier pas actief in beeld komen als de schuld is vastgesteld. Vanuit dit perspectief beschouwd bevindt Nederland zich in een tussenpositie, die wordt gedeeld met Duitsland.

Dit overzicht maakt nog eens zichtbaar, dat in de continentale traditie de problematiek van de jeugdige die met het strafrecht in aanraking komt vooropstaat – markant en slagvaardig, zoals in de eerst genoemde vijf landen, dan wel gematigd en meer indirect, zoals in ons land en in de laatstgenoemde vier landen. En hetzelfde overzicht laat nog eens zien dat daarentegen in de Angelsaksische traditie – overigens met uitzondering van Schotland wat betreft de *children's hearing* – de schuldvraag en daarmee de strafrechtelijke invalshoek vooropstaat en dat de problematiek van de jeugdige hier pas op de tweede plaats komt.

4.6 De ouders

De rol van de ouders tijdens de rechtszitting van minderjarige verdachten is vastgelegd in verschillende internationale verdragen en bepalingen, zoals artikel 5 van het IVRK en Rule 7.1 van de Beijing Rules. De Salduz-jurisprudentie van het EHRM heeft geleid tot uitbreiding van de rechten van aangehouden verdachten bij het politieverhoor. In Nederland is in dit verband bepaald dat ouders, als zij als vertrouwenspersoon zijn aangewezen door hun kind, aanwezig mogen zijn bij het politieverhoor (zie eveneens paragraaf 4.4).²⁹

En in artikel 37c IVRK is vastgelegd dat een kind dat in detentie verblijft het recht heeft op contact met zijn familie, door middel van correspondentie en bezoek. Hoe ziet de positie van de ouders eruit in West-Europa? In hoeverre komt de situatie op dit punt in Nederland overeen met elders?

In Nederland moeten ouders (of een vertrouwenspersoon) op de hoogte gesteld worden wanneer hun kind op het politiebureau als verdachte voor verhoor wordt opgehouden. Ouders mogen hun kind wel bezoeken, maar zij hebben niet het wettelijke recht om aanwezig te zijn bij de verhoren van de politie. Indien de minderjarige voorgeleid wordt bij de rechter-commissaris in verband met inbewaringstelling of bij de raadkamer in verband met gevangenhouding, hebben de ouders geen formeel recht om aanwezig te zijn bij de zitting. In de meeste arrondissementen is het echter gebruikelijk dat de ouders aanwezig

29 EHRM, 27 november 2008, NJ 2009, 214 (Salduz t. Turkije). Zie ook par. IV, C, guideline 30 en 58, Guidelines on child friendly justice, 2010.

mogen zijn en worden zij door de advocaat op de hoogte gesteld van de zitting (De Jonge & Weijers, 2008). Ouders worden op grond van artikel 496 lid 1 Sv opgeroepen om bij de zitting van hun kind aanwezig te zijn. Zij waren niet verplicht om te verschijnen, maar eind 2009 is een wetsvoorstel aangenomen dat per 1 januari 2011 in werking is getreden en dat beide ouders verplicht op de zitting te verschijnen.

Het nieuw ingevoerde artikel 496a Sv geeft in het eerste lid aan dat indien ouders niet verschijnen bij de terechtzitting van hun minderjarige kind dat wordt verdacht van een misdrijf, het gerecht de aanhouding van de zitting tegen een bepaalde dag dient te bevelen met daarbij een oproeping voor de ouders. Impliciet vloeit uit deze bepaling een *verplichting* voort voor *beide ouders* om aanwezig te zijn bij de zitting van hun kind. Gelet op het tweede lid kan het gerecht tevens een bevel medebrenging van één of beide ouders verlenen indien hun aanwezigheid bij de zitting noodzakelijk wordt geacht. Dit betekent dat ouders gedwongen opgehaald en naar de rechtbank vervoerd worden door de politie, alwaar ze zeer waarschijnlijk in een cel moeten wachten tot de aanvang van de zitting. Het derde lid van artikel 496a Sv geeft tot slot expliciet aan wanneer aanhouding van de zitting en een eventueel bevel medebrenging achterwege gelaten kunnen worden. 'Aanhouden van de zitting, tenzij' is dus het leidende principe indien ouders niet aanwezig zijn, waarbij de derde 'tenzij'-grond – 'de aan-

wezigheid van één of beide ouders wordt niet in het belang geacht van de minderjarige' – enige vrijheid tot afweging geeft aan het gerecht (Stbl. 2010, 792; Stbl. 2009, 525). Hoe in de praktijk wordt omgegaan met deze nieuwe bepaling is nog niet duidelijk, maar men kan zich voorstellen dat de verplichte verschijning van beide ouders tot vervelende situaties kan leiden in de rechtszaal. In Nederland is het gebruikelijk dat als de ouders op de rechtszitting verschijnen zij ook het woord krijgen van de rechter. Zij mogen, als ze door de rechter daartoe worden uitgenodigd, in principe op alles wat zij gehoord hebben reageren en inbrengen wat 'tot verdediging van hun kind kan dienen' (art. 496 lid 2 Sv). Zodra we de rol van de ouders op de strafzitting van hun kind in Europa echter proberen te vergelijken, wordt niet alleen duidelijk dat er sprake is van grote verschillen, maar ook dat die primair te maken hebben met de uiteenlopende wijze waarop inhoud wordt gegeven aan de notie van ouderlijke verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid. We kennen in Nederland geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de ouders naar aanleiding van een delict gepleegd door hun kind. Wel kunnen ouders van kinderen jonger dan 14 jaar civielrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor de schade die hun kind heeft veroorzaakt.³⁰ Met de inwerkingtreding van de nieuwe slachtofferwetgeving kan de benadeelde partij zijn (civiele) vordering jegens ouders of voogd van de 12- tot 13-jarige verdachte in het strafproces van het kind inbrengen. De verwachting

30 Voor kinderen tussen de 14 en 16 jaar bestaat er een gedeelde verantwoordelijkheid met de ouders. Jongeren vanaf 16 jaar zijn zelf volledig verantwoordelijk voor veroorzaakte schade. Het CDA heeft bij monde van Kamerlid Çörüz voorgesteld om ouders ook voor schade veroorzaakt door hun kinderen van boven de 14 jaar aansprakelijk te stellen.

is dat de verschijningsplicht van de ouders ook de praktische afhandeling van deze civiele aansprakelijkheid (in het strafproces) gemakkelijker maakt, omdat de ouders in principe altijd op zitting aanwezig zijn (art. 496a Sv). Op het punt van de ouderlijke verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid bestaan er in Europa grote en wezenlijke verschillen, en die verschillen hebben op hun beurt ingrijpende consequenties voor de rol en de positie van de ouders tijdens de strafzitting tegen hun kind. Daarom zullen we in deze paragraaf dit aspect als invalshoek nemen.

De beperkte aansprakelijkheid van de ouders voor schade aangericht door hun kind zoals we die in Nederland kennen, vinden we in West-Europa alleen terug in het kader van de *children's hearings* tot 16 jaar in Schotland. Ouders worden hier in principe overwegend gezien als gesprekspartner wat betreft de opvoeding en begeleiding, problemen en toekomst van hun kind. Elders zet men veel zwaarder in op de aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid van de ouders en gaat men op dat punt ook aanzienlijk verder, niet alleen qua leeftijd, maar ook qua grondslag. Zo kunnen de ouders in Duitsland en Zwitserland civielrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor schade aangericht door hun minderjarige kind – dat wil zeggen tot 18 jaar – indien het OM

aannemelijk weet te maken dat zij onvoldoende controle en toezicht op hun kind hebben uitgeoefend (Wagner, 2004; Hebeisen, 2010). In Frankrijk, Italië en Spanje gaat men nog verder. In deze landen zijn de ouders volledig civielrechtelijk aansprakelijk voor schade veroorzaakt door hun (inwonende) kind, ongeacht de vraag of zij voldoende toezicht hebben gehouden op hun kind (Martin-Casals, 2004; Venchiarutti, 2004; Iguarada & Solé Feliu, 2004). In België, Frankrijk en Griekenland kunnen ouders (ook) in strafrechtelijke zin verantwoordelijk worden gehouden. Allereerst kan de rechter hen een boete opleggen als hun kind niet op de zitting verschijnt en/of wanneer zijzelf niet op de zitting verschijnen.^{31, 32} Ten tweede kunnen ze ook worden gestraft wegens falend ouderschap, als een kind bijvoorbeeld opnieuw met politie en justitie in aanraking komt (De Kock, 2008; Wyvekens, 2006; Spinellis & Tsitsoura, 2006).³³ In Engeland en Wales, Ierland en Schotland kunnen de ouders ten slotte zowel direct als indirect strafrechtelijk verantwoordelijk worden gesteld voor het overlastgevend of delinquent gedrag van hun kind. In het eerste geval kan de ouders van jongeren onder de 16 jaar (en in uitzonderlijke gevallen van 16- en 17-jarigen) een *compensation order* of boete worden opgelegd. Opvallend is dat

- 31 De jeugdrechter in België kan beslissen de zaak uit te stellen wanneer de ouders niet op de strafzitting van hun kind verschenen zijn, zoals dat ook in Nederland het geval zal zijn met de invoering van de wetswijziging per 1 januari 2011 (Elijaerts, 2010).
- 32 Op dit punt verschilt de situatie in deze landen met Italië en Spanje. In deze twee landen zijn de ouders niet verplicht op de zitting te verschijnen. Overigens komen de ouders in Italië tijdens de jeugdstrafzitting in principe uitvoerig aan het woord, terwijl daar in Spanje geen sprake van is.
- 33 De toepassing van deze bepaling in de wet in België komt in de praktijk echter maar zelden voor en de ouderstage die in dit verband kon worden opgelegd wordt niet langer gefinancierd door de landelijke overheid (Elijaerts, 2010).

hierbij opnieuw het feit of de ouder aan zijn plicht tot toezicht en controle heeft voldaan in principe geen rol speelt. In het geval van indirecte strafrechtelijke verantwoordelijkheid kunnen de ouders van kinderen tussen de 10 en 16 jaar een *parenting order* opgelegd krijgen, wat inhoudt dat zij een opvoedcursus moeten volgen van maximaal 3 maanden en strikte controle over het gedrag van hun kinderen moeten houden voor maximaal 12 maanden. Wanneer de controlerende instantie van oordeel is dat de ouders de hen opgelegde verplichtingen niet nakomen, kunnen zij strafrechtelijk worden vervolgd (Dignan, 2010).

De verschillen op het gebied van de aansprakelijkheid van de ouders leiden zoals gezegd tot uiteenlopende procedures op jeugdstrafzittingen. Daarbij vallen met name twee fenomenen op. Ten eerste heeft de ouderlijke aansprakelijkheid naar aanleiding van een delict gepleegd door hun kind er in een aantal landen toe geleid dat de ouders als aparte procespartij aanwezig zijn, veelal met een eigen advocaat, onafhankelijk van de verdediging van hun kind. Zo worden in België en Frankrijk de ouders tegelijkertijd met hun kind gedagvaard en zijn de ouders ook verplicht te verschijnen op de zitting. Bij niet-verschijnen kan hen een boete worden opgelegd, terwijl hen dat ook nog eens kan overkomen als hun gedagvaarde kind niet op de zitting verschijnt (De Kock, 2008). In Duitsland en Zwitserland zijn de ouders niet verplicht te verschijnen op

de zitting van hun kind, maar ze kunnen wel een eigen advocaat meenemen, en zelfstandig in hoger beroep gaan tegen het besluit van de kinderrechter, onafhankelijk van de wil van hun kind (Kurtovic, 2009; De Vries, 2007). We zien hier dus een heel andere opvatting van de rol van de ouders op het strafproces tegen hun kind dan in Nederland gebruikelijk is, en ook dan gebruikelijk is in Schotland als het gaat om de *children's hearings*.

Een tweede opvallend fenomeen doet zich voor in de landen met een accusatoire traditie – Engeland en Wales, Ierland, Schotland voor zover het gaat om het *youth court*, en Spanje. In deze landen wordt eveneens veel betekenis toegekend aan de controlerende en toezichthoudende rol van de ouders in de opvoeding en er wordt veel belang gehecht aan de aanwezigheid van de ouders op de zitting. Sommige sancties, zoals een boete of een *parental bind-over*,³⁴ vereisen zelfs de aanwezigheid van de ouders op de zitting (Graham & Moore, 2006). En wanneer de jeugdige verdachte jonger dan 16 jaar oud is, zijn de ouders in principe verplicht te verschijnen op de zitting van hun kind. Een zaak kan aangehouden worden wanneer ouders niet verschenen zijn. Ouders kunnen dan een waarschuwing of een dagvaarding krijgen. Opvallend is echter dat de aanwezigheid van de ouders in het accusatoire systeem voor hen per definitie een passieve rol impliceert. Afgezien van een enkele toevallige vraag over de situatie thuis aan het eind van de zitting spelen de ouders geen

34 Een *parental bind-over* houdt in dat ouders er zorg voor moeten dragen dat hun kind zich gedurende een bepaalde periode goed gedraagt, geen delicten pleegt en meewerkt aan een eventuele strafrechtelijke sanctie. Wanneer men niet aan deze voorwaarde weet te voldoen, zal er een van tevoren afgesproken boete betaald moeten worden. Een *bind-over* kan ook zonder dat er een strafrechtelijke veroordeling plaatsvindt opgelegd worden (Kool, 2010).

Tabel 4.5 Rol ouders op strafzitting kind

Ouders als gesprekspartner	Civiele aansprakelijkheid bij onvoldoende controle	Volledige civiele aansprakelijkheid ongeacht controle	Civiele aansprakelijkheid + strafrechtelijke verantwoordelijkheid
Nederland Schotland (C.H.)	Duitsland Zwitserland	Italië Spanje	België Engeland & Wales Frankrijk Griekenland Ierland Schotland (Y.C.)

enkele rol tijdens de zitting. Sterker nog, vaak blijkt dat, wanneer ouders iets willen inbrengen, dat door de rechter wordt tegengehouden (Hokwerda, 2001; Kool, 2010; Dignan, 2010; Burman, 2010; Seymour, 2006; Walsh, 2010; Rap, 2008; Dames, 2008). Samenvattend kan deze inventarisatie worden afgesloten met een overzicht van vier modellen van de rol van ouders op de strafzitting van hun kind (tabel 4.5):

Eenzijds kan worden geconcludeerd dat Nederland tussen de ons omringende landen een middenpositie inneemt wat betreft de rol van de ouders bij het strafproces tegen hun kind. In vergelijking met sommige landen – met name Schotland, Duitsland en Zwitserland – spelen de ouders in Nederland een bescheiden rol in het strafproces. In de Schotse beschermingstraditie van de *children's*

hearing zijn de ouders, net als het kind, volwaardige gesprekspartners. En ook in Duitsland en Zwitserland is de positie van de ouders in het strafproces tegen hun kind sterker dan in Nederland, zoals wordt getypeerd door hun zelfstandig recht om in hoger beroep te gaan. Daartegenover spelen de ouders in Nederland per definitie weer een aanzienlijk grotere rol dan in landen met een accusatoire traditie, zoals Engeland, Ierland, Schotland (*youth court*) en Spanje. Wat daarentegen de tabel duidelijk zichtbaar maakt, is dat de positie van de ouders op de zitting van hun kind, gezien vanuit de invalshoek van de aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid van de ouders, in Nederland aanzienlijk minder kwetsbaar is dan in de meeste Europese landen. Hoe bescheiden ook, in Nederland ligt, net als in Schotland bij de *children's hearing*, het accent op hun rol als

opvoeder en informant over alles wat de opvoeding en ontwikkeling van het kind betreft. Die rol staat niet (of althans veel minder) zoals elders onder druk van kwesties betreffende mogelijke aansprakelijkheid en zelfs strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de ouders, die op hun beurt hun rol als opvoeder van het verdachte kind (in de directe toekomst) ernstig onder druk zet.

4.7 De benadeelde partij

Er is de laatste decennia steeds meer aandacht voor de benadeelde partij. Sinds in 1985 de *Recommendation on the Position of Victims in the Framework of Criminal Law and Procedure* van de Raad van Europa verscheen, is er niet alleen op papier maar ook praktisch veel verbeterd aan de positie van het slachtoffer. Een evaluatie uit 2000 liet zien dat Nederland het op dit punt het beste deed in Europa (Brienen & Hoege, 2000). Diverse slachtofferorganisaties zijn de afgelopen decennia geprofessionaliseerd tot serieuze belangenbehartigers, terwijl Slachtofferhulp Nederland daarbij een coördinerende en ondersteunende rol is gaan spelen (Heslinga, 2001). De belangrijkste verbetering voor slachtoffers op strafrechtelijk gebied kwam in 1992 met de Wet Terwee. Hiermee zijn de mogelijkheden voor het slachtoffer zich te voegen in het strafproces verruimd. Bovendien kan de rechter op grond van deze wet ook een schadevergoedingsmaatregel opleggen. Sinds 2000 wordt in ons land gewerkt

met schriftelijke slachtofferverklaringen (Kool & Moerings, 2001; Kool, Moerings & Zandbergen, 2002), enkele jaren later gevolgd door invoering van spreekrecht voor slachtoffers ter terechtzitting.

Deze vernieuwingen hebben zich zeker gemanifesteerd in de strafrechtelijke bemoeienis met minderjarige verdachten. Op Europees niveau is daar specifiek aandacht voor gevraagd in no. 2 III Recommendation Rec (2003) 20 en in het Basic Principle no.12 van Recommendation Rec (2008) 11 wordt verlangd dat bemiddeling en andere maatregelen tot herstel worden aangemoedigd in alle stadia van juridische bemoeienis met minderjarige verdachten. Ook op dit terrein heeft zich een scala aan nieuwe initiatieven gemanifesteerd. In de Halt-reactie lag van meet af aan een belangrijk accent op een gebaar naar het slachtoffer, meestal een excuusbrief. Daarnaast ontstonden naar aanleiding van conflicten op het niveau van de school of de buurt zogenoemde 'Echt Recht'-conferenties, geïnspireerd naar Amerikaanse voorbeelden. Er ontstonden ook experimenten met zwaardere zaken, en sinds 2007 kennen we in Nederland bemiddeling tussen slachtoffers en (jeugdige) daders, primair opgezet als voorziening voor slachtoffers en georganiseerd door Slachtoffer in Beeld, gelieerd aan Slachtofferhulp Nederland. Hierbij richt de aandacht zich ook, vaak mede ingegeven door pedagogische motieven, in sterke mate op minderjarige daders. Vergelijkbare initiatieven kunnen in alle Europese landen worden aangetroffen (Mestitz &

Ghetti, 2005). Maar er is op dit moment in de meeste landen onvoldoende substantiële, goed vergelijkbare informatie beschikbaar over alle initiatieven betreffende de benadeelde partij.³⁵ Om die reden kunnen we in dit hoofdstuk niet verder ingaan op een comparatieve analyse van de mogelijke rol van deze nieuwe actor op de jeugdstrafzitting in de onderzochte landen.

4.8 Conclusie

We sluiten dit overzicht van de rol van de verschillende actoren in het jeugdstraiproces af met een aantal conclusies. Ten eerste valt op dat ons land in twee belangrijke opzichten afwijkt van de continentale traditie. Dat betreft de rol van de kinderrechter en de rol van de politie.

De kinderrechter heeft in de continentale traditie behalve in de voorfase en op de zitting ook in de fase van de tenuitvoerlegging een actieve rol, en speelt behalve in het jeugdstrafrecht ook een rol in het civiele jeugdrecht. Hoewel, zoals we in het vorige hoofdstuk hebben gezien, de rol van de Nederlandse kinderrechter helemaal past in de inquisitoire traditie, met een actief sturende zittingsrechter die een dialoog aangaat met de (jeugdige) verdachte, past de beperking op het gebied van controle en bijsturing tijdens de tenuitvoerlegging en de beperking tot de strafrechtelijke sfeer eerder in de Angelsaksische traditie. Nederland bevindt zich op dit punt (op dit moment) tussen beide tradities.

Het tweede punt waarop Nederland afwijkt van de continentale traditie betreft de zelfstandige beslissings- en afhandelingsbevoegdheid van de politie. Die is in continentaal Europa ongebruikelijk en past in feite alleen binnen de Angelsaksische traditie.

Daarnaast valt op dat ons land een duidelijke middenpositie inneemt als het gaat om de juridische bijstand van de minderjarige verdachte. In een aantal landen krijgt de minderjarige vanaf het eerste politiecontact een advocaat toegevoegd. Daartegenover staat een aantal landen waar de minderjarige pas een advocaat krijgt toegevoegd als deze moet verschijnen voor de rechtbank. De traditie in Nederland om de (minderjarige) verdachte een advocaat toe te voegen vanaf de inverzekeringstelling staat weliswaar iets dichter bij de eerste aanpak, maar laat zich toch het beste verwoorden als 'middenpositie'.

Nederland neemt ook een duidelijke middenpositie in wat betreft de rol van organisaties voor hulp en advies. Enerzijds zijn deze organisaties in Nederland (zeker in theorie) nadrukkelijk aanwezig in alle fasen van het proces, in tegenstelling tot een aantal landen waar zij pas in beeld komen als de rechter een uitspraak heeft gedaan over de schuldvraag. Anderzijds is de positie van deze organisaties in diverse landen gunstiger voor de kinderrechter en in principe ook slagvaardiger, omdat deze organisatie deel uitmaakt van de rechtbank en onder supervisie van de kinderrechter functioneert.

35 Zo ontbreekt precieze informatie over zaken als de relatie met het strafrecht, de instanties die zich hiermee bezighouden, de aantallen betrokkenen, eventuele punitieve elementen, de rechtspositie van de betrokkenen, de professionaliteit van de bemiddelaars, et cetera.

Ten slotte kan enerzijds worden geconcludeerd dat de participatie van de ouders in de strafrechtelijke procedure betreffende minderjarige verdachten in Nederland niet bijzonder sterk en zelfs bescheiden te noemen is, alhoewel die per definitie veel sterker is dan in de Angelsaksische wereld, gegeven de daar bestaande accusatoire traditie. Anderzijds kan worden vastgesteld dat de ouders in Nederland tegelijkertijd aanzienlijk minder kwetsbaar zijn dan in de meeste omliggende landen wat betreft de aansprakelijkheid voor het gedrag van hun kind.

De Nederlandse jeugdstrafzitting

5.1 Inleiding

Er bestaat onvermijdelijk een grote kloof tussen de wereld van justitie en de leefwereld van jongeren die voor de rechter moeten verschijnen. In hoeverre slaagt men erin deze kloof in de praktijk van de Nederlandse jeugdstrafzitting enigszins te overbruggen? Deze vraag vormt onderdeel van de vraag die in dit hoofdstuk centraal staat, namelijk in hoeverre deze praktijk voldoet aan de eisen neergelegd in de internationale standaarden en aanbevelingen en aan de pedagogische opgaven die ter uitwerking daarvan aan het slot van het eerste hoofdstuk zijn geformuleerd.

Deze vraag zal worden beantwoord aan de hand van het onderzoek dat de afgelopen jaren door de Utrechtse onderzoeksgroep is verricht in diverse Nederlandse rechtbanken. De meeste gegevens zijn verkregen door observaties van jeugdstrafzittingen bij in totaal 15 rechtbanken verspreid over het hele land. Deze observaties zijn verricht aan de hand van een vaste lijst met items (zie bijlage 2, tabel Utrechtse onderzoeken Nederland).¹

Tussen 2001 en 2010 zijn jeugdstrafzittingen geobserveerd in de rechtbanken van Alkmaar, Almelo, Amsterdam, Arnhem, Breda, Groningen, Haarlem, Leeuwarden, Lelystad, Roermond, Rotterdam, 's-Gravenhage, 's-Hertogenbosch, Utrecht en Zutphen. Het merendeel van deze observaties is in de laatste vijf jaar verricht. In totaal betreft het zo'n 670 zaken,

waarvan ruim 500 enkelvoudige kamer (EK), 30 meervoudige kamer (MK) en 136 zaken bij de rechter-commissaris (RC). Het merendeel betreft EK-zaken in de Randstad – 89 in Amsterdam, 87 in Rotterdam, 69 in 's-Gravenhage en 120 in Utrecht. Aan de andere kant zijn de rechtbanken in Groningen en Leeuwarden in het kader van dit onderzoek elk slechts eenmaal bezocht om de rechter-commissaris daar aan het werk te zien. Bij de EK- en de MK-zaken betreft het slechts in een kwart van de gevallen zittingen buiten de Randstad. Alleen bij de zittingen bij de rechter-commissaris liggen de verhoudingen iets anders. Daar betreft het in net iets meer dan de helft van de gevallen zittingen buiten de Randstad (zie bijlage 2).²

Daarnaast zijn in totaal 270 personen voor dit onderzoek geïnterviewd, waarvan een ruime meerderheid jongeren (180), 65 ouders en verder 11 kinderrechtvaarders, 8 rechter-commissarissen, 4 jeugdadvocaten en 2 raadsmedewerkers. Alle interviews met jongeren en met ouders werden direct na de zitting afgenomen, nadat de interviewers de zitting hadden bijgewoond. Terwijl bij de observaties het accent lag op het optreden van de rechter, de officier en de advocaat, stonden in de interviews de ervaringen van de jongere of de ouder centraal. Zo kon met name worden onderzocht, of de jongere vond dat zijn verhaal voldoende aan bod kwam en in hoeverre de jongere werkelijk begreep wat er zojuist op de zitting was besproken.³

- 1 Slechts in zo'n 50 zaken is een afwijkende observatielijst gehanteerd om antwoord te krijgen op een aantal specifieke vragen.
- 2 Deze verdeling is simpelweg *at random* tot stand gekomen en was slechts afhankelijk van het gemak waarmee de rechtbank voor de onderzoekers bereikbaar was en waarmee afspraken te realiseren waren.
- 3 Net als de meeste observaties zijn ook de interviews voor het overgrote deel door twee personen afgenomen, waarbij vaste vragenlijsten zijn gehanteerd.

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. Eerst wordt gekeken naar de procedure bij de terechtzitting en bij de voorgeleiding bij de rechter-commissaris (par. 2). Vervolgens wordt nader ingezoomd op de participatie van de jeugdige verdachte (par. 3). Dan wordt licht geworpen op de manier waarop er inspanningen worden verricht opdat de jeugdige zoveel mogelijk van de zaak, van de behandeling daarvan en van de morele kant begrijpt (par. 4). Het hoofdstuk wordt afgesloten met conclusies (par. 5).

5.2 De procedure

Als regel worden jeugdige verdachten gedagvaard voor de alleen rechtsprekende kinder-rechter (art. 495 lid 1 Sv).⁴ Wanneer de jeugdige verdachte en zijn ouder(s) hebben plaatsgenomen in de rechtszaal, vangt het onderzoek ter terechtzitting aan met het 'doen uitroepen van de zaak' (art. 270 Sv).⁵ Hierna gaat de rechter/voorzitter over tot het identificeren van de verdachte (art. 273 lid 1 Sv).⁶ Vervolgens schrijft de wet letterlijk voor: 'De voorzitter vermaant de verdachte opletten te zijn op hetgeen hij zal horen en deelt hem mee dat hij niet tot antwoorden verplicht is'

(art. 273 lid 2 Sv).

Hierna geeft de rechter het woord aan de officier van justitie om de zaak voor te dragen. Deze gaat vervolgens staan om de tenlastellegging voor te lezen of samen te vatten (art. 284 lid 1 Sv). Daarop begint de rechter met de ondervraging van de verdachte, zodat in een vroeg stadium duidelijk is hoe de verdachte zich opstelt (art. 286 lid 1 Sv). De rechter loopt de belangrijkste feiten na en vraagt de jongere zelf te vertellen wat er is gebeurd. Op basis hiervan en van wat in het dossier staat beschreven, stelt de kinderrechter vragen aan de jeugdige verdachte.

Vervolgens hebben naar het principe van *equality of arms* zowel het OM als de verdachte en diens advocaat het recht om getuigen te horen. Hiervan wordt bij jeugdige verdachten in het algemeen echter weinig gebruik gemaakt. Maar indien dit wel het geval is, krijgt de jeugdige/zijn advocaat bij de dagvaarding bericht wie de door de officier opgeroepen getuigen zijn en wordt hem meegedeeld dat hij zelf getuigen kan meebrengen naar de zitting.

Vervolgens wordt door de rechter ingegaan op de persoonlijke omstandigheden van de jongere. Bij jeugdstrafzaken ligt standaard

- 4 De officier dient een jeugdige echter te dagvaarden voor een uit drie rechters bestaande meervoudige kamer als hij meent dat de zaak aanleiding geeft tot een langdurige sanctie, hetzij een PIJ-maatregel, hetzij een vrijheidsstraf van meer dan een half jaar. Ook de complexiteit van de zaak kan aanleiding geven tot behandeling door de meervoudige kamer. En ten slotte zal de zaak door de meervoudige kamer worden behandeld als er meerderjarigen betrokken zijn en de zaak niet kan worden gesplitst (art. 495 lid 2 Sv). Ook de alleen zittende kinder-rechter kan de zaak bij tussenvonnis (ex art. 499 jo. 377 Sv) alsnog naar de meervoudige kamer verwijzen. Zie Glerum, 1995.
- 5 Vanaf dat moment is de zaak in handen van de rechter en mag deze niet meer bij hem worden weggehaald (art. 266 lid 1 Sv).
- 6 In geval de jeugdige verdachte niet is komen opdagen, dient het onderzoek ter terechtzitting tot een bepaalde dag te worden uitgesteld en wordt een bevel medebrenging van de jeugdige verdachte gelast (art. 495a lid 2 Sv).

rapportage voor van de Raad voor de Kinderbescherming omtrent de situatie van de jeugdige (art. 494 lid 1 Sv). Wenselijk, maar lang niet altijd gebruikelijk, is ook dat een vertegenwoordiger van de Raad aanwezig is om het rapport toe te lichten en eventuele vragen hierover te kunnen beantwoorden. Daarnaast of in plaats daarvan is meestal een vertegenwoordiger van de Jeugdreclassering aanwezig, indien de jeugdige bekend is bij de jeugdreclassering, voor het geven van (aanvullende) informatie. Het is gebruikelijk dat aansluitend de ouders vragen worden gesteld over de jongere. In een enkel geval wordt vervolgens het slachtoffer gehoord over de gevolgen van het misdrijf (art. 302 lid 1 Sv).⁷ Ook is het gebruikelijk dat kort mondeling mededeling wordt gedaan van de schriftelijke stukken, zoals proces-verbaal, en dat in beslag genomen voorwerpen, zoals wapens, en andere 'stukken van overtuiging', zoals foto's en videomateriaal, aan de verdachte worden getoond en dat deze daarover wordt gehoord (art. 309 Sv).

Daarmee is de fase van het eigenlijke onderzoek betreffende de vaststelling van de feiten afgelopen en begint de evaluerende fase. De officier krijgt het woord en staat op om zijn requisitoir te houden. Hij geeft een beschrijving van de aard en context van het delict en spreekt vervolgens zijn strafeis uit. Na het requisitoir krijgt de raadsman het woord. Ook deze gaat staan om zijn pleidooi te houden. Daarop kan de officier nog repliceren, waarna de raadsman zijn inbreng kan afsluiten met

een zogeheten 'dupliek'. Daarna geeft de rechter de jeugdige verdachte het laatste woord (art. 311 lid 4 Sv), waarna hij uitspraak doet.

In de uitspraak geeft de rechter aan of hij de jongere schuldig acht aan het plegen van het strafbare feit en spreekt hij de straf uit. De jongere wordt tot slot gewezen op de mogelijkheid om in hoger beroep te gaan. In de Nederlandse Grondwet is vastgelegd dat de uitspraak altijd in het openbaar dient te worden gedaan (art. 121 Grondwet, art. 362 Sv). In de praktijk doet de kinderrechter in de enkelvoudige kamer meteen na sluiting van de behandeling van de zaak uitspraak. Het is daarbij niet gebruikelijk eerst de deuren te openen om het publiek de gelegenheid te geven het vonnis aan te horen.⁸

Ook de voorgeleiding bij de rechter-commissaris kent zijn eigen verloop. Na het controleren van de personalia van de jeugdige verdachte geeft de rechter-commissaris uitleg over de aanwezigen, het verloop van de voorgeleiding en de beslissing die er genomen moet worden. Vervolgens wordt het delict besproken en wordt aandacht besteed aan de persoonlijke omstandigheden van de jongere. Het vroeghulp-rapport van de Raad voor de Kinderbescherming dient als leidraad bij het bespreken van de persoonlijke omstandigheden. Een vertegenwoordiger van de Raad komt aan het woord om het advies toe te lichten en de rechter-commissaris kan ook de ouders aanvullende vragen stellen. Tot slot bepaalt de rechter-commissaris of de inverze-

7 Wanneer het een misdrijf betreft waarop een gevangenisstraf van ten minste 8 jaar staat, en in geval van bedreiging met geweld (art. 285 Sr), belaging (art. 285b Sr), afdreiging (art. 318 Sr) en dood door schuld in het verkeer (art. 6 WvW 1994); zie verder art. 302 lid 2 Sv.

8 Vergelijk De Jonge & Van der Linden, 2007, p. 238; zie ook HR 3 oktober 1989, NJ 1990, 197.

keringstelling rechtmatig was (inverzekeringstellingstoets) en beslist hij inzake de vorderingen van de officier van justitie: de vordering inbewaringstelling en eventueel de vordering gerechtelijk vooronderzoek. De rechter-commissaris beslist daarnaast eveneens of de voorlopige hechtenis geschorst kan worden en welke bijzondere voorwaarden daar eventueel aan verbonden moeten worden (art. 493 Sv).

5.3 Participatie

In dit deel wordt nader ingegaan op enkele aspecten van de zitting. Achtereenvolgens wordt gekeken naar de ruimte die wordt geboden voor het verhaal van de jeugdige verdachte, de reactie op diens verhaal, de gesprekstechniek van de rechter en de rol die de ouders krijgen toebedeeld in het strafproces.

Allereerst moet echter iets worden opgemerkt dat aan de communicatie met de jongere voorafgaat en dat een belangrijke voorwaarde lijkt in te houden voor de mogelijkheden tot participatie van de jongere. Dat betreft de omgeving waarin de zitting plaatsvindt. De algehele atmosfeer, de houding van kinderrechters en de houding en participatie van de jongere kan sterk worden beïnvloed door de inrichting van de rechtszaal.⁹ In het algemeen geldt niet alleen dat wanneer de rechtszaal kleiner is, ook de fysieke afstand tussen de jeugdige verdachte en de kinderrechter (en de officier) kleiner wordt, maar ook de mentale afstand. Daardoor kan er gemakkelijk een

meer informele en toegankelijke sfeer ontstaan. Jeugdzittingen in grote zalen vormen een belemmering om gemakkelijk contact te maken met de jongere en zijn familie.

Er bestaan in Nederland aanzienlijke onderlinge verschillen wat betreft de ruimte waarin jeugdstrafzittingen plaatsvinden, variërend van grote zalen voor alle mogelijke strafzaken tot meer besloten ruimtes, met kleinere afstanden tussen de tafels waarachter de rechter en officier plaatsnemen en de tafels waaraan de jongere en zijn advocaat zitten. In alle rechtbanken en alle zittingszalen, groot of klein, is het overigens gebruikelijk dat de jeugdige verdachte recht tegenover de rechter zit. In de meeste rechtbanken zitten de kinderrechter, de officier van justitie en de griffier op een kleine verhoging, wat de strenge setting, maar ook de ongelijkheid tussen rechtbank en verdachte onderstreept.

De voorgeleidingen vinden in de meeste rechtbanken in kleinere zaaltjes plaats dan de terechtzittingen. In sommige gevallen zit de jeugdige verdachte direct aan het bureau van de rechter-commissaris. Dit brengt met zich mee dat de jongere zeer dicht bij de rechter zit en er daardoor een meer intieme sfeer ontstaat. Een minpunt en inbreuk op dit karakter van de voorgeleiding vormt het feit dat de rechter-commissaris in sommige arrondissementen tijdens de voorgeleiding gebeld kan worden. Een dergelijke onderbreking zorgt voor onrust tijdens de voorgeleiding en komt een geïnteresseerde en geconcentreerde houding die uitnodigt tot participatie niet ten

9 Terecht merkt het VN-comité voor de Rechten van het Kind in General Comment No. 12 op dat de inrichting van een rechtszaal van belang is, wanneer men een kind effectief wil kunnen horen (par. 34).

goede. Desalniettemin zal in het hierna volgende voortdurend blijken dat de intieme setting bij de voorgeleiding unieke mogelijkheden biedt voor actieve participatie van de jeugdige verdachte.

a. Eigen verhaal

Het eerste wat iedereen opvalt die jeugdstrafzittingen in Nederland bijwoont, is dat de jongere volop aan bod komt. Allereerst nodigt de Nederlandse kinderrechter de jeugdige verdachte standaard al vrij snel uit zijn verhaal te vertellen. Na het voorlezen van de tenlastelegging door de officier van justitie, worden de feiten en omstandigheden rondom het delict behandeld door de rechter. Meestal geeft de kinderrechter dan meteen het woord aan de jeugdige verdachte om zijn kant van het verhaal naar voren te brengen, of hij start een dialoog met de jeugdige, waarbij hij hem vragen betreffende de feiten voorlegt. Ten tweede wordt de jongere ook vrijwel zonder uitzondering uitgenodigd om commentaar te leveren op de rapportage en wordt hem de mogelijkheid geboden om zijn persoonlijke omstandigheden toe te lichten. Ten derde krijgt de jongere altijd de kans om tot slot nog iets naar voren te brengen als 'laatste woord'.¹⁰ Op grond van wat wij in de verschillende rechtbanken hebben gezien kan in elk geval worden geconcludeerd dat deze drie momenten van actieve inbreng (inmiddels) tot de vaste kenmerken behoren van het

Nederlandse jeugdstrafproces. Soms komt de jongere ook nog in een andere fase van de zitting aan het woord, maar deze drie momenten blijken in alle door ons bestudeerde rechtbankzittingen de gangbare minimumbasis voor de participatie van de (jeugdige) verdachte te vormen.

De rechters in de geobserveerde rechtbanken geven de jeugdige verdachten veel ruimte voor het vertellen van hun verhaal. Er wordt expliciet naar de mening van de jeugdige gevraagd en soms wordt er ruimte geboden voor discussie. Alleen in extreme gevallen, bijvoorbeeld als een jongere steeds hetzelfde blijft herhalen, brutaal is of al op de feiten wil ingaan terwijl de officier nog bezig is met het voorlezen van de tenlastelegging, wordt hem de mond gesnoerd. De behandeling van de feiten en van de persoonlijke omstandigheden worden doorgaans van elkaar gescheiden. Op één van beide onderwerpen kan meer of minder de nadruk liggen. Op dit punt bestaan er landelijk opvallende verschillen: los van het type zaak staat op de ene plaats het delict veel duidelijker centraal tijdens de terechtzitting, terwijl in andere plaatsen (veel) meer nadruk wordt gelegd op het bespreken van de persoonlijke omstandigheden.¹¹

Tijdens de voorgeleiding toont de rechter-commissaris in het algemeen veel interesse in de persoonlijke omstandigheden, de schoolgang en de vrijetijdsbesteding en de toekomstplannen van de jongere.¹² De jongere

10 In de praktijk blijkt echter dat jongeren maar zeer weinig gebruikmaken van deze mogelijkheid om het laatste woord te voeren (Van Vliet, 2009; Vos, 2009). De inhoud van het laatste woord verschilt daarnaast per verdachte. Sommige ontkennende verdachten gebruiken het laatste woord om nogmaals hun onschuld te benadrukken, anderen gebruiken dit juist om spijt te betuigen (Van Ham e.a., 2010).

11 Bakker, 2009; Van der Lelij & Seesing, 2007.

12 Dolmans, 2009.

krijgt daardoor ruim voldoende gelegenheid om hier zijn verhaal op dit vlak te doen. Wat betreft de zitting bij de kinderrechter is het interessant dat jongeren wanneer naar hun ervaring wordt gevraagd, overwegend positief zijn over het contact met de rechter.¹³ Steeds geeft bijna de helft van de jongeren aan dat ze de zitting vervelend vonden, een reactie die overigens samen lijkt te hangen met de hoogte van de straf en met de (relatief jonge) leeftijd.¹⁴ Desondanks geeft ruim 80% van de door ons ondervraagde jongeren aan dat ze tevreden zijn over de rechter en dat ze hebben kunnen zeggen wat ze wilden.¹⁵ De rechter valt hen over het algemeen mee vanuit de (vaak weinig realistische) verwachtingen die zij hadden voorafgaand aan de zitting.¹⁶ Dit is een opvallende bevinding, omdat in eerder onderzoek een ander beeld naar voren kwam. Toen dezelfde vraag eind jaren 1990 werd gesteld aan jongeren die voor de rechter moesten verschijnen, bleek de helft van hen niet tevreden over het gesprek met de kinderrechter (Schuytplot, 1999). Zij hadden het gevoel dat zij te weinig ruimte kregen om iets te zeggen. Dat beeld is een decennium later duidelijk veranderd. Tot slot kan worden geconstateerd dat de 'dialogische' basis van het Nederlandse jeugd-

strafproces impliceert dat indien een jeugdige verdachte zwijgt, de kinderrechter meestal, met respect voor diens recht om te zwijgen, op verschillende momenten zal proberen alsnog enige inbreng van de jeugdige op gang te brengen. Dit gebeurt dan vooral op punten die niet direct te maken hebben met het delict, zoals de thuissituatie, de schoolsituatie en vrienden.

Het fundamentele punt van participatie, het kunnen vertellen van het eigen verhaal en worden gezien als gesprekspartner tijdens de terechtzitting, krijgt in Nederland veel aandacht van kinderrechters en kan dan ook als zeer positief worden gezien.

b. Serieuze reactie

In onze mondelinge communicatie met kinderrechters, via interviews maar ook in minder formele gesprekken, vaak meteen na afloop van een zitting, geven ze over het algemeen blijk van grote en oprechte betrokkenheid bij de jongeren die voor hen verschijnen. Zelfs als er bij de kinderrechter sprake is van een zeker cynisme wat betreft de waarheid van hetgeen verklaard is of van de toekomstverwachting of ambities van de jeugdige verdachte, zijn wij nergens op desinteresse gestuit. Dit betekent echter niet dat deze betrokken en

13 Dit is tegenstelling tot bijv. de conclusie van Robinson e.a., die dezelfde vraag voorlegden aan jeugdige verdachten in Engeland en constateerden dat jongeren boos en ontevreden zijn over hun ervaringen met de rechterlijke macht (Robinson e.a., 2007). Waarschijnlijk heeft dat alles te maken met een wezenlijk verschil in strafrechtcultuur.

14 Volkers, 2010; De Mik, 2010; Van Dijk e.a., 2010.

15 Dit betreft in totaal 65 van de 80 jongeren die deze vraag is voorgelegd n.a.v. zittingen bij 8 verschillende rechtbanken verspreid over vrijwel het hele land; slechts een handvol van de overige 15 vindt dat er niet naar hen is geluisterd. Volkers, 2010; De Mik, 2010; De Leeuw & Veen, 2010; Ten Heggeler e.a., 2010; Van Dijk e.a., 2010.

16 De Leeuw & Veen, 2010. Vooral de jongste verdachten, en meer in het algemeen jongeren met een geringe intelligentie, hebben vaak onrealistische verwachtingen wat betreft de straf. Daardoor valt de beslissing van de rechter hen vaak mee en dan vinden ze meestal de rechter ook meevallen.

geïnteresseerde houding in de Nederlandse jeugdrechtbank vanzelfsprekend zichtbaar is. Er bestaan op dit punt veel variaties, die uiteenlopen van veel geïnteresseerde vragen naar aanleiding van het verhaal van de jongere tot heel weinig doorvragen.¹⁷

Het is gebruikelijk dat de rechter punten uit het verhaal van de jongere licht waarover nadere vragen worden gesteld en toelichting wordt gevraagd. Hetzelfde geldt voor de rapportage. Ook daar is gebruikelijk dat de rechter hierover één of meer vragen stelt aan de jongere en aanstuurt op enige gedachtewisseling, met aandacht voor de persoonlijke omstandigheden.¹⁸ Ten slotte is het interessant dat de door ons hierover ondervraagde jongeren in meerderheid van mening waren dat de rechter interesse had getoond in hun verhaal en naar hen had geluisterd.¹⁹ Het is overigens verrassend en voor de rechters informatief te horen wat jongeren daarbij als indicatie voor interesse van de kant van de kinderrechter beschouwen. Diverse jeugdige verdachten noemden daarvoor namelijk simpelweg 'oogcontact', of het feit dat ze 'echt door hem werden aangekeken'.²⁰ Omgekeerd werd 'chagrijnig kijken' genoemd als indicatie voor gebrek aan interesse. Dit is enerzijds 'handig' om te weten, anderzijds wordt ook duidelijk dat de mening van de jongere niet als belangrijkste criterium moet worden beschouwd.

Uit onze observaties wordt duidelijk dat serieus doorvragen wel gebruikelijk is, maar zeker niet overal en welbewust plaatsvindt. Kortom, op dit punt zijn onze bevindingen iets minder positief dan op het vorige punt.

c. Gesprekstechniek

De gesprekstechniek van de Nederlandse kinderrechter vertoont zeer grote verschillen. Kinderrechters hebben geen moeite met het vinden van de juiste woorden. Misschien is het zelfs beter om te zeggen dat ze daar 'te weinig moeite' mee hebben. De rechters zijn over het algemeen veel en gretig aan het woord. Dat brengt met zich mee dat zij vaak moeite hebben met het vinden van een goede verhouding tussen zelf aan het woord zijn en het woord geven aan de jongere. Tijdens onze observaties constateerden we steeds opnieuw dat de kinderrechters zeer vaak lang achter elkaar aan het woord zijn.²¹ Net zo stellig als we konden constateren dat de participatie van de jongere op de jeugdstrafzitting in Nederland in het algemeen zeer goed is, constateerden we ook dat de kinderrechters, vanuit het oogpunt van participatie van de jeugdige verdachte, te veel en te lang achter elkaar het woord nemen. En als ze vragen stellen aan de jongere, zijn dat heel vaak ofwel gesloten vragen ofwel (te) open vragen. In het eerste geval komt er nauwelijks een dialoog met de jongere op gang; in het tweede geval wordt

17 Bakker, 2009; Van der Lelij & Seesing, 2007.

18 Van Ham e.a., 2010.

19 Dit staat opnieuw in contrast met eerdere bevindingen (Schuytplot, 1999).

20 Van Dijk e.a., 2010; Ten Heggeler e.a., 2010.

21 Hetzelfde geldt overigens, en vaak nog sterker, voor de officieren: veel omhaal van woorden, veel herhaling, zeer veel juridisch jargon en daardoor onnodig moeilijk voor de jeugdige.

de jongere weinig houvast en richting geboden en moet hij meestal lang nadenken over wat er precies wordt bedoeld en wat voor soort antwoord wordt verwacht.

Uiteraard is er weinig tijd beschikbaar per zaak, zeker bij de grote arrondissementen. Het vaak gehoorde argument, dat er in het korte bestek van de zitting geen tijd is om nader op bepaalde zaken in te gaan of door te vragen, is echter in zoverre onjuist, dat de kinderrechters over het algemeen (onnodig) lang zelf aan het woord zijn, vaak met veel herhaling (en ook nog complexe zinnen). Er valt veel tijd-winst te boeken als de rechters zich terughoudend opstellen wat betreft hun eigen inbreng, waardoor meer tijd overblijft om de jongere aan het woord te laten. Het gaat niet om de tijd-winst op zich, maar om de winst die daarmee kan worden geboekt op het punt van de actieve deelname van de jongere aan het proces. Hoe meer en hoe langer achtereen de rechter aan het woord is, hoe passiever de jongere wordt.

Op dit punt kan de praktijk verbeterd worden. Kinderrechters kunnen door het toepassen van een meer doordachte, efficiënter gesprekstechniek, waarbij de jongere meer aan het woord kan komen, meer rendement halen uit de zitting. Door zelf minder aan het woord te zijn, krijgt de jeugdige meer de kans om te antwoorden op vragen.

d. Rol ouders

We zijn in 2005 begonnen met het bijhouden van de aanwezigheid van de ouders op de strafzitting van hun kind. Over de afgelopen 6 jaar hebben we de aanwezigheid van de ouders in bijna 400 jeugdstrafzaken geregistreerd. Alles bij elkaar waren bij driekwart (74%) van de 383 zittingen één of beide ouders aanwezig.²² Aan 90 jongeren is de vraag voorgelegd wat zij van de aanwezigheid van hun ouders bij de zitting vonden. Enkel en zelden zeggen dat hen dat niet uitmaakt, van de jongsten vinden sommigen het lastig, omdat ze het gevoel hebben dan minder vrijuit te kunnen praten, maar de meerderheid vindt het prettig.²³

Ouders mogen in de rechtszaal doorgaans op de eerste rij van het publieke deel van de zaal plaatsnemen. In een enkele rechtbank zitten de ouders echter naast hun kind aan dezelfde tafel, tegenover de rechter. De jongere zit zodoende tussen zijn ouders en zijn advocaat in.²⁴ Soms zitten de ouders aan een aparte tafel achter de jongere. Het oogcontact tussen de ouders en de rechter wordt hierdoor enigszins bemoeilijkt, doordat de jongere tussen de rechter en de ouders zit.²⁵ Ouders zijn vaak geneigd om wat meer achter in de zaal plaats te nemen, wanneer zij op de publieke tribune moeten zitten, of ze worden daar door de bode heen geloodst. Kinderrechters zeggen hier doorgaans niets van.²⁶ Zoals al eerder

22 Zie voor een uitgebreide beschrijving van de aan- en afwezigheid van ouders Hepping, Weijers & Rap, 2011.

23 Volkers, 2010; De Mik, 2010; De Leeuw & Veen, 2010; Van Dijk e.a., 2010; Kinik, 2010.

24 Van der Lelij & Seesing, 2007.

25 Volkers, 2010.

26 De Mik, 2010.

opgemerkt heeft de omvang van de rechtszaal invloed op de participatie van jongere, maar dat geldt ook voor de positie van de ouders. Hoe groter de rechtszaal is, hoe verder ouders, in fysieke zin, verwijderd zijn van de rechter en de officier. En hoe verder de ouders op afstand zitten van de rechter, hoe minder gemakkelijk de communicatie tussen de ouders en de rechter op gang komt.

Het moment waarop ouders aan het woord komen is nadat de rechter de jeugdige verdachte heeft gehoord en de eventuele medeverdachten, getuigen en deskundigen aan het woord zijn geweest. In de meeste rechtbanken kunnen de ouders alleen iets toevoegen op dat moment. Sommige rechters vragen de ouders echter ook na het pleidooi van de raadsman nog een korte reactie te geven op hetgeen gezegd is door respectievelijk de officier van justitie en de raadsman.²⁷ Daartegenover staat dat ook enkele malen is gesignaleerd dat ouders helemaal niets wordt gevraagd en dat hun aanwezigheid in feite wordt genegeerd.²⁸

De Nederlandse kinderrechters blijken sterk te verschillen in de mate waarin en de manier waarop zij ouders betrekken bij de zitting. De mate waarin kinderrechters doorvragen wanneer ouders korte antwoorden geven en de mate waarin ouders de mogelijkheid krijgen hun verhaal te doen, verschilt per rechtbank, maar is ook afhankelijk van de persoonlijke stijl en aanpak van de rechter. In veel

gevallen start de kinderrechter de dialoog met de ouders door het stellen van een algemene vraag. Vaak wordt de ouders gevraagd of zij nog wat willen zeggen of toevoegen. Het stellen van een dergelijke open vraag brengt met zich mee dat ouders vooraf bedacht moeten hebben wat zij eventueel willen gaan zeggen. In sommige gevallen stelt de rechter echter specifiekere vragen aan de ouders, bijvoorbeeld over hoe ze hebben gereageerd toen ze voor het eerst hoorden waarvan hun kind wordt beschuldigd, of ze het beeld herkennen dat in de rapportage van hun kind wordt gegeven, of wat ze vinden van het strafadvies van de Raad voor de Kinderbescherming. Op die manier zijn ouders in staat meer gericht antwoord te geven, komt hun participatie gemakkelijker op gang en toont de rechter concreet belangstelling voor het optreden en de mening van de ouders.²⁹

Mede afhankelijk van de reactie van de ouders stelt de rechter hen meestal een aantal aanvullende vragen na de eerste openingsvraag. Deze hebben vaak betrekking op het huidige functioneren van de jeugdige in de thuissituatie, de kans op herhaling en de ervaring met hulpverlening. Rechters blijken meer aandacht aan het verhaal van ouders te besteden als er forse problematiek speelt (ernstig delict en/of problemen in de thuissituatie) of wanneer er geen raadsrapportage beschikbaar is.³⁰ Als de ouders aan het woord komen is dat gemiddeld zeer kort, één à hooguit twee minuten.³¹

27 Volkers, 2010; De Mik, 2010.

28 Van Ham e.a., 2010.

29 Hepping, 2006.

30 De Mik, 2010.

31 In een zeer kleine steekproef (n = 4) kwamen de ouders gemiddeld 4% van de totale zittingstijd aan het woord (De Blois e.a., 2010).

Het lijkt erop dat ouders meer aan het woord komen naarmate hun kind minder spraakzaam is.³²

Het is opvallend dat ouders op de terechtzitting meestal weinig echte argumenten inbrengen ter verdediging van hun kind. Vaak brengen de ouders naar voren dat het momenteel thuis goed gaat met hun kind, en dat het delictgedrag veroorzaakt werd door negatieve beïnvloeding door vrienden of andere omstandigheden. Daarnaast uiten veel ouders klachten over de gang van zaken bij de politie en het functioneren van de hulpverlening.³³

Wat betreft de voorgeleiding van een minderjarige bij de rechter-commissaris hebben de ouders geen recht op aanwezigheid, maar zij kunnen wel worden uitgenodigd. De praktijk verschilt echter per rechtbank. Bij sommige rechtbanken mogen de ouders juist *niet* aanwezig zijn tijdens de voorgeleiding. De ouders worden in dat geval voorafgaand aan de voorgeleiding opgeroepen om bij de rechter-commissaris het één en ander toe te lichten omtrent de thuissituatie en de persoonlijke omstandigheden van de jongere. De redenering achter deze werkwijze is tweeledig. Enerzijds zou het in het belang van het kind zijn wanneer hij zonder aanwezigheid van de ouders gehoord kan worden door de rechter-commissaris. Anderzijds kan de rechtbank de

veiligheid van de rechter-commissaris niet garanderen wanneer er te veel personen aanwezig zijn in de relatief kleine zittingszaal.³⁴ De betrokkenheid van ouders bij de voorgeleiding is alleen al van belang omdat de beslissing tot schorsing van de voorlopige hechtenis mede afhangt van het antwoord op de vraag of de ouders in staat zijn toezicht te houden op hun kind. De rechter-commissaris laat over het algemeen de mening en houding van ouders zwaar meewegen in zijn beslissing. Tijdens de voorgeleiding komen de ouders, indien aanwezig, in principe altijd aan het woord.³⁵

Er is ook aan de ouders gevraagd wat zij van de zitting vonden. Gemiddeld is de helft van de ouders tevreden over de zitting en heeft men die als prettig ervaren. Net als bij de jongeren hangt dat samen met tevredenheid over de in hun ogen gunstige uitspraak. Veelzeggender is dat ruim driekwart van de ouders, die hierover een vraag voorgelegd kregen, vindt dat er tijdens de zitting naar hen is geluisterd. Zij zijn van mening dat zij in voldoende mate hun verhaal hebben kunnen vertellen, dat er rekening werd gehouden met wat zij inbrachten en dat er voldoende werd doorgevraagd door de rechter.³⁶ Toch zijn op dit punt nog verschillende belangrijke verbeteringen mogelijk. Allereerst

32 Van der Lelij & Seesing, 2007.

33 Volkers, 2010; De Mik, 2010.

34 Kinik, 2010.

35 Dolmans, 2009. Ook uit onderzoek naar het onderhoud ten parkette blijkt dat wanneer ouders aanwezig zijn, zij altijd aan het woord komen (Van der Waal, 2009).

36 Redenen om de zitting als vervelend te ervaren zijn voor ouders het feit dat zij zich bestraft voelen voor het gedrag van hun kind, er geen belangstelling voor hen getoond wordt, de rechter naar hen idee vooringenomen en confronterend overkomt en het feit dat zij het niet eens zijn met de opgelegde straf. Volkers, 2010; De Mik, 2010 (n = 42).

wat betreft het soort (halfopen) vragen aan de ouders die meer uitnodigend en richtinggevend zijn dan de gebruikelijke open en soms gesloten vragen. Aansluitend wat betreft de vraag naar hun visie op de situatie en de uitnodiging om mee te denken over de mogelijke aanpak van hun kind.³⁷ Ouders zouden in het algemeen meer als opvoeders mogen worden benaderd, waarbij men voor alles mikt op de positieve betekenis van hun aanwezigheid voor hun kind. Mede in dat perspectief zou men de ouders uitdrukkelijk welkom kunnen heten en duidelijk kunnen maken dat men het waardeert dat zij naar de zitting van hun kind zijn gekomen.³⁸

Concluderend kan gesteld worden dat ouders door de kinderrechter betrokken worden, maar dat er op belangrijke punten verbeteringen wenselijk zijn. Dit betreft voornamelijk de manier waarop ouders worden benaderd tijdens de terechtzitting en de vragen die hen worden gesteld. In de conclusies van hoofdstuk 7 wordt een aantal vragen gepresenteerd waarvan kan worden gezegd dat die in principe niet mogen ontbreken als de ouders op de zitting aanwezig zijn.

5.4 Begrip

De meeste jongeren hebben grote moeite om tijdens de zitting te begrijpen wat er precies gebeurt en wat er allemaal wordt besproken

en gezegd. Ze zeggen vaak wel dat ze het begrijpen en knikken bevestigend als hen hiernaar wordt gevraagd, maar dat is vaak een automatische reactie voortkomend uit hun ervaring van stress en past vooral in de houding van niet lastig willen zijn en na afloop aan hun advocaat of ouders wel vragen wat er precies is gezegd.³⁹ Als ze worden uitgenodigd na te vertellen wat er zojuist is besproken, blijkt over het algemeen dat veel, ook van de belangrijke zaken, langs hen heen is gegaan. Vaak is voor jongeren ook onbekend wie de rechter, wie de officier en wie de griffier is en wat hun rollen en functie zijn.⁴⁰ Door uitleg te geven over wie er tegenover de jongere en zijn ouders zitten en wat hun rol is, kunnen de zenuwen en angst bij de jongere enigszins worden weggenomen, wordt de sfeer wat rustiger en meer ontspannen en krijgt de jongere het gevoel enigszins greep te krijgen op wat er gebeurt.⁴¹ Zeker jongeren met matige intelligentie hebben op de zitting al gauw het gevoel dat ze er niks van snappen en dan geven ze het vaak ook al snel op om te proberen alles te volgen, vooral als ze zich in een juridische uiteenzetting tussen de rechter, de officier en de advocaat volkomen buitengesloten voelen. Juist vanuit die dubbele ervaring van onbegrip en er buiten staan reageren ze vaak bevestigend op de vraag of ze het allemaal hebben begrepen, om er vanaf te zijn.⁴² Soms is de vraag of alles is begrepen niet

37 De Mik, 2010.

38 Volkers, 2010.

39 Van Dijk e.a., 2010.

40 De Leeuw & Veen, 2007; Oude Breuil, 2005.

41 Van Dijk e.a., 2010; Eggermont, 1993.

42 Overigens wordt aan de ouders slechts bij hoge uitzondering gevraagd of zij hetgeen zojuist is besproken begrijpen.

nodig, omdat er op zeer directe en begrijpelijke wijze wordt gecommuniceerd met de jeugdige verdachte, in een goed lopende dialoog. Dan is het apart controleren van het begrip van de jongere niet alleen overbodig, maar kan het zelfs de rechtstreekse gedachte-wisseling verstoren.⁴³ In veel gevallen, bijvoorbeeld na een hele juridische uiteenzetting van de officier, of een technische discussie tussen de officier en de advocaat, kan het echter positief zijn als de rechter informeert of de jongere heeft begrepen waar het over ging. Een enkele keer zien we dat de rechter zich in zo'n geval rechtstreeks tot de jongere wendt en zonder vragen in eenvoudig Nederlands in een paar woorden samenvat waar zijn collega-juristen het zojuist over hebben gehad. Daarmee helpt de rechter de jongere niet alleen de essentie te begrijpen, maar doorbreekt hij ook de ervaring van er toch buiten staan. Hij kan daarmee bijdragen aan diens vertrouwen in de gang van zaken en daarmee aan diens actieve participatie, vooral als hij, zoals we hebben gezien, ook nog goed oogcontact maakt met de jongere.⁴⁴ Er dient echter opgemerkt te worden dat

kinderrechters die strafzaken van minderjarigen behandelen, ook vaak werkzaam zijn in de commune strafrechtspraak. Dit betekent dat zij ook en vaak overwegend strafzaken van volwassenen behandelen, waarin zij meestal een andere manier van communiceren hanteren. Het oefenen van gespreksvaardigheden met adolescenten en het communiceren op het niveau van de adolescent gebeurt daardoor in sommige rechtbanken wellicht te weinig.⁴⁵ In elk geval voldoet de standaard gesprekstechniek bij adolescenten niet, zeker niet als dit jongeren met achterstand en/of stoornissen betreft.

a. Uitleg

In de praktijk blijkt lang niet in alle gevallen door de rechters uitleg te worden gegeven over de gang van zaken en over de verschillende personen in de zaal en hun rol tijdens de zitting.⁴⁶ Dat gebeurt wel standaard bij de rechter-commissaris. Vermeldenswaard is ook dat de rechter-commissaris, wanneer bekend is dat de jongere beperkte verstandelijke vermogens heeft, dit meestal benoemt en daar doorgaans ook rekening mee houdt in zijn

43 Van der Lelij & Seesing, 2007.

44 In een kleine steekproef (n = 20) bij twee rechtbanken werd een merkwaardig fenomeen gesignaleerd. Enkele jongeren, die er tijdens de zitting blijk van gaven bepaalde zaken niet te begrijpen of moeite te hebben met antwoorden, leken vervolgens minder tijd te krijgen voor hun verhaal. Mocht dit juist zijn, dan dreigt een vicieuze cirkel te ontstaan: jongeren die er minder van begrijpen of moeite hebben met reageren, krijgen minder mogelijkheden om te reageren of hun begrip te vergroten (Van Dijk e.a., 2010).

45 Ook Van Triest (2004) geeft in haar onderzoek naar het horen van minderjarigen in het familierecht in het ressort 's-Hertogenbosch aan dat rechters en advocaten hun vaardigheden wat betreft het voeren van zinvolle gesprekken met kinderen zouden kunnen vergroten. De suggestie van Van Triest (2004) is voor rechters om cursussen op dit gebied te volgen, ontwikkeld door pedagogen en gedragsdeskundigen.

46 Van der Lelij & Seesing, 2007; Bakker, 2009; Van Dijk e.a., 2010; Volkers, 2010; De Mik, 2010.

taalgebruik en in de vraagstelling.⁴⁷ De rechter-commissaris stelt de aanwezigen altijd voor en hij geeft altijd uitleg over de voorgeleidingsprocedure, al moet gezegd dat die bij de ene rechtbank veel uitgebreider is dan bij de andere, net zoals de voorgeleidingen in het eerste geval langer duren dan bij andere rechtbanken.⁴⁸ Daarbij komen standaard drie punten aan de orde. Bij binnenkomst heet de rechter-commissaris de jongere en de overige aanwezigen welkom en wordt iedereen een zitplaats gewezen. Vervolgens wordt iedereen voorgesteld en wordt de functie van de aanwezigen toegelicht. Tot slot geeft de rechter-commissaris uitleg over de vordering van de officier, zodat duidelijk wordt welke beslissing de rechter-commissaris moet nemen tijdens de voorgeleiding.⁴⁹ In een enkele rechtbank staan naambordjes voor de aanwezige personen bij de voorgeleiding.⁵⁰

Op de terechtzitting daarentegen wordt op sommige rechtbanken het verloop van de zitting helemaal niet toegelicht en de introductie van de betrokkenen in zijn geheel overgeslagen. In andere rechtbanken worden alleen de betrokkenen geïntroduceerd en in weer andere rechtbanken wordt slechts de advocaat gevraagd of deze de jongere reeds heeft voorbereid op wat er gaat gebeuren en wordt indien dit wordt bevestigd het verloop van de zitting niet verder toegelicht. In sommige rechtbanken staan er, enigszins vergelijkbaar

met de naambordjes bij de voorgeleiding, functiebordjes voor de rechter, de officier en de griffier, waardoor de jongere kan zien wie waar zit. Opvallend is overigens wel dat bij *first offenders* en jongeren met een manifest benedengemiddelde intelligentie doorgaans meer aandacht wordt besteed aan deze uitleg. Daarnaast wordt in dat geval vaak eenvoudiger taalgebruik gehanteerd en controleert de rechter vaker of de jongere de belangrijkste kwesties heeft begrepen.

De raadsman van de jeugdige verdachte kan een belangrijke rol spelen in het geven van uitleg aan de jongere en zijn ouders voorafgaand aan de zitting en daar wordt zoals we zagen door de rechter vaak op gerekend (De Jonge, 2008). Het blijkt echter dat lang niet alle jongeren die op zitting moeten verschijnen hun raadsman persoonlijk ontmoeten voorafgaand aan de zitting. Een niet onbelangrijk deel van de jongeren heeft hun advocaat tevoren alleen telefonisch gesproken.⁵¹ Bovendien komt het ook nog steeds voor dat de raadsman pas voor het eerst (vlak) voor de terechtzitting contact heeft met de jeugdige en diens ouders.⁵² Dit betekent dus dat de rechter er niet zonder meer van uit kan gaan dat de jeugdige verdachte goed is voorbereid op de gang van zaken tijdens de zitting. Zelfs als de rechter de betrokkenen kort introduceert, blijft voor de jongeren hun precieze taak vaak onduidelijk. Veel jongeren blijken

47 Rigters, 2010. Overigens komt het slechts sporadisch voor dat de rechter-commissaris het begrip van de jongere toetst door te vragen of hij de schorsingsvoorwaarden wil herhalen.

48 Rigters, 2010.

49 Idem.

50 Dolmans, 2009.

51 Van Dijk e.a., 2010.

52 De Leeuw & Veen, 2010.

zich vooral nauwelijks een voorstelling te kunnen maken van de functie van de officier van justitie. De jongsten en de *first offenders* zien de officier soms als de persoon die hen moet 'bang maken', als tegenstander, als degene die de straf bepaalt of degene die advies geeft aan de rechter.⁵³

Wat betreft het geven van uitleg over het verloop van de zitting, de aanwezigen en de beslissingen die er genomen gaan worden, kan de kinderrechter een voorbeeld nemen aan de rechter-commissaris. Tijdens de voorpleiding wordt over het algemeen meer tijd besteed aan het geven van uitleg. Maar ook voor jongeren, en dan in het bijzonder *first offenders* en de jongste verdachten die voor de kinderrechter moeten verschijnen, is uitleg over wat er gaat komen erg belangrijk. Dit kan een deel van hun onzekerheid wegnemen en het geeft hen de mogelijkheid beter te begrijpen wat er gaande is tijdens de terechtzitting. Op dit punt kan bij verschillende rechtbanken nog een en ander worden verbeterd.

b. Jargon

Grote delen van wat op de zitting wordt besproken gaan langs de jongere heen. Dat heeft allereerst te maken met het juridisch jargon.⁵⁴ We stellen vast dat op de jeugdstrafzittingen in Nederland heel veel juridisch jargon wordt gebruikt. Hier ligt een belangrijk verschil met de voorpleiding. We constateren dat de rechter-commissaris zich meer inspant

om het gebruik van vakjargon en afkortingen zoveel mogelijk te vermijden en indien nodig vrijwel altijd meteen uitleg geeft.⁵⁵

Op een enkele jeugdofficier na hebben jeugdige verdachten over het algemeen vooral de grootste moeite om de officier te volgen. Officieren gebruiken meestal (nog) vaker jargon dan rechters; bovendien komt het zelden voor dat zij juridische termen verduidelijken. Daar komt nog bij dat zij over het algemeen sneller spreken dan de rechters en zich veelal ook uitsluitend of vrijwel uitsluitend tot de rechter richten.⁵⁶ Rechters praten over het algemeen langzamer en ze leggen meer uit dan officieren. Het ligt voor de hand, maar het is toch opvallend dat kinderrechters die alleen binnen de afdeling straf van de rechtbank werken meer juridisch jargon blijken te gebruiken dan rechters die ook civiele kinderbeschermingszaken behandelen. De laatste groep rechters controleert ook vaker wat de jongeren begrijpen van wat er tijdens de zitting wordt besproken.⁵⁷

Voor juristen vertrouwde termen en afkortingen als 'aanhouden', 'afdoen', 'bijzondere voorwaarden', 'hoofdelijk aansprakelijk', 'in verzekeringstelling', 'jurisprudentie', 'ongegronnd', 'onherroepelijk', 'parket', 'primair', 'risicofactoren', 'Salduz', 'sepot', 'subsidiar', 'ten laste leggen', 'Tools4U', 'tul', '(on)voorwaardelijk' en 'vordering tenuitvoerlegging' vormen voor (jeugdige) verdachten geheimtaal. Hoogstens komt een aantal termen hen

53 De Leeuw & Veen, 2010; Oude Breuil, 2005.

54 In een kleine steekproef (n = 20) geeft 40% van de jongeren aan dat ze allerlei woorden niet begrepen en eigenlijk aan hun advocaat hadden willen vragen wat er werd bedoeld (Van Dijk, 2010).

55 Dolmans, 2009.

56 Van Ham e.a., 2010.

57 Van der Lelij & Seesing, 2007.

bekend voor als ze al voor de zoveelste maal voor de rechter verschijnen. We hebben het gebruik van dergelijke termen bijgehouden en constateren dat dit soort vakjargon bij de meeste rechtbanken op de jeugdstrafzitting aan de lopende band wordt gebruikt. Uit een analyse van geluidsopnamen van een aantal zittingen blijkt dat dergelijke termen door de rechter, de officier en de advocaat gemiddeld één à twee keer per minuut worden gebruikt, zonder uitleg.⁵⁸ Elk van hen gebruikt op zitting gemiddeld 20 à 25 van dergelijke termen per zaak.⁵⁹

Toch probeert de rechter wel enigszins rekening te houden met het begrip van de jongere. Het lijkt er althans op dat rechters meer jargon gebruiken naar mate de jeugdige verdachte ouder is.⁶⁰ Het probleem blijkt echter klemmender. Er moet namelijk ook worden geconstateerd dat er door rechter, officier en advocaat in veel gevallen ook nog met een vergelijkbare frequentie 'moeilijke' Nederlandse woorden worden gebruikt, en dat sommigen daarbovenop niet schromen om zo nu en dan lange en complexe volzinnen te gebruiken. Onderling verstaat men elkaar prima. Het probleem is echter dat dit onderlinge begrip als prijs heeft dat het behalve het begrip van de jongere ook diens participatie in de weg staat: hij kan het niet volgen én hij ervaart dat de juristen elkaar daarentegen prima kunnen volgen, wat haaks staat op pogingen die dezelfde personen kunnen

ondernemen om de jongere actief in het proces te laten participeren. In die omstandigheden vallen de meeste jongeren stil en betekent het al heel wat als de jongere op de zitting de vraag stelt: 'Wat betekent immateriële schade?', 'Gaat dit over mij?' of simpelweg duidelijk maakt dat hij het niet begrijpt.⁶¹ Het is ook met name deze ervaring die jongeren er al snel toe aanzet om, als de rechter hen vraagt of ze het allemaal hebben begrepen, te volstaan met bevestigend knikken of met een kort 'Ja, mevrouw'.

Het vermijden van jargon krijgt tijdens de Nederlandse terechtzitting onvoldoende aandacht, maar kan met enkele goed doordachte stappen veel worden verbeterd, bijvoorbeeld door een voorbeeld te nemen aan het taalgebruik tijdens de voorgeleiding van jeugdige verdachten. Rekening houden met de leeftijd en de intelligentie van de jeugdige, zoals dat bij de rechter-commissaris blijkt te gebeuren, is hierbij van belang. Daarnaast is het belangrijk dat de kinderrechter zicht houdt op wat de jongere daadwerkelijk heeft begrepen. Het toetsen van het begrip, door het stellen van vragen over wat er is besproken, is hiervoor een geschikte techniek.

c. Motivering beslissing

Eerder is van verschillende kanten gewezen op de noodzaak om meer aandacht te besteden aan de motivering van de rechterlijke beslissing.⁶² Ons onderzoek laat zien dat veel

58 De Blois e.a., 2010 (n = 10).

59 Van Ham e.a., 2010 (n = 20).

60 Van Ham e.a., 2010.

61 De Blois e.a., 2010.

62 Vergelijk bijvoorbeeld Bartels (2001) wat betreft het doel van de sanctie, en Weijers (2005) wat betreft de motivering voor het toepassen van art. 77b Sr.

jeugdigen niet helemaal begrijpen wat er precies is besloten noch wat de beslissing inhoudt. Na afloop van de zitting weten de meeste jongeren wel oppervlakkig welke sanctie de rechter hen heeft opgelegd, maar ze hebben meestal nauwelijks een idee wat dit eigenlijk inhoudt. Soms is het de jongere, door de stress en de angst dat hij meteen zal worden vastgezet, volkomen ontgaan dat hij een taakstraf of een maatregel heeft opgelegd gekregen. Maar behalve dat het de jongere door de spanning tijdens de zitting vaak ontgaat wat de beslissing inhoudt, is het ook vaak zo dat de jongere niet weet wat een sanctie precies inhoudt en voor welke duur de sanctie is opgelegd. Zo is hen het verschil tussen het voorwaardelijke en het onvoorwaardelijke deel van een sanctie vaak niet duidelijk. Opvallend is ook dat vaak de maatregel Hulp en Steun niet genoemd wordt, wanneer deze wel is opgelegd en dat het de jongere volkomen is ontgaan dat er een proeftijd is opgelegd.⁶³ Het zal lang niet altijd mogelijk zijn om de stress rond de beslissing helemaal weg te nemen (als men dat al wenselijk vindt). En uiteraard heeft de raadsman een belangrijke taak in het uitleggen van de beslissing en de implicaties daarvan. Maar als men enige positieve doorwerking van de zitting en van de confrontatie met de rechter wil verwachten, dan is het zeker wenselijk dat juist ook op dit moment zo direct mogelijk door de kinderrechter met de jongere wordt gecommuni-

ceerd, dat goed oogcontact wordt gemaakt en de beslissing en de motivering in rustige, korte bewoordingen en toegankelijk Nederlands wordt meegedeeld aan de jongere. Als de kinderrechter in staat is van dit moment iets echt persoonlijks te maken, door de toonzetting, de bewoordingen, het stemgebruik, het oogcontact, de lichaamshouding en de rust, is de kans groot dat dit moment de jongere nog jaren bij blijft.

Het cruciale onderdeel van de terechtzitting, de motivering van de beslissing, is in veel gevallen nog aan de magere kant. Het is echter van groot belang dat de jongere de motivering achter de beslissing begrijpt, wil hij het nut van de straf gaan inzien. Uitleg over de concrete duur en inhoud van de sanctie en de proeftijd zorgen ervoor dat de jongere beter begrijpt wat hem te wachten staat. Dit draagt in principe bij aan het begrip van de jongere wat betreft de redenering achter het opleggen van de sanctie, het doel en het nut van de sanctie.⁶⁴

d. Appel op moreel besef

Er kan worden geconstateerd dat de kinderrechters de jeugdige verdachten vaak op enig moment terechtwijzen en hun afkeuring uitspreken over het delictgedrag. Dat geldt zeker voor de voorgeleiding.⁶⁵ Wel is het zo dat het appelleren aan schuldbesef niet in alle rechtbanken in dezelfde mate wordt gedaan en dat de mate waarin dit gebeurt vooral lijkt af te

63 De Leeuw & Veen, 2010.

64 Uit het eerdergenoemde onderzoek van Van de Bunt en anderen (2004) blijkt dat strafrechters zelf aangeven dat zij in (de motivatie van) hun vonnis niet heen kunnen om juridische termen. De rechters geven wel aan te vinden dat zij hun uitspraken beter en uitgebreider zouden moeten motiveren, mits zij daar voldoende tijd voor hebben (n = 28).

65 Rigtters, 2010.

hangen van de persoonlijke stijl van de rechter. Standaard gaat de kinderrechter in op de kwestie van de verantwoordelijkheid van de jongere voor het gepleegde delict. Hij maakt daarbij duidelijk dat daar bepaalde consequenties, zoals het krijgen van een straf, aan verbonden zijn. Daarnaast worden veelal de gevolgen voor slachtoffers aangehaald door rechters. De mate waarin dat gebeurt varieert echter aanzienlijk.⁶⁶ Dit hangt uiteraard in de eerste plaats samen met de variatie aan zaken en slachtoffergevolgen, maar daarnaast ook met het persoonlijke accent van de rechter. Bij de voorgeleiding is het gebruikelijk dat de rechter-commissaris de jongeren aanspreekt op hun gedrag. Meestal staat de rechter-commissaris stil bij de gevolgen voor slachtoffers.⁶⁷ Het komt overigens opvallend weinig voor dat de kinderrechter of de rechter-commissaris de jongere vraagt om eens stil te staan bij de gevolgen van zijn delict gedrag voor zijn naaste omgeving. Hier en daar refereert de kinderrechter veelvuldig en concreet aan schuldbesef jegens het slachtoffer. Bij de rechter-commissaris ontbreekt dit in elk geval zelden.⁶⁸ Tijdens de voorgeleiding komt ook standaard de maatschappelijke impact van het delict aan de orde. Jongeren die voorgeleid worden betuigen in veel gevallen hun spijt aan de rechter-commissaris. Over het algemeen zijn ze op deze zitting ook beleefd en voorkomend,

tonen ze respect en maken ze relatief weinig gebruik van hun zwijgrecht. Dit is mogelijk (tenminste voor een deel) te verklaren vanuit het motief dat de jongere graag wil dat de inbewaringstelling wordt geschorst.⁶⁹ Vrij algemeen wordt de laatste jaren door de kinderrechter een beroep gedaan op empathie voor het slachtoffer.⁷⁰ Dit gebeurt vaak indirect, bijvoorbeeld door te vragen wat de jeugdige ervan zou vinden als hemzelf, zijn ouders, grootouders of broertje of zusje iets dergelijks zou overkomen. Soms gebeurt het ook direct, meestal in combinatie met een of meer indirecte vragen: 'Wat denk je dat ... daarvan vond?' Af en toe vraagt de kinderrechter of de jeugdige verdachte ook spijt heeft van zijn gedrag, en zo ja, of hij ook iets met dat gevoel van spijt heeft gedaan of van plan is te gaan doen. Er wordt nauwelijks een beroep gedaan op schaamte. Men vermijdt welbewust kritiek op de persoon van de jeugdige verdachte en richt zijn kritische pijlen uitsluitend op diens gedrag. Ook de officier doet soms een beroep op morele emoties, zoals gevoelens van schuld en empathie. Dit komt echter veel minder vaak voor dan bij de rechters. Wel spreekt de officier de jeugdige verdachten over het algemeen nog meer vermanend toe.⁷¹ Hierbij lijkt een wisselwerking tussen de rechter en de officier gebruikelijk. Wanneer de officier de

66 Bakker, 2009; Van Dijk e.a., 2010.

67 Rigters, 2010.

68 Idem.

69 Dolmans, 2009.

70 Ten Heggeler e.a., 2010.

71 Van Ham e.a., 2010.

terechtwijzing zwaar heeft aangezet, is de rechter hier meestal terughoudender in.⁷² Concluderend kan gesteld worden dat de Nederlandse kinderrechter redelijk veel aandacht schenkt aan de morele kant van de zaak. Voornamelijk wordt er dan ingegaan op de gevolgen voor het slachtoffer, direct of indirect. Het appelleren aan gevoelens van schuld of spijt komt veel minder vaak aan de orde. Het is positief te zien dat gevoelens van schaamte niet of nauwelijks worden opgeroepen door Nederlandse kinderrechters.

5.5 Conclusie

We hebben in dit hoofdstuk verslag gedaan van ons onderzoek naar de praktijk van de jeugdstrafzitting in Nederland. Allereerst wordt geconstateerd dat er een grote variatie in zittingsruimtes voor jeugdstrafzaken bestaat. Dat betekent vanuit pedagogisch perspectief dat rechters vaak moeten werken onder ongemakkelijke omstandigheden, aangezien de afstand tussen hen en de jeugdige verdachte en diens familie niet optimaal is en de inrichting ongunstig. Tot dergelijk ongemak moet dan worden gerekend dat men elkaar niet rechtstreeks kan aanspreken, maar via een microfoon met elkaar moet communiceren, dat men elkaar niet echt goed kan zien, dat ouder en kind op onhandige afstand van elkaar of ten opzichte van de rechter en/of de officier zitten. Vanuit de invalshoek van de onderlinge communicatie is de intieme setting van de

voorgeleiding vaak voorbeeldig, ook al is het pedagogisch helemaal niet slecht dat in de zittingszaal juist enige ongelijkheid tot uitdrukking komt. Dat visualiseert goed de noodzakelijke spanning tussen strengheid en betrokkenheid. Maar er blijken maar weinig rechtbanken in Nederland te zijn waar deze precaire maar wenselijke combinatie van strengheid en betrokkenheid, van afstand zonder afstandelijkheid, doordacht is vormgegeven. Soms is zelfs het tegendeel het geval. In dat geval ontbreekt het meestal aan iedere vorm van nabijheid, waardoor de rechter en de officier (veel meer dan de rechter-commissaris) bijzondere inspanningen moeten verrichten om iets van hun gewenste betrokkenheid geloofwaardig te kunnen maken. Dat vereist veel extra's van hun kant, aan persoonlijkheid, aan inzet en aan vaardigheden en het betekent heel hard werken. Daarom lukt het onder die ongunstige condities meestal slechts een beperkt aantal keren om in pedagogisch opzicht van een 'goede zitting' te kunnen spreken. Wat betreft de participatie van de jeugdige verdachte komen we over het geheel genomen tot een positief oordeel. Dat betreft in elk geval het feit dat de jongeren globaal gezien volop aan bod komen. Op meerdere momenten is hun inbreng gegarandeerd. Dit behoort tot de vaste en sterke kenmerken van het Nederlandse (jeugd)strafproces. Meestal wordt ook goed doorggevraagd naar aanleiding van hetgeen de jongere naar voren brengt, maar op dit punt bestaat veel meer variatie dan bij het eerste punt. Op het volgende,

72 Van der Lelij & Seesing, 2007.

direct aansluitende punt – de gesprekstechniek met betrekking tot adolescenten – blijkt er onder de Nederlandse kinderrechters sprake van zeer grote verschillen. Het beperkte begrip, het nog lang niet volledig ontwikkelde geweten en de gebrekkige concentratie van de doorsnee minderjarige verdachten vergen een meer specifieke gesprekstechniek dan de standaard vaardigheden waar alle rechters en raadsheren in Nederland over het algemeen over beschikken. Dit is vooral een kwestie van training; op dit punt is er nog onvoldoende professionaliteit.

Ten slotte hebben we gekeken naar de rol van de ouders. We hebben vastgesteld dat voor de invoering van de verschijningsplicht bij driekwart van de zittingen ten minste één van de ouders aanwezig was. Het lijkt erop dat de meerderheid van de jongeren de aanwezigheid van hun ouders bij de zitting als prettig ervaart. Driekwart van de ouders is tevreden over de kinderrechter en vindt dat er naar hen is geluisterd. Toch stellen wij vast dat de Nederlandse kinderrechters sterk verschillen in de mate waarin en de manier waarop zij de ouders bij de zitting betrekken. Het is duidelijk dat dit punt nader aandacht van de beroepsgroep verdient en dat hier nog verschillende belangrijke verbeteringen mogelijk zijn.

Wat betreft het begrip van de jeugdige verdachte komen we tot een wat minder positief oordeel. Enerzijds constateren wij dat de kinderrechters de jeugdige verdachten vaak op enig moment terechtwijzen en hun

afkeuring uitspreken over het delict gedrag en dat soms doen door op professionele wijze op de gevolgen van dat gedrag en op de persoonlijke verantwoordelijkheid van de jongere daarvoor te wijzen. Ook is het positief dat de rechter vaak uitleg geeft over de gang van zaken en over de verschillende personen in de zaal en hun rol tijdens de zitting, maar dat blijkt lang niet altijd het geval. Vandaar dat op dit punt nog verbetering mogelijk is.

Anderzijds is de motivering van de rechterlijke beslissing in veel gevallen nog aan de magere kant. Dit kan duidelijk verbeterd worden. Ten slotte is hier nog een punt dat echt zorgelijk is en dat betreft het veelvuldig gebruik van juridisch jargon. Uiteraard bestaan ook op dit punt grote individuele verschillen, maar wij stellen vast dat het taalgebruik in het algemeen en het gebruik van juridisch jargon in het bijzonder ervoor zorgen dat grote delen van wat op de zitting wordt besproken langs de jongere heengaan en hem de ervaring bezorgen er eigenlijk buiten te staan. Hier is verbetering dringend gewenst.

Nederland in Europa

6.1 Inleiding

Nadat in het vorige hoofdstuk is onderzocht hoe ons land ervoor staat wat betreft de participatie en het begrip van de jeugdige verdachte op de jeugdstrafzitting, zal in dit hoofdstuk worden bestudeerd hoe het er op deze punten elders in Europa voor staat. Daarbij zal per punt worden gezien waar ons land zich ten opzichte van de omringende landen bevindt. Dit overzicht van jeugdstrafprocespraktijken is verkregen aan de hand van het onderzoek dat de afgelopen jaren door de Utrechtse onderzoeksgroep is verricht in 10 West-Europese landen. Daarvoor zijn observaties gedaan met dezelfde lijst met items als bij het onderzoek in Nederland is gebruikt.

Hiervoor zijn per land gedurende enkele maanden de jeugdrechtbanken en/of alternatieve zittingen, zoals *children's hearings*, bezocht. Gemiddeld zijn in elk land observaties gedaan in twee steden (totaal 18 steden), waar in totaal 2.102 zaken zijn gevolgd; gemiddeld ruim 200 zaken per land.¹ Ter aanvulling zijn in elk land interviews gemaakt met kinderrechtshouders, jeugdofficieren en jeugdadvocaten (zie bijlage 3).

Uiteraard is de beschikbare, relevante literatuur over dit onderwerp in de verschillende landen doorgenomen en zal daar ook op meerdere plaatsen naar worden verwezen. Er is echter heel weinig vergelijkbaar onderzoek, en comparatieve studies zijn op dit terrein nog volstrekt onbekend. Wij hebben slechts 9 relevante, enigszins vergelijkbare, tamelijk recente

landenstudies gevonden, waarbij in totaal bijna 7.000 jeugdstrafzaken in 5 landen (Engeland, Frankrijk, Ierland, Italië, Schotland en Spanje) zijn bestudeerd (zie bijlage 4). Bijna driekwart hiervan betreft echter dossierstudies; verder betreft het ruim 300 interviews, met jeugdige verdachten, ouders, rechters en andere deskundigen. In totaal hebben we slechts 6 rapporten gevonden waarin verslag wordt gedaan van in totaal ongeveer 1.600 zaken die zijn geobserveerd.

De opbouw van dit hoofdstuk komt vrijwel overeen met die van het vorige hoofdstuk. Omdat het hierbij echter om een overzicht en vergelijking van meerdere landen gaat, wordt elk deel afgesloten met een evaluatief schema, waarin Nederland uiteraard een plaats krijgt. Hierbij wordt een driedeling gemaakt: een eerste categorie landen waarvan de praktijk wordt beoordeeld als goed tot zeer goed, een tweede categorie landen waarbij de praktijk als voldoende tot ruim voldoende wordt beoordeeld en ten slotte een derde categorie waar de praktijk als onvoldoende wordt beschouwd. Net als in hoofdstuk 5 wordt in de volgende paragraaf gekeken naar de participatie van de jeugdige verdachte in de verschillende landen. In de daaropvolgende paragraaf wordt bestudeerd in hoeverre en op welke wijze inspanningen worden verricht om de jeugdige zoveel mogelijk van de zaak, de behandeling en de morele kant te laten begrijpen, waarna het hoofdstuk wordt afgesloten met conclusies.

1 Het aantal geobserveerde zaken per land verschilt nogal, met aan de ene kant 491 zaken in Griekenland en 527 in Nederland en aan de andere kant 57 zaken in Italië en 49 zaken in Zwitserland. De relatief lage aantallen door ons geobserveerde zittingen in de twee laatstgenoemde landen worden gecompenseerd door interviews met verschillende betrokkenen en door goed aanvullende en vergelijkende studies. Zie voor de aantallen per land bijlage 3, tabel Utrechtse onderzoeken Europa achterin dit boek.

6.2 Participatie

Ook in dit deel zal achtereenvolgens worden gekeken naar de ruimte voor het verhaal van de jongere, de reactie op zijn verhaal, de gesprekstechniek van de rechter en de rol van de ouders. Maar ook in dit hoofdstuk zal allereerst worden gekeken naar de plaats en de setting van het jeugdstrafproces. We hebben geconstateerd dat in Nederland aanzienlijke verschillen voorkomen wat betreft de ruimte waarin de jeugdstrafzittingen plaatsvinden, van grote zalen tot meer intieme ruimtes. In de meeste rechtbanken zitten de kinderrechter, de officier van justitie en de griffier op een kleine verhoging, wat de strenge setting en de ongelijkheid tussen rechtbank en verdachte onderstreept. De voorgeleidingen vinden in de meeste rechtbanken in veel kleinere ruimtes plaats. De jongere zit in de kamer van de rechter-commissaris, meestal samen met de rechter-commissaris aan een grote tafel. Dit impliceert niet alleen dat de jongere zeer dicht bij de rechter zit, maar ook dat er gemakkelijk een meer op de jeugdige afgestemde sfeer en communicatie ontstaat. Tussen de Europese landen bestaan er op dit punt nog veel grotere verschillen. Aan de ene kant heeft de zitting in landen als Frankrijk, Zwitserland en in Schotland bij de *children's hearing* een aanmerkelijk intiemer karakter dan we dat in Nederland kennen. Zo is het in Frankrijk in veel gevallen gebruikelijk en in Zwitserland zelfs standaard dat de zitting wordt gehouden in het kantoor van de kinder-

rechter, zoals dat in Nederland alleen bij de voorgeleiding gebeurt. In Frankrijk gebeurt dit als de jeugdige een licht delict heeft gepleegd en als de jeugdige nog erg jong is. Wanneer de zaak op het kantoor van de rechter wordt afgedaan, kan deze alleen opvoedkundige maatregelen opleggen. Meestal betekent dit dat de zaak wordt geseponneerd met een waarschuwing (Blatier, 1999; Bastard & Mouhanna, 2008). De strafzitting bij de Zwitserse kinderrechter heeft een nog informelere sfeer: de rechter draagt geen toga, het kantoor is doorgaans klein en de jeugdige verdachte en de rechter zitten vlak bij elkaar, soms aan een gewone tafel.² De situatie bij het *children's panel* in Schotland lijkt daar erg op, al zijn daar meer mensen bij aanwezig. Hier vinden de zittingen eveneens plaats in een kleine kantoorruimte, maar er is geen rechter, er zijn alleen 'lekenrechters', die gewone kleding dragen en überhaupt geen juridische taal spreken en iedereen zit in principe aan dezelfde ronde tafel (Rap & Weijers, 2009). De setting in de hierboven beschreven rechtbanken of alternatieve zittingen staat in schril contrast met de setting in de rechtbanken in de Angelsaksische landen. In de *youth courts* in Engeland en Wales, Schotland en Ierland dragen de rechters altijd een toga en een pruik.³ De rechtszalen zijn er veel groter en de afstand tussen de rechter en de verdachte is er meestal aanmerkelijk groter.⁴ Dit alleen al doordat de officier(en) en advocaten plaatsnemen tussen de rechter en de verdachte. De opstelling in de Spaanse rechtbank reflecteert

2 De Vries, 2007.

3 Een enkele uitzondering komt voor in Engeland, waar bij jeugdstrafzittingen soms alleen de bode een toga draagt, wat overigens weer voor verwarring kan zorgen bij de minderjarige en diens ouders (Kool, 2010).

4 Hokwerda, 2001; Rap, 2008.

eveneens de accusatoire procestraditie, daar zitten de officier en de advocaat links en rechts van de rechter. De jeugdige verdachte zit recht tegenover de rechter.⁵ De Ierse strafwet schrijft voor dat minderjarigen het recht hebben gehoord te worden in hun eigen proces, maar de inrichting van de zaal staat haaks op een uitnodiging tot participatie van de jeugdige verdachte.⁶

Afgezien van de voorgeleiding bevindt de setting waarin het jeugdstrafproces in Nederland plaatsvindt zich ergens tussen deze twee uitersten. Dat geldt ook voor Duitsland, Italië, Griekenland en voor Frankrijk voor zover het om ernstiger delicten en niet om *first offenders* gaat.

a. Eigen verhaal

In het Nederlandse deel van ons onderzoek is gebleken dat de rechters in de geobserveerde rechtbanken de jeugdige verdachten veel ruimte geven voor het vertellen van hun verhaal. Er wordt expliciet naar de visie van de jeugdige op het tenlastegelegde gevraagd. Springt ons land er op dit punt uit of is dit vergelijkbaar met de situatie elders?

Allereerst constateren we dat op dit punt globaal hetzelfde contrast zichtbaar wordt als hiervoor aan het licht kwam bij de bespreking van de setting van het jeugdstrafproces (of het

alternatief daarvoor). In Schotland, bij de *children's hearing*, en in Zwitserland en Frankrijk staan de dialoog met de jongere en diens verhaal centraal. In Engeland, Ierland, in het Schotse *youth court* en bij de Spaanse kinderrechtter speelt het verhaal van de jeugdige verdachte geen of slechts een marginale rol. Onderzoek laat zien dat Engelse jongeren zichzelf als buitenstaanders ervaren tijdens de terechtzitting. Hun enige rol is het beslissen over een *plea* en bij hen ontstaan gevoelens van frustratie doordat zij niets kunnen toevoegen aan de bijdrage van anderen of iets kunnen tegenwerpen wanneer er zaken aan de orde zijn die volgens hen niet kloppen (Hazel, Hagell & Brazier, 2002).

De lekenrechters bij de *children's hearing* in Schotland zijn getraind en spannen zich duidelijk in om het kind centraal te stellen en het verhaal van de jongere goed voor het voetlicht te krijgen.⁷ Bovendien is er doorgaans geen advocaat aanwezig, waardoor de jongere extra wordt gestimuleerd zelf zijn kant van het verhaal te vertellen. Tijdens de zitting ontstaat er dan ook een intensieve dialoog tussen de panelleden, de maatschappelijk werker, de jongere en zijn ouders (Rap & Weijers, 2009). Ook in Zwitserland heeft de zitting bij de kinderrechtter een opvallend 'informeel' karakter: geen toga's, weinig vast ritueel, geen juridisch

5 Het dragen van een toga is in principe verplicht in het Spaanse rechtssysteem. Echter, omdat de jeugdzitting achter gesloten deuren plaatsvindt, is het aan de kinderrechtter zelf te beslissen of de toga gedragen moet worden. Rechters beslissen hierover verschillend in Spanje, waardoor in sommige rechtzalen wel door alle betrokkenen een toga wordt gedragen en in andere rechtzalen niet (Dames, 2008).

6 In sommige Ierse rechtbanken is er zelfs geen speciale plek aangewezen voor de verdachte, waardoor deze overall kan gaan zitten. Doordat de rechtszaal groot is en de akoestiek slecht, is de communicatie slecht te volgen. Hierdoor verkeert de jongere in een geïsoleerde positie; interactie en communicatie met de jeugdige verdachte wordt daardoor niet bevorderd (Kilkelly, 2008).

7 Rap, 2008.

taalgebruik, zelfs zelden een officiële voordracht van de tenlastelegging, alleen al omdat er zelden een officier aanwezig is, weinig afstand tussen de aanwezigen, veel ruimte voor eigen inbreng van de jongere, diens ouders en de andere aanwezigen. Dit hangt samen met het feit dat de groep volwassenen klein is, omdat hier behalve de jongere standaard alleen de rechter, een maatschappelijk werker en de ouders aanwezig zijn. Het verhaal van de jongere staat centraal, waarbij net als bij de *children's hearing* uitvoerig wordt stilgestaan bij de persoonlijke omstandigheden. In de vrij uitzonderlijke situatie dat er een advocaat aanwezig is tijdens de zitting, komt deze over het algemeen maar kort aan het woord (Weidkuhn, 2009).⁸

In de Franse jeugdrechtbank is er eveneens sprake van een dialoog tussen de rechter en de jeugdige verdachte. Dit betreft niet alleen de zittingen in het kantoor van de kinderrechter, maar ook de veel formelere zitting in de tamelijk grote rechtszaal, waarbij de rechter, de officier en de advocaat in toga zijn, iedereen moet gaan staan bij binnenkomst van de rechter en net als in Nederland vaste plaatsen, rituelen en regels gelden. Net als in Nederland krijgt de jongere hier altijd de gelegenheid zijn kant van het verhaal tijdens de zitting te vertellen (Blatier, 1999).

In het Angelsaksische, adversaire systeem gaat het heel anders toe. Daar staat immers het debat tussen aanklager en verdediging centraal. In die aanpak speelt het verhaal van de jeugdige verdachte hooguit een marginale rol.

In feite komt de jeugdige hier uitsluitend aan het woord als getuige, die wordt gevraagd om antwoord te geven op vragen van de aanklager of de verdediging. Daarbij wordt overwegend alleen maar om een 'ja' of 'nee' gevraagd. Vrijwel zonder uitzondering wordt de jongere afgekapd zodra deze iets van zijn kant naar voren wil brengen.

In Engeland is er tijdens een *trial* alleen even ruimte voor de rechter om vragen te stellen aan de jeugdige verdachte voor of nadat de ouders aan het woord zijn geweest. Meestal stelt de rechter dan vragen over de persoonlijke omstandigheden van de jongere (school, werk, vrijetijdsbesteding, etc.). Dit gedeelte van de zitting duurt echter slechts enkele minuten, voldoende om even aandacht aan de jongere zelf te besteden, maar onvoldoende om de jongere werkelijk zijn verhaal naar voren te laten brengen. Tijdens een *trial* geven de officier van justitie en de advocaat van de verdachte elkaar het woord en zij presenteren bewijs aan de magistraten. Tijdens de inhoudelijke behandeling van de zaak komt de jongere er helemaal niet aan te pas en het komt dan ook regelmatig voor dat de jeugdige verdachte verveeld om zich heen kijkt.⁹ Ook in het Schotse *youth court* bestaat er nauwelijks ruimte voor het verhaal van de jongere. Dat is alleen het geval bij de speciale *probation review hearing*, waar het reclasseringstoezicht door de rechter wordt gecontroleerd. In tegenstelling tot de reguliere zittingen wendt de rechter zich dan expliciet tot de jeugdige en geeft hij zijn mening over het gedrag dat deze

8 Vergelijk De Vries, 2007. Ook hier heeft de verdachte het recht op het laatste woord, maar blijkt de jongere daar nauwelijks gebruik van te maken. Dat is ook elders, bijvoorbeeld in Frankrijk (De Vries, 2009) en in Spanje (Dames, 2008), het geval.

9 Kool, 2010.

heeft laten zien tijdens de reclasseringsperiode. Bij uitzondering wordt de jeugdige hier rechtstreeks door de rechter aangesproken op zaken die minder goed gaan en gecompliceerder met zaken die wel goed gaan en wordt hij aangemoedigd op het rechte pad te blijven (Rap & Weijers, 2009). Maar zelfs in deze speciale *hearing* wordt de jongere vooral toegesproken in plaats van dat hij zijn verhaal kwijt kan.

Hetzelfde geldt voor het Ierse *children court*. Ook hier vindt nauwelijks directe communicatie plaats tussen rechter en jongere. De vragen die de rechter stelt zijn gericht aan de advocaat en de verdachte wordt niet betrokken bij het proces. De interactie tussen de rechter en de jeugdige verdachte beperkt zich over het algemeen tot groeten van de jongere bij binnenkomst en na afloop van de zitting. Bij hoge uitzondering wordt er door de rechter soms moeite gedaan de jongere enigszins te betrekken bij de zitting, door hem bij zijn naam aan te spreken en/of een enkele vraag te stellen over zijn persoonlijke omstandigheden.¹⁰ In Spanje heeft het jeugdstrafproces sinds de modernisering in het post-Franco-tijdperk eveneens een uitgesproken accusatoir karakter. Wanneer de jeugdige verdachte ontkent, kan hij hoogstens als getuige worden opgeroepen en krijgt hij juridisch-technische vragen voorgelegd van de kant van de officier en de advocaat. De vragen die gesteld worden zijn uitsluitend gericht op de feitelijke omstandigheden rondom het delict; de persoonlijke situatie van de jongere komt niet aan bod.

Wanneer het een bekende verdachte betreft, wordt de zaak überhaupt niet inhoudelijk behandeld. Alleen tijdens zittingen waarin een maatregel of straf tussentijds kan worden aangepast, is enige interactie tussen de jongere en de rechter mogelijk. Maar ook dan domineren de vragen van de rechter en is het verhaal van de jongere ondergeschikt.¹¹ Nederland doet het goed op dit punt, maar de eerste drie landen doen het nog net iets beter. Dat geldt zonder meer voor Zwitserland, voor Frankrijk alleen voor zover het de zitting in het kabinet van de rechter betreft, en voor Schotland uiteraard alleen voor zover het de *children's hearing* betreft.

In België, Duitsland, Frankrijk (in de gewone jeugdstrafzitting) en Italië is de situatie op dit punt in grote lijnen vergelijkbaar met die in Nederland, hoewel daar vaak een wat meer sturende aanpak en minder ruimte voor de eigen visie van de jongere gebruikelijk is. Zo hanteert bijvoorbeeld de Duitse kinderrechter een vrij dwingende manier van vragen vergelijken bij zijn Nederlandse collega, waardoor jongeren zich minder vrij lijken te voelen om uit eigen beweging iets in te brengen of iets anders te verklaren dan de rechter lijkt te willen horen (Kurtovic & Weijers, 2010). In België is net als in Nederland het verschil zichtbaar tussen de voorgeleiding en de terechtzitting. Tijdens de voorgeleiding draagt men geen toga's, is er geen officier aanwezig en zijn doorgaans een jeugdwerker en de ouders wel aanwezig. De jongere wordt tijdens de voorgeleiding meer dan tijdens de terechtzitting in

10 In dat geval zijn deze jongeren vaak zichtbaar verbaasd over het feit dat zij direct worden aangesproken, maar daarnaast laten zij volgens Kilkelly (2008) ook zien dit te appreciëren. Hehemann & Willemsen, 2010.

11 Dames, 2008.

de gelegenheid gesteld om zijn verhaal te doen en vragen te stellen.¹²

De situatie in Griekenland is op dit punt enigszins afwijkend, in die zin dat deze ergens tussen de accusatoire en de inquisitoire traditie in ligt. De Griekse aanpak past in zoverre in de inquisitoire traditie, dat de kinderrechter het dossier heeft gelezen en vragen stelt aan jongere. Daartegenover staat echter dat de jongere allerminst wordt uitgenodigd om zijn verhaal te vertellen. Hij wordt slechts geacht te antwoorden op de vragen van de rechter. Een eigen, zelfstandige inbreng van de kant van de jeugdige verdachte komt niet voor en wordt niet geapprecieerd.¹³

Eenzijds is duidelijk dat de royale ruimte voor het verhaal van de jongere die we zien in het jeugdstrafproces in Nederland, ook in enkele andere Europese landen gebruikelijk is. Anderzijds is duidelijk dat het contrast met de Angelsaksische traditie bijzonder groot is. Ten slotte is duidelijk dat er een derde groep landen valt te onderscheiden, waar de inbreng van de jeugdige verdachte op de terechtzitting wel is gegarandeerd in de vorm van een dialoog met de rechter, maar waar lang niet altijd en vaak nauwelijks ruimte wordt geboden aan het verhaal van de jeugdige. In schema ziet dit er als volgt uit:

a. Eigen verhaal

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Frankrijk (kabinet)	België	Engeland & Wales
Nederland	Duitsland	Ierland
Schotland (C.H.)	Frankrijk	Schotland (Y.C.)
Zwitserland	Griekenland	Spanje
	Italië	

b. Serieuze reactie

In Nederland blijkt dat de kinderrechter meestal punten uit het verhaal van de jongere licht om daar nadere vragen over te stellen. Meestal gaat de rechter serieus in op het verhaal en vraagt hij door, maar dat gebeurt niet overal en welbewust. Hoe ligt dat elders in Europa?

Opnieuw zien we een scherp contrast, met aan de ene kant dezelfde landen met hun uitgesproken inquisitoire traditie en aan de andere kant dezelfde groep landen met hun contrasterende adversaire aanpak. Tijdens de *children's hearing* reageren de lekenrechters zeer uitdrukkelijk op het verhaal van de jongere. Niet alleen ons eigen onderzoek, maar ook de bevindingen van andere onderzoekers maken duidelijk dat de jongere en zijn ouders centraal staan en dat hun bijdrage serieus wordt genomen (vergelijk Martin, Fox & Murray, 1981; Waterhouse et al., 2000; Hallett & Murray, 1998). Hetzelfde beeld zien we bij de zitting in het kabinet van de Franse en de Zwitserse kinderrechter (Blatier, 1999;

12 Eliaerts, 2010.

13 Opvallend is dat in Griekenland niet zozeer de raadsman helpt om de visie van de jongere toch zo goed mogelijk voor het voetlicht te brengen, maar de reclasseringsmedewerker. De reclassering vormt hierbij het hart van het Griekse jeugdstrafrechtstelsel. Fasoula et al., 2011.

Weidkuhn, 2009).¹⁴ Men gaat hier uitvoerig in op hetgeen de jongere zelf naar voren brengt. Gezien het feit dat het verhaal van de jeugdige verdachte in het Schotse en Engelse *youth court*, het Ierse *children court*, de Spaanse *juzgado de menores* en het Griekse *èktakto dikastírio anilikon* nauwelijks aan bod komt, is het niet verwonderlijk dat de uitkomst op dit punt in deze landen ook negatief is. Degene die over het algemeen soms nog enig direct contact maakt met de jeugdige verdachte is de voorzitter van de magistraten. In Griekenland gebeurt dat standaard, maar ook daar blijft een reactie op de inbreng van de jongere achterwege. Over het algemeen zoekt de rechter in deze landen slechts bij uitzondering even persoonlijk contact met de jeugdige verdachte en wordt bijvoorbeeld een vraag gesteld. Maar wat ze vooral delen is dat er vervolgens nauwelijks aandacht wordt besteed aan wat de jongere in zo'n geval naar voren brengt.¹⁵

Wat in de Angelsaksische jeugdrechtbanken sterk opvalt is de gedistantieerde houding van de rechters, in de hand gewerkt door de formele rituelen en kleding. De kinderrechter geeft hier nauwelijks blijk van enige interesse in de jeugdige, noch qua vragen aan de jongere, noch qua algemene lichaamshouding, blikrichting of stemgebruik (Rap & Weijers, 2009). In het Ierse *children court* wordt die afstandelijkheid nog eens extra versterkt door dat de rechters niet betrokken blijven bij de

zaken die zij al eerder hebben behandeld of afgedaan.¹⁶ Het is volstrekt duidelijk dat de Angelsaksische aanpak in Nederland niet voorkomt, evenmin als de Spaanse en de Griekse aanpak. De aanpak van de Nederlandse kinderrechter is op dit punt net als bij het vorige verwant met die van zijn collega's in Zwitserland en Frankrijk en van de panelleden van de Schotse *children's hearing*. Toch ziet men de Nederlandse kinderrechter zelden zo sterk betrokken op het verhaal van de jeugdige als in Zwitserland en Frankrijk (in kabinet), net zo min overigens als zijn collega's in Duitsland en Italië en in de gewone jeugdrechtbank in Frankrijk. Op dit punt delen we Nederland dus toch in bij de middencategorie:

b. Serieuze reactie

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Frankrijk (kabinet)	België	Engeland & Wales
Schotland (C.H.)	Duitsland	Griekenland
Zwitserland	Frankrijk	Ierland
	Italië	Schotland (Y.C.)
	Nederland	Spanje

c. Gesprekstechniek

We hebben geconstateerd dat de Nederlandse kinderrechter over het algemeen veel en gretig aan het woord is, en vaak moeite heeft met het vinden van een goede

14 De Vries, 2007; 2009.

15 Hokwerda, 2001; Fasoula et al., 2011.

16 Dit heeft tot gevolg dat jongeren steeds andere rechters voor zich krijgen en dat verschillende rechters betrokken zijn bij verschillende zaken die tegelijkertijd spelen tegen één jongere. Een ander gevolg is dat er geen enkele rechter is die in zijn geheel overzicht houdt over de zaken tegen een jeugdige en rechters daardoor niet altijd op de hoogte zijn van elkaars beslissingen (Kilkelly, 2005).

verhouding tussen zelf aan het woord zijn en het woord geven aan de jongere. Is dit in de ons omringende landen beter? Beschikken de kinderrechters elders over een beter ontwikkelde gesprekstechniek?

Op dit punt heeft het geen zin om naar een verdeling in verschillende categorieën te zoeken. Het antwoord is simpel en direct: nee, het is nergens echt beter. Gegeven het adversaire systeem is de gesprekstechniek van de rechter in de Angelsaksische landen ten aanzien van adolescenten überhaupt geen issue. In de inquisitoire traditie in continentaal Europa zou dit wel een issue behoren te zijn, maar omdat er (nog) geen of nauwelijks trainingen op dit gebied bestaan, hangt dit af van het toeval, de persoonlijke achtergrond, de persoonlijke vaardigheid en interesse. Voornamelijk constateren we dat dit overal een punt van zorg is en dat Nederland er op dit punt noch negatief noch positief uitspringt.

d. Rol ouders

In hoofdstuk 5 bleek dat de Nederlandse kinderrechters sterk verschillen in de manier waarop zij ouders bij de zitting betrekken. De meeste ouders maken gebruik van hun spreekrecht, maar ze nemen maar heel kort, hooguit een paar minuten, het woord. De kinderrechters vragen weinig door. In veel gevallen start de kinderrechter het gesprek met de ouders door het stellen van een open, algemene vraag, meestal of de ouders nog wat willen zeggen of toevoegen. Vaak volgen daar nog enkele aanvullende vragen op. De ouders

melden in meerderheid dat er voldoende naar hen is geluisterd en dat er rekening wordt gehouden met wat ze naar voren brachten. Toch signaleerden wij belangrijke tekortkomingen, zoals te weinig stimulerende halfopen vragen, te weinig vragen naar de visie van de ouders op de situatie en de uitnodiging om mee te denken over de mogelijke aanpak van hun kind en te weinig welkom en waardering dat de ouders naar de zitting zijn gekomen. Echter, als we in Europees perspectief naar deze kwestie kijken, dan ziet de positie van de ouders in het Nederlandse jeugdstrafproces er redelijk florissant uit. Dat komt doordat, zoals we in hoofdstuk 4 aangaven, in Nederland net als in de Schotse *children's hearings*, de ouders overwegend als eerstverantwoordelijke opvoeders worden beschouwd en als informanten over alles wat met de opvoeding en ontwikkeling van het kind te maken heeft. We concluderen dat Nederland enerzijds een middenpositie inneemt, aangezien de ouders in het Nederlandse jeugdstrafproces een bescheiden rol spelen, vergeleken bij de situatie in de *children's hearings* en ook in Duitsland en Zwitserland, maar ook sterker is dan in de Angelsaksische traditie. Anderzijds neemt Nederland een zeer positieve positie in voor zover het accent steeds ligt op hun rol als opvoeder en die rol veel minder onder druk staat van kwesties betreffende mogelijke aansprakelijkheid en zelfs strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de ouders, die op hun beurt hun rol als opvoeder van het verdachte kind ernstig onder druk zet.

We signaleren daarbij twee opvallende fenomenen. Ten eerste heeft de ouderlijke aansprakelijkheid naar aanleiding van een delict gepleegd door hun kind er in een aantal landen toe geleid dat de ouders als aparte procespartij aanwezig zijn, veelal met een eigen advocaat, onafhankelijk van de verdediging van hun kind. Zo worden in België en Frankrijk de ouders tegelijkertijd met hun kind gedagvaard en zijn de ouders ook verplicht te verschijnen op de zitting. Bij niet verschijnen kan hen een boete worden opgelegd, en dat kan eveneens als hun gedagvaarde kind niet op de zitting verschijnt. Ten tweede constateren wij dat de aanpak in de Angelsaksische landen een opvallende ambiguïteit vertoont: enerzijds wordt hier veel verwacht van de aanwezigheid van de ouders op de zitting en worden er eisen gesteld en sancties verbonden aan niet-aanwezigheid van de ouders; anderzijds impliceert het adversaire systeem dat ouders tijdens de zitting volstrekt passief blijven. Zij spelen er geen enkele rol. Als ze iets willen inbrengen, wordt dat door de rechter tegengehouden.

Onze invalshoek in dit hoofdstuk is uitdrukkelijk de participatie van het kind. De rol van de ouders wordt hier dus ook vanuit dit perspectief beschouwd. Dan blijkt dat van de landen waar door ons observaties zijn gedaan alleen in Schotland (*children's hearings*) en Zwitserland de ouders op een pedagogisch meer doordachte wijze worden betrokken bij het proces tegen hun kind, namelijk puur vanuit hun rol als opvoeder. Ten eerste zijn de ouders

van meet af aan goed in beeld, worden ze uitdrukkelijk welkom geheten en zitten ze aan tafel als volwaardige gesprekspartners van de panelleden. Ten tweede komen de ouders hier altijd uitvoerig aan het woord. Niet alleen het kind heeft de mogelijkheid zijn verhaal te vertellen, de ouders hebben dat ook. Ten derde stellen de panelleden vervolgens altijd veelvuldig vragen aan de ouders naar aanleiding van hun verhaal en het verhaal van hun kind. Ten vierde bespreken ze de beschermingsmaatregelen die ze het meest passend achten uitvoerig met de ouders.¹⁷

De situatie in Zwitserland is hiermee sterk vergelijkbaar. In Zwitserland kunnen de ouders civiel aansprakelijk worden gesteld bij onvoldoende toezicht op het gedrag van hun kind, maar procedureel gaat de Zwitserse kinderrechter vrijwel overeenkomstig te werk als de leden van het Schotse *children's panel*. Opnieuw kan een scherp contrast worden vastgesteld met (de rest van) de Angelsaksische wereld. Dat geldt allereerst voor de praktijk in het Schotse *youth court*. Omdat jongeren in Schotland vanaf 16 jaar in het strafrecht als volwassene beschouwd worden, hebben ouders in het *youth court* geen rol tijdens de zitting, en datzelfde model wordt gehanteerd bij jongere kinderen die in verband met de schuldvraag in het *youth court* worden verhoord. Ouders zitten met hun kinderen op de publieke tribune en moeten daar blijven zitten, wanneer hun kind naar voren wordt geroepen. Rechters stellen vragen over de gezinssituatie aan de aanwezige jeugdwerker

17 Rap, 2008.

en alleen bij hoge uitzondering aanvullend aan de ouders zelf.¹⁸ In Ierland is de situatie in grote lijnen vergelijkbaar. Hier zitten de ouders indien aanwezig ook met hun kinderen op de tribune en weet de rechter lang niet altijd of de ouders aanwezig zijn (Kilkelly, 2005; 2008).¹⁹ Ook in Ierland wordt door de rechter maar in uitzonderlijke gevallen met de ouders van de jeugdige verdachte gesproken. Maar ouders zijn, net als in Nederland, wel verplicht om te verschijnen op de terechtzitting. Wanneer de ouders niet aanwezig zijn, kan de rechter de zaak aanhouden en een bevel medebrenging uitvaardigen voor de ouders, zodat zij bij de volgende behandeling van de zaak wel aanwezig zullen zijn.²⁰

Ook in het Spaanse en in het Griekse jeugdstrafproces spelen de ouders nauwelijks een rol tijdens het proces. In Spanje zijn de ouders strafrechtelijk niet aansprakelijk voor hun kind, civielrechtelijk daarentegen wel. De ouders worden dan ook enkel en alleen benaderd in geval er een eis tot schadevergoeding wordt gedaan. Ouders moeten dan akkoord gaan en garant staan voor de voldoening van de schadevergoeding aan de benadeelde partij. Verder worden ouders niet betrokken in het proces door de rechter en komen ze niet aan

het woord. Wanneer zij proberen iets in te brengen, wordt hen door de rechter duidelijk gemaakt dat dat niet de bedoeling is.²¹ In Griekenland worden de ouders uitsluitend geacht te antwoorden op vragen omtrent de thuissituatie, school en werk. Als ze iets ter verdediging van hun kind willen inbrengen, wordt dat vaak door de rechter afgekapd en lopen zij zelfs de kans een stevige reprimande te krijgen of de zaal te worden uitgestuurd.²² In Engeland en Wales is de situatie naar verhouding gunstiger. Hier kunnen de ouders weliswaar civiel aansprakelijk worden gesteld én strafrechtelijk verantwoordelijk worden gehouden, en bovendien zijn de ouders verplicht te verschijnen op de zitting wanneer hun kind jonger dan 16 jaar is.²³ Maar procedureel gaat het er beter aan toe, ten eerste omdat de jeugdige verdachte in het Britse *youth court* in tegenstelling tot het Schotse *youth court* en het *children court* in Ierland doorgaans naast zijn ouders en zijn raadsman zit. Ten tweede omdat de ouders in Engeland in tegenstelling tot de situatie in de eerdergenoemde landen tijdens een *trial* (kort) in de gelegenheid worden gesteld iets naar voren te brengen na het pleidooi van de advocaat. Vaak wordt hen gevraagd wat ze van de situatie vinden en hoe

18 Rap, 2008.

19 Opvallend is bijvoorbeeld dat het in de hoofdstad, Dublin, de jeugdige verdachte niet is toegestaan tijdens de zitting iets tegen zijn ouder(s) te zeggen. In de regionale jeugdrechtbanken is het gebruikelijk dat de verdachte en zijn ouder(s) bij elkaar zitten en voor hen is het wel mogelijk om met elkaar te praten (Kilkelly, 2008).

20 Hehemann & Willemsen, 2010.

21 Dames, 2008.

22 Fasoula et al., 2011.

23 Zelfs voor 16- en 17-jarigen kan de rechter de aanwezigheid van ouders verplicht stellen. Toch blijken jongeren vaak alleen op de zitting te verschijnen. Wanneer er een trial wordt gehouden en ouders zijn niet aanwezig, wordt de zitting uitgesteld en wordt de jongere erop gewezen dat bij de nieuwe zittingsdatum zijn ouders aanwezig moeten zijn (Kool, 2010).

het thuis met hun kind gaat. Niet onbelangrijk is ook dat de rechter doorgaans benadrukt dat het op prijs wordt gesteld dat de ouders aanwezig zijn.²⁴

Procedureel wijkt de rol van de ouders op het strafproces van hun kind in Engeland en Wales niet heel erg af van de situatie in Nederland. Datzelfde geldt ook voor landen als België, Duitsland, Frankrijk, Griekenland en Italië. Meestal krijgen de ouders hier wel één of meer vragen voorgelegd, maar die gaan gebruikelijk over de situatie thuis. Italië is in zoverre een interessante uitzondering, dat hier door de rechter, wanneer hem dat voor het besef van de jongere van wat hij heeft aangericht goed lijkt, een sterk beroep wordt gedaan op de impact van het wangedrag van de jongere op zijn ouders. In het kader van het 'theater' dat de Italiaanse kinderrechter soms graag maakt, wordt met name gretig ingespeeld op huilende moeders.²⁵ Toch blijft de rol van de ouders in deze landen op het punt van meedenken over de verantwoordelijkheid van hun kind, mogelijke sancties, heilzame interventies en de mogelijkheden van de ouders om toezicht op hun kind te houden en niet te kunnen werken aan de naleving van een interventie uiterst beperkt. Daarmee ontstaat het volgende schema:

d. Rol ouders

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Schotland (C.H.)	België	Ierland
Zwitserland	Duitsland	Schotland (Y.C.)
	Engeland & Wales	Spanje
	Frankrijk	
	Griekenland	
	Italië	
	Nederland	

6.3 Begrip

Ook het vergroten van het begrip kan eraan bijdragen dat de jeugdige verdachte zo volwaardig mogelijk deelneemt aan het strafproces. Daartoe kan worden gerekend het geven van uitleg over de procedures, de personen die aanwezig zijn en wat er van de jeugdige en zijn ouders wordt verwacht en het af en toe toetsen of hetgeen is besproken ook is begrepen, het vermijden van juridisch jargon, het toelichten en motiveren van het vonnis en het doen van een begrijpelijk beroep op het morele besef van de zaak. Deze aspecten zullen hieronder in dezelfde volgorde worden besproken als in het vorige hoofdstuk.

a. Uitleg

In Nederland blijkt lang niet in alle gevallen door rechters uitleg te worden gegeven over de gang van zaken, over de verschillende

²⁴ Kool, 2010; Hokwerda, 2001.

²⁵ Capitano, 2011.

personen in de rechtszaal en hun rol tijdens de zitting. Wel blijkt over het algemeen zowel bij de rechter-commissaris als bij de kinderrechter meer aandacht te worden besteed aan de uitleg aan *first offenders* en jongeren met verstandelijke beperkingen. Doen rechters het elders beter of juist niet?

In grote lijnen zien we hier eenzelfde beeld als in het vorige deel: in Zwitserland, in Frankrijk (in het kabinet van de rechter) en in Schotland (wat betreft de *children's hearings*) zien we een voorbeeldige invulling van dit aspect, en daar tegenover wordt hier in landen als Ierland, Schotland (*youth court*) en Spanje nauwelijks aandacht aan geschonken. Tijdens de *children's hearing* wordt voortdurend uitleg gegeven over de procedures en de beslissingen die er genomen gaan worden. In Zwitserland en bij de zitting in het kabinet van de kinderrechter in Frankrijk geeft de rechter standaard een korte uitleg over de procedure tijdens de zitting, voordat de inhoudelijke behandeling van de zaak start.²⁶

Daartegenover ontbreekt dergelijke uitleg volkomen bij de Ierse,²⁷ de Schotse²⁸ en de Spaanse kinderrechter.²⁹ Hier blijkt de minderjarige dan ook soms niet eens te weten wie de rechter is en wie de officier of de griffier. Interessant is de situatie op dit punt in Engeland en Wales. In het Engelse *youth court* wordt namelijk op een paar momenten tijdens de

zitting wel kort uitleg gegeven aan de jeugdige verdachte. Bij de start van de zitting geeft de voorzitter van de magistraten aan wat er gaat gebeuren tijdens de zitting. Na het door-nemen van de persoonlijke gegevens wordt doorgaans aan de jongere gemeld dat de *clerk* voor de magistraten zit en dat hij goed moet luisteren wanneer de *clerk* iets te zeggen heeft. Er wordt verder geen uitleg gegeven met betrekking tot de functie van de *clerk*.³⁰ Een ander moment waarop kort uitleg wordt gegeven aan de jeugdige betreft de planning van een nieuwe zittingsdatum en ten slotte wordt uitgelegd wanneer de magistraten zich terugtrekken voor overleg.³¹ Om die reden past Engeland op dit punt toch net 'aan de rand' van de middenmoot.

Daar bevinden zich ook landen als België, Italië, Frankrijk, Griekenland en Duitsland. De vragen en de gang van zaken op de Belgische jeugdzitting zijn vaak onduidelijk, waardoor verwarring kan ontstaan bij jongeren en hun ouders. Vaak wordt daarbovenop nog weinig uitleg gegeven, wat voor extra verwarring kan zorgen.

Italië is weer een ander verhaal. Hier wordt weliswaar ook weinig uitleg gegeven en ook hier gaat de rechter er vaak (ten onrechte) van uit dat de advocaat de jongere voldoende op de zitting heeft voorbereid. Zo wordt op de zitting vrijwel nooit uitleg gegeven over

26 De Vries, 2007; 2009.

27 Bij hoge uitzondering vraagt de rechter of de jongere de voorwaarden begrijpt die vastzitten aan een schorsing van de voorlopige hechtenis (bail conditions) (Kilkelly, 2008).

28 Rap, 2008.

29 Dames, 2008.

30 In de praktijk wordt de voorstelronde echter regelmatig overgeslagen.

31 Zij het dat het per voorzitter verschilt of deze laatste aankondiging expliciet wordt gericht aan de jongere (Hokwerda, 2001).

procedurele aspecten.³² Duidelijk is ook dat veel langs de jeugdige verdachte heen gaat, vooral vanwege de hectiek.³³ Maar het is ook duidelijk dat het hier echt om hectische routine gaat en niet om onwil of onverschilligheid, zoals meteen blijkt wanneer een jongere zelf een vraag stelt. Daar wordt hier namelijk, in tegenstelling tot de Angelsaksische aanpak, zonder uitzondering zeer serieus op ingegaan.³⁴ Vaak wordt aan de jongere gevraagd zelf te vertellen waarvan hij wordt verdacht, zodat meteen duidelijk wordt of de jongere dit begrepen heeft. Het is niet alleen gangbaar dat de rechter de jongere aanmoedigt om alles wat hij niet begrijpt te vragen. Jongeren durven ook daadwerkelijk om verheldering te vragen als ze iets niet snappen, kennelijk doordat de rechter hen het gevoel geeft dat serieus naar hen wordt geluisterd.³⁵ Ook de Franse kinderrechter besteedt in de gewone zitting vaak nauwelijks tijd aan een introductie of uitleg van de procedures. Meestal wordt, na verificering van de persoonlijke gegevens, direct overgegaan tot de bespreking van de feiten. Er wordt vaak wel snel tussendoor uitleg gegeven, maar die beperkt zich meestal tot de inhoud van een straf of maatregel. Ook Duitse kinderrechters blinken op dit punt niet uit. Zij laten tijdens de

zitting duidelijk merken dat hét moment voor de jongere is aangebroken om het rechte pad te kiezen en dat de rechter daarbij kan helpen in zijn keuze voor een bepaalde sanctie. Maar ze helpen de jeugdigen niet met uitleg over de gang van zaken of het verloop van de procedure, waardoor sommige jongeren niet weten wat hun te wachten staat of wanneer er iets van hen wordt verwacht. Daarnaast gaat de rechter ervan uit dat de jeugdige weet waar de zitting over gaat, aangezien de formeel-juridisch geformuleerde tenlastelegging niet wordt uitgelegd (Kurtovic & Weijers, 2010). De twee uiterste polen zijn dus duidelijk; net zo duidelijk is dat daartussen echter een brede variatie bestaat. Dit geheel overziende ontstaat het volgende schema:

a. Uitleg

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Frankrijk (kabinet)	België	Ierland
Schotland (C.H.)	Duitsland	Schotland (Y.C.)
Zwitserland	Engeland & Wales	Spanje
	Frankrijk	
	Griekenland	
	Italië	
	Nederland	

32 De grote uitzondering hierop is het zwijgrecht. Dit wordt bij elke zitting duidelijk uitgelegd aan de jongere.

33 Zo heerst in een grote rechtbank als Rome een vrijwel constante chaos (aanmerkelijk verschillend van een veel kleinere rechtbank als die in Bologna). Zittingen worden plotseling afgebroken, mensen lopen in en uit, rechters en officieren stoppen midden in hun verhaal zonder uitleg te geven, er zijn vaak 'onderonsjes' tussen de volwassen deelnemers in het strafproces, waardoor de jongeren zichtbaar weinig begrijpen van wat er om hen heen gebeurt.

34 Net als in Nederland is er ook een duidelijk verschil in benadering bij jongeren met verstandelijke beperkingen. Rechters proberen hier met een opvallend vriendelijke en simpele aanpak in te spelen op de beleving en beperkingen van de jongere.

35 Capitano, 2011.

b. Jargon

We hebben geconstateerd dat op de jeugdstrafzittingen in Nederland heel veel juridisch jargon wordt gebruikt, zonder verdere uitleg richting jongere, waardoor grote delen van wat op de zitting wordt besproken langs de jongeren heen gaan. Alleen bij de rechter-commissaris bestaat de gewoonte om het gebruik van vakjargon en afkortingen zoveel mogelijk te vermijden en indien nodig wordt daar vrijwel altijd meteen uitleg gegeven. Doen de rechters en officieren in Nederland het op dit punt slechter dan hun buitenlandse collega's of is dit overvloedig gebruik van juridisch jargon elders ook gebruikelijk? Op dit punt blijkt het beeld sterk afwijkend van wat we zagen bij de vorige items. Wat enerzijds opvalt is dat Ierland, Schotland en Spanje ook op dit punt een negatief beeld vertonen. In het Ierse *children court* wordt zeer veel juridisch jargon gebruikt en als daar al enige uitleg bij wordt gegeven, sluit die allerminst aan bij het cognitieve niveau van de jongeren. Hier komt het dan ook regelmatig voor dat jongeren niet in staat zijn om op de vragen die hen worden gesteld te antwoorden en slechts reageren met een vragende blik richting hun advocaat of ouders (Kilkelly, 2008). Precies hetzelfde beeld geeft het Schotse *youth court*. Ook daar zijn alleen professionele juristen werkzaam binnen een exclusief adversaire traditie. De juridische terminologie is hier dan ook alomtegenwoordig tijdens de zitting. Zowel fysiek als mentaal staan de jeugdige verdachte en zijn ouders

volledig buiten het juridische steekspel. Uitleg wordt pas na afloop gegeven door de advocaat.³⁶ Eenzelfde beeld overheerst in de praktijk van het Spaanse *juzgado de menores*. Ook daar begrijpen jongeren nauwelijks wat er precies wordt besproken op de zitting. Zo overvalt het hen vaak wat de gevolgen zijn als ze akkoord gaan met een voorstel van de officier en hebben ze vaak niet in de gaten wanneer ze worden vrijgesproken van rechtsvervolging. Opvallend is overigens wel dat in de Spaanse jeugdrechtbank geen afkortingen worden gebruikt, zoals in Nederland heel gebruikelijk is.³⁷ Ook in België wordt nog regelmatig gebruikgemaakt van juridisch jargon. Vooral de vorderingen van de officier zijn voor jongeren moeilijk te volgen.³⁸ Daartegenover laten de *children's hearings* in Schotland en de jeugdstrafzittingen in Zwitserland en Frankrijk weer een positief beeld zien. Maar dat geldt op dit punt ook voor Italië en Griekenland. In al deze landen blijkt nauwelijks of geen juridisch jargon gebruikt te worden. Dat heeft in het geval van de *children's hearings* en de besprekingen in het kabinet van de Zwitserse en Franse kinderrechter ongetwijfeld te maken met de intieme setting, waarbij de kinderrechter volledig geconcentreerd is op het begrip en de participatie van de jongere en waarbij standaard noch een officier noch een advocaat aanwezig is. Opvallend is echter dat ook op de zitting bij de Franse, de Italiaanse en de Griekse kinderrechter in de meestal middelgrote tot vrij grote rechtszaal, waarbij (vrijwel) altijd een officier en één of

36 De rechter verwacht tijdens de zitting dat de jeugdige door zijn advocaat is geïnstrueerd in wat hij moet doen en zeggen, zodat de procedures zo soepel en snel mogelijk kunnen verlopen (Rap, 2008).

37 Dames, 2008.

38 Eliaerts, 2010.

meerdere advocaten (voor diverse jeugdige cliënten) aanwezig zijn, juridisch jargon vrijwel geheel ontbreekt, althans veel minder gebruikelijk is dan in Nederland.³⁹

Wat op dit punt in Italië opvalt is dat de tenlastelegging in juridische taal wordt geformuleerd, maar dat de rechter die vrijwel altijd 'vertaalt' in simpele taal voor de jongere.⁴⁰

Ook in Griekenland gebruikt de kinderrechter eenvoudige, niet-juridische taal en vermijdt hij juridisch jargon.⁴¹ Hier voelt de rechter zich echter zelden geroepen om het doorgaans strikt juridische verhaal van de officier te vertalen naar gewone mensentaal, noch bij het voordragen van de tenlastelegging noch bij het requisitoir. En omdat ook de raadsman weer in juridisch jargon reageert op de voordracht van de officier en de rechter dat (uiteraard) niet vertaalt, is de uiteindelijke uitkomst dat een zeer groot deel van de zitting in het Griekse jeugdstrafproces toch langs de jongere heen gaat vanwege het juridisch jargon, niet van de rechter maar van de andere actoren.

Ten slotte is het interessant om te zien hoe in enkele andere landen wordt omgegaan op de jeugdstrafzitting met juridisch jargon. Dat betreft Duitsland en Engeland. In Duitsland bestaat een opvallende discrepantie tussen de tenlastelegging en het vervolg van de zitting.

De tenlastelegging volgt altijd de wettekst.

Die wordt letterlijk voorgedragen, meestal in hoog tempo, en is daardoor nauwelijks te volgen voor jongeren die onbekend zijn met het formele, juridische jargon. De tenlastelegging wordt ook niet 'vertaald' naar gewone mensentaal, zoals in Italië. Echter, tijdens het vervolg van de zitting wordt de jeugdige verdachte door de rechter wel aangesproken op het niveau dat past bij diens leeftijd en ontwikkeling en wordt er nauwelijks gebruikgemaakt van juridisch jargon.⁴²

Opvallend in het Engelse *youth court* is dat er aanmerkelijk minder gebruik wordt gemaakt van termen en juridisch jargon dan in de Nederlandse praktijk. Dit heeft vermoedelijk te maken met het feit dat de Engelse *magistrates* in veel gevallen leken zijn. Dientengevolge worden deze zaken veel meer in leken termen besproken en krijgen de rechters, wanneer de juristen typisch juridische begrippen hanteren, ook extra uitleg van de officier en de advocaat.⁴³ Toch laat onderzoek zien dat ook Engelse jongeren lang niet alles begrijpen wat er tijdens de terechtzitting wordt besproken en dat dit hen angstig en onzeker maakt (Hazel et al., 2002). Samenvattend ontstaat het volgende schema, waarbij het opvallend is dat op dit punt Nederland en Engeland om zo te zeggen van plaats gewisseld zijn vergeleken

39 Voor zover juridische vaktermen worden gebruikt betreft het meestal strafmodaliteiten en het strafblad (De Vries, 2009). Capitano, 2011; Fasoula et al., 2011.

40 Bovendien wordt vaak, zoals hierboven aangegeven, aan de jongere gevraagd zelf te vertellen waarvan hij wordt verdacht, zodat meteen duidelijk wordt of de jongere het heeft begrepen.

41 Hier is het opvallend dat de advocaat en de officier vaak van hun kant wel in juridisch jargon met elkaar debatteren. Uitleg daarover wordt niet gegeven door de advocaat, maar door de reclasseringsmedewerker, na afloop.

42 Kurtovic, 2008.

43 Een kanttekening hierbij is dat het gaat om het begrip van de magistraten, niet het begrip van de jongere. De jongere staat volledig buiten deze interactie tussen de magistraten en de twee procespartijen (Hokwerda, 2001).

bij de vorige items, en dat Italië hier tot de meest positieve categorie hoort:

b. Jargon

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Frankrijk	België	Ierland
Italië	Duitsland	Nederland
Schotland (C.H.)	Engeland &	Schotland (Y.C.)
Zwitserland	Wales	Spanje
	Griekenland	

c. Motivering beslissing

Na afloop van de zitting in Nederland blijken de meeste jongeren wel oppervlakkig te weten welke sanctie de rechter hen heeft opgelegd, maar ze hebben vaak nauwelijks een idee wat dit eigenlijk inhoudt, laat staan dat ze een helder idee hebben van de motivering van de beslissing. Hoe staat het er op dit punt elders in Europa voor?

Ons onderzoek laat zien dat er in de verschillende landen zeer uiteenlopend wordt omgegaan met dit moment op de zitting. Het laat ook zien dat het beeld er op dit specifieke punt heel anders uitziet dan wat we hiervoor zagen. Aan de ene kant zijn er landen waar absoluut geen speciale aandacht aan de motivering van de beslissing wordt besteed. Aan de andere kant wordt duidelijk dat dit moment in een aantal landen welbewust wordt aangegrepen om de jongere hiermee een duidelijke boodschap te geven. Het zal de lezer na het voorgaande niet

verbazen dat de Schotse *children's hearing* en de zitting in het kabinet van de Zwitserse kinderrechter tot de laatste categorie behoren. Opvallend is echter wel aan de ene kant dat Duitsland daar op dit punt ook toe blijkt te behoren, en aan de andere kant dat Frankrijk hier op dit punt zeker niet bij hoort. Aan het eind van de zitting bij de Zwitserse kinderrechter wordt de beslissing voorgelegd en standaard uitgebreid toegelicht. Daarbij wordt vrijwel altijd gevraagd of de jeugdige de beslissing heeft begrepen en volgt nadere uitleg over de motivering en de inhoud van de sancties indien daaraan behoefte blijkt te bestaan.⁴⁴

De Griekse kinderrechter gaat heel anders te werk. Opvallend is hier dat eigenlijk de officier de motivering levert en dat die in feite standaard wordt gevolgd door de rechter. Een beperking in de Griekse jeugdstrafzitting vormt het feit dat de rechter hierbij meestal letterlijk de woorden van de officier overneemt, dat wil zeggen de motivering in strikt juridische taal presenteert. Aangezien de rechter noch de advocaat dit juridisch verhaal voor de jongere vertaalt – dat doet alleen de reclasseringsmedewerker na afloop – gaat de motivering dus vrijwel altijd volstrekt langs de jeugdige verdachte heen. Wat wel standaard gebeurt, is dat de rechter de jongere waarschuwt om niet in herhaling te vervallen, de uitspraak als een kans te beschouwen en zich goed aan de afspraken met de reclasseringsmedewerker te houden.⁴⁵

Dat laatste doet de Duitse kinderrechter ook standaard en zelfs nadrukkelijker. Kenmerkend

⁴⁴ De Vries, 2007; Rap, 2008.

⁴⁵ Fasoula et al., 2011.

voor de Duitse kinderrechter is bij uitstek dat hij de jongere over het algemeen graag een boodschap meegeeft. Dat is uitdrukkelijk het geval bij de mededeling van het vonnis. De rechter geeft niet alleen uitvoerig uitleg over wat de opgelegde straf inhoudt, hij wijst ook nog eens uitdrukkelijk op de consequenties van het gedrag van de jongere en zet meestal de redenering achter de beslissing uiteen (Kurtovic & Weijers, 2010).

Al deze vormen staan op hun beurt weer in scherp contrast met de aanpak in Frankrijk en in Italië. De uitspraak is in Frankrijk net als in Nederland openbaar, maar daarbij gaat het volstrekt anders toe. In Frankrijk betekent dit, althans bij de grote, drukke rechtbanken, dat alle verdachten, hun advocaten en familie en maatschappelijk werkers, aan het einde van de dag gezamenlijk in dezelfde rechtszaal wachten op het vonnis in hun zaak. Als het moment dan daar is, wordt de uitspraak zeer snel gedaan, meestal niet of nauwelijks te volgen voor de betreffende jongeren. Verdere uitleg, toelichting of motivering wordt door de rechter zelden gegeven en de jongeren staan hierbij dan ook vaak een beetje verdoemd voor zich uit te kijken.⁴⁶

In Italië gebeurt dit vaak op vergelijkbare wijze, althans in de grote, drukke rechtbanken, zoals in Rome.⁴⁷ Iedereen in de zaal dient te gaan staan. De uitspraak is, in extreem contrast met de eerdere gang van zaken

tijdens de zitting, in strikt juridische taal gegoten en wordt niet gemotiveerd. Net als in Frankrijk moeten de jongeren, hun familie en advocaten hier vaak uren op wachten, waarna de uitspraak ten slotte als anticlimax vaak zo snel wordt voorgelezen, terwijl het intussen in de zaal steeds chaotischer wordt met voortdurend in- en uitlopende personen, dat het voor de jongere onmogelijk is te volgen welke uitspraak überhaupt voor hem of haar is bedoeld, laat staan wat de uitspraak inhoudt. Soms vraagt de advocaat zelfs om herhaling, omdat de uitspraak ook hem is ontgaan of niet duidelijk is.⁴⁸

Vergelijkbare reacties van onbegrip bij de jongeren kunnen vaak worden aangetroffen in Ierland en Spanje. Dit is het gevolg van het feit dat ook hier slechts zeer kort en in juridische termen uitspraak wordt gedaan en speciale aandacht voor de motivering van de beslissing ontbreekt. De uitspraak wordt slechts voorgelezen en enige persoonlijke boodschap, laat staan motivering richting de jeugdige verdachte wordt hierbij niet gegeven. In de Ierse *Children Act 2001* staat vermeld dat wanneer een voorwaardelijke detentiestraf wordt opgelegd de rechter in voor het kind begrijpelijke taal moet uitleggen wat dit betekent en wat de voorwaarden zijn. In de praktijk blijkt er echter zeer weinig uitleg gegeven te worden bij het vonnis en is het voor de jongeren vaak pas duidelijk dat hun zaak afgerond is

46 Voornamelijk tijdsgebrek wordt als reden gegeven dat de uitspraak niet verder toegelicht wordt (De Vries, 2009).

47 In een kleine rechtbank als die van Bologna wordt de uitspraak vaak aan de jongere in simpele bewoordingen uitgelegd. Een echte motivering waarom de straf wordt opgelegd blijft echter ook hier achterwege (Capitano, 2011).

48 Een uitzondering hierop wordt gemaakt wanneer een *messe alla prova*, een voorwaardelijke sanctie, wordt opgelegd. Als de rechter dit overweegt, wordt tijdens de zitting uitvoerig op de implicaties hiervan ingegaan (Capitano, 2011).

wanneer de volgende verdachte alweer binnenkomt.⁴⁹

Dit levert een verrassend contrast op met de wijze waarop hiermee wordt omgegaan in het Engelse en Schotse *youth court*.⁵⁰ In het Schotse systeem blijkt het moment waarop de straf wordt uitgesproken door de rechter namelijk één van de zeldzame momenten waarop de jongere persoonlijk wordt aangesproken. De sanctie wordt doorgaans kort toegelicht en de jongere krijgt te horen wat er gebeurt wanneer hij zich niet aan de opgelegde afspraken houdt. Maar dit moment wordt ook vaak door de rechter aangegrepen om, net als in Duitsland, uitdrukkelijk te waarschuwen voor herhaald wangedrag (Piacentini & Walters, 2006).⁵¹

Misschien is het meest interessant op dit punt wel de aanpak in Engeland en Wales. Daar bestaan namelijk twee mogelijkheden: de

zitting wordt gehouden voor een meervoudige rechtbank bestaande uit *lay magistrates*⁵² of voor een enkelvoudige rechtbank bestaande uit een *stipendary magistrate*. Deze laatste is een professionele rechter en opvallend aan zijn optreden is dat deze rechter zijn beslissing meestal veel uitgebreider toelicht dan de lekenrechters. Doorgaans zet deze rechter zijn motivering uiteen in een stapsgewijze en zeer toegankelijke bespreking van de achterliggende gedachtegang bij het vonnis (Weijers & Hokwerda, 2003). Om die reden past de aanpak in Engeland op dit punt in principe zowel bij de middencategorie (wat betreft de *lay magistrates*) als bij de aanpak zoals die in Zwitserland en bij de *children's hearing* in Schotland gebruikelijk is (wat betreft de *stipendary magistrate*).⁵³ Samenvattend ontstaat het volgende overzicht:

49 Hehemann & Willemsen, 2010.

50 In de Angelsaksische landen en Spanje worden veel jeugdzaken afgedaan via *plea bargaining*. Dit betekent dat de jeugdige verdachte akkoord gaat met de eis van de officier en daarmee in een vroeg stadium het delict bekent. Wanneer de jeugdige akkoord gaat met de straf of maatregel, dan doet de rechter direct uitspraak. Deze uitspraak wordt zonder verdere uitleg aan de jeugdige gegeven. In Spanje bleek onder meer opvallend dat niet alle jongeren begrijpen dat zij een straf opgelegd krijgen, wanneer zij akkoord gaan met het voorstel van de officier (Dames, 2008).

51 Overigens verschilt het *youth court* ook op dit punt nauwelijks van de gewone rechtbank in Schotland (Rap, 2008).

52 Het hangt echter helemaal van de magistraat af in hoeverre er uitleg wordt gegeven bij de straf en hoe men tot die straf is gekomen. De motivering van de beslissing wordt bovendien vaak duidelijk gericht aan de officier en de raadsman, waardoor de motivering voor de jongere onduidelijk blijft. Voor meer uitleg wordt de jongere verwezen naar zijn raadsman (Hokwerda, 2001; Kool, 2010). Een opvallend detail is het feit dat de lekenrechters gemiddeld 30 tot 60 minuten nodig hebben om tot de beslissing te komen of de jeugdige verdachte schuldig wordt bevonden of niet (Kool, 2010).

53 Tegelijkertijd moet echter worden geconstateerd dat de atmosfeer in de Engelse rechtszaal zo anders en weinig kindgericht is, dat het uitspreken van het vonnis voor jongeren extreme stress oplevert, voornamelijk door de angst om jeugddetentie opgelegd te krijgen. Hierdoor blijkt het voor de jongeren erg lastig om de redenering van de magistraat te volgen, laat staan die tot zich te laten doordringen (Hazel et al., 2002; Hazel, 2003).

c. Motivering beslissing

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Duitsland	België	Frankrijk
Schotland (C.H.)	Engeland &	Ierland
Zwitserland	Wales	Italië
	Nederland	Spanje
	Schotland (Y.C.)	Griekenland

d. Appel op moreel besef

In de Nederlandse jeugdrechtbank wordt de jeugdige verdachte in de meeste gevallen aangesproken op zijn verantwoordelijkheid voor het gepleegde delict. Rechters maken bijna standaard duidelijk dat daar dan ook bepaalde consequenties, zoals het krijgen van een straf, aan verbonden zijn. Daarnaast worden veelal de gevolgen voor slachtoffers aangehaald door rechters. Hier en daar refereert de kinderrechter veelvuldig en concreet aan schuldbesef jegens het slachtoffer. Bij de rechter-commissaris ontbreekt dit in elk geval zelden. Vrij algemeen wordt door de kinderrechter ook een beroep gedaan op empathie voor het slachtoffer. Af en toe vraagt de kinderrechter ook of de jeugdige verdachte spijt heeft van zijn gedrag. Op schaamte wordt daarentegen nauwelijks een beroep gedaan. Is dit appel op begrip van de morele dimensie in de omringende landen gebruikelijk of juist uitzonderlijk?

Een eerste bevinding op dit punt is dat de kinderrechter er in de meeste door ons

onderzochte landen niet voor terugschrikt om enig appel op de morele kant van de zaak te doen. Het moment waarop en de stijl waarin de kinderrechter dat doet verschilt echter aanzienlijk. Het meest uitgesproken op dit punt is waarschijnlijk de kinderrechter in Italië, Griekenland en Duitsland.

In Italië vormt een beroep op moreel besef een vast en belangrijk ingrediënt van de zitting, vooral door daarbij een beroep te doen op empathie. Er wordt vaak gevraagd hoe de jongere het zou vinden als hetgeen hij een ander heeft aangedaan bij hemzelf of zijn moeder of zijn zus zou gebeuren. Wanneer een jongere naar de mening van de rechter te onverschillig reageert, kan hij meestal rekenen op een fikse preek waarin hem de les wordt gelezen over goed en kwaad, het vergooien van zijn toekomst en de plicht die de jongere heeft ten overstaan van de maatschappij. Vragen naar een spijtbetuiging van de jongere is minder gebruikelijk, maar komt wel voor. Wanneer de jongere geen enkele emotie of reactie laat zien, kunnen sommige rechters kwaad worden, waarbij schreeuwen en met de vuist op tafel slaan niet ongebruikelijk is. Wanneer de ouders aanwezig zijn, is de moeder vaak erg geëmotioneerd. Zoals gezegd speelt de rechter hier vaak op in door de jongere te verwijten dat hij zijn moeder aan het huilen maakt: 'Kijk nou wat je je arme moeder aandoet.'⁵⁴

Ook in Griekenland is de terechtwijzing, vaak in heftige bewoordingen, op de jeugdstrafzitting gebruikelijk. De Griekse kinderrechter

54 Capitano, 2011.

wijst aan het eind van de zitting standaard op de gevolgen van wat de jeugdige heeft aangericht en doet daarbij vaak een beroep op gevoelens van spijt en van schaamte, en relatief weinig op empathie, alhoewel dat weer wel gebeurt in ernstige zaken.⁵⁵ Ook de Duitse kinderrechter spreekt de jongere vanzelfsprekend aan op de consequenties van zijn gedrag, over het algemeen minder heftig dan zijn Italiaanse en zijn Griekse collega, maar niet minder streng en verwijtend. In Duitsland is het ook allerminst ongebruikelijk dat de jongere er aan het einde van de zitting op wordt gewezen dat hij zijn opleiding moet afmaken en ervoor moeten zorgen dat hij een baan vindt (Kurtovic & Weijers, 2010). Aan de ene kant heeft het moreel appel van de kinderrechters in Italië, Griekenland en Duitsland vaak een sterk paternalistisch karakter, omdat het over de persoonlijkheid gaat, en vooral omdat het meestal alleen maar verwijten en waarschuwingen aan het adres van de jongere betreft en eigenlijk geen prikkels biedt voor de jongere om over zijn gedrag na te denken in termen van de concrete gevolgen voor anderen. Aan de andere kant moet geconstateerd worden dat in deze landen wel expliciet aandacht aan de morele dimensie wordt gegeven.

Iets minder nadrukkelijk gaat de Zwitserse kinderrechter op dit punt te werk. Wat daarentegen opvalt, is dat de panelleden op de Schotse *children's hearing* nauwelijks aandacht besteden aan deze dimensie. Die benadering delen zij met de Belgische kinderrechters. Dat

heeft alles te maken met het uitgangspunt dat het in beide gevallen eigenlijk om een beschermingsaanpak gaat. Dat impliceert dat de kwestie van de eigen verantwoordelijkheid daarbij vrij weinig of niet in beeld komt en dat er, afgezien van andere, mogelijk aanvullende initiatieven op dit terrein, op de zitting zelf nauwelijks wordt stilgestaan bij mogelijke gevolgen voor slachtoffers en/of andere betrokkenen.⁵⁶

Dat ligt anders bij het Engelse *youth court*. Daar wordt namelijk door een rechter graag in enkele woorden een beroep gedaan op het verantwoordelijkheidsbesef en het empathisch vermogen van de jongere. Er wordt dan bijvoorbeeld, net als in Italië aan de jongere gevraagd hoe hij het zou vinden wanneer hij zelf slachtoffer zou zijn van het delict dat hij heeft gepleegd. Typerend is daarbij dat de Engelse rechter de jeugdige verdachte dan buitengewoon streng toespreekt.⁵⁷

Deze vermanende toon, die de Engelse rechter (op de marginale momenten dat de rechter zich rechtstreeks tot de jongere richt) deelt met zijn Italiaanse, Griekse, Duitse en Zwitserse collega, die daar veel meer gelegenheid toe hebben en daar vaak in één moeite door adviezen richting vrienden, school en arbeid aan verbinden, ontbreekt op zijn beurt zo goed als geheel in Frankrijk. En dat niet alleen, ook oog voor de gevolgen voor het slachtoffer wordt door de Franse kinderrechter zelden gearticuleerd. In Frankrijk zal de kinderrechter slechts bij uitzondering een expliciet pedagogische boodschap naar voren

55 Fasoula et al., 2011.

56 Dat betekent uiteraard niet dat hier geen mogelijkheden voor herstel en voor dader- slachtoffergesprekken zijn. Met name in België bestaat hier in toenemende mate oog voor en gelegenheid toe (Eliaerts, 2010).

57 Kool, 2010.

brengen.⁵⁸ Dat geldt nog sterker voor de kinderrechter in Spanje, in Schotland en in Ierland. Daarmee ontstaat voor dit onderwerp het volgende overzicht:

d. Appel op moreel besef

Goed	Voldoende	Onvoldoende
Duitsland	België	Frankrijk
Griekenland	Engeland & Wales	Ierland
Italië	Nederland	Schotland
Zwitserland		Spanje

6.4 Conclusie

In dit hoofdstuk is verslag gedaan van ons onderzoek naar de praktijk van de jeugdstrafzitting in de ons omringende landen. In het vorige hoofdstuk werd geconstateerd dat in Nederland aanzienlijke verschillen voorkomen wat betreft de ruimte waarin de jeugdstrafzittingen plaatsvinden. Binnen Europa blijken er op dit punt nog veel grotere verschillen te bestaan. Wat echter meteen opvalt is dat er in sommige landen een traditie bestaat die veel intiemer en directer is dan we in Nederland (en de meeste andere Europese landen) kennen. Dit betreft Zwitserland, Frankrijk, voor zover het gaat om de zitting in het kabinet van de kinderrechter, en de *children's hearing* in Schotland. Deze aanpak vertoont sterke overeenkomst met hoe het in Nederland toegaat tijdens de voorgeleiding.

Wat betreft participatie bleek in het vorige hoofdstuk dat de jeugdige verdachte in Nederland veel ruimte krijgt voor het vertellen van zijn verhaal. In Europees perspectief past Nederland daarmee in de eerste categorie, samen met de zojuist genoemde drie landen. Waarschijnlijk doen deze drie landen het op dit punt net iets beter, alleen al als gevolg van de gunstige, intiemere setting die de mogelijkheid tot meer direct contact faciliteert. Een ander punt betreft de manier van doorvragen en reageren op het verhaal van het kind. De Nederlandse kinderrechter vraagt vaak door en gaat daarmee serieus in op het verhaal van de jeugdige verdachte, maar dat gebeurt niet overal en welbewust. Daarmee bevindt hij zich in de middencategorie, terwijl opnieuw het eerdergenoemde trio ook hier voorbeelden laat zien van hoe het nog beter kan. We hebben geconstateerd dat de Nederlandse kinderrechter over het algemeen veel aan het woord is, en vaak moeite heeft met het vinden van een goede verhouding tussen zelf aan het woord zijn en het woord geven aan de jongere. Ook wat dit punt van de gesprekstechniek met betrekking tot adolescenten betreft hebben we elders wel voorbeelden gezien van hoe het beter kan, maar we hebben ook geconstateerd dat dit eigenlijk nergens standaard goed is. Overal ontbreekt training en is er op dit punt over de hele linie nog onvoldoende professionaliteit. De conclusie luidt dus dat ons land er ook op dit punt niet uitspringt. Met betrekking tot de rol die wordt gegeven

58 De Vries, 2009.

aan de ouders werd in het vorige hoofdstuk weliswaar tevredenheid vermeld bij het merendeel van de ouders, maar werden ook belangrijke tekortkomingen gesignaleerd. Op dit punt hoort Nederland opnieuw tot de middencategorie, terwijl de *children's hearing* en de Zwitserse kinderrechter overtuigende voorbeelden laten zien van actievere betrokkenheid van de ouders, uitdrukkelijker welkom heten, betere vragen, et cetera.

Wat betreft begrip blijkt in Nederland lang niet in alle gevallen door rechters uitleg te worden gegeven over de gang van zaken, over de verschillende personen in de rechtszaal en hun rol tijdens de zitting. Op dit punt is het beeld hetzelfde als hiervoor bij participatie: Nederland behoort tot de midden-categorie; Frankrijk, Schotland en Zwitserland geven sterke voorbeelden van hoe het op dit punt nog beter kan. Met betrekking tot het gebruik van juridisch jargon scoort Nederland echt onvoldoende en krijgt ons land een plaats in de derde categorie, terwijl meerdere landen positieve voorbeelden laten zien, waarbij juridisch jargon en moeilijk taalgebruik überhaupt vermeden wordt. Op het punt van de motivering van de beslissing zowel als een appel op het morele besef van wat is aangericht, bieden verschillende landen goede voorbeelden, en opnieuw hoort Nederland op deze punten tot de middencategorie.

Nederland op de vijfde plaats

Als we tot slot van deze analyse een rangorde aanbrenge aan de hand van de in dit en het

vorige hoofdstuk beschreven 8 kenmerken en Nederland daar een plaats op geven, dan zien we allereerst een top drie; en dan komt Nederland op de vijfde plaats. Op de eerste plaats komt zonder twijfel Zwitserland. Dat is het enige land dat zonder uitzondering op alle punten een waardering in de eerste categorie scoort. Dit is des te meer opvallend omdat dit land, zoals we in hoofdstuk 2 hebben gezien, weliswaar een ondergrens van 10 jaar kent, maar adolescenten er pas vanaf 15 jaar kunnen worden vervolgd en sancties opgelegd kunnen krijgen. Met andere woorden, Zwitserland kent de meest pedagogisch verantwoorde aanpak van jeugdige delinquenten: de allerjongsten krijgen uitsluitend te maken met civiele maatregelen, en vanaf 15 jaar en ouder met de meest pedagogische strafrechtelijke benadering. Kortom, Zwitserland staat met afstand op de eerste plaats.⁵⁹

Een tweede plaats in ons overzicht is weggelegd voor de Schotse *children's hearings*, die eigenlijk alleen achterblijven op het allerlaatste punt, dat van het appel op moreel besef. Kinderen die delicten plegen worden in Schotland standaard naar een *children's hearing* gestuurd, echter met de belangrijke kanttekening dat dit niet opgaat voor jongeren die betrokken zijn bij zeer ernstige misdrijven, en minstens zo belangrijk, dat dit slechts opgaat voor jongeren tot 16 jaar – hetgeen een extreem contrast oplevert met Zwitserland! – en bovendien dat ze al op heel jonge leeftijd voor een delict naar een degelijke *hearing* kunnen worden gestuurd. Wat uiter-

59 Dit ondanks het feit dat de rechtspositie van minderjarige verdachten in Zwitserland minder sterk te noemen is (zie verder hoofdstuk 7).

aard bijzonder opvallend is aan het Schotse systeem, is ten slotte, zoals we hebben gezien, het enorme contrast met de aanpak van het Schotse *youth court*, dat alleen met uitzondering van het één-na-laatste punt – de motivering van de rechterlijke beslissing – over de hele linie onvoldoendes scoort.

Frankrijk, dat wil zeggen voor zover het gaat om de zitting in het kabinet van de kinderrechter, komt in ons overzicht op een derde plaats, vooral omdat dit land het op de eerste twee punten van zowel participatie als begrip uitstekend doet. Op een vierde plaats volgt Duitsland met een overtuigende aanpak op de twee laatste punten – de motivering van de beslissing en het appel op het besef van wat is aangericht. Daarna komt Nederland op een vijfde plaats, met veel scores in de midden-categorie en een hoge score op het eerste punt.

We kunnen dus concluderen dat Nederland in Europees perspectief zeker niet uit de toon valt. Op het punt van participatie staat Nederland royaal in het midden. Wat betreft begrip pakt dit net iets minder royaal uit, maar behoort ons land nog altijd tot de midden-categorie.

Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

'A child charged with an offence (must be) dealt with in a manner which takes full account of his age, level of maturity and intellectual and emotional capacities, and that steps are taken to promote his ability to understand and participate in the proceedings.'

T v UK & V v UK (2000) 30 EHRR 121

7.1 Inleiding

Net als in elk ander strafproces dient in het jeugdstrafproces een aantal procedurele rechtswaarborgen te gelden (art. 40 lid 2 IVRK). Het legaliteitsprincipe, de onschuld-presumptie, het *nemo tenetur*-beginsel, het recht op juridische bijstand en het recht op hoger beroep, al dergelijke fundamentele rechtswaarborgen zijn onverminderd van belang als het om jeugdige verdachten gaat. Het jeugdstrafproces is dus een gewoon strafproces. Maar tegelijkertijd stelt het strafproces tegen minderjarige verdachten ook speciale, pedagogische eisen. Deze studie onderzoekt allereerst wat deze pedagogische eisen precies inhouden. Vervolgens wordt onderzocht hoe het jeugdstrafproces in de praktijk werkt en inhoud geeft aan deze eisen. Om een goed beeld te krijgen van het jeugdstrafproces in Nederland wordt de Nederlandse praktijk vergeleken met de praktijk in de ons omringende landen. Dat maakt het mogelijk om in het licht van de eerder gevonden pedagogische eisen *best practices* te onderscheiden en die tot voorbeeld voor eventuele verbeteringen te nemen.

7.2 Samenvatting

Deze studie begint met een uiteenzetting over hoe het op grond van onze huidige kennis zou moeten toegaan op de jeugdstrafzitting. Het eerste hoofdstuk formuleert met andere woorden de beginselen aan de hand waarvan de praktijk, zoals die vervolgens wordt onderzocht, kan worden vergeleken en geëvalueerd.

Participatie en begrip

Er worden twee begrippen in de internationale kinderrechtenverdragen onderscheiden die als de dragende noties voor een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafproces kunnen worden beschouwd. Dit zijn ook de twee kernbegrippen die met zoveel woorden worden gearticuleerd in de richtinggevende uitspraak van het Europese Hof voor de Mensenrechten in de Bulger-case in 1999: het recht van de jeugdige om actief deel te nemen aan het strafproces en diens recht op hulp om zo goed mogelijk te begrijpen wat er gebeurt en wat er op het spel staat. Zowel participatie als begrip zijn onmisbaar voor een eerlijk proces en ze zijn tevens noodzakelijk voor het realiseren van een effectief jeugdstrafrecht. Deze twee begrippen worden vervolgens nader ingevuld met behulp van kennis en inzichten uit de ontwikkelingspsychologie en de pedagogiek. Daarbij wordt duidelijk dat hieruit een aantal opgaven voor de praktijk voortvloeit. Wat betreft participatie geldt als meest elementaire, globale voorwaarde dat de jongere voldoende gelegenheid krijgt om zijn perspectief op het tenlastegelegde naar voren te

brengen. Daarbij is het belangrijk dat er serieus en met aandacht naar het verhaal van de jongere wordt geluisterd, dat men beschikt over een goede gesprekstechniek die de jongere motiveert om zijn verhaal naar voren te brengen en dat de ouders actief bij het strafproces worden betrokken.

Wat betreft het optimaliseren van het begrip van de jongere geldt als elementaire voorwaarde dat er voortdurend op moet worden gelet dat de jeugdige begrijpt wat er wordt besproken. Daarbij is het van belang dat de rechter probeert om strafrechtelijk jargon waar mogelijk te vermijden en anders kort toe te lichten, dat de rechter zijn beslissing uitdrukkelijk en in begrijpelijke taal motiveert, en dat de rechter enig appel doet op de morele kant van de zaak door hem te confronteren met de concrete gevolgen van het delict en hem te wijzen op zijn verantwoordelijkheid daarvoor.

Lage ondergrens

In hoofdstuk 2 werd erop gewezen dat het VN-comité voor de Rechten van het Kind stelt dat 12 jaar als absolute minimumleeftijd moet worden gezien voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Nederland voldoet precies aan die eis. Maar als we deze leeftijdsgrens in Europees perspectief beschouwen, blijkt ons land een relatief lage ondergrens voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid te hanteren. Die bedraagt in diverse landen 14 à 15 jaar en ligt gemiddeld 1,5 jaar hoger dan in Nederland. De impact van deze conclusie blijkt echter nog groter. In ons land kan namelijk

vanaf 12 jaar ook daadwerkelijk tot vervolging worden overgegaan, terwijl dat in de overgrote meerderheid van de Europese landen pas vanaf 14 jaar mogelijk is. Daar wordt tot die leeftijd uitsluitend civielrechtelijk gereageerd op wangedrag van kinderen. Voor een pedagogische benadering van de jeugdstrafzitting maakt dit uiteraard verschil. Dit gegeven betekent immers dat we in ons jeugdstrafproces vergeleken met omringende landen met relatief nogal wat zeer jeugdige verdachten te maken hebben, jongeren die elders uitsluitend met civielrechtelijke maatregelen te maken krijgen.

Geconcludeerd kan worden dat hieruit extra hoge eisen voortvloeien voor de praktijk van het jeugdstrafproces in Nederland. Hoofdstuk 1 heeft laten zien dat minderjarige verdachten onder de 14 jaar over het algemeen nog niet begrijpen wat er precies gebeurt in een strafproces, laat staan dat ze doorzien wat er van hen wordt verwacht. Hieruit vloeit de logische conclusie voort dat dergelijke zeer jonge verdachten niet op een strafzitting thuishoren, omdat zij hun recht op participatie en begrip onvoldoende kunnen verwezenlijken. Het is niet reëel te verwachten dat de praktijk deze onbevredigende speelruimte werkelijk kan compenseren. Wel mag worden verwacht dat de actoren zich bewust zijn van deze ongunstige speelruimte voor een effectieve praktijk. Wat betreft de relatie tussen de strafrechtelijke en de civielrechtelijke reactie heeft hoofdstuk 2 laten zien dat het in Europa gebruikelijk is om te bezien of jongeren die een strafbaar feit

hebben gepleegd wellicht een civielrechtelijke maatregel moet worden opgelegd. In Nederland gebeurt dat tegenwoordig met name in het Justitieel Casus Overleg, dat wil zeggen voorafgaande aan een mogelijke zitting bij de kinderrechter.

Middenpositie

Artikel 40 van het IVRK schrijft bij verdachte, vervolgte en veroordeelde kinderen een speciale strafrechtelijke procedure voor. Hoe verhoudt zich deze procedure tot die in de omringende landen? Voor een globaal inzicht in de strafrechtelijke procedure bij minderjarigen hebben wij onze aandacht in hoofdstuk 3 gericht op drie structurele aspecten: openbare of gesloten jeugdstrafzittingen, leken- of professionele rechters, een inquisitoire of adversaire procedure.

Wat betreft het eerste punt, de internationale richtlijn van besloten strafzittingen voor minderjarigen ter bescherming van hun privéleven, hoort Nederland tot de middengroep, dat wil zeggen tot de landen die weigeren deze richtlijn strikt toe te passen. De Nederlandse wet biedt de kinderrechter immers uitdrukkelijk de mogelijkheid om bij misdrijven die gepaard gaan met veel maatschappelijke aandacht de deuren te openen voor vertegenwoordigers van de media.

Wat betreft de vraag van de lekenparticipatie, kan worden geconcludeerd dat overal in de omringende landen de figuur van lekenrechter in verschillende variaties gebruikelijk is, terwijl wij die in ons land niet kennen. Lekenrechters

hebben zitting naast de professionele kinderrechter en beslissen mee over de schuld of onschuld van de verdachte en de eventueel op te leggen sanctie. Pedagogisch gezien lijkt alleen de situatie in landen als Frankrijk en Italië interessant, aangezien daar de eis wordt gesteld dat de lekenrechter deskundig moet zijn op het gebied van adolescenten en hun opvoeding. Feitelijk blijkt de inbreng van de lekenrechter in deze landen echter nauwelijks van betekenis.

Wat betreft het derde punt, de aard van de procedure, kan worden geconcludeerd dat ons jeugdstrafproces past in de inquisitoire traditie. Deze traditie, die in beginsel veel ruimte biedt aan de communicatie tussen rechter en (jeugdige) verdachte, is echter niet specifiek Nederlands, maar typerend voor het jeugdstrafrecht op het gehele Europese continent. We concluderen dan ook dat ons land weliswaar afwijkt op het tweede punt, omdat Nederland de figuur van de lekenrechter niet kent, maar dat dit verschil nauwelijks relevant is en dat ons land zich op de beide andere punten nauwelijks onderscheidt in Europa, in negatieve noch in positieve zin.

In hoofdstuk 4 komen we tot de conclusie dat ons land zich wat betreft het jeugdstrafproces typisch in een middenpositie bevindt; dat geldt zowel voor de juridische bijstand als voor de rol van organisaties voor hulp en advies, en zowel voor de participatie van de ouders als voor de armslag van de kinderrechter. Sinds de uitspraak van het Europese Hof in de zaak Salduz hebben er in de meeste landen

wijzigingen plaatsgevonden in het beleid met betrekking tot het toewijzen van een advocaat. In principe moet de advocaat aanwezig kunnen zijn bij het eerste verhoor dan wel consultatiebijstand kunnen geven voorafgaand aan het eerste verhoor. Maar niet in alle landen is men zo ver dat deze wijziging geheel is doorgevoerd. Daarnaast worden in een aantal landen, waaronder Nederland, uitzonderingen gemaakt op dit gebied. Dit wil zeggen dat jeugdige verdachten in een aantal gevallen afstand kunnen doen van het recht op bijstand van een advocaat op het politiebureau. Bij vooropleidingen en bij de kinderrechter is er in de meeste landen altijd een advocaat aanwezig, al vormen Zwitserland en Griekenland hierop een uitzondering.

Zo'n middenpositie wordt ook duidelijk zichtbaar als het gaat om de rol van organisaties voor hulp en advies, zoals de Raad voor de Kinderbescherming en de jeugdreclassering. Deze organisaties zijn in Nederland weliswaar nadrukkelijk aanwezig in alle fasen van het proces, maar de positie van deze organisaties is in diverse landen gunstiger voor de kinderrechter en in principe ook slagvaardiger, omdat ze deel uitmaken van de rechtbank en rechtstreeks onder supervisie van de kinderrechter functioneren. Hierdoor kan informatieuitwisseling gemakkelijker plaatsvinden tussen rechtbank en de Raad voor de Kinderbescherming. Bovendien is het praktisch gezien een voordeel wanneer deze organisatie zich in de rechtbank bevindt, omdat jongeren en ouders daardoor direct afspraken kunnen maken over

de tenuitvoerlegging van een sanctie. Informatieverstrekking aan jongeren en ouders over het vervolgtraject, nadat het vonnis is uitgesproken, kan direct plaatsvinden, zodat zij weten wat er gaat gebeuren en met welke instanties zij te maken krijgen.

Wat betreft de participatie van de ouders in de strafrechtelijke procedure betreffende minderjarige verdachten constateren wij dat de positie van de ouders tijdens de terechtzitting in Nederland in beginsel niet bijzonder sterk is. Tegelijkertijd is echter duidelijk dat de ouders in Nederland ook aanzienlijk minder kwetsbaar zijn dan in de meeste omliggende landen wat betreft hun verantwoordelijkheid voor het gedrag van hun kind.

Ten slotte heeft de kinderrechter in de continentale traditie behalve in de voorfase en op de zitting ook in de fase van de tenuitvoerlegging een actieve rol, en speelt hij behalve in het jeugdstrafrecht ook een rol in het civiele jeugdrecht. In deze opzichten is de rol van de Nederlandse kinderrechter beperkter dan elders in continentaal Europa gebruikelijk is en lijkt zijn rol meer op die van de kinderrechter in de Angelsaksische traditie.

Kortom, het Nederlandse jeugdstrafprocesrecht bevindt zich op al deze punten ergens 'in het midden' en onderscheidt zich nergens op bijzondere wijze. Hiervoor concludeerden we dat ons jeugdstrafproces een pedagogisch minder gunstige basis heeft, gegeven het feit dat we in Nederland in het jeugdstrafrecht met een (deels) relatief jeugdige populatie te maken hebben. De conclusie dat ons

jeugdstrafprocesrecht zich op al deze punten in het midden bevindt en zich in geen opzicht bijzonder onderscheidt, impliceert dat het geconstateerde relatief ongunstige pedagogisch kader op geen van deze punten wordt gecompenseerd. Daarmee rijst de vraag in hoeverre de cultuur van ons jeugdstrafproces blijkt geeft van een bewustzijn van deze pedagogisch weinig gunstige situatie, dat wil zeggen in hoeverre de cruciale actoren in de praktijk van het jeugdstrafproces in staat blijken van hun kant iets extra's te bieden.

De praktijk in Nederland

In hoofdstuk 5 wordt de praktijk van de Nederlandse jeugdstrafzitting onderzocht aan de hand van de twee kernbegrippen participatie en begrip, die elk worden geoperationaliseerd naar verschillende aspecten. Hoofdstuk 6 is opgebouwd rond dezelfde aspecten en Nederland krijgt daarin een plaats ten opzichte van de andere Europese landen. Hoofdstuk 5 presenteert het verslag van ons onderzoek naar de praktijk van de jeugdstrafzitting in Nederland. Daartoe zijn een kleine 700 zaken bijgewoond, waarvan het merendeel bij de enkelvoudige kamer en ruim 130 voorgeleidingen en 30 zittingen bij de meervoudige kamer. Daarnaast zijn 270 personen geïnterviewd waarvan het merendeel jongeren, maar ook ruim 60 ouders.

Zittingsruimte Allereerst wordt geconstateerd dat er een grote variatie in zittingsruimtes voor jeugdstrafzaken bestaat. Dat betekent vanuit

pedagogisch perspectief dat rechters vaak moeten werken onder ongemakkelijke omstandigheden, aangezien de afstand tussen hen en de jeugdige verdachte en diens familie niet optimaal is en de inrichting ongunstig. Tot dergelijk ongemak moet dan worden gerekend dat men elkaar niet rechtstreeks kan aanspreken, maar via een microfoon met elkaar moet communiceren, dat men elkaar niet echt goed kan zien, dat ouder en kind op onhandige afstand van elkaar of ten opzichte van de rechter en/of de officier zitten. Vanuit de invalshoek van de onderlinge communicatie is de intieme setting van de voorgeleiding vaak voorbeeldig, ook al is het pedagogisch helemaal niet slecht dat in de zittingszaal net iets meer distantie domineert en ook juist enige ongelijkheid tot uitdrukking komt. Beide visualiseren goed de noodzakelijke spanning tussen strengheid en betrokkenheid. Maar er blijken maar weinig rechtbanken in Nederland waar deze precaire maar wenselijke combinatie van strengheid en betrokkenheid, van afstand zonder afstandelijkheid doordacht is vormgegeven. Soms is zelfs het tegendeel het geval. In dat geval ontbreekt het meestal aan iedere vorm van nabijheid, waardoor rechter en officier bijzondere inspanningen moeten verrichten om iets van hun gewenste betrokkenheid geloofwaardig te kunnen maken. Dat vereist veel extra's van hun kant, aan persoonlijkheid, aan inzet en aan vaardigheden en het betekent heel hard werken. Daarom lukt het onder die ongunstige condities meestal slechts een beperkt aantal keren om in

pedagogisch opzicht van een ‘goede zitting’ te kunnen spreken.

Participatie Wat betreft de participatie van de jeugdige verdachte komen we over het geheel genomen tot een positief oordeel. Allereerst stellen we vast dat de jongeren globaal gezien volop aan bod komen en op meerdere momenten gelegenheid krijgen om hun verhaal naar voren te brengen. Dit behoort tot de vaste en sterke kenmerken van het Nederlandse (jeugd)strafproces. Meestal wordt ook goed doorgevraagd naar aanleiding van hetgeen de jongere naar voren brengt, maar op dit punt bestaat veel meer variatie dan bij het eerste punt. Op het volgende, direct aansluitende punt – de gesprekstechniek met betrekking tot adolescenten – blijkt er onder de Nederlandse kinderrechters sprake van zeer grote verschillen. Het beperkte begrip, het nog lang niet volledig ontwikkelde geweten en de gebrekkige concentratie van de doorsnee minderjarige verdachten vergen een meer specifieke gesprekstechniek dan de vaardigheden waar alle rechters en raadsheren in Nederland over het algemeen over beschikken. Dit is in hoge mate een kwestie van training; op dit punt is er nog onvoldoende professionaliteit. Ten slotte hebben we gekeken naar de rol van de ouders. We hebben allereerst hun aanwezigheid in bijna 400 jeugdstrafzaken geregistreerd en vastgesteld dat bij driekwart daarvan ten minste één van de ouders aanwezig is. Het lijkt erop dat de meerderheid van de jongeren de aanwezig-

heid van hun ouders bij de zitting als prettig ervaart. Driekwart van de ouders is tevreden over de kinderrechter en vindt dat er naar hen is geluisterd. Toch stellen wij vast dat de Nederlandse kinderrechters sterk verschillen in de mate waarin en de manier waarop zij de ouders bij de zitting betrekken. Het is duidelijk dat dit punt nader aandacht van de beroepsgroep verdient en wij hebben geconstateerd dat hier nog verschillende belangrijke verbeteringen mogelijk zijn.

Begrip Wat betreft het begrip van de jeugdige verdachte komen we tot een iets minder positief oordeel. Enerzijds constateren wij dat de kinderrechters de jeugdige verdachten vaak op enig moment terechtwijzen en hun afkeuring uitspreken over het delict gedrag en dat soms doen door op professionele wijze op de gevolgen van dat gedrag en op de persoonlijke verantwoordelijkheid van de jongere daarvoor te wijzen. Ook is het positief dat de rechter vaak uitleg geeft over de gang van zaken en over de verschillende personen in de zaal en hun rol tijdens de zitting. Dat blijkt echter lang niet altijd het geval, vandaar dat op dit punt nog verbetering mogelijk is. Anderzijds is de motivering van de rechterlijke beslissing in veel gevallen nog aan de magere kant. Dit kan duidelijk verbeterd worden. Ten slotte is hier nog een punt dat echt zorgelijk is en dat betreft het veelvuldig gebruik van juridisch jargon. Uiteraard bestaan ook op dit punt grote individuele verschillen, maar wij stellen vast dat het taalgebruik in het algemeen

en het gebruik van juridisch jargon in het bijzonder ervoor zorgen dat grote delen van wat op de zitting wordt besproken langs de jongere heengaan en hem de ervaring bezorgen er eigenlijk buiten te staan. Dit punt achten wij in het algemeen onvoldoende en hier is verbetering dringend gewenst.

De Nederlandse praktijk in Europees perspectief

Hoofdstuk 6 doet verslag van ons onderzoek naar de praktijk van de jeugdstrafzitting in de ons omringende landen. Daartoe zijn in totaal zo'n 2.000 zaken gevolgd in 10 landen en zijn aanvullend interviews gehouden met kinderrechtshouders, jeugdofficieren en jeugdadvocaten. Zoals ook in hoofdstuk 5 met Nederland is gedaan, is elk onderzocht land beoordeeld op basis van de mate van participatie en begrip en aan de hand daarvan geplaatst in een van drie categorieën: goed, voldoende of onvoldoende.

Zittingsruimte De eerder geconstateerde verschillen wat betreft de ruimtes waarin de jeugdstrafzittingen plaatsvinden blijken binnen Europa nog veel groter. Wat echter meteen opvalt is dat er in sommige landen een traditie bestaat die veel intiemer en directer is dan we in Nederland (en de meeste andere Europese landen) kennen. Dit betreft Zwitserland, Frankrijk voor zover het gaat om de zitting in het kabinet van de kinderrechtshouders, en de *children's hearing* in Schotland. Deze aanpak vertoont sterke overeenkomst met hoe het in Nederland

toegaat tijdens de voorgeleiding. Duidelijk is dat een dergelijke setting zeer bevorderlijk is voor de procesparticipatie en het begrip van de jeugdige.

Participatie Wat betreft de ruimte voor het verhaal van de jongere past Nederland in Europees perspectief in de eerste categorie (goed), samen met de zojuist genoemde drie landen: Zwitserland, Frankrijk (en *chambre*) en de *children's hearing* in Schotland. Deze drie landen doen het op dit punt net iets beter, alleen al als gevolg van de zojuist gesignaleerde gunstige setting, die de mogelijkheid tot meer direct contact faciliteert.

Een ander punt betreft de manier van doorvragen en reageren op het verhaal van het kind. De Nederlandse kinderrechtshouder vraagt vaak door en gaat daarmee serieus in op het verhaal van de jeugdige verdachte, maar dat gebeurt niet overal en welbewust. Daarmee bevindt hij zich in de midden categorie, terwijl het eerdergenoemde trio ook hier voorbeelden laat zien van hoe het beter kan. De Franse en Zwitserse kinderrechtshouder en de leken die zitting hebben in het *children's panel* in Schotland gaan doorgaans uitvoerig in op wat de jongere naar voren brengt en de persoonlijke omstandigheden staan centraal tijdens de zitting.

We hebben geconstateerd dat de Nederlandse kinderrechtshouder vaak moeite heeft met het vinden van een goede verhouding tussen zelf aan het woord zijn en het woord geven aan de jongere. Ook wat dit punt van de

gesprekstechniek met betrekking tot adolescenten betreft hebben we elders wel voorbeelden gezien van hoe het beter kan. Maar we hebben ook geconstateerd dat dit eigenlijk nergens standaard goed is. Overal ontbreekt training en is er op dit punt nog onvoldoende professionaliteit.

Met betrekking tot de rol die wordt gegeven aan de ouders is in hoofdstuk 5 weliswaar tevredenheid vermeld bij het merendeel van de ouders, maar zijn ook belangrijke tekortkomingen gesignaleerd. Op dit punt hoort Nederland tot de middencategorie (voldoende), terwijl de *children's hearing* en de Zwitserse kinderrechtster standaard overtuigende voorbeelden laten zien van actievere betrokkenheid van de ouders. De ouders worden uitdrukkelijker welkom geheten, zij krijgen een plaats toegewezen van waar zij de kinderrechtster of lekenrechtster goed kunnen zien en gemakkelijk met hen kunnen communiceren en er wordt uitgebreider met de ouders gesproken en meer inhoudelijk ingegaan op de situatie thuis.

De participatie van de jeugdige verdachte komt het slechtste uit de verf in de Angelsaksische landen en Spanje. De praktijk in deze landen laat zien dat een meer accusatoire proces-traditie weinig ruimte laat voor een constructieve dialoog tussen de kinderrechtster en de jeugdige verdachte. De advocaat voert het woord voor de jeugdige verdachte en de persoonlijke omstandigheden staan allesbehalve centraal tijdens de terechtzitting. De ouders worden nauwelijks betrokken bij de zitting en

zijn alleen punt van aandacht wanneer het gaat om strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor het gedrag van hun kind of civielrechtelijke aansprakelijkheid voor de schade veroorzaakt door hun kind.

Begrip Wat betreft begrip blijkt in Nederland lang niet in alle gevallen door rechters uitleg te worden gegeven over de gang van zaken, over de verschillende personen in de rechtszaal en hun rol tijdens de zitting. Nederland behoort ook hier tot de middencategorie. Frankrijk, Schotland (*children's hearing*) en Zwitserland geven sterke voorbeelden van hoe het op dit punt nog beter kan. In de landen waarin de accusatoire proces-traditie heerst, is het geven van uitleg allerminst aan de orde, omdat de advocaat geacht wordt de jeugdige verdachte voor te bereiden op de zitting en vooraf uitleg te geven over de gang van zaken en de rol van de jeugdige.

Met betrekking tot het gebruik van juridisch jargon presteert Nederland duidelijk minder dan de meeste omliggende landen, terwijl kinderrechtster in verschillende landen eenvoudigweg laten zien dat juridisch jargon en moeilijk taalgebruik überhaupt geheel of grotendeels vermeden kunnen worden of anderszins meteen toegelicht. Op het punt van de motivering van de beslissing bieden de Duitse en Zwitserse kinderrechtster en de leken van de *children's hearing* goede voorbeelden. En ten slotte bieden de Duitse en de Zwitserse kinderrechtster, maar ook hun Griekse en Italiaanse collega's (overigens onderling nogal

uiteenlopende) voorbeelden wat betreft een mogelijk appel op het morele besef van de jongere. Op beide laatste punten hoort Nederland opnieuw tot de middencategorie.

7.3 Conclusies

Een eerste opvallende overall conclusie is dat overwegend drie 'landen' – althans 'landensituaties' – het fraaiste beeld laten zien en pedagogisch gezien dus in de meeste opzichten als *best practices* en voorbeelden voor andere landen kunnen worden beschouwd, ook voor Nederland. De drie landen waar het jeugdstrafproces vanuit pedagogisch perspectief het meest effectief verloopt zijn Zwitserland, Schotland en Frankrijk.

Top drie

Op de eerste plaats komt zonder twijfel Zwitserland. Dat is het enige land dat zonder uitzondering op alle 8 punten waarop onze vergelijking zich toespitst een waardering in de eerste categorie scoort, namelijk goed. Dit is des te meer opvallend omdat dit land, zoals we in hoofdstuk 2 hebben gezien, weliswaar een ondergrens van 10 jaar kent, maar adolescenten er pas vanaf 15 jaar kunnen worden vervolgd en sancties opgelegd kunnen krijgen. Met andere woorden, Zwitserland kent niet alleen de pedagogisch meest verantwoorde benadering van jeugdige delinquenten, maar die benadering is ingebed in een systeem dat rekening houdt met de ontwikkeling van het kind, hetgeen impliceert dat de allerjongsten

uitsluitend te maken krijgen met civiele maatregelen. Kortom, Zwitserland staat met afstand op de eerste plaats. Wel dient hier opnieuw opgemerkt te worden dat de rechtspositie van de Zwitserse jeugdige verdachte beduidend minder sterk is dan die van verdachten in andere landen. Tijdens de strafzitting zijn doorgaans noch een advocaat, noch een officier aanwezig en moeten de jeugdige en zijn ouders voor wat betreft de waarborging van hun rechten volledig vertrouwen op de kinderrechter. In deze studie draait het echter om het pedagogisch perspectief en dat perspectief is, zoals gezegd, uitgewerkt en geconcretiseerd in de twee aspecten van participatie en begrip. Vanuit die invalshoek staat de aanpak in Zwitserland op de eerste plaats. Een tweede plaats in ons overzicht is weggelegd voor de Schotse *children's hearings*, die eigenlijk alleen achterblijven op het allerlaatste punt, dat van het appel op moreel besef. Er bestaat overigens een behoorlijke afstand tussen de situatie in Zwitserland en die in Schotland en dat verschil zit opnieuw op het niveau van het systeem. Kinderen die delicten plegen worden in Schotland standaard naar een *children's hearing* gestuurd, echter met de belangrijke kanttekening dat dit niet opgaat voor jongeren die betrokken zijn bij zeer ernstige misdrijven, en minstens zo belangrijk, dat dit slechts opgaat voor jongeren tot 16 jaar, en bovendien dat ze al op heel jonge leeftijd (vanaf 8 jaar) voor een delict naar een dergelijke *hearing* kunnen worden gestuurd, al moet daarbij worden opgemerkt dat in dit systeem

alleen civielrechtelijke maatregelen kunnen worden opgelegd. Wat uiteraard bijzonder opvallend en zelfs wrang is aan het Schotse systeem, is ten slotte, zoals we hebben gezien, het enorme contrast met de aanpak van het Schotse *youth court*, dat in ons schema alleen met uitzondering van het één-na-laatste punt – de motivering van de rechterlijke beslissing – over de hele linie onvoldoende scoort. Frankrijk, dat wil zeggen voor zover het gaat om de zitting in het kabinet van de kinderrechtster, komt in ons overzicht op een derde plaats. De gewone zitting, voor de zwaardere zaken en de recidivisten, is op de meeste punten overigens goed vergelijkbaar met de zitting in Nederland.

Pas na deze top drie volgen Duitsland en Nederland. Duitsland komt op een vierde plaats met een overtuigende aanpak op de twee laatste punten – de motivering van de beslissing en het appel op het besef van wat is aangericht. Daarbij past wel de kanttekening dat de algehele toonzetting van het jeugdstrafproces in Duitsland nogal paternalistisch is en dat de positieve invulling van deze twee punten mede in dat licht moet worden gezien. Daarna komt Nederland op een vijfde plaats, met veel scores in de middencategorie en een hoge score op het eerste punt – het verhaal van de jongere –, maar ook een opvallend negatieve score op het punt van het jargongebruik.

Nederland in het midden

Een tweede overall conclusie is dat Nederland in Europees perspectief zeker niet uit de toon valt. Zowel qua participatie als qua begrip

behoort ons land tot de middencategorie. Als deze uitkomst echter wordt gerelateerd aan het relatief ongunstig gegeven van de lage minimumleeftijdsgrens, dan moeten we concluderen dat deze uitkomst geen reden tot bijzondere tevredenheid geeft. Zo zijn de meeste omringende landen ten minste in structureel opzicht in het voordeel vergeleken bij Nederland vanwege de hogere minimumleeftijdsgrens van strafrechtelijke verantwoordelijkheid.

Prioriteit

Een derde voor de hand liggende conclusie is dat er richting verbetering prioriteit lijkt te moeten worden gegeven aan de drie punten waarop ons land het minst bevredigend voor de dag komt: allereerst het gebruik van juridisch jargon, en verder de gesprekstechniek met betrekking tot adolescenten en de motivering van de beslissing.

De praktijk in de landen uit de top drie biedt goed houvast en voorbeeld op het punt van het vermijden van juridisch jargon. Enerzijds heeft dit te maken met het feit dat er minder juridisch geschoolde professionals aanwezig zijn tijdens de zitting, zoals bij de *children's hearings* en de Zwitserse terechtzitting het geval is en vaak ook in Griekenland het geval blijkt. Anderzijds hangt het weinige jargongebruik zeker niet helemaal af van de beperkte aanwezigheid van juristen tijdens de zitting. In de Franse en Italiaanse jeugdrechtbank leidt een juridisch geschoolde kinderrechtster de zitting en zijn altijd een officier van justitie en advocaat aanwezig; desondanks slaagt de

kinderrechter er in deze landen in juridisch jargon vrijwel geheel te vermijden. Een korte gerichte training die zich zowel richt op terugdringen van het jargongebruik als op eenvoudige uitleg van vakjargon zou hier al gauw de nodige verbetering in kunnen bewerkstelligen (zie box A hierna).

Wat betreft de gesprekstechniek is geconstateerd dat die eigenlijk overal onder de maat is. Ook dit valt echter eenvoudig te trainen (zie bijlage 1: *Notitie over gesprekstechniek met jeugdige verdachten*). Dit geldt voor zowel het spreken met de jeugdige verdachte als met zijn ouders op zitting (zie voor dit laatste aspect ook de vragenlijst voor ouders in box B). Met een dergelijke professionaliseringsstap zou Nederland op dit punt in internationaal opzicht snel voorop kunnen lopen.

Op het punt van de motivering van de beslissing zou de praktijk in Zwitserland en Duitsland tot voorbeeld genomen kunnen worden, omdat in deze landen de beslissing duidelijk wordt uitgelegd aan de jongere, waardoor ook de achterliggende redenen voor het opleggen van een bepaalde straf of maatregel voor de jongere helder zijn. Dit vergroot voor jongeren het gevoel dat de terechtzitting rechtvaardig is verlopen (procedurele rechtvaardigheid) en daarmee tevens de kans dat herhaling van dergelijk delictgedrag wordt voorkomen.

Rol zittingsruimte

Een vierde en wellicht de belangrijkste conclusie betreft de rol die de zittingsruimte speelt in het meer of minder effectief verlopen van

de zitting. De Nederlandse kinderrechter moet vaak werken onder ongemakkelijke omstandigheden, aangezien de afstand tussen hem en de jeugdige verdachte en diens familie niet optimaal is en de inrichting ongunstig. Dit aspect verdient veel meer aandacht dan er tot op heden aan wordt gegeven. Zwitserland, Frankrijk, voor zover het gaat om de zitting in het kabinet van de kinderrechter, en Schotland, voor wat betreft de *children's hearing*, vormen gezamenlijk de top drie in ons schema. Een belangrijke reden daarvoor is het eenvoudige feit dat deze drie, onderling overigens aanzienlijk verschillende soorten zittingen, allemaal plaatsvinden in een zekere intieme setting – men zit dicht bij elkaar. Dat is de kern.

Deze simpele kern delen deze settings alle drie met de voorgeleiding in Nederland. Hierdoor scoren de voorgeleidingen ook op vrijwel alle genoemde punten beter dan de zittingen bij de kinderrechter. Let wel, de rechter-commissaris is lang niet altijd een ervaren kinderrechter! Het is primair de intieme setting, die het veel gemakkelijker maakt voor de jongere om actief deel te nemen en duidelijk te maken wat hij wel of niet begrijpt. En het is primair dezelfde intieme setting, die de rechter-commissaris aanzet tot het vermijden van jargon – hij ziet vlak voor zijn neus dat de jongere het niet kan volgen –, die hem 'dwingt' de jongere meer aan het woord te laten en zelf minder het woord te nemen, en hem helpt de motivering van zijn beslissing te expliciteren en helder en eenvoudig te formuleren.

Pedagogiek, paternalisme en rechtspositie

Het is natuurlijk mogelijk om de bevindingen uit dit rapport af te doen met de kritiek dat dit leidt tot een bevoogdende benadering of tot te veel pedagogiek en te weinig strafrecht. Wat betreft het laatste verwijt verwijzen we naar de internationale verklaringen ten aanzien van de rechten van het kind. Zoals de eerste vier hoofdstukken lieten zien, zijn deze verklaringen meteen vanaf de Beijing Rules zeer uitgesproken als het gaat om jeugdigen die in aanraking komen met het strafrecht: zij moeten zo volwaardig mogelijk kunnen deelnemen aan het strafproces en in staat worden gesteld om zoveel mogelijk van de hoofdzaken te begrijpen. In hoofdstuk 1 hebben wij deze stellingnames nader uitgewerkt en geoperationaliseerd in pedagogische zin, waardoor ze werkelijk als handvatten voor de beoordeling van de praktijk van het jeugdstrafproces in Nederland en elders kunnen dienen. We hebben daarbij uitdrukkelijk beoogd pedagogische inzichten niet tegenover juridische stellingnames te zetten, maar slechts de pedagogische implicaties van deze juridische stellingnames aan te geven en uit te werken. Daarmee past dit onderzoek in de bredere trend van interdisciplinaire studies op dit terrein, gemarkeerd door studies als *Youth on Trial* (2000) en *Rethinking Juvenile Justice* (2008). Wat we in het kader van deze studie uiteraard niet konden doen, was een pedagogische metareflectie op de stellingnames die de afgelopen decennia zijn gepresenteerd in de internationale verklaringen ten aanzien van de rechten van het kind. Dit betekent ook dat we

in het kader van deze studie niet konden toekomen aan een fundamentele reflectie op de verhouding pedagogiek en (jeugd)strafrecht en op de vraag in hoeverre deze twee perspectieven conceptueel werkelijk in oppositie tot elkaar staan of met betrekking tot kinderen juist altijd en onvermijdelijk met elkaar verbonden zijn.

Het weerwoord op het eerste verwijt – dat dit rapport zou leiden tot een bevoogdende benadering van jeugdige verdachten – is wat complexer. Dit verwijt impliceert meestal dat een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht onvermijdelijk zal leiden tot bevoogding. Als we naar de resultaten van ons internationale onderzoek kijken, lijkt hier inderdaad enige ondersteuning voor deze stelling gevonden te kunnen worden. Het duidelijkste voorbeeld is Zwitserland. De Zwitserse aanpak komt pedagogisch gezien op de eerste plaats, maar juist deze aanpak gaat gepaard met een onmiskenbaar gebrekkige rechtspositie van de jeugdige verdachte. Meestal is er in Zwitserland in de hele procedure geen advocaat te bekennen. Sterker nog, over zijn rol beslist de rechter. De kinderrechter is dus vaak behalve rechter ook nog aanklager en verdediger. Dat is uiteraard discutabel, gelet op de stellingname waar dit hoofdstuk mee begon. Toch is goed voorstelbaar dat de Zwitserse aanpak als *best practice* op diverse punten ter verbetering tot voorbeeld wordt genomen, zonder dat dit tot een aantasting van de rechtspositie van jeugdige verdachten hoeft te leiden. *Fair trial* en inspanningen om de jeugdige verdachte actief te laten participeren en

te helpen zoveel mogelijk te begrijpen van hetgeen wordt besproken, kunnen zich goed met elkaar verdragen. Er is geen reden om het Zwitserse model integraal te kopiëren. Zittingen bij de kinderrechter zonder advocaat zijn bijvoorbeeld in Nederland ondenkbaar en zouden ook in Zwitserland taboe moeten zijn. Maar als de Nederlandse kinderrechter een voorbeeld aan zijn Zwitserse collega zou nemen wat betreft het vermijden van juridisch jargon, het motiveren van de beslissing, het actief betrekken van de ouders en uitleg geven over de gang van zaken en de personen, dan wordt de zitting daarmee zonder twijfel effectiever.

7.4 Aanbevelingen

Naar aanleiding van ons onderzoek presenteren wij een tiental aanbevelingen ter versterking en verbetering van de Nederlandse jeugdstrafrechtpraktijk. Eerst zetten we de aanbevelingen op een rij op het punt waar deze studie om draait, dat wil zeggen de benadering van de jeugdige verdachte door de kinderrechter. Dit zijn stuk voor stuk praktische aanbevelingen voor de kinderrechter. Daarna doen wij ook nog een enkele aanbeveling op het niveau van de organisatie van de rechtbank en op het niveau van het jeugdstrafrechtstelsel als geheel.

A. De praktijk van de kinderrechters

1. Leg kort de gang van zaken en de rol van de verschillende personen in de zaal uit
Ga er niet zonder meer van uit dat de advocaat

dit al heeft gedaan. Zelfs als dit al het geval is kan het geen kwaad dat u dat zeer kort herhaalt. Neem hierbij de rechter-commissaris als voorbeeld.

2. Reageer weloverwogen op het verhaal van de jeugdige verdachte

Hanteer als vuistregel dat altijd enkele vragen worden gesteld naar aanleiding van het verhaal van de jeugdige. Toon daarbij uitdrukkelijk interesse in het verhaal. Houd rekening met het feit dat jeugdigen vooral alert zijn op oogcontact – ‘echt aankijken’ (maak op dit punt echter een uitzondering voor jongeren met een stoornis uit het autistisch spectrum); en dat ‘chagrijnig kijken’ wordt opgevat als aanwijzing voor gebrek aan interesse.

3. Wees zuinig met woorden en royaal met stilte

Bedenk steeds dat hoe langer achtereen de rechter aan het woord is, hoe passiever de jeugdige verdachte wordt. Probeer kort van stof te blijven. Streef ernaar dat de jongere niet minder aan het woord komt dan uzelf.

4. Vermijd lange zinnen, moeilijke woorden en juridisch jargon

Neem opnieuw de rechter-commissaris tot voorbeeld. Train hierop samen met uw collega's. Hanteer de vuistregel, dat wanneer uw neefje van 10 het niet snapt de jeugdige in kwestie het evenmin kan volgen. Oefen u in het gebruik van alternatieven voor juridisch jargon (zie hierna box A voor de door de beroepsgroep opgestelde alternatieven).

5. Confronteer de jeugdige verdachte met de gevolgen van het delict

Vermijd moraliseren; vermijd een beroep op schaamte. Draag uit dat niet de jeugdige als persoon onder kritiek staat, maar alleen diens gedrag. Confronteer de jeugdige neutraal en zakelijk met de concrete gevolgen van het delict voor het slachtoffer, en voor degenen om wie hij geeft – zijn ouders, grootouders, broertjes en zusjes, et cetera. Wijs op de persoonlijke verantwoordelijkheid van de jeugdige en appelleer in die zin aan schuldbesef, maar doe dat terughoudend, en appelleer kort en concreet aan empathie voor het slachtoffer.

6. Motiveer uw beslissing in toegankelijk Nederlands

Tracht de beslissing zo direct mogelijk in rustige, korte bewoordingen aan de jeugdige duidelijk te maken en maak daarbij goed oogcontact (met de reserve voor aanbeveling 2).

7. Benader de ouders met respect en interesse en geef ze een actieve rol

Laat ouders ergens voor in de zaal plaatsnemen, zodat u ze goed kunt zien en aankijken en vice versa. Heet de ouders welkom. Benader de ouders primair als opvoeders van hun kind. Mik daarbij voor alles op de positieve betekenis van hun aanwezigheid voor hun kind (tenzij er duidelijk pedagogische contra-indicaties zijn). Stel de ouders meerdere vragen (zie hieronder box B voor de door de beroepsgroep opgestelde noodzakelijk geachte basisvragen).

Box A: Uitleg vakjargon

De zaak aanhouden	Je moet nog een keer terugkomen. De zaak is nog niet klaar. We gaan volgende keer verder.
Ad info-feiten	Er zijn extra feiten die je hebt gepleegd. Die bespreken we vandaag niet, maar ze tellen wel mee voor de straf.
Hoofdelijk aansprakelijk	Het slachtoffer mag zelf kiezen aan wie van jullie hij vraagt om zijn schade te vergoeden. Als hij jou kiest, dan moet jij alles betalen. Daarna kun jij geld terugvragen van je mededaders voor wat zij hebben gedaan.
Schuldheling	Je had moeten bedenken dat 't foute boel was.
Seponeren	De officier van justitie beslist om niets meer met de zaak te doen.
Subsidiar	Ik (OvJ) denk dat jij ... gedaan hebt, maar als de rechter denkt dat dat niet zo is, dan denk ik dat het ...
Tenlastelegging	Waarvan je wordt verdacht.
Voorwaardelijke opzet	Je hebt het niet zo bedoeld, maar als je goed had nagedacht dan had je geweten dat dit zou kunnen gebeuren.

Box B: Vragen aan ouders

In de afgelopen twee jaar is in verschillende sessies met ruim 60 kinderrechters en jeugdofficieren nagedacht over mogelijke standaardvragen aan de ouders. Dat laatste onderwerp is uiteraard des te urgenter geworden aangezien de ouders sinds 1 januari 2011 verplicht zijn op de zitting te verschijnen. Uiteraard is elke kinderrechter vrij om die dingen aan de ouders te vragen die hem of haar in de specifieke zaak waar het om gaat van belang lijken. Toch bleek in deze besprekingen dat bijna vanzelfsprekend een aantal vragen naar voren kwam waarvan vrijwel alle betrokkenen vonden dat die niet zouden mogen ontbreken in de communicatie met de ouders. Daarbij is als volgt te werk gegaan. Er werd de betrokkenen een lijst met 10 mogelijke vragen voorgelegd waar zij uit konden kiezen en die zij ook konden aanvullen. Het betrof de volgende vragen: 'Wanneer hoorde u van de feiten?', 'Hoe hebt u gereageerd toen u dit hoorde?', 'Hebt u een goed contact met A?', 'Hoe gaat het thuis met A?', 'Hoe gaat het volgens u op school met A?', 'Herkent u wat hier is gezegd over A?', 'Ziet u verschil tussen toen en nu?', 'Is er iets met A waar u zich speciaal zorgen over maakt?', 'Hoe houdt u toezicht op wat A buiten doet?', 'Kunt u zich vinden in het plan van aanpak?'

Al heel snel tekende zich een patroon af, waarbij de volgende drie vragen steeds het meest werden genoemd. Dat betrof de vraag naar de primaire reactie van de ouders, de vraag of ze zich herkennen in hetgeen op de zitting en in de rapportage over hun kind naar voren is gebracht, en de vraag of er iets is met hun kind waar ze zich speciaal zorgen over maken. De eerste vraag, hoe de ouders hadden gereageerd toen ze voor het eerst van de feiten hoorden, werd door vrijwel alle kinderrechters en jeugdofficieren als essentieel en onmisbaar beschouwd.

Op de tweede plaats kwam de vraag of de ouders zich herkennen in hetgeen over hun kind naar voren is gebracht.

En op de derde plaats de vraag of ze zich speciaal zorgen maken over een bepaald probleem met hun kind. Ten slotte waren de meeste betrokkenen het erover eens dat de laatste vraag – in hoeverre de ouders zich kunnen vinden in het plan van aanpak – eigenlijk niet mag ontbreken als het plan van aanpak wordt besproken.

Daarmee ontstaat het volgende lijstje van standaardvragen aan de ouders, waarvan het veld meent dat die in elk geval tijdens de zitting aan de orde moeten komen:

1. Hoe hebt u gereageerd toen u dit hoorde?
2. Herkent u wat hier is gezegd over A?
3. Is er iets met A waar u zich speciaal zorgen over maakt?
4. Kunt u zich vinden in het plan van aanpak?

B. De organisatie van de rechtbank

8. Streef naar speciale, kleine zittingsruimtes voor jeugdige verdachten

De omvang en inrichting van de zittingsruimte lijken van groot belang voor het effect van de zitting bij de kinderrechter. Gegeven het feit dat in Nederland jongeren al vanaf 12 jaar voor de kinderrechter kunnen verschijnen, ligt het doordacht zoeken naar een meer intieme, in elk geval kleine tot zeer kleine en besloten zittingsruimte zonder microfoons voor jeugdstrafzaken extra in de rede. De procedure bij de kinderrechter mag behalve ernst ook een zekere strengheid uitstralen, zodat de jeugdige begrijpt dat het om een serieuze zaak gaat. Dat gebeurt eigenlijk al meteen bij

aankomst in de rechtbank. De meeste rechtbanken zijn immers gevestigd in imposante gebouwen. Bovendien moet men daar tegenwoordig langs detectiepoortjes en röntgenapparatuur. En eenmaal binnen worden nieuwkomers ogenblikkelijk getroffen door de toga's. Er hoeft tenslotte ook geen taboe te rusten op een zekere ongelijke, dat wil zeggen iets hogere zitpositie van de rechter en de officier ten opzichte van de minderjarige verdachte en diens familie. Al deze elementen versterken het gevoel dat het om een serieuze zaak gaat die hoog wordt opgenomen. (Minderjarige) verdachten zijn dan ook vrijwel zonder uitzondering behoorlijk zenuwachtig bij aanvang van de zitting.

Wat vervolgens voor de communicatie met de minderjarige essentieel is, is dat de zittingsruimte niet te groot is en dat iedereen op hoorbare afstand van elkaar zit, waardoor er geen microfoons gebruikt hoeven te worden. Ook hier kunnen de voorgeleidingen bij de rechter-commissaris als voorbeeld dienen. De voorgeleiding vindt doorgaans plaats in een kleinere ruimte, die tevens dienst doet als kantoorruimte. De jeugdige krijgt daardoor het idee dat hij letterlijk op het matje geroepen wordt bij de kinderrechter. Daarnaast maakt dit het mogelijk dat alle partijen dicht bij elkaar zitten, iedereen elkaar kan aankijken en er goed hoorbaar onderling gecommuniceerd kan worden.

Het is in het licht van dit onderzoek geen al te gedurfde hypothese dat met name een aanmerkelijke verbetering op het punt van de

zittingsruimte de Nederlandse kinderrechter in staat zal stellen om op gelijke hoogte te komen met zijn collega's in de top drie en ook werkelijk de competitie met hen te kunnen aangaan.

C. Het jeugdstrafrechtstelsel

9. *Vervolg jeugdigen pas vanaf 14 jaar*

Ontwikkelingspsychologisch onderzoek toont aan dat jongeren onder de 14 jaar over het algemeen nog niet in staat zijn tot volwaardige deelname aan een strafproces. Het ligt dan ook in de rede om in Nederland, in navolging van de overgrote meerderheid van de ons omringende landen, jongeren tot 14 jaar uit te sluiten van strafvervolgning en hen tot die leeftijd uitsluitend te confronteren met civielrechtelijke maatregelen.

Over de afgelopen jaren blijkt een derde van de zaken die door de kinderrechter worden afgedaan jongeren van 12 tot 15 jaar te betreffen.¹ De laatste jaren ligt dat aantal jaarlijks rond de 3.000. Conservatief geschat betekent dat dat er tegenwoordig jaarlijks waarschijnlijk een kleine 1.000 12- tot 13-jarigen voor de kinderrechter verschijnen. Dat is toch altijd nog een flink aantal, bijna 10% van alle minderjarige verdachten.

Ons pleidooi betreft niet zozeer een aanpassing van de ondergrens voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid in het Wetboek van Strafrecht. Wij bepleiten veeleer om de leeftijd voor het instellen van een strafrechtelijke vervolging feitelijk te verhogen en zaken

1 Jeugdmonitor CBS, 2010.

betreffende kinderen tussen de 12 en 14 jaar die een strafbaar feit hebben gepleegd net als in de meeste ons omringende landen standaard binnen het civiele jeugdrecht af te handelen.

10. Versterk de rol van de kinderrechter in de tenuitvoerlegging

In diverse omringende landen is de rol van de kinderrechter groter in de tenuitvoerlegging. Dan valt met name te denken aan twee aspecten: de berisping en het toezicht op en de beëindiging van de sanctie.

a. *De berisping.* In navolging van verschillende landen verdient herinvoering van de berisping (afgeschaft in 1995) vanuit pedagogisch perspectief aanbeveling. Dit vergroot niet alleen de sanctiedifferentiatie 'aan de onderkant' en kan eraan bijdragen dat wordt voorkomen dat routinematig toch een kleine, maar niet per se noodzakelijke taakstraf wordt opgelegd. Het kan bovenal in specifieke gevallen de effectiviteit van de kinderrechter versterken, omdat het hem in de gelegenheid stelt de jongere meer dan tijdens de behandeling van de zaak het geval was nog eens indringend te confronteren met de emotioneel-morele kant en vooral met de mogelijkheden om hierna een andere weg in te slaan. De berisping is een uitstekend pedagogisch instrument. Deze dimensie is door de commissie-Anneveldt in haar advies indertijd te gemakkelijk terzijde geschoven. Zoals de praktijk in meerdere omringende landen laat zien, biedt de berisping de rechter bij uitstek de

gelegenheid om te accentueren dat het negatieve oordeel niet de jeugdige als persoon betreft, maar uitsluitend diens gedrag.

b. *Toezicht op en beëindiging van de sanctie.* In meerdere landen blijft de kinderrechter na het uitspreken van het vonnis zicht houden op de tenuitvoerlegging van de sanctie. Concreet betekent dit dat de kinderrechter zich regelmatig actief informeert over de ontwikkeling van de jongere tijdens de tenuitvoerlegging. De duur en intensiteit van zowel een vrijheidsstraf als een jeugdreclasseringsmaatregel kunnen door de kinderrechter tussentijds worden aangepast, waardoor een meer op maat gesneden interventie mogelijk wordt. Wat betreft de vrijheidsstraf kan dat nu formeel ook al (art. 77j lid 4 Sr), maar in de praktijk gebeurt dit zelden. Mits zorgvuldig toegepast kan dit instrument echter van groot pedagogisch belang zijn. Dat vereist allereerst dat de kinderrechter, net als in bijvoorbeeld Frankrijk, actief toezicht houdt op de tenuitvoerlegging en daarmee de jongere ook het gevoel geeft dat 'de ogen van de rechter in zijn rug' gevestigd blijven tijdens de tenuitvoerlegging. Vanwege een dergelijke versterking van zowel de controlerende als de motiverende rol van de kinderrechter mag hiervan in beginsel een aanzienlijke versterking van de effectiviteit van diens werk worden verwacht.

Bijlagen

Bijlage 1: Notitie over gesprekstechniek met jeugdige verdachten

Soms loopt de communicatie met een adolescent vanzelf, soms lukt het gewoon niet. De kans dat de communicatie stroef en niet goed verloopt, hangt voor een deel af van de leeftijd, maar is in elk geval groter naarmate de aanleiding voor het gesprek meer beladen is. Dat geldt in het algemeen voor gesprekken die draaien om iets waarvan de adolescent wordt beschuldigd en waarvoor hij ter verantwoording wordt geroepen en een straf opgelegd kan krijgen.

Belangstelling en respect

Goede communicatie met adolescenten vereist ten minste twee dingen: belangstelling en respect. Deze twee uitgangspunten verdienen extra aandacht als het gaat om een gesprek met een adolescent die op het matje wordt geroepen, omdat hij ergens van wordt beschuldigd, bij de directeur van de school, op het politiebureau, bij de officier van justitie of bij de kinderrechter. Adolescenten zijn over het algemeen, meer dan jonge kinderen en meer dan volwassenen, bezig met vragen rond identiteit: Doe ik ertoe? Hoor ik erbij? Word ik serieus genomen? Zien ze dat ik bang ben? Kunnen ze 't zien als ik ga blozen, en denken ze dan dat ik een leugenaar ben? Daarom zijn adolescenten bijzonder gevoelig voor serieuze belangstelling en uitdrukkelijk respect. Als ze op het matje worden geroepen, vrezen ze kritiek, minder op hun gedrag dan op wie ze zijn. Vooral adolescenten die veel problemen hebben, thuis, op school, in de buurt, zien de bui al hangen: weer kritiek, weer te horen krijgen dat ze niet deugen, weinig kunnen, niet goed hun best doen, niet goed nadenken voordat ze iets doen. Vaak proberen ze zo'n gesprek in te gaan met een zekere pantsering: stoerheid, onverschilligheid, voor zover ze niet stijf staan van de stress. (Dan hebben we het nog helemaal niet over specifieke en veelvoorkomende stoornissen, zoals ADHD, autisme en gedragsstoornissen, en evenmin over persoonlijke situaties en ervaringen die de adolescent helemaal uit zijn evenwicht kunnen brengen en moeilijk aanspreekbaar kunnen maken.)

Daarom is de start van de communicatie met adolescenten die op het matje worden geroepen cruciaal. Vaak horen ze de eerste minuten nauwelijks wat er gezegd wordt, door de spanning. En als het dan in het begin van het gesprek naar hun gevoel ontbreekt aan belangstelling en respect, dan wordt het bijzonder lastig om tot werkelijke communicatie te komen. Belangstelling en respect geven voor alles het signaal dat de adolescent serieus wordt genomen en dat wat hij

Bijlage 1: Notitie over gesprekstechniek met jeugdige verdachten

naar voren wil brengen er ook werkelijk toe doet. (Overigens is het goed mogelijk dat deze signalen bij jongeren nauwelijks overkomen, omdat bijvoorbeeld de stress dit in de weg staat.)

Laten praten en luisteren

Maar om de adolescent echt actief te laten deelnemen aan het gesprek over wat hij verkeerd heeft gedaan zijn nog twee dingen van groot belang: vermeden worden dat de vragensteller zelf lang van stof is; en het gesprek moet bij voorkeur zo worden gestuurd dat vooral de adolescent aan het woord is en dat de vragensteller vooral aandachtig luistert. Daarbij drukt de vragensteller in zijn algehele lichaamshouding, zijn blik en met zijn vragen aansluitend op het verhaal van de jongere uit dat hij zorgvuldig notie neemt van hetgeen de adolescent vertelt. Dat kan nog worden versterkt door af en toe samen te vatten wat de jongere heeft gezegd – ‘Kan ik het zo samenvatten?’ – en te vragen of men het zo goed heeft begrepen.

Als de adolescent merkt dat hij de gelegenheid krijgt zijn verhaal te vertellen, geeft hem dat niet alleen het gevoel dat hij serieus wordt genomen, maar ook dat het eerlijk toegaat. Dat gevoel, ook wel aangeduid met de term ‘procedurele rechtvaardigheid’, is van groot belang als we enige effectiviteit van de jeugdstrafzitting beogen, als we perspectief willen houden op de mogelijkheid dat wat op de zitting is besproken en besloten ook enige nawerking met name in relatie tot de aanvaarding van de mogelijk sanctie bij de jongere tot gevolg heeft.

Jonge en oudere adolescenten

Jonge kinderen praten het gemakkelijkst over moeilijke dingen en wangedrag als ze intussen samen met hun gesprekspartner ergens mee bezig zijn – puzzelen, knutselen, eten maken. Hoe jonger de adolescent of hoe minder ver in ontwikkeling, hoe zwaarder ‘ervoor gaan zitten’ hen valt. Hetzelfde geldt voor overbeweeglijke kinderen. Dat is geen onwil of weerstand. Alleen maar zitten, recht tegenover elkaar, en dan praten over ernstige dingen, valt hen zwaar, en nog eens extra zwaar als het gaat om dingen die ze fout hebben gedaan of waar ze mee zitten.

Vanuit dit perspectief beschouwd is het creëren van een dialoog met een jonge adolescent – 12-13 jaar – het allermoeilijkste. Deze jongeren willen net als jonge kinderen wel graag gewaardeerd worden, maar praten gaat hen vaak minder gemakkelijk af dan kinderen van de basisschoolleeftijd, ze zijn vaak ‘stugger’ met praten, juist met volwassenen, zeker als ze alleen maar zitten te praten in plaats van iets te doen en *en passant* kunnen praten. Daarnaast zijn zij minder bedreven in de regels van een gesprek, zoals op je beurt wachten, je bij het onderwerp houden et cetera dan oudere kinderen.

Vanuit de echte puberteitsproblematiek beschouwd zijn daarentegen 14-16-jarigen het moeilijkst in de communicatie. Op deze leeftijd zijn de meeste kinderen extreem geoccupeerd met hun puberteit en hun identiteit. Dat brengt met zich mee dat zij bij uitstek gevoelig zijn voor druk van leeftijdgenoten. In deze jaren ervaren ouders veelal sterke communicatieve verwijdering ten opzichte van hun kind. Karakteristiek voor deze leeftijdsfase is het scherpe contrast tussen eindeloos kletsen (ook via mobieltjes) met leeftijdgenoten en extreem kort met volwassenen. En dan vooral geen 'gepreek'! Jongeren van deze leeftijd zijn ook bij uitstek gericht op 'gelijk krijgen', desnoods met fantasie, verdraaiingen en leugens. 'Natuurlijk gezag' wordt meestal wel aanvaard; expliciete nadruk op hiërarchie is echter vragen om provocaties en botsingen. In dat licht is bijvoorbeeld de mededeling dat in deze zaal de petten afgaan zeker niet taboe, maar tegelijkertijd wel iets wat men alleen moet doen als men de ervaring heeft dat daaraan vanzelfsprekend wordt voldaan en de verhoudingen er niet nodeloos door op scherp worden gesteld. Vergeleken met deze twee leeftijdsgroepen is communiceren met oudere adolescenten in principe het gemakkelijkst. 16- en 17-jarigen willen wel voor een gesprek gaan zitten. Dit is de leeftijd waarop jongeren graag een 'boom' opzetten, vaak om wilde ideeën uit te testen en ook om te kijken hoe ver ze komen met hun verbale vaardigheden. Dat betekent echter niet dat gesprekken met jongeren van deze leeftijdsgroep in de praktijk ook soepeler verlopen. Zo worden kinderrechtvaarders juist bij deze jongeren geconfronteerd met *streetwise*-jongeren die ontkennen, soms zelfs staalhard ontkennen (vooral in aanwezigheid van familie) en jongeren die zich (vaak selectief) beroepen op hun zwijgrecht. Deze verschillen overziende wordt duidelijk dat bij de verschillende leeftijdscategorieën verschillende gespreks- en vraagtechnieken nodig zijn.

Open en gesloten vragen

Open vragen zijn vragen waarop een onbeperkt aantal antwoorden mogelijk is – 'Hoe gaat het thuis?' 'Wat vind je van je school?' Kenmerkend voor gesloten vragen is juist dat er maar een zeer beperkt aantal antwoorden mogelijk is – vaak alleen 'ja' of 'nee', soms 'goed', 'slecht', 'misschien', 'weet ik niet', 'soms'.

In het algemeen geldt: hoe jonger de adolescent, hoe lastiger open vragen voor hem zijn. In het algemeen geldt ook dat open vragen niet handig zijn om mee te beginnen. Zeker bij adolescenten onder de 14 jaar, maar vaak ook nog bij 14- en 15-jarigen, loopt men het risico dat ze door dergelijke vragen eerder blokkeren, omdat hen te weinig houvast wordt geboden. Ze willen niet 'afgaan' en raken verstrikt in de mogelijkheden en in de vraag wat de vragensteller bedoelt of wil horen. Vaak worden open vragen vooral door jonge adolescenten beantwoord alsof het gesloten

Bijlage 1: Notitie over gesprekstechniek met jeugdige verdachten

vragen zijn: 'Wat vond je ervan?' – 'Gewoon.'; 'Vertel eens waarom je dat deed?' – 'Weet ik niet.'; 'Hoe gaat het op school?' – 'Goed.'

In het algemeen en zeker voor jonge adolescenten is een aantal korte, gesloten vragen handig om het gesprek mee te beginnen: de vragen geven duidelijk richting, de jongeren hoeven niet lang na te denken over wat de bedoeling is en wat van ze wordt verwacht. 'Klopt het dat jullie daar om kwart over acht arriveerden?' 'Waren jullie daar vanaf het begin samen?' 'Ging je met een mes op zak van huis?'

Een nadeel van korte vragen is echter dat de adolescent niet echt betrokken raakt. Korte vragen stellen de jongere in feite niet in staat om werkelijk zijn verhaal voor het voetlicht te brengen. Hij helpt de vragensteller diens beeld van het gebeurde te vormen, zonder echt zijn eigen perspectief op de zaak te kunnen geven. Als het gebruik van korte, gesloten vragen niet beperkt blijft tot de introductie, maar het zwaartepunt in de communicatie met de adolescent vormt, wordt deze feitelijk niet in staat gesteld tot actieve participatie.

Daarom verdient het aanbeveling na de introductie vooral 'halfopen' vragen te formuleren. Daarmee wordt bedoeld op vragen die wel afbakenen in tijd en ruimte – en daardoor dus vlot beantwoord kunnen worden –, maar die tegelijkertijd gelegenheid bieden om het eigen verhaal te vertellen. 'Jullie kwamen daar dus samen om kwart over acht aan? Wat deden jullie toen precies?' 'Ik lees dat jij hebt gezegd, dat jullie van meet af aan samen op die plek waren, maar ik heb hier ook een verklaring waarin staat dat jij daar eerst een poosje alleen rond hing. Kun je me dat uitleggen?' 'Ik wil graag van jou horen waar dat mes toen vandaan kwam.'

In het algemeen geldt dat het effectief is om vooral concrete 'wat'- en 'hoe'-vragen te stellen. 'Waarom'-vragen kunnen beter zoveel mogelijk worden vermeden, omdat die vaak als impliciet verwijtend worden ervaren en dus zelden productief uitwerken.

Jonge en oudere adolescenten, open en gesloten vragen

Zoals gezegd is effectief communiceren met een jonge adolescent het moeilijkste, omdat deze kinderen praten met volwassenen ineens een stuk moeilijker vinden dan vroeger en ook omdat ze de regels van een gesprek nog niet helemaal in de vingers hebben. Daarom werkt bij deze leeftijd – 12-13 jaar – het gebruik, zeker in het begin, van korte gesloten vragen in ieders voordeel. Het maakt het deze adolescenten gemakkelijk om 'zonder nadenken' aan het praten te raken. Dat kan ook in redelijk tempo. De kunst is om op het juiste moment ook wat meer halfopen vragen te stellen, waardoor de jongere, eenmaal op gang gekomen, toch zijn verhaal kwijt kan. Bij 14-16-jarigen is er in principe iets meer ruimte voor open vragen. Toch blijven ook hier halfopen vragen het meest effectief in die zin dat ze het gesprek tegelijkertijd soepel gaande

houden in plaats van de jongere aan het puzzelen te zetten over de vraag. Tegelijkertijd vereist deze fase enige behoedzaamheid met doorvragen. Doorvragen moet echt logisch aansluiten op wat zojuist is gezegd, maar ook duidelijk naar iets nieuws vragen, iets wat onderbelicht is gebleven. Echte pubers reageren anders impliciet of expliciet met: 'Dat heb ik toch al gezegd.' 16-18-jarigen hebben over het algemeen nauwelijks meer problemen met open vragen. Wel kan het gebeuren dat de oudere adolescent er graag mee aan de loop gaat naar gelang zijn eigen interesse. Dus ook hier kan afbakening in tijd en ruimte, zij het om andere redenen, geen kwaad. Een geheel andere aanpak ligt voor de hand bij de oudere adolescent die allerminst happig blijkt om met de rechter te communiceren, die gefrustreerd is door het feit dat hij (weer) is gepakt, die niet van plan is om zomaar mee te werken, et cetera. Bij deze jongeren is de kans buitengewoon klein dat er een echte dialoog op gang komt als men open vragen stelt. In zo'n geval is het handig om te beginnen met veel korte, gesloten vragen in een rustig maar zeker niet te laag tempo – bij voorkeur onder vermindering van de stopvraag 'Klopt dat?' (die blokkeert namelijk het gemakkelijk meenemen van de gesprekspartner richting een echte dialoog). Het gaat om 'lospraten', ofwel in een zodanig ritme korte vragen stellen dat de jongere via zijn beantwoording al dermate in een praatritme wordt meegenomen, dat de overgang naar half-open vragen soepel en zoveel mogelijk 'als vanzelf' kan verlopen en uitgeteerd kan worden. Lukt dat toch niet, dan kan men weer zonder al te veel haperingen en stiltes overschakelen op gesloten vragen.

Verder lezen:

Peter Adriaenssens (2006). *Praten met je tiener: de stap van discussiëren naar onderhandelen*.

Tielt: Lannoo.

Martine F. Delfos (2005). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*.

Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Annette Heffels (2006). *Praten met je puber*. Utrecht: Spectrum.

Herberd Prinsen & Klaas Jan Terpstra (2009). *Pubers van nu!* Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Bijlage 2: Tabel Utrechtse onderzoeken Nederland

Kinderrechter: Enkelvoudige kamer

Arrondissement	Aantal zaken	Bronnen
Alkmaar	25	De Blois e.a., 2010; Van Ham e.a., 2010.
Almelo	9	Van der Lelij & Seesing, 2007.
Amsterdam	89	Hokwerda, 2001; Hepping, 2006; Koetsier, 2006; Van der Lelij & Seesing, 2007; Bakker, 2009; Van Vliet, 2009; Vos, 2009; De Leeuw & Veen, 2010.
Arnhem	10	Van der Lelij & Seesing, 2007.
Breda	41	Hepping, 2006; Koetsier, 2006; Van der Lelij & Seesing, 2007; De Blois e.a., 2010; Van Dijk e.a., 2010.
Haarlem	22	De Mik, 2010; Volkers, 2010.
Roermond	4	Ten Heggeler e.a., 2010.
Rotterdam	87	Hepping, 2006; Koetsier, 2006; Van der Lelij & Seesing, 2007; Bakker, 2009; Van Vliet, 2009; Vos, 2009; Ten Heggeler e.a., 2010.
's-Gravenhage	69	Hehemann, 2008; De Mik, 2010; Volkers, 2010; Van Ham e.a., 2010.
's-Hertogenbosch	21	De Mik, 2010; Volkers, 2010.
Utrecht	120	Hokwerda, 2001; Hepping, 2006; Koetsier, 2006; Rap, 2006; Van der Lelij & Seesing, 2007; De Kock, 2008; Bakker, 2009; Van Vliet, 2009; Vos, 2009.
Totaal	497	

Kinderrechter: Meervoudige kamer

Arrondissement	Aantal zaken	Bronnen
Amsterdam	7	Hepping, 2006; Koetsier, 2006.
Breda	4	Hepping, 2006; Koetsier, 2006.
Roermond	4	Ten Heggeler e.a., 2010.
Rotterdam	6	Hepping, 2006; Koetsier, 2006.
's-Gravenhage	9	Hehemann, 2008.
Totaal	30	

Rechter-commissaris

Arrondissement	Aantal zaken	Bronnen
Alkmaar	9	Kinik, 2010; Rigters, 2010.
Almelo	17	Dolmans, 2009.
Amsterdam	21	Hepping, 2006; Dolmans, 2009.
Breda	5	Dolmans, 2009.
Groningen	1	Van Veen, 2010.
Leeuwarden	1	Van Veen, 2010.
Lelystad/Zwolle	31	Van Veen, 2010.
Rotterdam	22	Kinik, 2010; Rigters, 2010.
's-Hertogenbosch	6	Rigters, 2010.
Utrecht	23	De Kock, 2008; Dolmans, 2009; Kinik, 2010; Rigters, 2010.
Totaal	136	

Geïnterviewde personen

Respondenten	Aantal
Jongeren	180
Ouders	65
Kinderrechters	11
Rechter-commissarissen	8
Advocaten	4
Raadsmedewerkers	2
Totaal	270

Bijlage 3: Tabel Utrechtse onderzoeken Europa

Land	Stad	Aantal zaken	Bron
België	– Antwerpen	97: 28 jeugdvoorgeleidingen	De Kock, 2008.
	– Dendermonde	51 jeugdstrafzaken EK	
Duitsland	– Keulen	50: 50 jeugdstrafzaken EK	Kurtovic, 2009.
	– Bergisch-Gladbach		
Engeland & Wales	– Liverpool	334: 192 youth court cases 35 trials	Kool, 2010.
	– Sheffield	98 youth court cases	Hokwerda, 2001.
		9 trials	
Frankrijk	– Evry	87: 87 jeugdstrafzaken EK	De Vries, 2009.
	– Parijs		
Griekenland	– Athene	491: 463 jeugdstrafzaken EK	Fasoula, Papageorgiou & Zagoura, 2011.
		28 jeugdstrafzaken MK	
Ierland	– Dublin	437: 437 children court cases	Hehemann & Willemsen, 2010.
	– Limerick		
	– Tallaght		
Italië	– Bologna	57: 57 jeugdstrafzaken	Capitano, 2011.
	– Rome		
Schotland	– Glasgow	347: 7 children's hearings	Rap, 2008.
		334 youth court cases	
		6 trials	
Spanje	– Albacete	171: 171 youth court cases	Dames, 2008.
	– Madrid		
Zwitserland	– Fribourg	49: 49 jeugdstrafzaken EK	De Vries, 2007.
<i>Totaal aantal observaties</i>		2102 zaken	<i>april 2011</i>

Bijlage 4: Tabel literatuur onderzoeken Europa

Land	Stad	Aantal zaken	Onderzoeker(s) – Jaar
Engeland & Wales	– South Wales	– 235 youth court cases	Field & Nelken, 2007.
	– Londen	– 37 interviews jongeren	Hazel, Hagell & Brazier, 2002.
	– Zuid-Engeland	– 31 interviews hulpverleners – 35 dossiers	
Ierland	– Cork	– 944 children court cases	Kilkelly, 2008; 2005.
	– Dublin		
	– Limerick		
	– Waterford		
	– Nationaal onderzoek	– 400 children court cases (dossiers)	Carroll & Meehan, 2007.
Italië	– Emilia-Romagna	– 150 jeugdstrafzaken	Field & Nelken, 2007.
Frankrijk	– Gap	– 2.516 jeugdstrafzaken (dossiers)	Blatier, 1999.
	– Parijs		
	– Rennes		
	– St. Etienne		
Schotland	– Airdrie	– 40 uur observatie youth court cases	Piacentini & Walters, 2006.
	– Hamilton	– 6 interviews jongeren – 12 interviews rechters	
	– Nationaal onderzoek	– 1.155 (jaar 1), 619 (jaar 2), 510 (jaar 3) children's hearings – 31 interviews ouders en kinderen	Waterhouse, McGhee, e.a., 2000.
	– Nationaal onderzoek	– 60 children's hearings – 186 interviews professionals	Hallett, Murray e.a., 1998.
	– Nationaal onderzoek	– 112 children's hearings – 100 interviews ouders	Petch, 1988.
Spanje	– Castilla-La Mancha	– 2.329 jeugdstrafzaken (dossiers)	Rechea Alberola & Fernández Molina, 2000.
<i>Totaal aantal observaties/interviews</i>		<i>9130 zaken / 403 interviews</i>	<i>januari 2011</i>

Bijlage 5: Observatielijst

Observatielijst Jeugdstrafzitting

Nr.:

Algemeen

Observator:

Arrondissement:

Start:

Eind:

Rechter:

Officier van Justitie:

Bijzonderheden (ruis):

Beschrijving setting rechtbank:

– Naam / Functie bordjes: JA / NEE

– Plaats jeugdige verdachte:

– Plaats ouders:

Gegevens – jeugdige verdachte

Leeftijd:

Geslacht: M / V

Etniciteit:

Ontkennende verdachte:

JA / NEE / DEEL

First Offender: JA / NEE / ONBEKEND

Soort zitting:

Voorarrest: JA / NEE

Delictsomschrijving:

Aanwezigen

Aanwezig

Reden voor afwezigheid

Rechter

Officier van Justitie

Griffier

Jeugdige verdachte

Raadsman

Ouders / verzorgers

Vader

Moeder

Anders:

Overige familieleden

Broer / Zus

Opa / Oma

Oom / Tante

Anders:

Deskundigen Raad voor de Kinderbescherming
Jeugdreclassering
Maatschappelijk werk
Anders:

Getuige
Slachtoffer
Tolk
Overigen

Uitleg – door rechter

Voorstellen van aanwezigen: JA / NEE / Gedeeltelijk
Uitleg rol/functie aanwezigen: JA / NEE / Gedeeltelijk
Uitleg verloop zitting: JA / NEE / Gedeeltelijk

Begrip – jeugdige verdachte

	Rechter	Officier	Raadsman
Tempo (laag – hoog)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Volume (zacht – hard)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Articulatie (onduidelijk – overdreven)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Intonatie (vriendelijk – streng)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Moeilijkheidsgraad (te makkelijk – te moeilijk)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Gebruik van jargon (niet – veel)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Gebruik van afkortingen (niet – veel)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Verduidelijking (niet – veel)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
Begrip verdachte toetsen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

Inhoud – Communicatie met jeugdige verdachte

– Maakt de jeugdige verdachte gebruik van zwijgrecht: JA / NEE / Gedeeltelijk

	Rechter	Officier	Notities
Bespreking delict	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
Bespreking persoonlijke omstandigheden:			
• Thuisituatie	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• School / opleiding	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Vrijtijdsbesteding	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Vrienden	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	

	Rechter	Officier	Notities
• Toekomstplannen verdachte	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Gesprekstechnieken:			
• Doorvragen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Interesse tonen in verhaal	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Open vragen stellen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Begrip tonen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Complimenteren	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Aanmoedigen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
Houding:	Verdachte		
• Nerveus	1 2 3 4 5		
• Boos / Frustratie	1 2 3 4 5		
• Laconiek / Onverschillig	1 2 3 4 5		
• Verlegen	1 2 3 4 5		
• Spraakzaam	1 2 3 4 5		

Inhoud – *Communicatie met ouders*

- Moment aan het woord komen ouders:
- Hoe lang aan het woord +/-:
- Wat vertellen ouders:
- Is er buiten de gestelde vragen om gelegenheid voor ouders om wat in te brengen:

	Rechter	Officier	Notities
Bespreking delict	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
Bespreking persoonlijke omstandigheden:			
• Thuisituatie	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• School / opleiding	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Vrijtijdsbesteding	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Vrienden	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Toekomstplannen verdachte	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
Gesprekstechnieken:			
• Doorvragen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Interesse tonen in verhaal	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Open vragen stellen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Begrip tonen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Complimenteren	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Aanmoedigen	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	

Houding:	Ouders
• Nerveus	1 2 3 4 5
• Boos / Frustratie	1 2 3 4 5
• Laconiek / Onverschillig	1 2 3 4 5
• Verlegen	1 2 3 4 5
• Spraakzaam	1 2 3 4 5

Appel op moreel besef verdachte

– Moment van appel door

- Rechter:
- Officier:

	Rechter	Officier	Notities
• Beroep op schuldgevoel	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Beroep op verantwoordelijkheid	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Beroep op spijtgevoelens	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Beroep op empathie (tov slachtoffer)	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Beroep op gevolgen slachtoffer	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	
• Beroep op schaamte	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	

Vonnis

– Maakt de verdachte gebruik van het laatste woord: JA / NEE

– Inhoud laatste woord:

– Vonnis:

– Uitleg bij keuze voor sanctie(s): JA / NEE / Gedeeltelijk

– Uitleg omtrent inhoud sanctie(s): JA / NEE / Gedeeltelijk

– Reactie jeugdige verdachte op vonnis:

Literatuur

- Alberola, C. & Molina, E. (2006). Continuity and Change in the Spanish Juvenile Justice System. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 325-348). Dordrecht: Springer.
- Alberola, C. & Molina, E. (2003). Juvenile Justice in Spain: Past and Present. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 19, p. 384-412.
- Alberola, C. & Molina, E. (2000). *Impacto de la nueva ley penal juvenil en Castilla-La Mancha*. Universidad de Castilla- La Mancha: Centro de Investigación en Criminología.
- Albrecht, H. (2004). Youth Justice in Germany. In: M. Tonry & A.N. Doob (red.), *Youth Crime and Youth Justice. Comparative and cross-national perspectives* (p. 443-494). Chicago: University of Chicago Press.
- Andro-Cohen, F., Guillen-Sanchez, A., Vidalie, C. & Weisphal, O. (2007). *Fonction Juge des Enfants. Les attributions pénales du juge des enfants. Les chargés de formation fonction juge des enfants*. Parijs: Ecole nationale de la magistrature.
- As, N.M.C. van (1999). *Family functioning and child behavior problems*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Baas, R. & Laemers, M. (2009). 'Combi-zitting': meer recht doen aan jeugdigen. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak.
- Bakker, M. (2009). *De autoritatieve kinderrechter: effecten op jeugdige delinquenten*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Baranger, T. & Nicolau, G. (2008). *L'enfant et son juge*. Parijs: Hachette Littératures.
- Barendrecht, M. (2004). Het ideale gerecht voor de mensen: vragen voor regisseurs van bestrafing en geschiloplossing. *Trema*, 10, p. 421-430.
- Barnsdale, L., MacRae, R., Mclvor, G., Brown, A., Eley, S., Malloch, M. et al., (2006). *Evaluation of the Airdrie Sheriff Youth Court Pilot*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research.
- Bastard, B. & Mouhanna, C. (2008). The Juvenile Court Judge in Context: in Search of Balance. *Penal Issues*, p. 1-4.
- Beijerse, J. uit (2008). De politie en het Openbaar Ministerie in jeugdstrafzaken. In: I. Weijers & F. Imkamp (red.), *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief* (p. 103-118). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Bell, N. & Bell, R. (1990). *Adolescent risk taking*. Newsbury Park, CA: Sage.
- Benthin, A., Slovic, P. & Severson, H. (1993). A psychometric study of adolescent risk perception. *Journal of Adolescence*, 16, p. 153-168.

- Berndt, T. (1979). Developmental changes in conformity to peers and parents. *Developmental Psychology*, 15, p. 608-615.
- Blatier, C. (1998). The Specialized Jurisdiction in France: A Better Chance for Minors. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 12, p. 146-160.
- Blatier, C. (1999). Juvenile Justice in France. The Evolution of Sentencing for Children and Minor Delinquents. *British Journal of Criminology*, 39, p. 240-252.
- Blois, J.H. de, Laseur, H.A.G., Linden, A.J.E.A. van der & Rayhi, Y. (2010). *Jargongebruik tijdens de jeugdstrafzitting*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Bosch, L. & Mak, C. (2000). *Ouders zouden verplicht moeten worden om ter terechtzitting te verschijnen*. Interview met mw. mr. S.B. de Pauw Gerlings-Döhrn. *AA*, 49, p. 708-715.
- Bottoms, A. & Dignan, J. (2004). Youth justice in Great Britain. In: M. Tonry & A.N. Doob (red.) *Youth Crime and Youth Justice. Comparative and cross-national perspectives* (p. 21-183). Chicago: The University of Chicago Press.
- Brekelmans, M. (2010). *Klimaatverandering in de klas*, oratie Universiteit Utrecht.
- Brekelmans, M., Slegers, P. & Fraser, B. (2000). Teaching for active learning. In: R.J. Simons, J. van der Linden & T. Duffy (red.), *New learning* (p. 227-242). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Brienen, M.E.I. & Hoegen, E.H. (2000). *Victims of Crime in 22 European criminal justice systems*. Nijmegen: Wolf Legal Productions.
- Brodowski, D., Burchard, C., Kotzurek, N., Rauber, J. & Vogel, J. (2010). Germany. In: E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith & T. Spronken (red.), *Effective Criminal Defence in Europe* (p. 253-319). Antwerpen/Oxford/Portland: Intersentia.
- Brown, S. (1991). *Magistrates at work. Sentencing and social structure*. Philadelphia: Open University Press.
- Bruning, M. (2010). Saluz/Panovits bij jeugdstrafzaken; het volle pond of een onsje minder. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 32, p. 54-57.
- Bunt, H.G. van de, Keijser, J.W. de & Elffers, H. (2004). Responsieve rechters. *Rechtstreeks*, 2, p. 6-33.
- Burke, D.M. (2001). Empathy in sexually offending and nonoffending adolescent males. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, p. 222-233.
- Burman, M., Johnstone, J., Fraser, A. & McNeill, F. (2010). Scotland. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 1149-1194). München-gladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Burman, M., Bradshaw, P., Hutton, N., McNeill, F. & Munro, M. (2006). The End of an Era? – Youth Justice in Scotland. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 439-472). Dordrecht: Springer.

- Buss, E. (2000). The role of lawyers in promoting juveniles' competence as defendants. In: T. Grisso & R.G. Schwartz (red.), *Youth on Trial. Developmental Perspectives on Juvenile Justice* (p. 243-265). Chicago: University of Chicago Press.
- Buss, E. & Maclean, M. (red.) (2010). *The law and child development*. Farnham: Ashgate.
- Caianiello, M. (2010). Italy. In: E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith & T. Spronken (red.), *Effective Criminal Defence in Europe* (p. 373-423). Antwerpen: Intersentia.
- Cape, E. (2010). England and Wales. In: E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith & T. Spronken (red.), *Effective Criminal Defence in Europe* (p. 107-163). Antwerpen: Intersentia.
- Capitano, S. (2011). *Italiaans jeugdstrafrecht*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Carroll, J. & Meehan, E. i.s.m. McPhillips, S. (2007). *The Children Court: A National Study*. Dublin: Association for Criminal Justice Research and Development.
- Castaignède, J. & Pignoux, N. (2010). France. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 483-545). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Cauffman, E. & Steinberg, L. (2000). (Im)maturity of judgment in adolescence: Why adolescents may be less culpable than adults. *Behavioral Sciences and the Law*, 18, p. 1-21.
- Cavadino, M. & Dignan, J. (2006). *Penal Systems. A Comparative Approach*. Londen: Sage.
- Clarke-Stewart, A. & Dunn, J. (red.) (2006). *Families Count: Effects on Child and Adolescent Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, D. & Strayer, J. (1996). Empathy in conduct-disordered and comparison youth. *Developmental Psychology*, 32, p. 988-998.
- Compernelle, T. & Doreleijers, T. (2002). *Zit stil! Handleiding voor het opvoeden van overbeweeglijke en gedragsmoeilijke kinderen*. Tiel: Lannoo.
- Corstens, G.J.M. (2005). *Het Nederlands strafprocesrecht*. Deventer: Kluwer.
- Crick, N.R. & Dodge, K.A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, p. 74-101.
- Crone, E. (2008). *Het puberende brein. Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Cuesta, J.L. de la, Giménez-Salinas, E., Castany, B. & Blanco I. (2010). Spain. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 1287-1328). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Cuesta, J.L. de la (2006). The New Spanish Penal System on Delinquency. In: E.L. Jensen & J. Jepsen (red.), *Juvenile Law Violators, Human Rights, and the Development of New Juvenile Justice Systems* (p. 101-113). Oxford: Hart.
- Dahl, R. (2001). Affect regulation, brain development, and behavioral/emotional health in adolescence. *CNS Spectrums*, 6, p. 1-12.

- Dames, I.M. (2008). *Onderzoek naar het Spaanse jeugdstrafprocesrecht*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Davis, M.H. (1994). *Empathy: a social psychological approach*. Madison WI: Brown & Benchmark.
- Décarpes, P. (2010). France. In: E. Cape, Z. Namoradze, R. Smith & T. Spronken (red.), *Effective Criminal Defence in Europe* (p. 203-252). Antwerpen: Intersentia.
- Dekovic, M. (1999). Risk and protective factors in the development of problem behavior during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 28, p. 667-685.
- Dekovic, M. & Prinzie, P. (2008). De rol van het gezin in de ontwikkeling van antisociaal gedrag. In: I. Weijers & C. Eliaerts (red.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (p. 143-161). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Delfos, M.F. (2005). *Ik heb ook wat te vertellen! Communiceren met pubers en adolescenten*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Dignan, J. (2010). England/Wales. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 357-398). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Dijk, C. van, Dumortier, E. & Eliaerts, C. (2006). Survival of the Protection Model? Competing Goals in Belgian Juvenile Justice. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 187-224). Dordrecht: Springer.
- Dijk, D. van, Lieshout, K.H.J. van, Moorthamer, N. & Zwaan, K.M. (2010). *Spreken is zilver, zwijgen is goud? Participatie van jongeren in jeugdstrafzaken*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Doek, J. (2009). The UN Convention of the Rights of the Child. In: J. Junger-Tas & F. Dünkel (red.), *Reforming Juvenile Justice* (p. 19-32).
- Donker, A.G. & Slotboom, A. (2008). Adolescentie en delinquentie. In: I. Weijers & C. Eliaerts (red.), *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (p. 91-107). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Dooley, R. & Corbett, M. (2002). Child Care, Juvenile Justice and the Children's Act, 2001. *Irish Youthwork Scene: A Journal for Youth Workers*, 36.
- Dorelijers, T.A.H. (2009). Delinquent Development in Dutch Childhood Arrestees: Developmental Trajectories Risk Factors and CO-morbidity with Adverse Outcomes during Adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, p. 93-105.
- Dronkers, C. & Ten Voorde, J.M. (2010). OM-gaan met gestoorde ontwikkeling bij jongvolwassenen. In: T.A.H. Dorelijers, J.M. ten Voorde & M. Moerings (red.), *Strafrecht en forensische psychiatrie voor 16- tot 23-jarigen* (p. 39-50). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Dünkel, F. (2010). Germany. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 547-622). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

- Düinkel, F. (2006). Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 225-262). Dordrecht: Springer.
- Düinkel, F. (2006a). Juvenile Justice in Germany. In: E.L. Jensen & J. Jepsen (red.), *Juvenile Law Violators, Human Rights, and the Development of New Juvenile Justice Systems* (p. 115-154). Oxford: Hart.
- Düinkel, F. (2009). Diversion: A Meaningful and Successful Alternative to Punishment in European Juvenile Justice Systems. In: J. Junger-Tas & F. Düinkel (red.), *Reforming Juvenile Justice* (p. 147-164). Dordrecht: Springer.
- Düinkel, F., Grzywa, J., Horsfield, P. & Pruin, I. (red.) (2010). *Juvenile Justice Systems in Europe*. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Düinkel, F. & Pruin, I. (2009). Community Sanctioning Practice in Juvenile Justice Systems in Europe. In: J. Junger-Tas & F. Düinkel (red.), *Reforming Juvenile Justice* (p. 183-204). Dordrecht: Springer.
- Düinkel, F., Pruin, I. & Grzywa, J. (2010). Sanctions systems and trends in the development of sentencing practices. In: F. Düinkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 1623-1690). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Düinkel, F. & Stando-Kawecka, B. (2010). Juvenile imprisonment and placement in institutions for deprivation of liberty – Comparative aspects. In: F. Düinkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (Eds.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (pp. 1763-1812). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Dolmans, J. (2009). *De rechter-commissaris in balans tussen het belang van het kind en de rechtsorde. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de rol van de rechter-commissaris in het jeugdstrafrecht*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Eggermont, M. (1993). *Stomme Streken. Jongeren over de beleving van de Halt-afdoening*. 's-Hertogenbosch: Onderzoeksburo Perspektief.
- Eggermont, M. (1997). *Beter dan zitten... Jongeren over taakstraffen*. Alphen aan den Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink.
- Eisenberg, N. (2000). Emotion, Regulation, and Moral Development. *Annual Review of Psychology*, 51, p. 665-697.
- Eisenberg, N. & Miller, P. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101, p. 91-119.
- Eisenberg, N. & Strayer, J. (red.) (1987). *Empathy and its development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eliaerts, C. (2010, november). Jeugdstrafrecht in België. In: T. Liefwaard & C. Eliaerts, *Een visie op het jeugdstraf(proces)recht: Nederland en strafprocesstelsels in andere Europese landen*. Congres Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming 2010, Amsterdam, Nederland.

- Emmerik, M. van (2005). Toepassing van het Kinderrechtenverdrag in de Nederlandse rechtspraak. *NJCM-Bulletin*, 30, p. 700-716.
- Fagan, J. & Tyler, T.R. (2005). Legal socialization of children and adolescents. *Social Justice Research*, 18, p. 217-242.
- Fagan, J. & Zimring, F.E. (red.) (2000). *The changing borders of juvenile justice: Transfer of adolescents to the criminal court*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fairchild, E. & Dammer, H.R. (red.) (2001). *Comparative criminal justice systems*. Belmont: Wadsworth.
- Farrington, D.P. (1998). Predictors, causes and correlates of male youth violence. In: M. Tonry & M.H. Moore (red.), *Youth Violence* (p.421-475). Chicago: University of Chicago Press.
- Fasoula E.Z., Papageorgiou, A. & Zagoura, P. (2011). *The Greek juvenile justice system and the three dimensions of communication*. Centre for Penal and Criminological Research, National and Kapodistrian University of Athens.
- Fennell, Ph., Harding, Ch., Jörg, N. & Swart, B. (red.) (1995). *Criminal Justice in Europe. A Comparative Study*. Oxford: Clarendon Press.
- Field, S. & Nelken, D. (2007). Early Intervention and the Cultures of Youth Justice: A Comparison of Italy and Wales. In: V. Gessner & D. Nelken (red.), *European Ways of Law. Towards a European Sociology of Law* (p. 349-373). Oxford: Hart.
- Frydenberg, E. (2008). *Adolescent Coping*. Sussex: Routledge.
- Furby, L. & Beth-Marom, R. (1992). Risk taking in adolescence: A decision making perspective. *Developmental Review*, 12, p. 1-44.
- Gatti, U. & Verde, A. (2002). Comparative Juvenile Justice: An Overview of Italy. In: J.A. Winterdyk (red.), *Juvenile Justice Systems: International Perspectives* (2e ed.), (p. 297-319). Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- Gazeau, J.-F. & Peyre, V. (1998). France. In: J. Mehlbye & L. Walgrave (red.), *Confronting Youth in Europe. Juvenile Crime and Juvenile Justice* (p. 217-249). Kopenhagen: AKF Forlaget.
- Gendrot, S. (2006). France: The Politicization of Youth Justice. In: J. Muncie & B. Goldson (red.), *Comparative Youth Justice. Critical Issues* (p. 48-64). Londen: Sage.
- Giagkou, A. (2008, oktober). *School and vocational education of juvenile offenders in Greek Law and practice as a measure for a constructive approach and progressive revision of their penal treatment*. Paper gepresenteerd tijdens de Third International Juvenile Justice Observatory Conference, Valencia, Spanje. Zichtbaar op: <http://www.oijj.org/plantilla.php?pag=091303&idioma=en>.
- Glerum, V.H. (1995). Het aanbrengen bij en de verwijzing naar de meervoudige kamer in het herziene jeugdstrafprocesrecht. *Trema*, p. 281-285.

- Graham, J. & Moore, C. (2006). Beyond Welfare Versus Justice: Juvenile Justice in England and Wales. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 65-92). Dordrecht: Springer.
- Greenberger, E. (1982). Education and the acquisition of psychosocial maturity. In: D. McClelland (red.), *The development of social maturity* (p.155-189). New York: Irvington.
- Griffiths, A. & Kandel, R.F. (n.d.). *Half-told truth and partial silence: managing communication in Scottish Children's Hearings*.
- Grisso, T. & Schwartz, R.G. (red.) (2000). *Youth on Trial. Developmental Perspectives on Juvenile Justice*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grisso, T. (2000). What we know about youths' capacities as trial defendants. In: T. Grisso & R.G. Schwartz (red.), *Youth on Trial. Developmental Perspectives on Juvenile Justice* (p. 139-171). Chicago: University of Chicago Press.
- Grisso, T., Steinberg, L., Woolard, J., Cauffman, E., Scott, E., Graham, S. et al. (2003). Juveniles' competence to stand trial: A comparison of adolescents' and adults' capacities as trial defendants. *Law and Human Behavior*, 27, p. 333-363.
- Hallett, C. & Murray, C. i.s.m. Jamieson, J. & Veitch, B. (1998). *The Evaluation of Children's Hearings in Scotland: Volume 1 – Deciding in Children's Interests*. Edinburgh: Scottish Executive.
- Ham, J. van, Kaaij, I.E.C. van der, Prop, L.J.C. & Ridder, C. (2010). *De pedagogische communicatie tijdens de jeugdstrafzitting*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Hansman-Wijnands, M.A. & Hummelen, J.W. (2006). Differentiële diagnostiek van psychopathie en autismespectrumstoornissen bij volwassenen. Empathiegebrek als kernsymptoom. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 8, p. 627-636.
- Hare, R.D. (2003). *Gewetenloos. De wereld van de psychopaat*. Rijswijk: Elmar.
- Hartog-Polkerman, C. (2009). *Opstandig, dwars en driftig*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Hazel, N., Hagell, A. & Brazier, L. (2002). *Young offenders' perceptions of their experiences in the criminal justice system*. Londen: ESRC.
- Hazel, N. (2003). The need to engage young offenders in court. *ChildLaw UK*.
- Hazel, N. (2008). *Cross-national comparison of youth justice*. Londen: Youth Justice Board.
- Hebeisen, D. (2010). Switzerland. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 1363-1414). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Heggeler, M.G.A. ten, Laats, M.G.M. de, Schaik, D.B. van & Vreede, A.A.A. de (2010). *En terecht! Onderzoek naar de beleving en het begrip van jeugdige verdachten en zijn of haar ouders tijdens een strafzitting bij de rechter*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).

- Hehemann, K. & Willemsen, R. (2010). The Irish juvenile justice system. An evaluation of the compliance of the Irish juvenile justice system with the international standards of juvenile justice. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Helwig, C.C. & Jasiobedzka, U. (2001). The relation between law and morality: Children's reasoning about socially beneficial and unjust laws. *Child Development*, 72, p. 1382-1393.
- Hepping, K. (2006). 'Mijn kind is geen crimineel'. *De rol van de ouders in het jeugdstrafprocesrecht internationaal en nationaal bekeken*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Hepping, K., Weijers, I. & Rap, S.E. (2011). Aanwezigheid ouders bij de jeugdstrafzitting. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 33, p. 118-121.
- Heslinga, Y.H. (2001). De professionalisering van slachtofferhulp. *Justitiële Verkenningen*, 27, p. 10-19.
- Hoefnagels, G.P. & Nijkerk, K.J. (1980). *Een eenvoudige strafzitting*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Hoffman, M.L. (1984). Interaction of affect and cognition in empathy. In: C.E. Izard, J. Kagan & R.B. Zajonc (red.), *Emotions, cognition and behaviour* (p.103-131). New York: Cambridge University Press
- Hoffman, M.L. (2000). *Empathy and moral development. Implications for caring and justice*. New York: Cambridge University Press.
- Hokwerda, Y.M. (2001). *Jeugdstrafzittingen, een leerzame ervaring? Een oriënterend onderzoek naar het opvoedkundige element in de praktijk van jeugdstrafzittingen in Nederland en Engeland*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Ickes, W. (red.) (1997). *Empathic Accuracy*. New York: Guilford.
- Jensen, E.L. & Jepsen, J. (red.) (2006). *Juvenile Law Violators, Human Rights, and the Development of New Juvenile Justice Systems*. Oxford: Hart.
- Jolliffe, D. & Farrington, D.P. (2004). Empathy and offending: A systematic review and meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9, p. 441-476.
- Jonge, G. de (2006). De Nederlandse jeugdstrafrechtspleging en het Kinderrechtenverdrag. In: Kinderrechtencollectief, *Het eerste decennium van kinderrechten in Nederland*, (p. 45-56). Amsterdam.
- Jonge, G. de (2008). De verdediging van jongeren. In: I. Weijers & F. Imkamp (red.), *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief* (p. 149-160). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Jonge, G. de & Linden, A.P. van der (2004). *Jeugd & Strafrecht*. Deventer: Kluwer.
- Jonge, G. de & Weijers, I. (2008). De rol van de ouders in de jeugdstrafrechtspleging. In: I. Weijers & F. Imkamp (red.), *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief* (p. 283-295). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Jörg, N. & Kelk, C. (1998). *Strafrecht met mate*. Gouda: Quint.

- Jörg, N., Field, S. & Brants, C. (1995). Are Inquisitorial and Adversarial Systems Converging? In: Ph. Fennell, Ch. Harding, N. Jörg & B. Swart (red.), *Criminal Justice in Europe. A Comparative Study* (p. 41-56). Oxford: Clarendon Press.
- Junger-Tas, J. & Decker, S. (red.) (2006). *International Handbook of Juvenile Justice*. Dordrecht: Springer.
- Junger-Tas, J. & Dünkel, F. (red.) (2009). *Reforming Juvenile Justice*. Dordrecht: Springer.
- Keating, D. (1990). Adolescent thinking. In: S.S. Feldman & G.R. Elliott (red.), *At the threshold: The developing adolescent* (p. 54-89). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Keijsers, L.G.M.T. (2010). *Does your mother know? Parent-child communication about adolescent daily activities*. Utrecht: Universiteit Utrecht (dissertatie).
- Kilkelly, U. (2008). Youth Courts and Children's Rights: The Irish Experience. *Youth Justice*, 8, p. 39-56.
- Kilkelly, U. (2005). *The Children's Court. A Children's Rights Audit*. Cork: University College Cork.
- Kinik, N. (2010). *De betrokkenheid van allochtone en autochtone ouders. Verschil tussen allochtone en autochtone ouders bij jeugdvoorgeleidingen*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Kock, N.A. de (2008). *Verantwoordelijkheid van ouders. Een vergelijkend onderzoek naar de rechtspositie van ouders in Nederland en Vlaanderen tijdens het proces tegen hun kind, dat de strafwet heeft overtreden*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Koetsier, D. (2006). *De rol van de advocaat in het Nederlandse jeugdstrafrecht*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Kok, J.F.W. (1995). *Specifiek opvoeden: orthopedagogische theorie en praktijk*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Komter, M. (1990). Dilemma's in de rechtszaal. In: C.W. Maris, A.M. Bos, A. Maris, A. Bos, A. Hoekema & T. van Peype, (red.) (1990). *Recht, rechtvaardigheid en doelmatigheid*. Deventer/Arnhem: Kluwer Gouda Quint.
- Koppen, P.J. van & Penrod, S.D. (red.) (2003). *Adversarial versus Inquisitorial Justice*. New York: Kluwer.
- Kool, M. (2010). *Jeugdstrafrecht in Engeland en Wales. Een onderzoek naar de theorie en praktijk van het Youth Court en het Youth Offender Panel*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Kool, R. & Moerings, M. (2001). *De Wet Terwee. Evaluatie van juridische knelpunten*. Deventer: Gouda Quint.
- Kool, R., Moerings, M. & Zandbergen, W. (2002). *Recht op schrift. Evaluatie projecten Schriftelijke slachtofferverklaring*. Deventer: Kluwer.

- Koomen, M. (2006). *Lekenparticipatie in de strafrechtspraak. Het beeld van de Nederlandse bevolking*. Den Haag: WODC/TNS NIPO.
- Kurtovic, E. (2009). *Het pedagogisch karakter van het Duitse jeugdstrafrecht*, Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Kurtovic, E.M. & Weijers, I. (2010). Het Duitse jeugdstrafrecht. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 32, p. 8-13.
- Leertouwer, E.C. & Kalidien, S.N. (2009). De Strafrechtsketen in samenhang. In: S.N. Kalidien & A.Th.J. Eggen (red.), *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2008* (p. 201-240). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Leeuw, M. de & Veen, L. (2010). *Ervaring van minderjarigen tijdens een rechtszitting op sociaal-emotioneel en cognitief gebied*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Lelij, K. van der & Seesing, L. (2007). *De pedagogische kracht van het Jeugdstrafrecht*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Lemert, E. (1986). Juvenile Justice Italian Style. *Law and Society Review*, 20, p. 509-544.
- Lewis, H.B. (1971). *Shame and Guilt in Neurosis*. New York: International University Press.
- Liefwaard, T., Rap, S.E. & Weijers, I. (2010). De positie van de jeugdige verdachte in het strafproces. *Strafblad*, 4, p. 282-295.
- Maher, G. (2005). Age and Criminal Responsibility. *Ohio State Journal of Criminal Law*, 2, p. 493-512.
- Martin, F. M., Fox, S.J. & Murray, K. (1981). *Children Out of Court*. Edinburgh: Scottish Academic Press.
- Martín-Casals, M. (2004). Comparative annotation to liability of the parents for the acts of their children. *European Review of Private Law*, 5, p. 692-698.
- McAra, L. (2006). Welfare in Crisis? Key Developments in Scottish Youth Justice. In: J. Muncie & B. Goldson (red.), *Comparative Youth Justice. Critical Issues* (p. 127-145). Londen: Sage.
- Mehlbye, J. & Walgrave, L. (red.) (1998). *Confronting Youth in Europe. Juvenile Crime and Juvenile Justice*. Kopenhagen: AKF Forlaget.
- Mestitz, A. & Ghetti, S. (2005). *Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe. An overview and comparison of 15 countries*. Dordrecht: Springer.
- Meuwese, S., Blaak, M. & Kaandorp, M. (2005). *Handboek Internationaal Jeugdrecht*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Mijnarends, E.M. (1999). *Richtlijnen voor een verdragsconforme jeugdstrafrechtspleging. "Gelijkwaardig maar minderjarig"*. (Dissertatie VU) Deventer: Kluwer.
- Mik, L. de (2010). *De procesparticipatie van ouders tijdens jeugdstrafzittingen*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).

- Miller, W.R. & Rollnick, S. (2005). *Motiverende gespreksvoering*. Gorinchem: Ekklesia.
- Miller, P.A. & Eisenberg, N. (1988). The relation of empathy to aggressive and externalizing/antisocial behavior. *Psychological Bulletin*, 103, p. 324-344.
- Molina, E. & Alberola, C. (2005). Policies transfer: The case of juvenile justice in Spain. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 11, p. 51-76.
- Morris, A. & Giller, H. (1977). Juvenile courts or children's hearings? *National Criminal Justice Reference Services*, oktober, p. 227-229.
- Muncie, J. & Goldson, B. (red.) (2006). *Comparative Youth Justice. Critical Issues*. Londen: Sage.
- Murrie, D.C., Warren, J.I., Kristiansson, M. & Dietz, P.E. (2002). Asperger's syndrome in forensic settings. *International Journal of Forensic Mental Health*, 1, p. 59-70.
- Nelken, D. (2005). When is a Society Non-punitive? The Italian Case. In: J. Pratt, D. Brown, M. Brown, S. Hallsworth & W. Morrison. *The New Punitiveness. Trends, Theories, Perspectives* (p. 218-235). Devon: Willan Publishing.
- Nelken, D. (2006). Italian Juvenile Justice: Tolerance, Leniency or Indulgence? *Youth Justice*, 6, p. 107-128.
- Nurmi, J. (1991). How do adolescents see their future: A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11, p. 1-59.
- Oliphant, K. (2004). Parental liability for the acts of their children. England and Wales case note. *European Review of Private Law*, 5, p. 718-725.
- Olthof, T. (2007). Cognitieve ontwikkeling. In: J. de Wit, W. Slot & M. van Aken (red.), *Psychologie van de adolescentie* (p. 48-62). Baarn: HBuitgevers.
- Orobio de Castro, B. (2000). *Social information processing and emotion in antisocial boys*. Dissertatie VU Amsterdam.
- Orocu, E. & Nelken, D. (red.) (2007). *Comparative Law*. Oxford: Hart.
- Oude Breuil, B.C. (2005). *De Raad voor de Kinderbescherming in een multiculturele samenleving*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Padovani, A., Brutto, S. & Ciappi, S. (2010). Italy. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 765-802). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Pasupathi, M., Staudinger, U.M. & Baltes, P.B. (2001). Seeds of wisdom. Adolescents' knowledge and judgment about difficult life problems. *Developmental Psychology*, 37, p. 351-361.
- Piacentini, L. & Walters, R. (2006). The Politicization of Youth Crime in Scotland and the Rise of the 'Burberry Court'. *Youth Justice*, 6, p. 43-59.
- Pitsela, A. (2010). Greece. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 623-670). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.

- Popham, F., McIvor, G., Brown, A. et al. (2005). *Evaluation of the Hamilton Youth Court Pilot 2003-2005*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research.
- Poppel, J.W.M.J. van, Pranger, R., Veenma, K.S., Bruinsma, M.Y. & Boekhoorn, P. (2005). *Evaluatie Justitieel Casusoverleg Jeugd*. Tilburg: IVA.
- Prinsen, H. & Terpstra, K.J. (2009). *Pubers van nu!* Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Prinzie, P. (2004). *Waarom doet mijn kind zo moeilijk*. Tiel: Lannoo.
- Put, J. & Walgrave, L. (2006). Belgium: From Protection Towards Accountability? In: J. Muncie & B. Goldson (red.), *Comparative Youth Justice* (p. 111-128). Londen: Sage.
- Puyenbroeck, L. van (2010). Belgium. In: E. Cape, Z. Namoradzic, R. Smith & T. Spronken (red.) *Effective Criminal Defence in Europe* (p. 67-106). Antwerpen: Intersentia.
- Puyenbroeck, L. van & Vermeulen, G. (2009). Het recht op bijstand van een advocaat bij het politieverhoor na de arresten Salduz en Panovits van het EHRM. *Nullum Crimen*, 2, p. 92-109.
- Rap, S.E. (2008). *The Scottish Youth Justice System*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Rap, S. & Weijers, I. (2009). Het Schotse Jeugdstrafrecht. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 31, p. 280-285.
- Rehberg, J. (2001). *Strafrecht II. Strafen und Massnahmen. Jugendstrafrecht*. Zürich: Schulthess Verlag.
- Reimer, M. (1996). 'Sinking into the ground.' The development and consequences of shame in adolescence. *Developmental Review*, 16, p. 321-363.
- Ribot Igualada, J. & Solé Feliu, J. (2004). Parental liability for the acts of their children. Spanish case note. *European Review of Private Law*, 5, p. 725-736.
- Rigters, S. (2010). *Communicatie tijdens voorgeleidingen van minderjarigen*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Rispens, J., Hermans, J.M.A. & Meeus, W.H.J. (1996). *Opvoeden in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Roos, Th.A. de (2006). *Is de invoering van lekenrechtspraak in de Nederlandse strafrechtspleging gewenst?* Tilburg: Universiteit Tilburg.
- Rossum, W. van (2007). *Gelet op de cultuur. Reflectie op de relevantie van culturele achtergronden van etnische minderheden in de Nederlandse rechtspraak*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak, Research Memoranda.
- Ruck, M.D., Abramovitch, R. & Keating, D.P. (1998). Children's and adolescents' understanding of rights: Balancing nurturance and self-determination. *Child Development*, 64, p. 404-417.
- Ruggiero, V., Ryan, M. & Sim, J. (red.) (1995). *Western European Penal Systems. A Critical Anatomy*. Londen: Sage.
- Ruitenbergh, C.C.A.M. (2003). *Het Internationaal Kinderrechtenverdrag in de Nederlandse rechtspraak*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

- Scalia, V. (2005). A Lesson in Tolerance? Juvenile Justice in Italy. *Youth Justice*, 5, p. 33-43.
- Schuytvlot, A. (1999). Ouders en kinderen in de rechtszaal: begrip en onbegrip van juridische procedures. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 15, p. 225-238.
- Scott, E.S. & Steinberg, L. (2008). *Rethinking Juvenile Justice*. Boston: Harvard University Press.
- Scottish Courts (n.d.). *About Scottish Courts*. Gezien op 26-1-2011, <http://www.scotcourts.gov.uk/jp/index.asp>.
- Sergeant, J.A. & Vente, W. de (2001). Neuropsychologische factoren bij gewelddadig gedrag. In: R. Loeber, N.W. Slot & J.A. Sergeant (red.) *Ernstige en gewelddadige jeugd delinquentie* (p. 171-183). Houten: Bohn, Stafleu, Van Loghum.
- Seymour, M. (2006). Transitions and Reform: Juvenile Justice in the Republic of Ireland. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 117-144). Dordrecht: Springer.
- Siegler, R. (1991). *Children's thinking* (2e ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Spear, P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 24, p. 417-463.
- Spinellis, C.D. (2007). The juvenile justice system in Greece. In: G. Giostra & V. Patanè (red.), *European Juvenile Justice Systems* (p. 171-199). Milano: Giuffrè Editore.
- Spinellis, C.D. & Tsitsoura, A. (2006). The emerging juvenile justice system in Greece. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 309-324). Dordrecht: Springer.
- Spronken, T., Vermeulen, G., Vocht, D. de & Puyenbroeck, L. van (2009). *EU Procedural Rights in Criminal Proceedings*. Brussel: European Commission DG Justice and Home Affairs.
- Stege, I.C.A. ter (2009). *Plea Bargaining in Europa: een rechtsvergelijkend onderzoek naar de plea bargaining in Frankrijk, Italië, alsmede de implicaties ervan voor Nederland*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Steinberg, L. (2002). *Adolescence* (6e ed.). New York: McGraw Hill.
- Steinberg, L. & Silverberg, S.B. (1986). The vicissitudes of autonomy in early adolescence. *Child Development*, 57, p. 841-851.
- Tanenhaus, D.S. (2004). *Juvenile justice in de making*. Oxford: Oxford University Press.
- Tangney, J.P. (1998). How does guilt differ from shame? In: J. Bybee (red.), *Guilt and children* (p. 1-17). San Diego: Academic Press.
- Tangney, J.P. & Fischer, K.W. (red.) (1995). *Self-conscious emotions: Shame, guilt, embarrassment, and pride*. New York: Guilford Press.
- Tangney, J.P., Wagner, P., Fletcher, C. & Gramzow, R. (1992). Shamed into anger: the relation of shame and guilt to anger and self-reported aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, p. 669-675.

- Tonry, M. & Doob, A.N. (red.) (2004). *Youth Crime and Youth Justice. Comparative and cross-national perspectives*. Chicago: University of Chicago Press.
- Treacy, S.V. (2007). *An Introduction to the Garda Juvenile Diversion Programme/Garda Restorative Justice Programme*. Presentatie tijdens the meeting of the Divisional Juvenile Office Ballymun Garda Station.
- Triest, A. van (2004). Het kinderverhoor in het ressort Den Bosch onder de loep. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 26, p. 16-26.
- Tyler, T.R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. *Crime and Justice*, 30, p. 283-358.
- Tyler, T.R. (1990). *Why people obey the law*. New Haven: Yale University Press.
- Valk, I.E. van der (2004). *Family Matters. Longitudinal studies on the associations between family structure, family process and the adjustment of adolescents and young adults*. Utrecht: Universiteit Utrecht (dissertatie).
- Vanneste, C. (2008). De 'nieuwe' statistiek van de jeugdparketten belicht aan de hand van andere types van indicatoren. In: C. Vanneste, E. Goedseels & I. Detry (red.), *De "nieuwe" statistiek van de jeugdparketten: een belichting van de eerste analyseresultaten vanuit verschillende invalshoeken* (p. 63-96). Gent: Academia Press.
- Veen, M. van (2010). *'Ik wil mijn kind absoluut niet in die cel hebben!' Participatie van de ouders in het strafrechtelijk voorbereidend onderzoek*. Heerlen: Open Universiteit (niet verschenen).
- Venchiarutti, A. (2004). Responsabilités des parents en cas de dommages causés par des enfants mineurs, dans le droit Italien. *European Review of Private Law*, 5, p. 736-743.
- Verberk, S. & Fuhler, K. (2006). *De positionering van de jeugdrechter*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak.
- Verpalen, M.J.M. (1991). *Het strafprocesrecht voor jeugdigen*. Arnhem: Gouda Quint (dissertatie Universiteit van Amsterdam).
- Verwers, C. & Bogaerts, S. (2005). *Strafrechtelijke aanpak van jongvolwassenen (18-24 jaar)*. Den Haag: WODC.
- Vlaardingebroek, P. (2008). De samenhang tussen het jeugdstrafrecht en het civiele jeugdrecht. In: I. Weijers & F. Imkamp (red.), *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief* (p. 53-71). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Vliet, L. van (2009). *De procesparticipatie van Marokkaanse jeugdige verdachten en hun ouders in de Nederlandse rechtbank in vergelijking met Nederlandse jeugdige verdachten en hun ouders*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Volkers, B. (2010). *Ouders ter zitting... Een onderzoek naar de rol van ouders tijdens eenvoudige jeugdstrafzittingen in de rechtbanken van Den Bosch, Den Haag & Haarlem*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).

- Vos, P. (2009). *Een vergelijking tussen etniciteiten: De procesparticipatie van allochtone Antilliaanse jongeren in vergelijking met autochtone Nederlandse jongeren op de Nederlandse jeugdstrafzittingen*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Vries, L.A. de (2007). *De reactie op jeugdgedelinquentie in Zwitserland*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Vries, L.A. de (2007). *Devant le tribunal des mineurs: quel est le contenu moral de la communication entre le juge et le jeune prévenu?* *Revue Suisse de Criminologie*, 2, p. 52-57.
- Vries, L.A. de (2009). *Paradox van het Franse jeugdstrafrecht. Herintegratie van jeugdige delinquent met repressieve middelen?* Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Vries, L.A. de & Weijers, I. (2010). *De kinderrechter in het Franse jeugdstrafrecht*, *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 32, p. 162-167.
- Waal, A. van der (2009). *'Het is zo'n lieve jongen'. De rol van de ouders tijdens het onderhoud ten parkette*. Utrecht: Universiteit Utrecht (niet verschenen).
- Wagner, G. (2004). *Parental liability for the acts of their children. German case note*. *European Review of Private Law*, 5, p. 706-710.
- Walmsley, R. (2009). *World Prison Population List (7e ed)*. Londen: International Centre for Prison Studies.
- Walsh, D. (2010). *Ireland*. In: F. Dünkel, J. Grzywa, P. Horsfield & I. Pruin (red.), *Juvenile Justice Systems in Europe* (p. 721-764). Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg.
- Tangney, J.P. & Dearing, R.L. (2002). *Shame and Guilt*. New York: Guilford.
- Waterhouse, L., McGhee, J., Whyte, B., Loucks, L., Kay, H. & Stewart, R. (2000). *The Evaluation of Children's Hearings in Scotland: Volume 3 – Children in Focus*. Edinburgh: Scottish Executive.
- Weidkuhn, U. (2010). *Juvenile justice system in Switzerland*. Presentatie tijdens the summer school course on international juvenile justice, Universiteit Utrecht.
- Weidkuhn, U. (2009). *Jugendstrafrecht und Kinderrechte. Betrachtung des Schweizerischen Jugendstrafrechts im Lichte der Internationalen Rechte des Kindes und im Vergleich zu Südafrika*. Zürich: Schulthess Juristische Medien, AG.
- Weijers, I. (2008). *De leeftijdsgrenzen*. In: I. Weijers & F. Imkamp (red.), *Jeugdstrafrecht. In internationaal perspectief* (p. 267-282). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Weijers, I. (2006). *Jeugdige dader, volwassen straf?*. Deventer: Kluwer
- Weijers, I. (2005). *De pedagogische uitdaging van het jeugdstrafrecht*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Weijers, I. (2000). *Schuld en schaamte. Een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Weijers, I. (1998). *Straffen en opvoeden. Overwegingen voorafgaande aan een pedagogische rechtvaardiging van straf*. *Pedagogisch Tijdschrift*, 23, p. 355-368.

- Weijers, I., Bruning, M. & Jonge, G. de (2008). Ouders dwingen tot bijwonen jeugdstrafzitting is slecht idee. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 6, p. 132-134.
- Weijers, I. & Duff, A. (red.) (2002). *Punishing Juveniles. Principle and Critique*. Oxford: Hart.
- Weijers, I. & Grisso, T. (2009). Criminal Responsibility of Adolescents: Youth as Junior Citizenship. In: J. Junger-Tas & F. Dünkel (red.), *Reforming Juvenile Justice* (p. 45-67). Dordrecht: Springer.
- Weijers, I., Hepping, K. & Kampijon, M. (2010). *Jeugdige Veelplegers*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Weijers, I. & Hokwerda, Y.M. (2003). Patterns and Possibilities for Pedagogical Communication in Juvenile Courts: England and Wales and The Netherlands. In: F. Dünkel & K. Drenkhahn (red.), *Youth Violence: New Patterns and Local Responses* (p. 679-690). Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität.
- Weijers, I. & Eliaerts, C. (red.) (2008). *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Weijers, I. & Imkamp, F. (red.) (2008). *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Weijers, I., Nuytiens, A. & Christiaens, J. (2009). Transfer of Minors to the Criminal Court in Europe: Belgium and the Netherlands. In: J. Junger-Tas & F. Dünkel (red.), *Reforming Juvenile Justice* (p. 105-124). Dordrecht: Springer.
- Weijers, I. & Rap, S. (2008). Een landenvergelijking. In: I. Weijers & F. Imkamp (red.), *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief* (p. 161-172). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Weitekamp, E.G.M., Kerner, H.-J. & Herberger, S.M. (1998). Germany. In: J. Mehlbye & L. Walgrave (red.), *Confronting Youth in Europe. Juvenile Crime and Juvenile Justice* (p. 251-304). Kopenhagen: AKF Forlaget.
- Weithorn, L. & Campbell, S. (1982). The competency of children and adolescents to make informed treatment decisions. *Child Development*, 53, p. 1589-1598.
- Wyvekens, A. (2006). The French Juvenile Justice System. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 173-186). Dordrecht: Springer.
- Zermatten, J. (2006). The Swiss Federal Statute on Juvenile Criminal Law. In: J. Junger-Tas & S. Decker (red.), *International Handbook of Juvenile Justice* (p. 295-308). Dordrecht: Springer.

Over de auteurs

Stephanie Rap is als promovendus verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor strafrechtwetenschappen (Universiteit Utrecht). Daarnaast is zij docent bij de minor 'Jeugd en criminaliteit' aan de Faculteit Sociale Wetenschappen van dezelfde universiteit. Zij is criminoloog en pedagoog en heeft onderzoek gedaan in de Verenigde Staten en Schotland. Haar interesse gaat voornamelijk uit naar het jeugdstrafrecht en in het bijzonder de bejegening van jongeren in de (jeugd)rechtbank. Recent verschenen van haar hand 'Een landenvergelijking' (met I. Weijers in *Jeugdstrafrecht in internationaal perspectief*, BJU, 2008), 'Het Schotse Jeugdstrafrecht' (met I. Weijers in *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 2009) en 'Aanwezigheid ouders bij de jeugdstrafzitting' (met K. Hepping en I. Weijers in *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 2011).

Ido Weijers is als bijzonder hoogleraar Jeugdrechtspiegeling verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor strafrechtwetenschappen (UU). Hij is tevens universitair hoofddocent Pedagogiek bij de Faculteit Sociale wetenschappen van dezelfde universiteit en coördineert een minor 'Jeugd en criminaliteit'. Hij was lid van de sectie Jeugd van de Raad voor de Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming. Hij publiceert regelmatig op het terrein van het jeugdstrafrecht en schreef diverse boeken, waaronder *Schuld en schaamte. Een pedagogisch perspectief op het jeugdstrafrecht* (2000), *Punishing Juveniles* (2002), *De pedagogische uitdaging van het jeugdstrafrecht* (oratie 2005), *Het herstelgesprek bij jeugdige delinquenten* (2005), *Jeugdige dader, volwassen straf* (2006) en *Jeugdige veelplegers* (2010). In 2008 verscheen onder zijn redactie een driedelige serie over Jeugd, Criminaliteit en Strafrecht.